

แนวคิดสัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ
กับการพัฒนาประชาธิปไตย

นายสมคิด คำบอน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต
แขนงวิชาการเมืองการปกครอง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2552

**The Dharmic Socialism of Buddhadasa Bhikkhu and
the Development of Democracy in Thailand**

Mr. Somkid Khamborn

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Political Science in Politics and Government

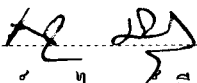
School of Political Science

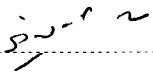
Sukhothai Thammathirat Open University

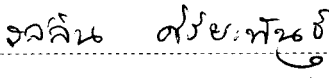
2009

หัวข้อวิทยานิพนธ์ แนวคิดธรมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุกับการพัฒนาประชาธิปไตย
ชื่อและนามสกุล นายสมคิด คำบอน
แขนงวิชา การเมืองการปกครอง
สาขาวิชา รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งพงษ์ ชัยนาม
2. รองศาสตราจารย์รสติน ศิริยะพันธุ์

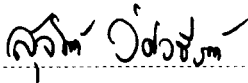
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ได้ให้ความเห็นชอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูริย์ มีกุล)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งพงษ์ ชัยนาม)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์รสติน ศิริยะพันธุ์)

คณะกรรมการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชา
การเมืองการปกครอง สาขาวิชา รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

..... ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุจินต์ วิสวธีรานนท์)

วันที่ 30 เดือน กันยายน พ.ศ. 2553

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือของรองศาสตราจารย์ ดร. ไพฑูรย์ มีกุลส ประธานกรรมการสอบ รองศาสตราจารย์ ดร. รุ่งพงษ์ ชัยนาม และรองศาสตราจารย์รศลิน ศิริยะพันธุ์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและติดตามการทำวิทยานิพนธ์ ครั้งนี้อย่างใกล้ชิดตลอดมา นับตั้งแต่การกำหนดหัวข้อวิจัย การตรวจ ให้คำแนะนำในการเรียบเรียง จนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง

กราบขอบพระคุณท่านพุทธทาสภิกขุ ที่ได้เสนอแนวคิด บรรยายธรรม เขียนหนังสือไว้ จนเป็นเหตุให้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและนำมาสรุปเป็นผลการวิจัยที่จะเป็นประโยชน์ต่อการเมือง การปกครองของประเทศไทยต่อไป

ขอขอบพระคุณนายเจ้ย คำบอนและนางโสม คำบอน ผู้เป็นบิดา มารดาผู้ให้กำเนิดที่เป็นกำลังใจสำคัญที่ทำให้ข้าพเจ้าได้มีวันนี้ ซึ่งเป็นผู้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาเพื่อพัฒนาตน เพื่อนร่วมทุกข์และประเทศชาติบ้านเมือง อีกทั้งยังเป็นแรงบันดาลใจให้ข้าพเจ้าได้เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ณ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชนี้

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณพี่ ๆ น้อง ๆ และเพื่อน ๆ ที่คอยให้กำลังใจสนับสนุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณชัชชาญ จรัสภักโชค ที่เสียสละเวลาอันมีค่ายิ่งมาช่วยพิมพ์งานให้

สมคิด คำบอน

ตุลาคม 2552

ชื่อวิทยานิพนธ์ แนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุกับการพัฒนาประชาธิปไตย

ผู้วิจัย นายสมคิด คำบอน **ปริญญา** รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)

อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์ ดร. รุ่งพงษ์ ชัยนาม (2) รองศาสตราจารย์รศ. สิริระพันธุ์

ปีการศึกษา 2552

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) แนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ (2) การนำหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประเภทการวิจัยเชิงเอกสาร จากแหล่งข้อมูลทั้งปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวกับแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความเนื้อหาและบรรยายเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า (1) แนวคิดธัมมิกสังคมนิยม แนวคิดที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก ซึ่งประกอบด้วยธรรม ธรรมะคือธรรมชาติ กฎธรรมชาติ หน้าที่ตามกฎธรรมชาติและผลของการทำหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ สังคมนิยม คือ การพึ่งเล็งเรื่องเกี่ยวกับคนหมู่มาก การเห็นแก่ส่วนรวม มุ่งทำประโยชน์สุขให้กับมหาชน ไม่เอาส่วนเกิน (2) การนำหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย 2.1) การพัฒนาประชาชนไม่ให้เป็นทาสวัตถุ แต่ให้เห็นคุณค่าของหลักธรรม โดยการพัฒนาให้มีการศึกษาที่ถูกต้อง 2.2) ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ 2.3) ยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักและประกอบอยู่ด้วยธรรม การใช้ระบบศีลธรรมพัฒนาให้บุคคลมีคุณธรรมและศีลธรรมเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อสร้างสังคมให้เป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข การพัฒนานักการเมืองให้มีคุณธรรม โดยมีธรรมะคือหน้าที่ที่จะต้องประพฤติกระทำให้เกิดสันติสุขในหมู่มนุษย์ทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวมอย่างปราศจากปัญหาใด ๆ เป็นเป้าหมายในการปกครอง และการจัดระบบการเมืองให้ถูกต้อง คือให้เป็นระบบการเมืองที่อยู่บนฐานของคุณธรรม

คำสำคัญ แนวคิด ธัมมิกสังคมนิยม การพัฒนา ประชาธิปไตย

Thesis title: The Dharmic Socialism of Buddhadasa Bhikkhu and the Development of Democracy in Thailand

Researcher: Mr. Somkid Khamborn; **Degree:** Master of Political Science (Politics and Government); **Thesis advisors:** (1) Dr. Rungpong Jayanama, Associate Professor; (2) Rosalin Siriyaphan, Associate Professor; **Academic year:** 2009

Abstract

The objectives of this research were to study (1) the Dharmic-socialism concept of Buddhadasa Bhikkhu; and (2) the application of Buddhadasa Bhikkhu's Dharmic-socialism to the development of democracy in Thailand.

This was qualitative research based on research from primary and secondary data sources about the Dharmic-socialism concept of Buddhadasa Bhikkhu. The data were analyzed through content interpretation and descriptive analysis.

The results showed that (1) the Dharmic-socialism concept is based on the greatest benefit for society. It consists on the one hand of Dharma (Dharma is Nature, the natural law, responsibilities following the natural law, and the results of those responsibilities) and on the other hand of socialism, which is an ideology focused on the masses and the benefit of the majority, and that aims for the well-being of the people, without excesses. (2) Dharmic-socialism can be applied to develop democracy in Thailand by 2.1) developing the people to be emancipated from being slaves to material objects; developing the right kind of education to help people see the value of Dharma; 2.2) developing correct humanity; 2.3) putting the priority on the good of the public and living by Dharma; using the ethics system to develop moral people who hold to ethics as their main guiding principle; building a society where people live together happily and peacefully; developing the morals of politicians so they see Dharma as their duty and know it is their responsibility to follow the way of Dharma to bring about peace and happiness for humanity, both in their personal lives and for all. This should be the major goal of administration so there will be no problems. The political system should be developed to be based on morality.

Keywords: concept, Dhammic-socialism, development, democracy

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฅ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	4
ข้อจำกัดในการวิจัย.....	7
ขอบเขตของการวิจัย.....	8
คำนิยามศัพท์	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	10
แนวคิดประชาธิปไตย.....	10
แนวคิดยุคคลาสสิก.....	17
แนวคิดอุดมการณ์คอมมิวนิสต์.....	29
แนวคิดสังคมนิยม.....	31
แนวคิดว่าด้วยการพัฒนา.....	35
แนวคิดธรรมาธิปไตยของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)	41
แนวคิดธัมมิกประชาธิปไตยของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี)	47
แนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ.....	50
ข้อมูลทั่วไปของพุทธทาสภิกขุ	61
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	67
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	71
แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา	71
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	71
วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	72

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	73
ตอนที่ 1 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา.....	73
ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล	91
ตอนที่ 3 ข้อเสนอที่ได้จากการค้นพบ.....	145
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	149
สรุปผลการวิจัย.....	149
อภิปรายผล.....	153
ข้อเสนอแนะ.....	173
บรรณานุกรม.....	177
ประวัติพุทธทาสภิกขุ.....	184
ประวัติผู้วิจัย.....	185

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 2.1 ลักษณะและรูปแบบการปกครอง.....27

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โลกในยุคปัจจุบันนี้มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก ตึกรามบ้านช่องสวยงามตระการตา รถมอเตอร์ไซด์เต็มท้องถนน อุปกรณ์เทคโนโลยีก้าวล้ำไปไกลสุดกู่ ผู้คนก็หลับหูหลับตาหลงใหลในเรื่องความเจริญทางวัตถุนิยมกันมากเกินไป โดยไม่รู้ว่าความเจริญทางด้านวัตถุนั้นกำลังจะนำพาพวกเราไปสู่ความพินาศ ทุกคนต่างหลงใหลในวัตถุสิ่งของ เป็นทาสของวัตถุนิยม อันสนองตอบต่อกิเลสตัณหากรรมพันธุ์ของตน ต่างพากันละทิ้งศีลธรรมอันดี ลืมธรรมชาติที่เป็นตัวกำหนดชะตาโลกและชะตาชีวิตของคนเรา คนเรามีความสัมพันธ์ผูกสมัครรักใคร่กัน แท้ที่จริงนั้นเป็นเพียงเพื่อตอบสนองต่อกิเลสของตนเท่านั้น หรือต่างเสแสวงแก่งแย่งทำดีต่อกัน แต่ในใจนั้นต่างต้องการสิ่งตอบแทน ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล สังคมกับสังคม ประเทศกับประเทศ ต่างคนต่างก่อระบบการปกครองของตนขึ้นมาเพื่อที่จะกอบโกยเอาของคนอื่นมาเป็นของตน มาเป็นของพวกเขา มาเป็นของชาติตน ชาติไหน โกงเก่ง สร้างระบบที่เอาเปรียบชาติอื่น ได้ดีกว่า ชาตินั้นก็ได้รับความนับถือว่าเป็นชาติที่เก่ง เป็นชาติเจริญ แต่รู้ไหมว่า ความเจริญที่โลกต่างยกย่องนั้นจะนำมนุษยชาติไปสู่ความหายนะ นี่อาจกล่าวได้ว่า โลกยิ่งเจริญ ยิ่งห่างไกลจากสันติภาพ

การพัฒนาในโลกปัจจุบันนี้ก็เป็นการพัฒนาที่ผิด ต่างมีความก้าวหน้าไปเพื่อเป็นทาสกิเลสเท่านั้น ระบบการปกครองไหนที่ปกครองประเทศแล้ว มีนโยบายการพัฒนาประเทศเพื่อที่จะให้คนในประเทศชาติเกิดความอยู่ดีมีสุข โดยแท้จริง โดยไม่ยึดติดกับความเจริญทางวัตถุนิยมที่เขาพัฒนาขึ้นมาเพื่อมอมเมาประชาชนเท่านั้น แล้วดูให้แน่ชัดว่า อารยธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมา โลกที่พัฒนามา ที่ใคร ๆ ต่างเรียกว่า อารยธรรมที่เจริญ เจริญในทางดีขึ้นหรือเลวลง เป็นความเจริญเพื่อการอยู่รอดของมนุษยชาติ การอยู่รอดของโลกหรือไม่ หรือว่าเป็นความเจริญเพื่อทำลายโลก สร้างระเบิดปรมาณูขึ้นมาเพื่อฆ่าคนที่ละมาก ๆ เป็นความเจริญขึ้นหรือเลวลง ต่างปกป้องประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องโดยฝ่ายเดียว โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์โดยรวม ท่านลองนึกดูว่า เป็นสิ่งที่ดีหรือเป็นสิ่งที่เลวร้าย การสร้างอาวุธยุทโธปกรณ์ขึ้นมาเพื่อฆ่ากันทำลายกัน นั่นเป็นความเจริญขึ้นหรือเลวลง ถ้าจะดูให้ดีแล้ว ความเจริญที่ดูเหมือนว่าจะดีเลิศนั้น กลับเป็นอุปกรณ์ที่จะทำลายล้างโลกนั่นเอง

โลกในสภาพปัจจุบันนี้ เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปโดยไม่มีใครแย้งว่า กำลังตกอยู่ในวิกฤตอย่างหนัก ใกล้เคียงความวินาศยิ่งขึ้นทุกที เนื่องมาจากการที่โลกตกเป็นทาสของวัตถุ หรือวัตถุนิยม มากเกินไปนั่นเอง โลกกำลังก้าวหน้าแต่ทางวัตถุ โดยไม่มีความก้าวหน้าทางวิญญาณ (Spiritual) เอาเสียเลย มีแต่จะตกต่ำหรือถอยหลังไปเสียอีก โลกกำลังหลงใหลในความสุขทางเนื้อหนัง กำลังหันหลังให้ธรรมะ หันหลังให้ศาสนา หันหลังให้พระเจ้า จนกระทั่งไม่ให้ความสำคัญแก่สิ่งเหล่านี้เลย

ความเจริญอย่างแผนใหม่ ทำให้คนในโลกกำลังหายใจเป็นวัตถุ แล้วก็บูชาวิชา เทคโนโลยีที่จะช่วยให้สำเร็จประโยชน์ตามความต้องการในทางวัตถุ เขาบูชาเทคโนโลยีแทนสิ่งที่เรียกว่าศาสนา ศาสนาไม่มีวัตถุให้เหมือนเทคโนโลยี ศาสนามีแต่ความรู้แจ้งในฝ่ายจิต ฝ่ายวิญญาณ คนไม่ต้องการ เพราะว่าเขาเห็นว่า ไม่รู้จะเอาไปทำอะไร ฉะนั้นจึงไม่พอใจ ไม่ชอบศาสนา ถือเป็นของทำให้เสีย เวลา เป็นของคร่ำครึ

ต้นเหตุของปัญหาการเมืองทั้งโลกโดยเฉพาะปัจจุบันนี้ จึงเกิดขึ้นเพราะไปหลบหูหลบตาหลงใหลในเรื่องความเจริญทางวัตถุมากเกินไป ไม่มีใครรู้สึกตัว ไม่มีใครระอายในการที่จะกอบโกยวัตถุ เมื่อตกเป็นทาสของกิเลสหรือตกเป็นทาสของวัตถุเสียแล้ว จิตใจก็ไม่อาจจะรู้สึกระอายได้ และไม่รู้สึกกลัวด้วย

การเมืองในปัจจุบันนี้จึงคั่งค้างไปหมด เพราะการกอบโกยเอาส่วนเกิน หลงใหลในวัตถุนิยม หลงใหลในความเจริญที่จะนำพาโลกสู่ความพินาศ หลงใหลอารยธรรมที่เห็นแก่เนื้อหนัง ละทิ้งศีลธรรมอันเป็นสิ่งที่จะทำให้โลกเกิดสันติภาพได้ การเมืองในลักษณะนี้ก็จะระบบก็ไม่สามารถทำให้โลกเกิดสันติภาพได้ มีแต่ยังจะทำให้โลกห่างไกลออกไปจากสันติภาพมากขึ้น เพราะคนเห็นแก่ส่วนเกิน เห็นแก่วัตถุนิยม

ลองมองย้อนกลับไปดูว่า โลกนี้เมื่อแรกยังไม่มีใครเอาส่วนเกิน ส่วนเกินยังไม่เกิดขึ้นในโลก โลกก็อยู่อย่างสงบสุข ธรรมชาติต่างกำหนดทุกสิ่งให้เป็นไปตามธรรมชาติ แต่อยู่ต่อมาเมื่อมีคนหนึ่งเกิดเอาส่วนเกินไป คนเริ่มมีการเก็บสะสมไว้เรื่อย ๆ คนอื่นเห็นก็เอาอย่าง ต่างคนต่างเก็บ กักตุนความขาดแคลนก็เกิดขึ้น เมื่อความขาดแคลนเกิดขึ้นก็เกิดการแย่งชิงกัน เมื่อเกิดการแย่งชิงกันก็เกิดการฆ่ากันเอาเปรียบกัน “คนหนึ่งมันเอาส่วนเกินเข้าแล้ว คนหนึ่งมันเกิดขาดลงแล้ว”

(พุทธทาสภิกขุ 2549: 88) จนเกิดการก่อตั้งผู้ปกครองขึ้นมาในโลก นี่คือเหตุผลของการมีการปกครอง เพราะคนมีการเก็บเอาส่วนเกิน ส่วนเกินจึงเป็นปัญหาของการปกครองทุกระบบเรื่อยมา

การปกครองระบบไหนที่จะทำให้นคนไม่เก็บเอาส่วนเกิน ท่านพุทธทาสชี้ว่า ระบบการปกครองระบบไหนก็ได้ หากผู้นำเป็นผู้ประกอบอยู่ด้วยธรรม จะเป็นระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ได้ ถ้าพระราชาเป็นผู้ประกอบอยู่ด้วยธรรม จะเป็นระบบคอมมิวนิสต์ ระบบประชาธิปไตยก็ได้ หากผู้นำประกอบอยู่ด้วยคุณธรรมและจริยธรรม แล้วต่างคนต่างไม่มุ่งหวังเอาส่วนเกินมาเป็น

ประโยชน์ของตนเอง ระบบการปกครองนั้นย่อมนำความสันติภาพมาสู่โลกได้

ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันก็ล่วงเลยมาถึง 78(2553) ปีแล้ว แต่ยังมีข้อถกเถียงกันอยู่เสมอว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยที่เต็มใบหรือยัง เพราะหากศึกษาจากประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทยช่วงระยะเวลา 70 กว่าปีที่ผ่านมา พบข้อเท็จจริงว่า มีการรัฐประหารล้มล้างรัฐบาลบ่อยครั้ง มีการประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญซ้ำแล้วซ้ำอีก จนมีผู้กล่าวกันว่า รัฐธรรมนูญไทยไม่มีร่องรอยให้เห็นพัฒนาการสักเท่าไร เพราะมีการฉีกทิ้งฉบับแล้วฉบับเล่า ไม่มีลักษณะของการใช้ที่ต่อเนื่อง ที่มีการพัฒนาจากจุดหนึ่งไปสู่อีกจุดหนึ่ง สิ่งที่เป็นปัญหามากที่สุดในระบบประชาธิปไตยของไทยก็คือ การเลือกตั้งที่ยังมีสภาพเป็นปัญหาที่ยากจะแก้ไขได้ เพราะเมื่อดูจากอดีตของการเลือกตั้งก่อนปี 2544 จะพบข้อเท็จจริงว่า มีการใช้วิธีการที่ไม่สุจริต ไม่โปร่งใส มีการใช้อำนาจสั่งมาเป็นตัวกำหนด ทำให้ระบบการเมืองของไทยพิกลพิการดังที่เคยเป็นมาในอดีต นี่เป็นเพียงเรื่องตัวอย่างไม่กี่ตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่า ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ประเทศไทยใช้อยู่ยังไม่มีความสมบูรณ์ดังที่ควรจะเป็น

เมื่อกล่าวเฉพาะกรณีเหตุการณ์วิกฤตของไทยล่าสุดที่แบ่งแยกกันอย่างชัดเจน ยิ่งทำให้มองเห็นชัดว่า เพราะเหตุใดระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยจึงทำให้เกิดปัญหาในบ้านเมืองได้ และคำถามที่เจ็บปวดสำหรับนักนิยมประชาธิปไตย คือ เป็นเพราะระบบประชาธิปไตยมือใครยาวสาวได้สาวเอาหรือเปล่าที่ทำให้ไทยต้องประสบวิกฤต ซึ่งมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนไทยทั้งชาติ โดยเมื่อเกิดกรณีดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอว่า ประเทศไทยถึงเวลาแล้วที่จะต้องมาทบทวนรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เคยใช้ปฏิบัติกันมา เพราะความล้มเหลวที่ผ่านมาเป็นเครื่องยืนยันในเรื่องนี้

นักวิชาการจึงเสนอทางออกร่วมกันว่า ไทยยังคงต้องปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยต่อไป เพราะถือว่าการปกครองที่ทั่วโลกยอมรับว่าเป็นการปกครองที่ดี แม้มิใช่การปกครองที่ดีที่สุด แต่ก็เป็นการปกครองที่เลวน้อยที่สุด แต่การปกครองด้วยระบบประชาธิปไตยสถานเดียวยังไม่เพียงพอ ควรที่จะมีหลักการการปกครองอื่นมาผสมผสานด้วย หลักการที่ว่านั้นบ้างก็เรียกขานว่ามี ธรรมาภิบาลก็มี หรือในภาคราชการไทยเวลานี้เรียกว่า หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ตรงกับที่โลกตะวันตกใช้คำว่า “Good Governance” นั่นเอง ซึ่งเมื่อดูความหมายที่นักวิชาการพูดถึงกันแล้วก็คือ การปกครองด้วยประชาธิปไตย ที่ต้องคำนึงถึงความถูกต้อง ความชอบธรรม ความเป็นธรรมและ ความดีงามเป็นส่วนสำคัญในการปกครองด้วย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาวิจัยแนวคิดการเมืองการปกครองที่จะทำให้เกิดสันติภาพ มี

ความตู่กันทั่วหน้า ไม่คั่นร่นแข่งขันกัน จนเกิดความวุ่นวายไม่สงบสุข การปกครองที่ประกอบ ด้วยธรรม จึงน่าจะเป็นแนวคิดในการปกครองอันจะก่อให้เกิดสันติภาพแก่มนุษยโลกได้

ระบอบการปกครองที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาคือ แนวคิดธัมมิกสังคมนิยม ซึ่งเป็นงานเขียน (เทศนา)ของพุทธทาสภิกขุ ท่านได้กล่าวไว้โดยสรุปสั้น ๆ ว่า “ธัมมิกสังคมนิยม คือ ระบอบที่ถือเอา ประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก และประกอบอยู่ด้วยธรรม การไม่เอาส่วนเกิน เป็นประชาธิปไตยที่ไม่ให้โอกาสแก่บุคคลเพียงคนเดียว สามารถกอบโกยเอาส่วนเกินได้” (พุทธทาสภิกขุ 2549: 13)

เมื่อทุกคนยึดเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก การกอบโกยเอาประโยชน์ของส่วนรวม มาเป็นประโยชน์ส่วนตัวย่อมไม่เกิดขึ้น หนทางรอดของมนุษยชาติและโลกย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยการ ยึดถือความถูกต้องหรือยึดหลักธรรมะ ซึ่งธรรมะคือธรรมชาติ คือความจริง ศาสดาของทุกศาสนา มุ่งสอนให้คนเข้าใจถึงหลักแก่นแท้ของธรรมชาติเหมือนกันหมด จะต่างกันก็แค่คำพูด ภาษาหรือ วิธีการเท่านั้น หลักการเบื้องต้นของแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมที่พึงปฏิบัติคือ การไม่หลงไหลในวัตถุนิยม ในอารยธรรมเนื้อหนัง ไม่พ่ายแพ้ต่อกิเลสตัณหาที่จะชักพาจิตใจให้เห็นแก่ตัว ให้ปล่อยวางตัว ภูของดู ปล่อยวางส่วนเกินเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่กำลังขาดแคลน รู้จักมองโลกในแง่ดี มองทุก ชีวิตที่เกิดขึ้นในโลกนี้ว่า เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น มองเรื่องกิน เรื่อง กาม เรื่องเกียรติ เป็นเรื่องของส่วนเกิน เรากินเพื่ออยู่ เสพกามเพื่อสืบเผ่าพันธุ์เท่านั้น อย่าหมกมุ่น หลงไหลเกินไป ถ้าประชาชนทุกคนยึดหลักการตามแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมนี้ได้แล้ว ประชาชนจะ มีความสงบสุข สังคมจะไม่วุ่นวาย โลกจะเกิดสันติภาพ สันติสุข เพื่อให้รู้ความหมาย องค์ประกอบ และหนทางที่จะพัฒนาไปสู่ระบบการปกครองอันประกอบด้วยธรรม ผู้วิจัยจึงเห็นควรศึกษาแนวคิด เรื่อง ธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุกับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ

2.2 เพื่อศึกษาการนำหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุมา

ประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

3. กรอบแนวคิดของการวิจัย

การศึกษาแนวคิดเรื่อง ธัมมิกสังคมนิยมกับการพัฒนาประชาธิปไตยนี้ เป็นการศึกษา ในแง่ที่ว่า ลัทธิการปกครองแบบไหนที่จะทำให้โลกนี้พัฒนาไปสู่แนวทางที่จะสร้างความสุข

สันติภาพให้เกิดแก่โลกได้ กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องอาศัยหลักการ ประชาธิปไตย อันได้แก่ เสรีภาพ ความเสมอภาคและภราดรภาพ มาศึกษาเปรียบเทียบกับแนวคิด รัชมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุอันมีหลักการความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก หลักการ สำคัญอันเป็นหัวใจของแนวคิดรัชมิกสังคมนิยม คือการไม่เอาส่วนเกิน การนึกถึงประโยชน์ของ ส่วนรวมก่อน ก่อนนึกถึงประโยชน์ส่วนตน การเพ่งเล็งถึงคนหมู่มากและประกอบด้วยธรรม

แนวคิดการเมืองของพุทธทาสภิกขุในชื่อ รัชมิกสังคมนิยม นั้น เป็นผลึกความคิดที่ได้ จากกระบวนการศึกษา(ศึกษา)อย่างเป็นระบบในหลักพุทธธรรม และได้นำเสนอภายใต้หลัก ศาสนธรรม ซึ่งท่านเน้นย้ำอยู่เสมอว่าการเมืองก็คือศีลธรรม ท่านมองว่า สังคมที่ดีนั้นคือสังคมที่ ท่านเรียกว่า “สังคมนิยม” สภาวะที่แท้ของสังคมนิยมคือ “สภาวะธรรมชาติ” เป็นสภาวะที่ทุกสิ่งต้อง พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การที่สังคมนิยมแย่งชิงนั้นเนื่องมาจากการเอาส่วนเกิน การเอาส่วนเกิน ทำให้สังคมอยู่ในสภาวะที่ไม่สมดุล สังคมที่ดีในอุดมคติของพุทธทาสภิกขุจึงได้แก่สังคมที่ไม่เอา ส่วนเกิน ท่านยกตัวอย่างสังคมที่พึงปรารถนาซึ่งเป็นสังคมที่ไม่มีการเอาส่วนเกินได้แก่ “สังคม สงฆ์” การที่จะเกิดสังคมแบบสังคมนิยมได้นั้น คนที่อยู่ในสังคมจะต้องมีหลักธรรมเรื่องสัมมาทิฐิ (การศึกษาที่ถูกต้อง) โดยมีความเมตตา เอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น และสามารถควบคุมตนเองไม่ให้ตกเป็น ทาสของกิเลสได้

พุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ในหนังสือ รัชมิกสังคมนิยม ว่า “รัชมิกะ” แปลว่า ประกอบอยู่ ด้วยธรรม “สังคม” คือ คนหมู่มาก “นิยม” คือ เพ่งเล็งในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง รัชมิกสังคมนิยม จึงเป็น การเพ่งเล็งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนหมู่มากที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม โดยธรรมชาติ เดิมทีมีการจัดสรรให้ ถือเอาสัดส่วนกันแต่พอดี อาศัยใช้ร่วมกันอยู่ได้ ไม่มีการกอบโกยอย่างเสรี เสรีภาพในการกอบโกย ส่วนเกินถูกควบคุมไว้โดยธรรมชาติอย่างเฉียบขาด เป็นสังคมนิยมโดยอัตโนมัติของธรรมชาติ เป็น ความถูกต้องที่จนเจือให้มนุษย์อยู่รอดมาได้ทุกวันนี้ ปัญหาเกิดเมื่อมนุษย์เริ่มรู้จักนำส่วนเกินมาเก็บ สะสม กักตุนเอาไว้มากขึ้น ๆ เพราะเห็นแก่ตัว จนเกิดการขาดแคลน เมื่อมีความขาดแคลน มนุษย์ก็ เกิดมีการแย่งชิงกัน สะสมส่วนเกิน ต้องทะเลาะเบาะแว้ง รบราฆ่าฟันกัน ถ้าปฏิบัติต่อส่วนเกินถูกต้อง ก็มีความสุข “ต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งหลาย คือ ความเห็นแก่ตัว” (พุทธทาสภิกขุ 2548: 83)

ธรรมชาติได้มีกฎวางไว้ให้ทุกคนเอาแต่เท่าที่จำเป็น แต่เมื่อมนุษย์ไม่เชื่อฟังธรรมชาติ แข่งกันกอบโกยส่วนเกิน จิตใจขยายไปในทางที่ต้องการส่วนเกินนั้น เกิดความเห็นแก่ตัว จนเป็น การริบเอาประโยชน์ของสังคมมาเป็นของตน ปัญหาที่เกิดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้ หากมนุษย์เอาแต่ เพียงพอดี ปัญหาเหล่านี้ก็จะไม่เกิด การเบียดเบียนก็จะไม่เกิด การเอาเปรียบกันจะไม่มี มีปัญหา ต่อไปว่าแค่ไหน จึงเรียกว่า “พอดี” แค่ไหนจึงไม่เรียกว่า “ส่วนเกิน” คำว่าส่วนเกินนี้ยืดหยุ่น ได้มาก ที่เราเข้าใจว่าไม่เป็นส่วนเกินนั้น ก็ยังเป็นส่วนเกินได้ ดังนั้น การรู้จักเจียดออกให้เป็นส่วนเกินจาก

สิ่งที่เราไม่เห็นว่าเป็นส่วนเกิน นั่นคือ ศีลธรรมที่ช่วยธำรงสังคม

ศีล หรือ สี-ละ ตามความหมายเดิมแปลว่า “ปกติ” ถ้าสิ่งใดเป็นไปเพื่อความปกติ ไม้ วุ่นวาย เรียกว่า สี-ละ และธรรมที่ทำให้มีความเป็นปกติอย่างนั้น เรียกว่า ศีลธรรม คำว่าปกติตาม ความหมายของศีลธรรมหมายความว่า ไม่กระทบกระทั่งใครหรือไม่ทำให้อื่นเดือดร้อนและไม่ กระทบกระทั่งตัวเอง หรือไม่ทำให้ตัวเองเดือดร้อน องค์กรธุรกิจในสังคมจึงควรยึดหลักปฏิบัติตาม ธรรมชาติ คือพยายามอย่ากอบ โภยส่วนเกิน พยายามเจียดส่วนเกินออกไปเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นให้ ได้ และอย่าเข้าใจผิดว่า ธรรมชาติห้ามธุรกิจผลิตส่วนเกิน ทุกคนมีสิทธิและสมควรอย่างยิ่งที่จะผลิต ส่วนเกินขึ้นมา แต่ว่า ส่วนเกินนั้นควรจะเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สังคมและควรระมัดระวังอย่างยิ่ง ว่าที่เราเข้าใจว่าไม่เกิน ๆ นี้ ก็ยังเกินยังเจียดได้

คำว่า “สังคมนิยม” ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุจึงเป็นเรื่องตรงกันข้ามกับเสรีนิยมที่ เล็งถึงบุคคล ปัจเจกชน ต่างคนต่างมีเสรี สังคมนิยมจะเล็งถึงประโยชน์ของสังคม คำนี้ถึงปัญหา ของสังคม แล้วก็ทำสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นการแก้ปัญหาของสังคม ในขณะที่เสรีนิยมทำไม่ได้เนื่องด้วย ความเห็นแก่ตัว เพราะมีช่องโหว่ตรงที่เปิดโอกาสให้ตามใจกิเลส ชักจูงไปสู่การกอบ โภย มีการ เบียดเบียนผู้อื่น ศีลธรรมก็หายไป ปัญหาจึงเกิดขึ้นแก่สังคม แล้วในที่สุดก็ย้อนกลับมาเบียดเบียน ตนเอง จนกลายเป็นปัญหาของตัวเองด้วย

แนวคิดประชาธิปไตย (Democracy)

การที่ประชาชนทำหน้าที่ปกครองตนเองโดยตรงหรือการเลือกผู้แทนเข้าไปทำหน้าที่ แทนตนนั้น เป็นกลไกเบื้องต้นของการปกครองในระบบประชาธิปไตย แต่การเมืองการปกครอง ในระบบประชาธิปไตยทุกกระบวนการ ทุกระดับ ทุกมิติ จะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพได้นั้น ประชาชนต้องมีคุณสมบัติที่เอื้อหรือสนับสนุนต่อหลักการประชาธิปไตย เช่น มีความสนใจ กระตือ รือร้อนที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง หรือติดตาม ควบคุม และตรวจสอบการทำงานของรัฐ อย่างจริงจัง เป็นต้น หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ประชาชนต้องมีวัฒนธรรมทางการเมืองตาม ทัศนะที่ว่า กิจกรรมทางการเมืองการปกครองเป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องเอาใจใส่รับผิดชอบจะหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธให้พ้นความรับผิดชอบของตนหาได้ไม่ หรือ การเมืองเป็นเรื่องของทุกคน

อุดมการณ์ประชาธิปไตย มีหลักการที่เป็นพื้นฐานคือการยอมรับว่าอำนาจอธิปไตยเป็น ของปวงชน (Popular Sovereignty) การให้ประชาชนทุกคนมีความเสมอภาคทางการเมือง (Political Equality) การรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากประชาชน (Popular Consultation) และการ ปกครองโดยยอมรับมติเสียงข้างมาก (Majority Rule) แต่รับฟังเสียงข้างน้อย ประกอบไปด้วย

1. หลักปัจเจกชนนิยม (individualism) เป็นการยอมรับในสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพโดยรัฐจะเข้าไปก้าวก่ายหรือแทรกแซงในกิจการ

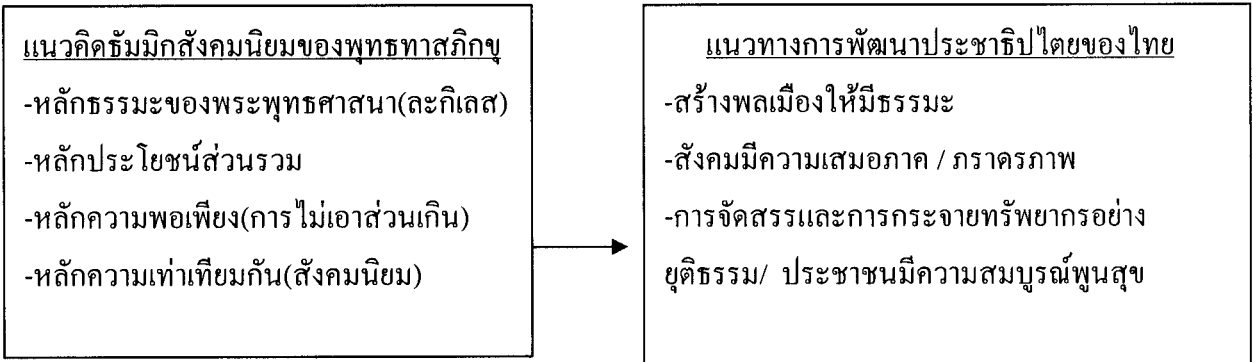
ของปัจเจกชนให้น้อยที่สุด

2. เสรีภาพ (Liberty) ให้ประชาชนทุกคนมีเสรีภาพ เช่น เสรีภาพในการพูด (freedom of speech) เสรีภาพในการตีพิมพ์โฆษณา (freedom of the press) เสรีภาพในการนับถือศาสนา (freedom of religion) เสรีภาพในการชุมนุมอย่างสันติ (freedom of assembly) เสรีภาพทางการเมือง มีสิทธิเลือกตั้งและถอดถอน เสรีภาพในการวิจารณ์การเมือง เสรีภาพในการชุมนุมเคลื่อนไหว เสรีภาพในทรัพย์สิน เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่อาศัย เสรีภาพในการประกอบอาชีพ เป็นต้น แต่ทั้งนี้จะต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม

3. ความเสมอภาค (Equality) โดยถือว่าทุกคนเกิดมามีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกันย่อมมีสิทธิและโอกาสเท่าเทียมกัน ความเสมอภาคในโอกาส ความเสมอภาคที่เป็นอุดมการณ์พื้นฐานของประชาธิปไตย เช่น ความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาคทางกฎหมาย ความเสมอภาคในโอกาส และความเสมอภาคทางการเมือง เป็นต้น

4. ภราดรภาพ (Fraternity) คือ การอยู่กันอย่างเป็นมิตร มีความสัมพันธ์เสมือนญาติพี่น้อง ไม่มีการเหยียดสีผิวหรือแบ่งชนชั้นในลักษณะของความขัดแย้ง (จักษ์ พันธ์ชูเพชร 2548: 114)

สรุปกรอบแนวคิดของการวิจัยได้ ดังนี้

4. ข้อจำกัดในการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้มีข้อจำกัดในเรื่องของประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งเป็นแนวคิดที่อิงหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก การนำคำมาประกอบใช้และการอธิบายคำต่าง ๆ ของท่านถือว่ามีอิสรภาพทางความคิดเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งข้อนี้ถือว่าเป็นข้อจำกัดที่จะศึกษาแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เป็นอีกจุดหนึ่งที่ว่านี่เป็นข้อจำกัดของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คือ แนวคิดเรื่อง ธัมมิกสังคมนิยม ที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ท่านได้แสดงธรรม ปาฐกถา

กล่าว ในเรื่องนี้ไว้ในหลายวาระหลายโอกาส และคำบางคำที่ใช้แม้จะแตกต่างกัน แต่ก็มีความหมายเหมือนกัน ซึ่งบางครั้งท่านก็ใช้เป็นภาษาธรรม บางครั้งก็ใช้เป็นภาษาคน ผู้วิจัยจึงไม่สามารถที่เก็บรวบรวมข้อมูลได้อย่างสมบูรณ์แบบและการนำข้อมูลมาวิเคราะห์ วิจัย ทำความเข้าใจเนื้อหาจึงเป็นข้อจำกัดอย่างมาก เพราะบางครั้งความหมายอาจจะคลาดเคลื่อนไปจากความหมายที่พุทธทาสตั้งจุดประสงค์เอาไว้ก็ได้

5. ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตการวิจัย คือ แนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุและการนำหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย ผู้วิจัยจะเน้นหนักไปในทางที่จะศึกษาแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมเป็นหลัก ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องใช้เอกสารที่เกี่ยวข้องกับท่านอาจารย์และเทพธรรมที่ท่านอาจารย์ได้แสดงไว้ในที่ต่าง ๆ มากมายมาเป็นข้อมูลในการวิจัยและผู้วิจัยได้ใช้บริบทต่าง ๆ ทางสังคมในสมัยที่พุทธทาสภิกขุยังมีชีวิตอยู่มาวิเคราะห์ด้วย แต่เนื่องจากแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ ต่อมาได้มีผู้ที่สนใจได้นำมาเสนอไว้มากมายในรูปแบบต่าง ๆ เพราะฉะนั้นผู้วิจัยได้สำรวจดูวรรณกรรมและการวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว จึงเห็นว่า ขอบเขตที่จะใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ

5.1 ศึกษาแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ

- ความหมายและความสำคัญของแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ
- องค์ประกอบของแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ
- หลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ

5.2 ศึกษาการนำหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

การพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

- ความหมายของประชาธิปไตย
- ความหมายของการพัฒนา
- แนวทางที่จะนำหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ มา

ประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

ขอบเขตของข้อมูลได้จาก 2 แหล่งข้อมูล คือข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ คือ

1. ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ งานเขียนโดยตรงของพุทธทาสภิกขุ งานรวบรวมปาฐกถาของพุทธทาสภิกขุโดยตรง ตลอดจนคำบรรยายของท่านที่ปรากฏอยู่ในสิ่งพิมพ์ เอกสารที่เป็นข้อมูลได้ หรือเอกสารที่มีเนื้อหาทางการเมือง เช่น ธรรมะกับการเมือง ธัมมิกสังคมนิยม แก่นพุทธศาสน์

การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ธรรมเนียมของท่านพุทธทาส เรื่องสันติภาพของโลก
ชุมนุมปาฐกถาชุด พุทธธรรม เป็นต้น

2. ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ งานเขียน หรือเอกสารของนักวิชาการอื่น ๆ ที่เขียน
เรื่องราวของพุทธทาสภิกขุ เช่น ส. ศิวรักษ์ เรื่อง อิทธิพลพุทธทาสต่อสังคม พระพรหมคุณาภรณ์
(ป.อ.ปยุตโต) เรื่อง ธรรมาธิปไตยไม่มาจึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี
(ว.วชิรเมธี) เรื่อง ธรรมิกประชาธิปไตย พระราชปัญญาเมธี (สมชัย กุศลจิตโต) เรื่อง
พระพุทธศาสนา: แนวคิดเพื่อพัฒนาสังคมและการเมือง เป็นต้น

6. คำนิยามศัพท์

6.1 **ธรรมิกสังคมนิยม** หมายถึง “ธรรมิกะ” แปลว่าประกอบอยู่ด้วยธรรม “สังคม” คือ คน
หมู่มาก “นิยม” คือ พึ่งเล็งในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ธรรมิกสังคมนิยม จึงเป็นการพึ่งเล็งเรื่องเกี่ยวกับ
คนหมู่มากที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม หรือระบอบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลักและประกอบ
อยู่ด้วยธรรม สังคมที่ไม่กอบโกยเอาส่วนเกิน เพราะส่วนเกินคือตัวแห่งปัญหาทั้งหมดหรือคือทุกข์
สังคมที่ไม่หวั่นหวาดหวั่นในเรื่องความเจริญทางวัตถุนิยมกันมากเกินไปจนละทิ้งศีลธรรม
ไม่เข้าใจในหลักศาสนาของตัวเอง ฟุ้งเฟ้อไปตามกิเลสตัณหาคือ โลภ โกรธ หลง

6.2 **การพัฒนา** หมายถึง การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือการปฏิรูปของเดิม แล้วทำให้ดี
ขึ้น เจริญขึ้น

6.3 **ประชาธิปไตย** หมายถึง ระบบการปกครองตามอุดมคติระบบหนึ่ง ที่รัฐบาลใน
ระบบประชาธิปไตยจะให้โอกาสอันเท่าเทียมกันในการดำรงชีวิต การแสวงหาความสุข เพื่อให้
ประชาชนจำนวนมากที่สุดได้รับความผาสุก โดยที่ประชาชนในกลุ่มน้อยทั้งหลาย ได้รับความ
คุ้มครอง และได้รับความทุกข์ร้อนน้อยที่สุด

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 ทำให้เข้าใจแนวคิดธรรมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ

7.2 ทำให้เข้าใจถึงแนวทางที่จะนำหลักการแนวคิดธรรมิกสังคมนิยมไปประยุกต์ใช้กับ
การพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวคิดสัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุกับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย มีกรอบแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คือ

1. แนวคิดประชาธิปไตย
2. แนวคิดยุคคลาสสิก
3. แนวคิดอุดมการณ์คอมมิวนิสต์
4. แนวคิดสังคมนิยม
5. แนวคิดว่าด้วยการพัฒนา
6. แนวคิดธรรมาธิปไตยของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)
7. แนวคิดสัมมิกประชาธิปไตยของพระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี)
8. แนวคิดสัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ
9. ข้อมูลทั่วไปของพุทธทาสภิกขุ
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย แปลมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า Democracy ซึ่งคำนี้มาจากคำว่า Demokratia ในภาษากรีก แปลว่า การปกครองของประชาชน ดังที่อดีตนานาธิบดี ลินคอล์นของสหรัฐอเมริกาเคยกล่าวไว้เป็นเสมือนคำคมว่า “รัฐบาลประชาธิปไตย คือ รัฐบาลของประชาชน เพื่อประชาชน และโดยประชาชน” ซึ่งหมายถึงระบบการปกครองตามอุดมคติระบบหนึ่ง ที่รัฐบาลในระบบประชาธิปไตยจะให้โอกาสอันเท่าเทียมกันในการดำรงชีวิต การแสวงหาความสุข เป็นต้น

“ประชาธิปไตย” คำนี้ใช้ใน 3 ความหมายใหญ่ ๆ ซึ่งถ้ากำหนดเป็นวงกรอบหรือฐานะใหญ่ ๆ ได้ 3 ฐานะด้วยกัน ได้แก่ 1) เจริญความคิด 2) รูปแบบการปกครอง และ 3) วิถีชีวิต โดยมีคำอธิบายเพิ่มเติมโดยสังเขป คือ

1. ในฐานะเป็นปรัชญา (Philosophy) ทฤษฎีหรืออุดมการณ์ทางการเมือง ประชาธิปไตยในความหมายนี้ มุ่งเน้นไปในเรื่องของความคิด เป็นสภาพทางมโนกรรมทั้งของผู้นำและคนทั่วไป คือ ทั้งของผู้บริหารประเทศ และ พลเมืองทั่วไป

2. ในฐานะเป็นรูปแบบการปกครอง (Forms of Government) เป็นการพิจารณา ประชาธิปไตยในเชิงโครงสร้างของรัฐบาลแบบประชาธิปไตย เช่น เป็นระบบรัฐสภา เป็นระบบ ประธานาธิบดี เป็นต้น

3. ในฐานะเป็นวิถีชีวิต (Way of life) หมายถึง

3.1 วิถีทางแห่งการยอมรับเสียงข้างมาก

3.2 ความมีใจกว้าง

3.3 การมีขันติธรรม

3.4 การเอาใจใส่ในกิจการบ้านเมือง (การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง)

อันเป็นเรื่องการประพุดติในสังคม

ในระบบประชาธิปไตย ประชาชนมีอำนาจเหนือฝ่ายนิติบัญญัติและรัฐบาล แม้ว่า ระบบประชาธิปไตยทั่วโลกจะมีความแตกต่างกันไปไม่มากนักน้อย หากแต่ระบบประชาธิปไตยมี หลักการ และหลักปฏิบัติที่แตกต่างจากการปกครองในรูปแบบอื่นๆ อย่างชัดเจน

- ระบบประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่ประชาชนทุกคนเป็นผู้ใช้อำนาจและมีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ ไม่ว่าจะโดยตรง หรือโดยผ่านตัวแทนที่ได้รับเลือกจากประชาชน อย่างเสรี

- ระบบประชาธิปไตยประกอบไปด้วยหลักการและหลักปฏิบัติที่คุ้มครองเสรีภาพของมนุษย์ กล่าวได้ว่าระบบประชาธิปไตยเป็นระบบที่ทำให้เสรีภาพกลายเป็นสถาบัน

- ระบบประชาธิปไตยคือเสียงของคนส่วนใหญ่เป็นเกณฑ์ควบคู่กับการคุ้มครองสิทธิของคนส่วนน้อย ประเทศประชาธิปไตยทุกประเทศเคารพเจตนารมณ์ของคนส่วนใหญ่ ในขณะที่เดียวกันก็ให้ความคุ้มครองสิทธิพื้นฐานของแต่ละบุคคลและคนส่วนน้อยด้วย

- ระบบประชาธิปไตยคอยระวังไม่ให้รัฐบาลกลางมีอำนาจมากเกินไป และกระจายอำนาจลงสู่ระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น ด้วยความเชื่อที่ว่าประชาชนต้องสามารถเข้าถึงรัฐบาลท้องถิ่นได้ง่ายและตอบสนองประชาชนให้มากที่สุดที่จะเป็นไปได้

- ในระบบประชาธิปไตย มีหนึ่งในหน้าที่หลักคือ การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนพื้นฐาน เช่น เสรีภาพในการพูด และการนับถือศาสนา สิทธิในการได้รับความคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกัน ภายใต้กฎหมาย นอกจากนี้ยังครอบคลุมถึงการคุ้มครองโอกาสของประชาชนในการจัดตั้งองค์กร และเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของสังคมอย่างเต็มที่ด้วย

- ในระบบประชาธิปไตย มีการจัดการเลือกตั้งที่เสรีและยุติธรรมสำหรับประชาชนทุกคนหนึ่งระบบประชาธิปไตยต้องไม่เป็นเพียงโฉมหน้าของเผด็จการ หรือมีพรรคใดพรรคหนึ่งที่อยู่เบื้องหลัง แต่ต้องเป็นการแข่งขันกันอย่างแท้จริง โดยได้รับการสนับสนุนจากประชาชน

- ในระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลต้องอยู่ภายใต้หลักนิติธรรม และต้องสร้างหลักประกันว่าประชาชนทุกคนจะได้รับการคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย และสิทธิของประชาชนจะได้รับการคุ้มครองด้วยระบบกฎหมาย

- ระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบที่มีความหลากหลาย สะท้อนให้เห็นมิติด้านการเมืองสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ อนึ่งระบอบประชาธิปไตยเป็นระบบที่ตั้งอยู่บนหลักการ ไม่ใช่ธรรมเนียมปฏิบัติที่เหมือนกัน

- ประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไม่เพียงจะมีสิทธิเท่านั้น หากยังมีหน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในระบบการเมือง ซึ่งจะให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพวกเขา

- สังคมในระบอบประชาธิปไตยเป็นสังคมที่ยอมรับในความแตกต่าง การร่วมมือและการประนีประนอม ในระบอบประชาธิปไตยนั้น การจะได้มาซึ่งฉันทมติต้องอาศัยการประนีประนอม และบางครั้งก็ไม่ได้มาเสมอไป จากคำพูดของมหาตมะ คานธีที่ว่า “การขาดความอดกลั้นคือรูปแบบหนึ่งของความรุนแรง และเป็นอุปสรรคของการเจริญเติบโตของจิตวิญญาณประชาธิปไตย”

ประชาธิปไตย หมายถึงระบอบการปกครองประเทศระบอบหนึ่ง ซึ่งเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน คำว่า “ประชาชน” ในที่นี้มีได้หมายความแต่เฉพาะบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น คนร่ำรวย คนยากจน เจ้าของที่ดิน คนงาน หรือชาวนาเท่านั้น แต่หมายถึงปวงชนทั้งชาติ ไม่ว่าจะเป็นคนยากดีมีจนอย่างไรหรือประกอบอาชีพใด ปวงชนเหล่านี้ย่อมมีสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ ในการปกครองประเทศร่วมกันและอย่างเสมอภาคกัน

ในระบอบประชาธิปไตย ถือความเห็นของปวงชนฝ่ายข้างมากเป็นเกณฑ์ในการบริหารราชการแผ่นดิน แต่ในขณะเดียวกันสิทธิของปวงชนฝ่ายข้างน้อย ก็ย่อมได้รับความคุ้มครองโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ทั้งความเห็นฝ่ายข้างมากนั้นจะต้องเป็นความเห็นที่ก่อปรด้วยเหตุผลและเป็นธรรมด้วย

เมื่อพิจารณาในแง่ของศีลธรรมแล้ว จะเห็นได้แจ่มแจ้งว่า ระบอบประชาธิปไตยนี้มีหลักการที่มีรากฐานสืบเนื่องมาจากศีลธรรมอย่างแท้จริง กล่าวคือ ระบอบประชาธิปไตย เคารพในความเป็นธรรม (Justice) เหตุผล (reason) เมตตาธรรม (compassion) ความศรัทธาในมนุษยชาติ (faith in man) และความเคารพในเกียรติภูมิแห่งมนุษยชน (human dignity)

เหตุผลสำคัญในเชิงการเมือง ของการจัดให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย มี 2 ประการ คือ

1. ระบอบการปกครองนี้ส่งเสริมให้ประชาชน มีส่วนมีเสียงในการปกครองประเทศ โดยทั่วหน้ากัน บุคคลเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นบุคคลประเภทใด เมื่อร่วมกันทั้งชาติ ย่อมตัดสินใจได้

ดีกว่าบุคคลเพียงคนเดียว หรือกลุ่มเดียวเท่านั้น และ

2. ปวงชนทั้งชาตินั้นเอง ควรจะมีสิทธิที่จะเลือกผู้ที่จะมาปกครองตน และมาบริหารราชการแผ่นดินเพื่อผลประโยชน์ของปวงชน ไม่มีผู้อื่นใดเหมาะสมที่จะเลือกผู้บริหารได้ดีกว่าปวงชนนั้น ๆ นั้นเอง

ปรัชญาของระบอบประชาธิปไตย

นอกเหนือจากรูปแบบของการใช้อำนาจโดยตรงและผ่านผู้แทนของประชาชนแล้ว สิ่งที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ ปรัชญาของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมองไปที่ธรรมชาติของมนุษย์ กฎแห่งธรรมชาติและสภาวะธรรมชาติ โดยปรัชญารากฐานที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตยนั้นสามารถรวบรวมได้ดังนี้

ธรรมชาติของมนุษย์ (Human Nature) มนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุผล สามารถเรียนรู้ทำความเข้าใจต่อโลกภายนอกได้ มีความสามารถในการตัดสินใจเลือกสิ่งที่ดีสำหรับตน ถึงแม้ดุลยพินิจของมนุษย์จะไม่ได้ถูกต้องเสมอไป แต่ก็มีแนวโน้มว่าจะกระทำแต่สิ่งที่ดีสำหรับตนมากกว่าผู้ปกครองตัดสินใจให้ นอกจากนี้มนุษย์ยังมีการใช้มโนธรรมส่วนบุคคลประกอบการตัดสินใจร่วมกับเหตุผล แต่มโนธรรมที่แตกต่างกันทำให้ประชาคมทางการเมืองต้องอาศัยการวินิจฉัยร่วมกันของคนส่วนใหญ่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นรากฐานแนวคิดของเสียงส่วนใหญ่ (Majority Rule) ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย

เสรีภาพของมนุษย์ (Liberty) การเกิดขึ้นมาของมนุษย์นั้นสามารถถือได้ว่าเกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ และการที่มนุษย์รวมตัวกันจัดตั้งรัฐก็เพื่อดำรงรักษาเสรีภาพของมนุษย์ และรัฐก็มีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ อย่างไรก็ตามเสรีภาพของมนุษย์จะมีขอบเขต และมนุษย์แต่ละคนต้องไม่ละเมิดขอบเขตนี้ ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีความเสมอภาคในเสรีภาพที่ตนมีและจะต้องไม่ละเมิดเสรีภาพของใคร เสรีภาพของมนุษย์จึงถือได้ว่าเป็นรากความคิดของระบอบประชาธิปไตย

ความเท่าเทียมกันของมนุษย์ (Equality) ถึงแม้มนุษย์จะเกิดมามีความแตกต่างกัน แต่ความแตกต่างดังกล่าวไม่ได้หมายความว่า จะเป็นเงื่อนไขที่ทำให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมีความได้เปรียบอีกบุคคลหรือกลุ่มอีกกลุ่มหนึ่ง ดังนั้นความเท่าเทียมกันของมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์แต่ละคนพึงจะได้รับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเท่าเทียมกันในโอกาสที่จะมีชีวิตที่ดีในสังคม ซึ่งถือได้ว่าเป็นรากฐานแนวคิดของความเท่าเทียมกันในสังคมของระบอบประชาธิปไตย

อำนาจอธิปไตยของประชาชน (Popular Sovereignty) เมื่อประชาชนมีเสรีภาพและความเท่าเทียมกันในสังคมแล้ว ในระบอบประชาธิปไตยอำนาจจะตกเป็นของประชาชน โดยประชาชนได้ตกลงร่วมกันจะมอบอำนาจให้กับผู้ปกครองหรือผู้แทน ซึ่งเมื่อได้มอบอำนาจให้กับผู้ปกครองหรือผู้แทนแล้ว การมีหลักประกันว่าทำอย่างไรจะให้ผู้ปกครองหรือผู้แทนของตนไม่

กระทำการใด ๆ ก็ตามที่อาจจะละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชน ประชาชนจึงมีสิทธิที่จะควบคุมให้ผู้ปกครองหรือผู้แทนทำการปกครองด้วยความเป็นธรรมและเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ซึ่งถ้าผู้ปกครองหรือผู้แทนละเมิด ประชาชนก็มีสิทธิที่ถอดถอนผู้ปกครองหรือผู้แทนที่ได้รับมอบอำนาจไป ดังนั้นในระบอบประชาธิปไตยนั้น อำนาจอธิปไตยจึงเป็นของประชาชน

ปัจจุบันนี้ ประเทศส่วนใหญ่ในโลก มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งประชาชนมีส่วนมีเสียงในการบริหารราชการแผ่นดินโดยทางผู้แทนเกือบทั้งสิ้น แต่บางประเทศก็ได้นำหลักการของระบอบการปกครองซึ่งประชาชนมีส่วนมีเสียงในการบริหารราชการแผ่นดินโดยทางผู้แทน เช่น การลงคะแนนเสียงประชามติไปใช้ด้วย สำหรับประเทศไทยเรานั้นตั้งแต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยเป็นต้นมา รัฐธรรมนูญทุกฉบับ ถือหลักการปกครอง ซึ่งประชาชนมีเสียงในการบริหารราชการแผ่นดินโดยทางผู้แทน ซึ่งหากอยู่ในภาวะปกติ ผู้แทนนั้นก็มาจากการเลือกตั้ง และนำเรื่องการลงคะแนนเสียงประชามติมารวมเข้าไว้ด้วย แต่ถ้าอยู่ในภาวะวิกฤติ ผู้แทนก็จะมาจากการแต่งตั้ง

การปกครองแบบใดดีที่สุดนั้น ย่อมจะต้องพิจารณาเป็นประเทศ ๆ และในแต่ละยุคไปดังจะเห็นได้ว่า การปกครองแบบที่เหมาะสมและดีที่สุดสำหรับประเทศหนึ่งในยุคหนึ่ง อาจจะไม่เหมาะสมและไม่ดีที่สุดสำหรับอีกประเทศหนึ่งในยุคเดียวกันหรือต่างยุคกันก็ได้ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความเป็นมาในทางประวัติศาสตร์สภาพแวดล้อมของบ้านเมือง แนวความคิดเห็นและชีวิตจิตใจของประชาชนในแต่ละประเทศ ในแต่ละสมัยเป็นสำคัญ ข้อวินิจฉัยว่าการปกครองแบบใดดีที่สุดนั้น ย่อมอยู่ที่ว่าการปกครองแบบนั้น ยังให้ประชาชนได้รับความผาสุกได้มากที่สุดหรือไม่ ยอดปรารถนาของการปกครองระบอบประชาธิปไตยก็คือ ให้ประชาชนจำนวนมากที่สุดได้รับความผาสุก โดยที่ประชาชนในกลุ่มน้อยทั้งหลายได้รับความคุ้มครองและได้รับความทุกข์ร้อนน้อยที่สุด

หลักการของประชาธิปไตย

โดยหลักการของประชาธิปไตย สมบัติ ชำรงธัญวงศ์ ได้แบ่งออกเป็น 5 ประการ (สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, ศาสตราจารย์ 2546: 3) คือ

1. หลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน (Popular Sovereignty) ในหลักการข้อนี้จะเป็นเรื่องของการให้ความสำคัญกับอำนาจอธิปไตยที่จะต้องเป็นของประชาชน เพื่อให้การปกครองเป็นของประชาชนอย่างแท้จริง โดยประชาชนมีอำนาจในการเลือกผู้แทนที่จะเข้าไปปกครอง และรวมไปถึงอำนาจในการถอดถอนผู้แทนที่ตนเองเลือกเข้าไปอีกด้วย

2. หลักเสรีภาพ (Liberty) ในหลักการข้อนี้จะเป็นการให้ความสำคัญกับเสรีภาพของประชาชน ซึ่งเสรีภาพเหล่านี้จะต้องมีการกำหนดขอบเขตที่ชัดเจน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการละเมิด

ซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่ความเสมอภาคของประชาชน

3. หลักความเสมอภาค (Equality) หลักการในข้อนี้ให้ความสำคัญกับความเสมอภาค ถึงแม้ว่ามนุษย์เราจะเกิดมามีความแตกต่างกัน แต่ความแตกต่างเหล่านี้เป็นเพียงความแตกต่างกันทางกายภาพ สำหรับความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตยนั้นจะให้ความสำคัญกับความเสมอภาคทางโอกาส ซึ่งหมายถึงประชาชนจะมีโอกาสที่เท่ากันในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา

4. หลักกฎหมาย (Rule of Law) หลักการในข้อนี้จะให้ความสำคัญกับการบัญญัติกฎหมายที่คำนึงถึงประโยชน์ของประชาชน โดยมีความชอบธรรม บังคับใช้กับประชาชนอย่างยุติธรรมมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกปฏิบัติว่าจะใช้กับบุคคลใดหรือชนชั้นใด

5. หลักเสียงข้างมาก (Majority Rules) ปัจจุบันประชากรของรัฐแต่ละรัฐนั้นมีจำนวนมาก ซึ่งคงเป็นการยากที่จะให้ทุกคนในรัฐมีความคิดเห็นเหมือนกัน ดังนั้นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยซึ่งเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน จึงมีความจำเป็น ต้องอาศัยหลักการเสียงข้างมาก เพราะเสียงเอกฉันท์คงจะเป็นไปได้ยาก ส่วนการใช้เสียงข้างมากแค่ไหนเป็นเกณฑ์นั้นขึ้นอยู่กับความสำคัญของปัญหา ถ้าสำคัญมากคงต้องใช้เสียงข้างมากที่มากกว่าครึ่งหนึ่ง อย่างไรก็ตามหลักการเสียงข้างมากนั้นก็ไม้อาจจะละเลยสิทธิของเสียงข้างน้อย (Minority Rights) ได้ ทั้งนี้จะต้องมีหลักประกันที่ให้ความคุ้มครองกับเสียงข้างน้อย เพื่อป้องกันไม่ให้เสียงส่วนใหญ่กดขี่ข่มเหงเสียงส่วนน้อย

อนึ่ง มีข้อน่าสังเกตว่า ความเสมอภาคกันในระบอบประชาธิปไตยนี้ ย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องสิทธิเสรีภาพขั้นมูลฐานต่อพลเมืองแล้ว ทุกคนย่อมได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายโดยเสมอกัน แต่มิได้หมายความว่า ในสังคมประชาธิปไตยนั้น ทุกคนจะมีสิทธิหน้าที่เท่าเทียมกันทุกประการไม่ผิดเพี้ยน เพราะบุคคลย่อมมีฐานะตำแหน่งหน้าที่แตกต่างกัน บ้างก็อยู่ฐานะผู้บังคับบัญชา บ้างก็เป็นผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ดังนั้น สิทธิ หน้าที่ และความคุ้มครองตามกฎหมายเฉพาะเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่จึงแตกต่างกันไปตามฐานะ บทบาท และความรับผิดชอบของแต่ละคน แต่ในฐานะซึ่งเป็นพลเมืองไทยด้วยกันแล้ว ทุกคนย่อมเสมอภาคกันตามกฎหมายทุกประการ ด้วยเหตุนี้ ในตำแหน่งหน้าที่นั้น รัฐมนตรีหรืออธิบดี ย่อมเป็นผู้บังคับบัญชาของข้าราชการในกระทรวงทบวงกรม เพราะมีความรับผิดชอบและหน้าที่ที่สูงกว่า แต่ในฐานะพลเมือง รัฐมนตรีก็ดี ประชาชนธรรมดาที่ดี ย่อมเสมอกัน กล่าวคือทุกคนต้องเสียภาษีเหมือนกัน ต้องเคารพกฎหมายเช่นเดียวกัน และเมื่อกระทำความผิด ก็ต้องได้รับโทษตามแต่โทษานุโทษเท่าเทียมกันทุกประการ

ระบอบประชาธิปไตยจะต้องประกอบด้วยองค์การแห่งรัฐที่สำคัญ 3 องค์การด้วยกัน คือ

ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการ แต่เดิมอำนาจอธิปไตยซึ่งเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ในมือคนเพียงคนเดียวหรือกลุ่มเดียว ในภาวะเช่นนั้น บุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นก็เป็นผู้ออกกฎหมาย ผู้บังคับการให้เป็นไปตามกฎหมาย และผู้ตีความกฎหมาย สิทธิเสรีภาพของประชาชนก็ถูกจำกัด เพราะอำนาจทั้ง 3 อย่าง อยู่ที่คนเพียงคนเดียว หรือคณะเดียวจะใช้อย่างใดก็ได้และธรรมดาที่เมื่อบุคคลมีอำนาจ บุคคลมักจะใช้อำนาจเกินเลยไปเสมอ ด้วยเหตุนี้ เมื่อระบอบประชาธิปไตยเจริญขึ้น จึงได้มีการแบ่งหน้าที่ (Function) ของอำนาจทั้ง 3 ในการตรากฎหมาย ในการบังคับใช้กฎหมายและการตีความกฎหมายให้แต่ละองค์กรซึ่งเป็นอิสระแก่กันเป็นผู้รับผิดชอบ โดยแต่ละฝ่ายต่างมีความสัมพันธ์และควบคุมกำกับซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ให้รัฐสภา ซึ่งทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติเป็นผู้บัญญัติกฎหมาย ให้คณะรัฐมนตรีหรือประธานาธิบดีซึ่งทำหน้าที่ฝ่ายบริหารเป็นผู้บังคับการให้เป็นไปตามกฎหมาย และให้ศาลซึ่งทำหน้าที่ฝ่ายตุลาการเป็นผู้ตีความกฎหมาย และพิจารณาพิพากษาอรรถคดี

องค์กรทั้ง 3 ฝ่ายนี้ต่างถ่วงดุลและคานอำนาจซึ่งกันและกัน (checks and balances) ไม่มีใครเหนือใคร กล่าวคือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ได้แก่รัฐสภา มีอำนาจตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับและก็มีอำนาจควบคุมรัฐบาลซึ่งเป็นฝ่ายบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อประโยชน์สุขของมวลชนอย่างทั่วหน้ากัน หากฝ่ายบริหาร ละเลยต่อหน้าที่ รัฐสภาก็มีอำนาจจะลงมติไม่ไว้วางใจ ซึ่งมีผลให้รัฐบาลต้องลาออก ส่วนฝ่ายบริหารก็ควบคุมฝ่ายนิติบัญญัติให้ตรากฎหมายออกใช้บังคับแก่ประชาชนอย่างเหมาะสมแก่สภาพการณ์ของบ้านเมือง ชอบด้วยเหตุผลและความเป็นธรรม ถ้าฝ่ายนิติบัญญัติละเลยต่อหน้าที่หรือควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินไปในทางที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่บ้านเมือง ฝ่ายบริหารก็มีอำนาจที่จะยุบรัฐสภา เพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ได้ นอกจากนี้ ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจควบคุมฝ่ายตุลาการในแง่ที่ว่า บรรดากฎหมายทั้งหลายที่ศาลยุติธรรมใช้ รวมตลอดถึงการจัดองค์กรตุลาการนั้น ส่วนแต่ขึ้นอยู่กับฝ่ายนิติบัญญัติทั้งสิ้น และในบางประเทศ ฝ่ายตุลาการเองก็มีส่วนควบคุมฝ่ายนิติบัญญัติด้วย ในแง่ที่มีอำนาจวินิจฉัยว่ากฎหมายฉบับใดใช้บังคับไม่ได้ เพราะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ สำหรับฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการนั้นต่างควบคุมซึ่งกันและกัน โดยฝ่ายบริหารเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดตั้งศาลยุติธรรม และมีส่วนช่วยให้ศาลยุติธรรมพิจารณาคดีให้เสร็จไปโดยรวดเร็ว ส่วนศาลยุติธรรมมีอำนาจวินิจฉัยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างฝ่ายบริหารกับเอกชนในคดีที่ฝ่ายบริหารมีฐานะอย่างเดียวกับเอกชน

ในระบอบการปกครองแบบเผด็จการนั้น ไม่ว่าจะ เป็นแบบเผด็จการชาตินิยม หรือคอมมิวนิสต์ อำนาจอธิปไตยหรืออำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่แก่ผู้เผด็จการเพียงคนเดียว หรือคณะเดียว อำนาจนี้จึงเป็นอำนาจอันเด็ดขาดซึ่งผู้ใช้อาจใช้ในในทางที่ตีก็ไม่ได้ ในทางที่ชั่วก็ได้ ถ้าเป็นในทางที่ชั่วก็ไม่มีใครจะควบคุมได้ ผู้รับเคราะห์ก็คือประชาชน ส่วนในระบอบ

ประชาธิปไตยนี้ ย่อมเห็นกันแล้วว่าไม่มีใครเหนือใคร ต่างฝ่ายต่างควบคุมซึ่งกันและกัน เพื่อให้ใช้อำนาจไปในทางที่ถูกต้อง ด้วยระบบถ่วงดุลและกานอำนาจกันนี้แหละ ผู้ที่จะได้รับประโยชน์ก็คือประชาชน

การที่จะบรรลุถึงขอยุทธนาของระบอบประชาธิปไตย อันได้แก่ความผาสุกของประชาชนนั้น ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนมีเสียงในการปกครองประเทศโดยตรง และจะต้องสนใจในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ตลอดจนรู้ซึ่งถึงองค์ประกอบและบทบาทขององค์กรสำคัญทั้ง 3 แห่งรัฐในระบอบนี้ คือ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาลยุติธรรม และประชาชนจักต้องตระหนักว่า ระบอบประชาธิปไตยมีหลักการที่สำคัญอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสมอภาคระหว่างบุคคลนั้น ก็มีความหมายแต่เพียงว่า บุคคลทุกคนมีโอกาสที่อยู่ดีกินดีเท่าเทียมกัน โดยรัฐเป็นผู้ควบคุมและกำหนดขอบเขตของโอกาสที่ให้นั้นด้วย ทั้งนี้เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้บังเกิดขึ้นในสังคม ส่วนในเรื่องสิทธิและเสรีภาพนั้น ประชาชนจะถือว่าตนมีสิทธิเสรีภาพแต่เพียงอย่างเดียว และคิดว่าจะทำอะไรก็ได้ตามอำเภอใจนั้นหาได้ไม่ หากแต่จะต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคม อีกทั้งต้องเคารพต่อกฎหมายของบ้านเมืองด้วย มิฉะนั้นระบอบประชาธิปไตยก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้ (จักษ์ พันธ์ชูเพชร 2548: 114)

2. แนวคิดยุคคลาสสิก (Classic)

2.1 โสกราตีส (SOCRATES) (468-399 ก่อนคริสตกาล) “โสกราตีสเป็นนักปราชญ์ชาวเอเธนส์ในยุคที่เอเธนส์กำลังตกอยู่ในภาวะปั่นป่วน สิ่งที่เราารู้เกี่ยวกับโสกราตีสนั้น ส่วนใหญ่ได้มาจากงานเขียนของเพลโต เซโนโฟน และอริสโตเติล โสกราตีสเองไม่เคยเขียนอะไรเลย” (สมบัติ จันทรวงศ์ 2523: 11) แต่จากการศึกษาแนวคิดของเขาผ่านงานเขียนของเพลโตพบว่า เขาเป็นนักปราชญ์ที่เสนอความคิดในทางตรงกันข้ามกับกลุ่มโสพิสต์ โสกราตีสใช้วิธีการสนทนากับลูกศิษย์ในการทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ บทสนทนาของเขาคือวาทกรรมที่แฝงไว้ด้วยแนวคิดที่ยืนยันว่าความรู้และความดีงามเป็นสิ่งที่อยู่จริง และมนุษย์สามารถรู้และทำดีได้ โดยการใช้เหตุผล เมื่อความรู้มีจริง มนุษย์ก็สามารถรู้ความดีที่แท้จริงได้ สามารถวินิจฉัยว่าอะไรดีหรือไม่ดีได้ โดยไม่ยึดอยู่เฉพาะแต่ความเห็นของแต่ละคน(สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, ศาสตราจารย์ 2546: 3)

โสกราตีสเป็นผู้ที่เคารพต่อกฎหมายและพร้อมที่จะยอมตายเพื่อความถูกต้อง เขามองว่า กฎหมายคือสิ่งที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ ในบั้นปลายของชีวิต เขาถูกกล่าวหาว่าปฏิเสธเทพเจ้าประจำชาติ ตั้งศาสนาของตัวเองขึ้นมาใหม่ และยุยงให้เยาวชนเสียดคน ในที่สุดศาลประชาชนได้พิพากษาประหารชีวิตเขา โดยให้ดื่มยาพิษตามประเพณีการลงโทษประหารของเอเธนส์ เขาก็ยอมรับโทษโดยไม่ขัดขืน (ปริที เกษมทรัพย์ 2543: 105) โสกราตีสจึงเป็นนักปรัชญาที่

ยิ่งใหญ่ที่เป็นตัวอย่างอันอมตะในการยึดมั่นในกฎหมาย เป็นผู้รุกรายทางให้แก่แนวคิดสำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ที่ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นในสมัยต่อ ๆ มา

โสกราติสมุ่งเน้นในการแสวงหาและเผยแพร่คุณค่าแห่งปัญญาโดยปัญญา คือ ความรู้แห่งความดี ความรู้แห่งความดีนี้จะนำพามนุษย์ไปสู่ชีวิตที่เป็นสุข โดยเฉพาะการมีชีวิตร่วมกันในสังคม มุ่งแสวงหาความดีอันเป็นคุณธรรมสูงสุดของชีวิต การศึกษาของโสกราติสจะมุ่งศึกษาเฉพาะสิ่งที่เป็นของมนุษย์ ด้วยการตั้งคำถามต่าง ๆ เพื่อที่จะแสวงหาคำอธิบายให้เข้าใจถึงสิ่งที่เป็นของมนุษย์จริง ๆ โดยโสกราติสสามารถแยกแยะระหว่างสิ่งที่เป็นของมนุษย์ออกจากสิ่งที่ไม่ใช่ของมนุษย์ ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีภาวะแห่งการคงอยู่ คือ การมีภาวะอย่างใดอย่างหนึ่งที่แตกต่างจากสิ่งอื่น

แนวความคิดที่สำคัญของโสกราติส (สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, ศาสตราจารย์ 2546: 3-4)

1. มนุษย์กับรัฐ มนุษย์เป็นสัตว์สังคม จึงมีความต้องการที่จะอยู่ร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การอยู่ร่วมกันคือกำเนิดของรัฐ เพราะรัฐเป็นแหล่งที่คนสามารถพบกับชีวิตที่ดี ทำให้มนุษย์สามารถเรียนรู้คุณธรรมจากเพื่อนร่วมสังคม รัฐจึงเป็นศูนย์รวมของการเรียนรู้และเผยแพร่คุณธรรม เป็นศูนย์กลางกระบวนการอบรมหล่อหลอมกล่อมเกลารัฐที่ดีจึงต้องส่งเสริมให้สมาชิกของรัฐไปหาและยึดมั่นในคุณธรรม เพราะความรู้และคุณธรรมเป็นสิ่งที่เรียนรู้และถ่ายทอดกันได้

2. กฎหมายแห่งรัฐ กฎหมาย คือ กติกาข้อบังคับที่รัฐกำหนดให้คนในสังคมมีชีวิตที่ดีถูกต้องตามทำนองครองธรรมโดยกฎหมายถือเป็นกลไกหลักของรัฐ ถ้าปราศจากกฎหมายย่อมปราศจากรัฐ เพราะเป็นกลไกในการส่งเสริมและปกป้องชีวิตที่ดีให้แก่มนุษย์ในสังคม การบัญญัติกฎหมายต้องทำด้วยความฉลาดและรอบรู้ เพื่อให้เป็นเครื่องมือดำรงคุณธรรมอย่างแท้จริง ดังนั้น ผู้ที่จะบัญญัติกฎหมายต้องเป็น“ปราชญ์” เท่านั้น

3. คุณธรรม ผู้ปกครองมีบทบาทและหน้าที่สำคัญในการปกครองรัฐ บุคคลที่มีความรู้ จึงจะเป็นบุคคลที่มีคุณธรรม การปกครองแบบนครรัฐเอเธนส์ที่เปิดโอกาสให้พลเมืองทุกคนมีสิทธิมีส่วนร่วมในการปกครองโดยตรง จะทำให้คนที่มีความรู้น้อยเข้ามามีบทบาทในการปกครอง ซึ่งคนเหล่านี้จะไม่เข้าใจหลักของเหตุผลและอาจถูกชักจูงโดยผู้ต้องการอำนาจมิชอบได้ จะเป็นที่มาของผู้ปกครองที่ไร้คุณธรรม โสกราติสจึงไม่สนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะการปกครองที่ดีควรปกครองโดยปราชญ์ หรืออภิชนาธิปไตย เนื่องจากกฎหมายที่ดีต้องบัญญัติโดยปราชญ์ เพราะปราชญ์จะมุ่งเน้นการมีชีวิตที่ดีและการมีความสุขของประชาชน เนื่องจากสิ่งสำคัญสูงสุดในชีวิตของโสกราติส คือ การแสวงหาปัญญาเพื่อเสริมสร้างชีวิตที่ดีและมีความสุขให้แก่ประชาชน มนุษย์ที่ดีต้องมีคุณธรรม ผู้ปกครองต้องมีคุณธรรม และเสริมสร้างให้ประชาชนมีความรู้และเข้าใจในคุณธรรม

หลักคุณธรรมของโสกราตีส 5 ประการ คือ (สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, ศาตราจารย์ 2546: 4)

1. ปัญญา (Wisdom) หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับความดี คือรู้ว่าความดีคืออะไร ความชั่วคืออะไรและมุ่งมั่นที่จะทำความดี เช่น คนเราเกิดมาต้องรู้ว่าพ่อแม่ที่ดีเป็นอย่างไร การเป็นลูกที่ดีเป็นอย่างไร การเป็นครูและนักเรียนที่ดีเป็นอย่างไร และการเป็นนักปกครองที่ดีและการเป็นประชาชนที่ดีเป็นอย่างไร หากคนเรารู้เกี่ยวกับความดีและกระทำการต่าง ๆ ด้วยความดี โสกราตีสเชื่อว่า สังคมจะสันติสุข ผู้ปกครองต้องเป็นผู้ยึดมั่นในคุณธรรมแห่งปัญญา นั่นคือใฝ่รู้ มุ่งมั่นในการเสริมสร้างความคิด ประพฤติดี ปฏิบัติดีและส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติดี

2. ความกล้าหาญ (Courage) เป็นความกล้าในการรักษาความถูกต้องและความดีงามของสังคม ผู้ปกครองต้องกล้ายืนหยัดในความถูกต้องและกล้ายืนหยัดที่จะปกป้องความถูกต้อง พร้อมทั้งจะลงโทษและเผชิญหน้าเพื่อรักษาความถูกต้อง ไม่ยอมจำนนต่อคนชั่ว ดังนั้น ในการรักษาความถูกต้อง ต่อสู้กับความชั่ว บางครั้งต้องเสี่ยงถึงชีวิต แต่โสกราตีสบอกว่า ถึงเสี่ยงก็จำเป็นต้องเสี่ยง มิฉะนั้น คนชั่วจะครองเมือง ผู้ปกครองต้องมีความกล้าหาญในการกระทำความดีทั้งปวง เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน (Role Model) การเผยแพร่คุณธรรมในลักษณะตอบโต้คนชั่วเช่นนี้ ทำให้สมาชิกสภานครรัฐเอเธนส์บางส่วนกล่าวหาว่า โสกราตีส พยายามเผยแพร่คำสอนที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเทพเจ้า จึงนำเขาไปไต่สวนและถูกตัดสินให้กินยาพิษตาย มีคนบอกให้โสกราตีสหนี ซึ่งเขาสามารถทำได้ แต่ก็ไม่ทำ เพราะต้องการแสดงให้เห็นถึงความกล้า และยืนหยัดในคำสอนของตนเองว่าถูกต้อง

3. การควบคุมตนเอง (Temperance) คือการควบคุมตนเองไม่ให้ตกเป็นทาสของความโลภ ความโกรธ ความหลง การไม่ปล่อยตนเองเป็นทาสของอารมณ์และความปรารถนาที่ไม่เหมาะสมไม่ควร นักปราชญ์เชื่อว่า ทุกคนเกิดมาจะมีสิ่งเหล่านี้ติดตัวมา แต่สิ่งที่แตกต่างคือ ความสามารถในการควบคุมตนเอง และการยับยั้งชั่งใจ หากยับยั้งชั่งใจ ได้มาก ก็แสดงว่ามีคุณธรรมสูง

4. ความยุติธรรม (Justice) คือ ต้องมีความหนักแน่น เทียงตรง มั่นคงกับเรื่องของคุณธรรม หากผู้นำมีความยุติธรรมก็จะมีแต่คนดีอยู่ใกล้ ๆ ผู้นำก็จะไม่เดือดร้อน มีคนคอยเกื้อหนุนช่วยเหลือ หากไม่มั่นคง ไม่ยุติธรรม ผู้ปกครองจะถูกแวดล้อมด้วยคนไม่ดีและคนเหล่านี้จะแอบอ้างชื่อของผู้ปกครองไปหาผลประโยชน์จะนำความเดือดร้อนมาให้ประชาชนรัฐมีหน้าที่ในการกำหนดกฎระเบียบเพื่อรักษาสีทธิของมนุษย์ให้เสมอภาคกัน คุ้มครองไม่ให้บุคคลละเมิดสิทธิของผู้อื่น เพราะความยุติธรรมเป็นรากฐานของระบบการปกครอง

5. การกระทำความดี (Piety) คือ กระทำความดีและการเคารพยกย่องสิ่งที่ควรยกย่อง ผู้นำควรทำดีเพื่อเป็นแบบอย่างให้ประชาชนเอาแบบ นอกจากนี้ต้องรู้จักยกย่องคนที่ทำความดีด้วย เพื่อให้คนที่ทำดีมีกำลังใจในการกระทำความดีต่อไปเพื่อสังคม

สรุป ไสกราติสเป็นผู้นำเสนอกระบวนการแสวงหาความรู้ด้วยตรรกะที่เรียกว่า กระบวน การวิภาษวิธี (Dialectic) โดยการนำข้อเสนอและข้อคัดค้านมาหักล้างกันด้วยเหตุและผล ส่วนที่เหลือจากการหักล้างคือคำตอบที่พึงประสงค์ เขาชี้ให้เห็นว่ารัฐเป็นสิ่งที่ดีและเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ เพราะมนุษย์โดยธรรมชาติมีสัญชาตญาณของการอยู่ร่วมกัน รัฐมีหน้าที่บัญญัติ กฎหมายเพื่อเป็นกติกาสำหรับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ โดยต้องเป็นกฎหมายที่ยุติธรรม ก่อให้เกิด ประโยชน์แก่สมาชิกอย่างเสมอภาค มนุษย์โดยธรรมชาติส่วนใหญ่มีความรู้ น้อย ถ้าให้คนมีความรู้ น้อยซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างนครรัฐเอเธนส์ สังคมจะเดือดร้อน ผู้ ปกครองต้องมีคุณธรรมจึงจะเป็นการปกครองที่ดีกว่า นอกจากนี้เขายังชี้ให้เห็นว่า ชีวิตที่มีค่าคือ ชีวิตที่มีคุณธรรม เพราะจะส่งเสริมให้มีชีวิตที่ดีและมีความสุข

2.2 เพลโต (PLATO) (429-384 ก่อนคริสต์ศักราช) เพลโตเป็นลูกศิษย์ของโสกราติส แนวคิดของเพลโต คือ สังคมที่เสมอภาค และการส่งเสริมกรรมสิทธิ์ส่วนรวมแบบคอมมิวนิสต์ การ พัฒนาสังคมที่เขาเสนอ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดที่เป็นอุดมคติ (Idealism) แนวคิดพื้นฐานของ เขาในการมองโลก คือ โลกมี 2 ส่วน คือ โลกของ Idea และ โลกของสิ่งที่ปรากฏเป็นตัวตน (Empirie) เมื่อมี Empirie ก็จะมี Idea ควบคู่กันไป ในโลกของ Idea นี้ ทุก ๆ Idea จะประสานกันเป็นระบบ และ Idea สดุดคือ ความดี มนุษย์ก็เช่นกัน มนุษย์แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูปธรรม (Empirie) ซึ่งหมายถึงร่างกายมนุษย์ และส่วนที่เป็นนามธรรม ซึ่งหมายถึงวิญญาณหรือจิตมนุษย์ ซึ่งเป็นส่วนของมนุษย์ที่อยู่ใน Idea (สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, ศาสตราจารย์ 2546: 6)

เพลโตแบ่งจิต ใจมนุษย์ออกเป็น 3 ภาค ตามความใกล้ชิดกับจิต ใจมนุษย์ที่มีคือ Idea ภาคที่ 1 ภาคของจิต ใจมนุษย์ที่ใกล้ชิดกับ Idea ที่สุด คือ ธรรมะหรือปัญญา (Reason) แสดงออกด้วยคุณธรรมที่เป็นปัญญา ความเฉลียวฉลาด (Wisdom)

ภาคที่ 2 เป็นส่วนที่เป็นเจตนาหรือวิญญาณ (Spirit) แสดงออกด้วยคุณธรรมที่เป็น ความกล้าหาญ (Courage)

ภาคที่ 3 ซึ่งเป็นภาคที่ห่าง Idea มากที่สุด คือ ความต้องการหรือตัณหา (Desire) แสดงออกด้วยคุณธรรมที่เป็นความพอเหมาะพอควร (Proportional)

คุณธรรม 3 ประการนี้ ถ้าเมื่อใดอยู่ในสภาพที่สมดุลกันก็จะเป็นสภาพที่เป็นธรรม หรือความยุติธรรม

รากฐานสำคัญในปรัชญาของเพลโต (สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, ศาสตราจารย์ 2546: 5-6) คือ

1. คุณธรรม คือ ความรู้ ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่มีความสุข ชีวิตที่มีความสุขคือชีวิตที่มี คุณธรรม ซึ่งคุณธรรมในความหมายของเพลโต คือ ความรู้ ความรู้ถือเป็นรากฐานสำคัญของ คุณธรรม

2. อำนาจแห่งรัฐ รัฐ คือองค์กรสูงสุดในการจัดระเบียบของสังคมเพื่อประโยชน์สุขแห่งสมาชิกของรัฐ อำนาจของรัฐจึงอยู่เหนือสิทธิโดยทั่วไปของประชาชน การใช้อำนาจแห่งรัฐจะต้องเป็นไปเพื่อชีวิตที่ดีและมีความสุขของประชาชน

เพลโตเขียนมหากัมภีร์ทางรัฐศาสตร์ชื่อ “อุดมรัฐ” (The Republic) หรือรัฐในอุดมคติ คือ ลักษณะของรัฐที่ดี รัฐในอุดมคติที่จะทำให้คนมีความสุขซึ่งเพลโตต้องการให้มีขึ้น โดยมีแนวความคิดที่สำคัญ ดังนี้

1. อำนาจและความยุติธรรม ผู้ปกครองควรใช้อำนาจโดยธรรม อำนาจนั้นจะยั่งยืนเพราะประชาชนเกิดความศรัทธาและเคารพนับถือ ซึ่งต่างกับอำนาจที่เกิดจากการบังคับขู่เข็ญ โดยทั่วไปผู้ปกครองมักอ้างเสมอว่าตนเองมีอำนาจและใช้อำนาจของตนเองนั้นชอบธรรม ในทัศนะของเพลโต อำนาจนั้นจะชอบธรรมหรือไม่ ต้องพิจารณาถึงความรู้สึกรักของประชาชนด้วย

2. การปกครองเป็นศิลปะ เนื่องจากคนในสังคมมีอยู่หลากหลาย การที่จะทำให้เห็นพ้องต้องกันทั้งหมดเป็นการยาก หากผู้ปกครองไปเข้าข้างหนึ่งข้างใด ข้างที่เหลือก็จะเป็นปฏิปักษ์ ทำให้ผู้ปกครองมีความยากลำบากในการปกครอง ดังนั้น ผู้ปกครองต้องหาวิธีทำให้คนส่วนใหญ่เห็นพ้องด้วย นั่นคือ ผู้ปกครองที่ดี นอกจากจะมีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม ยังต้องมีศิลปะในการสร้างความเห็นพ้องต้องกันของคนในสังคมด้วย เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนอย่างถ่วงหน้า

3. ชาติแท้ของบุคคลในสังคม เพลโตเห็นว่า มนุษย์มีความแตกต่างกันตามธรรมชาติมาตั้งแต่กำเนิดแบ่งเป็น

3.1 กลุ่มชาติทองคำ มีลักษณะใฝ่รู้สนใจศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม สามารถจำแนกแยกแยะได้ระหว่างความดีและความชั่ว ใช้เหตุผล มีความสามารถในการวิเคราะห์ เป็นพวกนักคิด เข้าใจคุณธรรมและจริยธรรม เป็นกลุ่มที่เหมาะสมที่จะเป็น “ผู้ปกครอง”

3.2 กลุ่มชาติเงิน มีความรู้ความสามารถและมีชั้นเชิงในการรบ เหมาะที่จะเป็น “นักรบ” ป้องกันประเทศ

3.3 กลุ่มชาติทองแดง มุ่งแสวงหาประโยชน์และกำไร เหมาะที่จะเป็น “ผู้ทำการผลิตให้แก่สังคม” เพื่อรัฐจะได้เก็บภาษีเพื่อนำมาพัฒนารัฐได้

4. การศึกษา เป็นสิ่งที่มีคุณค่าสำหรับสังคม เพลโตเห็นว่า การศึกษาเป็นกลไกสำคัญของรัฐ ถือเป็นกระบวนการของการอบรม หล่อหลอม กล่อมเกลา ปลูกฝังให้คนในสังคมมีความรู้เชิงวิชาการ ค่านิยมที่พึงประสงค์ คุณธรรม ความดี จริยธรรมต่าง ๆ กระบวนการเหล่านี้เป็นการจัดเตรียมและเลือกสรรผู้ปกครองที่มีความรู้และความสามารถ เพื่อให้มั่นใจว่า ผู้ที่จะก้าวไปเป็นผู้ปกครองต้องมีคุณธรรมอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม แม้เพลโตจะมีแนวคิดที่ทันสมัยเรื่องการศึกษา แต่ยังมีทัศนะที่ล้าหลังเกี่ยวกับชาติโดยธรรมชาติของมนุษย์ เพราะ เพลโตวิเคราะห์ธรรมชาติมนุษย์

ว่าคนเกิดมาไม่เท่าเทียมกัน ธรรมชาติจะบอกไว้ชัดว่า คนที่เกิดมามีลักษณะแบบไหนควรจะทำหน้าที่อะไร คือ “Put the right man on the right job” (คนที่มีความสามารถอะไรควรให้ทำอย่างนั้น) แนวความคิดนี้มีผลต่อการกำหนดบทบาทของผู้ปกครอง ที่บอกว่า คนที่มีธาตุแท้เป็นทองคำหรือเป็นปราชญ์ควรทำหน้าที่เป็น “ผู้ปกครอง” ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของโสกราตีสที่เห็นว่า ผู้ปกครองควรจะเป็นปราชญ์ เพราะปราชญ์เป็นผู้ทรงคุณธรรม ที่จะทำให้สังคมมีสันติสุข

5. ราชูปราชญ์ เพลโตมีความคิดสอดคล้องกับ โสกราตีสเกี่ยวกับผู้ปกครอง ก็ต้องเป็นผู้มีปัญหา ถ้าผู้ทรงคุณธรรมเป็นผู้ปกครอง สิ่งชั่วร้ายจะหมดไปจากสังคม ผู้ปกครองที่ดีและเหมาะสมที่สุด คือ ราชูปราชญ์ โดยมีหน้าที่หลักรับผิดชอบ 2 ประการ คือ

1. ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้บริหารระดับสูง
2. มีหน้าที่ในการแสวงหาสังคม เพื่อขยายองค์ความรู้และความก้าวหน้าของสังคม ลักษณะของราชูปราชญ์ (สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, ศาสตราจารย์ 2546: 5-6) คือ
  1. เป็นผู้เสียสละ อุทิศตนและเสียสละเพื่อประโยชน์ของสังคมและประชาชน
  2. ไม่ควรมีทรัพย์สินและครอบครัว เนื่องจากจะทำให้เกิดความโลภและเมื่อไม่มี

ครอบครัวจะทำให้มีอิสระในการอุทิศ ทุ่มเทในการทำงานให้กับประชาชน เพราะครอบครัวถือเป็นพันธะผูกพัน แต่เพื่อแก้ไขปัญหาคอรัปชันของกลุ่มชาติทองคำ (ปราชญ์) เพลโตให้ตัดหญิงงามคุณสมบัติมาเป็นคู่ขยายพันธุ์ของผู้ปกครอง เมื่อตั้งครภักให้แยกออกไปให้มีหน่วยงานของรัฐดูแล และเมื่อคลอดแล้ว ก็ให้แยกออกไปอีก ให้หน่วยงานของรัฐอุปถัมภ์เลี้ยงดูเพื่อเป็นผู้ปกครองต่อไป โดยอย่าให้รู้ว่าใครเป็นพ่อ เป็นแม่และอย่าให้พ่อแม่รู้ว่าใครเป็นลูก ไม่เช่นนั้นจะเกิดความผูกพัน นั่นหมายความว่า เพลโตไม่เคารพสถาบันครอบครัวเลย เพราะเห็นว่าจะนำมาซึ่งความวิคกห้วงใย และไม่พร้อมที่จะเสียสละ อุทิศตนเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

3. ผู้ปกครองเป็นปราชญ์ที่ทรงคุณธรรม จึงปกครองโดยปัญญา สามารถตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ โดยใช้ดุลพินิจได้ จึงไม่จำเป็นต้องใช้กฎหมาย เพราะต้องมาทำการตีความวุ่นวาย ซึ่งแม้ว่าเป็นแนวคิด 2,000 กว่าปีแล้ว ก็มีผู้นำมาใช้เช่นกัน เช่น พ่อขุนรามคำแหง ให้คนมาสั่งกระดิ่งหน้าพระตำหนักเมื่อมีปัญหาและออกมาตัดสิน

6. ความเสมอภาคของสตรี บุรุษและสตรีมีความแตกต่างกันเฉพาะในด้านกายภาพเท่านั้น เพลโตจึงเห็นว่า สตรีควรมีสិทธิเสมอภาคกับบุรุษ ถือได้ว่าเป็นความคิดที่ทันสมัยอย่างยิ่ง

7. วิถีแห่งรัฐ เพลโตได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะและวิถีของรัฐที่ไม่ดี (สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, ศาสตราจารย์ 2546: 6-7) ดังนี้

7.1 รัฐแบบเกียรติกษัตริย์ (Timocracy) หนทางของผู้ปกครองสู่การแสวงหาทรัพย์สินและเกียรติยศ คือ การก่อสร้างนครมา ดังนั้น จึงเป็นการปกครองที่อยู่ภายใต้การปกครองแบบทหาร

เช่น ระบบการปกครองของสปาร์ตา (Sparta) และ ครีต (Crete) ในสมัยนั้น

7.2 รัฐแบบชนาธิปไตย (Plutocracy) คือ รัฐที่ผู้ปกครองหลงใหลในเกียรติยศและทรัพย์สินมากกว่าคุณธรรม แสวงหาอภิสิทธิ์จากอำนาจรัฐ ทำให้คนรวยยิ่งรวยขึ้น คนจนยิ่งจนลง ขอบทานคือ สัญลักษณ์ของการปกครองโดยคนรวย ความแตกต่างระหว่างคนจนและคนรวยจะยิ่งทวีคูณ

7.3 รัฐประชาธิปไตย (Democracy) ชนชั้นปกครองที่เห็นใจคนจนจะเข้ามามีบทบาท เกิดการต่อสู้ระหว่างคนรวยและคนจน คนจนมีจำนวนมาก โคนล้มคนรวยลงได้และสถาปนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยขึ้น

7.4 การปกครองแบบทรราช (Tyranny) เป็นผลพวงจากการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะจะก่อให้เกิดความสับสน เพราะคนจนจะขาดความรู้ความเข้าใจ นำไปสู่ความระส่ำระสายของบ้านเมือง ทรราชสามารถเข้ามายึดกุมอำนาจได้โดยง่าย

กล่าวโดยสรุป เพลโตยืนยันว่า ระบบการปกครองที่ดีที่สุด ซึ่งจะมีความมั่นคงถาวร และทำให้ประชาชนมีชีวิตและมีความสุขตลอดไปคือราชาปราชญ์ เพลโตใช้เวลานำเสนอแนวความคิดแบบราชาปราชญ์อยู่นาน และพบว่าไม่มีใครอยากเป็นผู้ปกครองแบบราชาปราชญ์ มีแต่คนต้องการความมั่งคั่ง อำนาจ

จนกระทั่งถึงวัยปลายคน เพลโตจึงยอมจำนนกับความจริงของโลกกับสังคมในขณะนั้น จึงได้นำเสนอแนวคิดใหม่ เขียนหนังสือชื่อ นิติรัฐ – หรือรัฐแห่งกฎหมาย (Laws) ในหนังสือเล่มนี้เขาเสนอให้หันมาให้ความสำคัญกับกฎหมาย โดยอ้างว่า ถ้าสามารถสร้างระบบกฎหมายที่ดี ที่เป็นธรรมขึ้นมาให้คนประพฤติตาม คนชั่วก็อาจมีทางที่จะทำความดีขึ้นมาได้เหมือนกัน เหตุที่เขาเสนอเช่นนี้เพราะความผิดหวังของตนเองที่ไม่สามารถหาคนที่มึลักษณะธรรมราชา (Philosopher King) ได้ จึงหันมาให้ความสำคัญกับกฎหมาย

นิติรัฐ (The Laws) รัฐแห่งกฎหมายมีอยู่ 3 รูปแบบ คือ (สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, ศาสตราจารย์ 2546: 6)

1. รูปแบบการเมือง จะมีอยู่ 2 แบบ คือ การปกครองโดยกษัตริย์ซึ่งเน้นอำนาจสูงสุดของกษัตริย์ เช่น การปกครองของเปอร์เซีย เป็นต้น อีกรูปแบบหนึ่ง คือ เน้นเสรีภาพของประชาชน ดังนั้น รูปแบบการเมืองของรัฐที่เหมาะสม คือ รูปแบบที่รวมเอาลักษณะของทั้งสองแบบเข้าด้วยกัน ถือเป็นรูปแบบที่เน้นความพอควร พอเหมาะ โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายของรัฐ

2. โครงสร้างอำนาจทางการเมือง เพลโตเห็นว่า ลักษณะของนิติรัฐควรเป็นเมืองที่ถาวร และมีขนาดเล็ก มีความสมดุลแห่งกำลัง มีความแข็งแรงพอที่จะป้องกันตนเองได้ ถือเป็นรากฐานเบื้องต้นที่พัฒนามาเป็นระบอบประชาธิปไตย เพลโตกำหนดไว้ด้วยว่า รัฐที่ดีควรตั้งอยู่ชายฝั่งทะเล

จะได้สามารถติดต่อค้าขายกับแคว้นอื่นได้ และให้แบ่งคนในรัฐออกเป็น 12 เขต (ตามหลัก 1 ปีมี 12 เดือน) โดยให้ประชาชนในแต่ละเขตเลือกตัวแทนขึ้นมาทำหน้าที่ในการปกครอง และแบ่งผู้แทนเหล่านี้ออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) นิติบัญญัติ- สภาราษฎร (สภาล่าง) ทำหน้าที่บัญญัติกฎหมาย 2) บริหาร – สภามন্ত্রীทำหน้าที่บริหาร 3) ตุลาการ – พิพากษาอรรถคดี

3. การบังคับใช้กฎหมาย เพลโตยึดมั่นในเรื่องเจตนารมณ์ของมนุษย์โดยธรรมชาติที่ว่า มนุษย์ทุกคนประสงค์จะทำความดี การที่ทำชั่วเป็นเพราะความเขลา คือไม่รู้การลงโทษ จึงมุ่งเน้นการแก้ไขเพื่อให้ผู้กระทำผิดแก้ตัวและมีชีวิตใหม่ที่ดีกว่าการลงโทษเพื่อให้หลบจำ แต่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในการปรับปรุงตัว และเพลโตยังให้ความสำคัญกับการศึกษา เพราะจะเป็นแนวทางให้ประชาชนมีความรู้ในการแสวงหาชีวิตที่ดี และเป็นกำลังสำคัญในการเสริมสร้างสังคมที่ดี

สรุป เพลโต เน้นการแสวงหาสังคมโดยใช้ความรู้ทั้งทางวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ในการอธิบายเหตุและผลของปรากฏการณ์ในชีวิตการเมือง ความคิดเรื่องอุดมรัฐ (Republic) แม้จะมีลักษณะอุดมคติสูง แต่ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์และความพยายามที่จะเอาชนะธรรมชาติที่ไม่พึงประสงค์ โดยเฉพาะเรื่องคุณธรรมและราชาปรัชญา เพลโตมองว่า เป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องรับผิดชอบและส่งเสริม ในขณะที่นิติรัฐ เพลโตเสนอรูปแบบการปกครองขึ้นใหม่ ซึ่งมีลักษณะผสมผสานระหว่างรูปแบบกษัตริย์และประชาธิปไตย โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด แนวคิดของเพลโตได้รับอิทธิพลมาจากโสกราตีสสูง และมุ่งหวังในการมีผู้ปกครองที่ดีหรือคุณลักษณะที่ดีของผู้ปกครองต้องมีคุณธรรมเสียสละ (สมบัติ ชำรงชัยวงศ์, ศาสตราจารย์ 2546: 9)

2.3 อริสโตเติล (ARISTOTLE) (384-322 ก่อนคริสต์ศักราช) ถึงแม้ว่าอริสโตเติลจะเป็นลูกศิษย์ของเพลโต และเห็นด้วยกับบาทกรรมของเพลโตเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ได้วิจารณ์แนวคิดของเพลโตไว้หลายประการ (สมบัติ ชำรงชัยวงศ์, ศาสตราจารย์ 2546: 9-12) คือ

1. อริสโตเติลไม่เห็นด้วยกับอุดมคติทางการเมืองของเพลโตที่ต้องการเห็นสังคมที่มีเอกภาพ คนในสังคมเหมือนกันหมด เขาเห็นว่าประเทศที่ดีต้องประกอบด้วยบุคคลประเภทต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน รัฐในอุดมคติจะหาวิธีการที่ทำให้บุคคลแตกต่างกันอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสันติสุข ทำนองเดียวกับเพลงที่ไพเราะต้องประกอบด้วยเสียงสูงและเสียงต่ำ

2. เขาไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของเพลโตเรื่องกรรมสิทธิ์ส่วนรวม เขาเห็นว่าทำให้มีกรรมสิทธิ์ส่วนรวม คือการทำลายแรงจูงใจในการเพิ่มพูนทรัพย์สินและจะทำให้คนพัวพันกันมากเกินไป ซึ่งจะเป็นบ่อเกิดแห่งความขัดแย้งและความเกลียดชังกันมากขึ้น นอกจากนี้ในแง่ของศีลธรรม การมีระบบทรัพย์สินเอกชน จะทำให้บุคคลเป็นตัวของตัวเอง ไม่ต้องพึ่งใคร ถ้าบุคคลมีทรัพย์สินเกินก็สามารถแสดงออกถึงความใจกว้างแบ่งปันให้ผู้อื่นได้ ความคิดของอริสโตเติลในแง่

นี่เป็นต้นตอของลัทธิเสรีนิยมที่ถือว่า ทรัพย์สินส่วนบุคคลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะขาดเสียไม่ได้

3. เขาไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของเพลโตที่จะให้เลิกระบบครอบครัว เพราะเห็นว่าขัดกับธรรมชาติของมนุษย์ เขาเห็นว่าความรักระหว่างสามีภรรยาและบุตร ระหว่างญาติพี่น้อง เป็นความรักที่ยิ่งใหญ่และทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์เดรัจฉาน ความรัก ความเสียสละระหว่างแม่ลูก จะเป็นบันไดขั้นแรกที่จะทำให้มนุษย์มีความรักใคร่เมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

อริสโตเติลเห็นว่า มนุษย์ไม่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง การพัฒนามนุษย์จะเกิดขึ้นได้ก็โดยอาศัยมนุษย์ด้วยกัน ดังนั้นมนุษย์จึงอยู่ร่วมกันเป็นสังคมและการมีชีวิตในสังคมจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อเป็นไปภายใต้หลักเหตุผลและความยุติธรรม นั่นคือต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย หากมนุษย์ไม่อยู่ภายใต้กฎหมายก็อาจใช้ความสามารถและความฉลาดของตนในทางที่ผิด และยอมเป็นเรื่องที่อันตรายและเลวร้ายที่สุดด้วย อริสโตเติลได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของวิชาการเมืองเปรียบเทียบ (Comparative Politics) ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับจริยธรรม (Ethics) เพื่อเป็นบทนำไปสู่การเมืองจริยธรรมถือเป็นรากฐานสำคัญต่อความเข้าใจเรื่องการเมืองอย่างแท้จริง สาธารณสุขของจริยธรรมประกอบด้วย

1. คุณธรรมทางปัญญาและทางศีลธรรม โดยคุณธรรมทางปัญญา เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม สามารถปลูกฝังถ่ายทอดได้ ส่วนคุณธรรมทางศีลธรรม เกิดจากการอบรมบ่มนิสัย มีความรู้ว่าจะอะไรคืออะไรชั่ว คุณธรรมทางศีลธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง หน้าที่เบื้องต้นของผู้ปกครองคือ การทำให้ประชาชนมีคุณธรรมทางศีลธรรมมากกว่าทางปัญญา ซึ่งถือเป็นแนวคิดที่ลักษณะศีลธรรมอย่างแท้จริง เพราะหากมีปัญญาแต่ไม่มีศีลธรรมอาจก่อให้เกิดอันตรายแก่สังคมมนุษย์ได้

2. ความสุขคือเป้าหมายสุดท้าย คุณธรรมเป็นจุดหมายปลายทางของการมีเกียรติซึ่งนำไปสู่ความสุขที่แท้จริง ดังนั้น ความสุขที่เป็นศีลธรรมคือความสุขจากการทำความดี และการดำรงคุณธรรม การเข้าใจความสุขที่เป็นเป้าหมายสุดท้าย ชีวิตที่แท้จริงจึงขึ้นอยู่กับ การปลูกฝังและอบรมบ่มนิสัยให้มนุษย์มีคุณธรรมทั้งทางปัญญาและทางศีลธรรม

3. ความยุติธรรม อริสโตเติลมองว่า ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญมากสำหรับชีวิตในรัฐ ซึ่งแนวคิดนี้ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของเพลโตและ โสกราตีส แต่ต่างกันตรงที่จุดเน้นที่อริสโตเติลเห็นว่าความยุติธรรมคือผลรวมของคุณธรรม

4. ศาสตร์เอก อริสโตเติลมีความเห็นเช่นเดียวกับเพลโตว่า การเมืองเป็นศิลปะ คือต้องใช้ความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญอย่างสูง เพื่อการจัดระเบียบของสังคมให้สมาชิกมีชีวิตที่ดี และมีความสุข การเมืองนั้นเป็นศาสตร์เอก เพราะเป็นองค์รวมของศิลปวิทยาการทั้งปวง

เพราะจุดมุ่งหมายของการเมือง คือ การสร้างสรรค์ความดีอันสูงสุดของมนุษย์ มีพระราชกฤษฎีกาที่พยายามชักจูงและปลุกฝังให้ประชาชนเห็นว่า การเมืองเป็นเรื่องสกปรก เป็นเรื่องการแสวงหาอำนาจ เพื่อสร้างความรู้สึกให้ประชาชนรังเกียจ ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว เพื่อให้ประชาชนออกห่างจากการเมือง เพื่อตนเองจะได้ใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อผลประโยชน์ของตนเองอย่างเต็มที่ ไม่มีใครคอยตรวจสอบ

อริสโตเติล มีผลงานชื่อ การเมือง (Politics) โดยเสนอความคิดเรื่ององค์ประกอบของรัฐ ตลอดจนการจำแนกรูปแบบการปกครองระหว่างรูปแบบที่ดีและรูปแบบที่เลว โดยมีสาระสำคัญ (สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, ศาสตราจารย์ 2546: 10-11) ดังนี้

1. ธรรมชาติและกำเนิดของรัฐ อริสโตเติลมองว่า บุคคลเป็นส่วนหนึ่งของรัฐและได้รับประโยชน์จากรัฐ เมื่อรัฐเป็นประชาคมของมนุษย์ รัฐจึงต้องมีกฎข้อบังคับ เขาเห็นว่า มนุษย์คือสัตว์การเมือง (Political animals) เมื่อมนุษย์จากปัจเจกบุคคลรวมตัวกันเป็นครอบครัว จากครอบครัวเป็นหมู่บ้าน เพื่อป้องกันตนเอง จากหมู่บ้านเป็นอาณาจักรย่อย ๆ และท้ายที่สุดของการรวมตัวก็คือ นครรัฐ ซึ่งถือเป็นภาวะสูงสุดแห่งวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ รัฐดำรงอยู่เพื่อ ประโยชน์ของชีวิตที่ดีของมนุษย์ให้มีความแตกต่างจากสัตว์เดรัจฉาน

2. วิธีประชา

1. ภายในครัวเรือน อริสโตเติลเห็นว่า การที่ชนชั้นปกครองมีเวลาเพื่อคิดและกระทำเพื่อส่วนรวม ทำให้ต้องมีทาส กรรมกรเป็นสำคัญ คือ เมื่อต้องการความสูงส่งทางอารยธรรมจำเป็นต้องมีทาส การมีทาสไม่ขัดกับหลักธรรมชาติ มนุษย์บางประเภทเกิดมาเพื่อเป็นทาส ซึ่งถือเป็นแนวคิดที่ล้าหลังที่สุดของอริสโตเติล ที่ยึดติดกับความเป็นของสถานการณ์ มากกว่าสถานการณ์ที่ควรจะเป็น แสดงให้เห็นแนวคิดที่มองว่า มนุษย์เกิดมาแตกต่างโดยธรรมชาติ

2. คุณสมบัติของราษฎร อริสโตเติลมองว่า ราษฎรคือผู้ที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ความ ผิดถูกและชั่วดีของคนในรัฐ มีอำนาจและมีส่วนร่วมในการบริหารงานต่าง ๆ ภายในรัฐ มีส่วนร่วมโดยตรงในงานนิติบัญญัติ บริหารและตุลาการ ภารกิจดังกล่าว ราษฎรจึงต้องเป็นผู้มีจิตใจสูง เป็นพวกชนชั้นสูง (Aristocrats) และมีข้าทาสบริวารทำงานแทน โดยเขาแบ่งสมาชิกของนครรัฐออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ราษฎร คือ ผู้ที่มีส่วนร่วมในการปกครองของรัฐ

2. กสิกร พ่อค้า ศิลปินหรือหมายถึง กลุ่มที่ช่วยให้กลุ่มแรกดำรงชีวิตอยู่ได้ เป็นการช่วยรัฐทางอ้อม แนวคิดนี้แสดงให้เห็นว่า อริสโตเติลมองว่ามีแต่ชนชั้นปกครองเท่านั้นที่ควรจะทำถือว่าเป็นราษฎรของรัฐ มนุษย์มีความแตกต่างกัน โดยธรรมชาติ

1) การครอบครองทรัพย์สิน จุดประสงค์ของครอบครัวคือชีวิตที่ดี ทรัพย์สินเป็น

เพียงเครื่องมือไปสู่จุดประสงค์ของชีวิตที่ดี สถาบันครอบครัวมีความสัมพันธ์กับทรัพย์สิน แต่ควรจัดให้มีความเท่าเทียมกัน

3. รัฐในอุดมคติ อริสโตเติลกำหนดโครงสร้างของรัฐไว้ว่า รัฐที่ดีต้องแสดงถึงชีวิตที่ดีโดยมีปัจจัย 3 ประการ คือ ความสุขภายนอก (external) ความสุขทางร่างกาย (physical) และความสุขทางจิตใจ (spiritual) โดยองค์ประกอบของรัฐในส่วนของประชาชนมี 4 ประเภท คือ

1. Citizen คือผู้ชายที่บรรลุนิติภาวะแล้วและมีทรัพย์สินของตัวเอง
2. ผู้หญิงและเด็ก
3. พ่อค้าหรือ เสรีชน
4. ทาส

Citizen จึงไม่ได้เป็นคนส่วนใหญ่ของนครรัฐ ซึ่งคนกลุ่มนี้อริสโตเติลบอกว่า จะตัดสินใจเพื่อประโยชน์ของตนเองโดยไม่ได้คำนึงประโยชน์ส่วนรวม บางคนมีความรู้ในขณะที่บางคนไม่มีความรู้ ทำให้ถูกคนที่รู้มากกว่างูใจให้คล้อยตามได้ การลงมติในเรื่องต่างๆ จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม

4. รูปแบบการปกครอง อริสโตเติลบอกว่า ถ้าใช้จำนวนผู้ปกครองและวัตถุประสงค์ของการปกครองเป็นเกณฑ์จะสามารถจำแนกลักษณะและรูปแบบการปกครองได้เป็น 6 รูปแบบ

ตารางที่ 2.1 ลักษณะและรูปแบบการปกครอง

เจ้าของอำนาจอธิปไตย	รูปแบบที่เลว เพื่อส่วนตัว	รูปแบบที่ดีเพื่อส่วนรวม
บุคคลเดียว	ทรราช (Tyranny)	ราชาธิปไตย (Monarchy) ราชาปราชญ์
กลุ่มบุคคล	คณาธิปไตย (Oligarchy)	อภิชนาธิปไตย (Aristocracy)
คนจำนวนมาก	ประชาธิปไตย (Democracy)	โพลิตี (Polity)

หลักการ : หากใช้อำนาจการปกครองเพื่อประโยชน์ของตนเอง ถือว่าเป็นนักปกครองที่เลว ได้แก่ ทรราช คณาธิปไตย และประชาธิปไตย แต่หากใช้อำนาจในการปกครองเพื่อประโยชน์ของสังคม ถือว่าเป็นนักปกครองที่ดี ได้แก่ ราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และโพลิตี

ในความคิดของอริสโตเติล โพลิตีถือเป็นการปกครองที่ดีที่สุดและมีเสถียรภาพที่สุด เพราะ เป็นการปกครองโดยรัฐธรรมนูญ เป็นรัฐที่ราษฎรส่วนใหญ่เลือกนักบริหารมาปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวม เป็นการประนีประนอมระหว่างหลักการ 2 ประการ คือ เสรีภาพและทรัพย์สิน เพื่ออำนาจจะได้ไม่ตกอยู่ที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง อริสโตเติลบอกว่า อำนาจเป็นของประชาชนดีกว่าเป็น

ของคนเพียงไม่กี่คนที่มีศีลธรรม โดยรัฐบาลโพลิตีจะประกอบด้วยชนชั้น 3 กลุ่ม ได้แก่ คนรวย คนชั้นกลางและคนจน เสถียรภาพของรัฐจะแปรตามชนชั้นกลาง ถ้าชนชั้นกลางมีมาก รัฐจะมีเสถียรภาพมาก เพราะจะระงับพลังคนจนและคนรวยที่จะทำลายรูปแบบโพลิตีให้กลับไปสู่ประชาธิปไตยหรือคณาธิปไตย นั่นเป็นเพราะชนชั้นกลางจะมีเหตุผลมากที่สุด ถือเป็นกันชนของโครงสร้างทางชนชั้นในสังคม

สรุปรัฐที่มีรัฐธรรมนูญที่ดี มุ่งหวังผลบั้นปลายที่ถูกต้อง การมีชีวิตที่ดีของสังคม ประกอบด้วยรูปแบบการปกครอง-แนวทางปฏิบัติ คือ

1. ราชาธิปไตย (Monarchy) มุ่งคุณธรรมสูงสุด กษัตริย์มีอำนาจสูงสุด มีประสิทธิภาพสูงสุดเพราะใช้อำนาจเด็ดขาด เป็นอุดมคติสูงทำได้ยาก เป็นแนวคิดแบบราชาปราชญ์

2. อภิชนาธิปไตย (Aristocracy) มุ่งเน้นคุณธรรมของชนชั้นสูง ป้องกันการรวบอำนาจไว้ที่ตน ๆ เดียว จึงใช้เป็นคณะบุคคลผู้ทรงคุณธรรม มีความเป็นไปได้ในโลกความเป็นจริง

3. โพลิตี (Polity) มุ่งหลักกฎหมายและหลักคุณธรรมตามรัฐธรรมนูญ ผู้ปกครองมาจากชนชั้นกลางที่ได้รับเลือกตั้งจากคนรวยและคนจน สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงตามสภาพธรรมชาติของมนุษย์มากที่สุด เป็นการประนีประนอมโดยใช้รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครอง เป็นกรอบการปฏิบัติของรัฐบาลและประชาชน

รัฐที่มีรัฐธรรมนูญที่เลว มุ่งหวังผลเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง ประกอบด้วยรูปแบบการปกครอง-แนวทางปฏิบัติ คือ

1. ทรรราช (Tyranny) มุ่งใช้อำนาจเพื่อการกดขี่ข่มเหงและหลอกลวงประชาชนเป็นสำคัญ โดยคน ๆ เดียวมีอำนาจสูงสุด ปราศจากคุณธรรม เผด็จการรูปแบบต่าง ๆ

2. คณาธิปไตย (Oligarchy) หรือชนาธิปไตย (Plutocracy) มุ่งหวังทรัพย์สินเป็นที่ตั้ง ชนชั้นปกครองคือชนชั้นที่มั่งคั่งที่สุด อาจแปรมาจากอภิชนาธิปไตยที่ผู้ปกครองเริ่มสนใจแสวงหาทรัพย์สินเพื่อประโยชน์ของตนและพรรคพวก

3. ประชาธิปไตย (Democracy) มุ่งเสรีภาพโดยธรรมชาติเป็นที่ตั้ง ชนชั้นปกครอง คือมหาชนที่เป็นคนจน แต่ธรรมชาติมนุษย์ไม่เท่าเทียมกัน คนจนซึ่งเป็นคนไม่มีความรู้มีแต่ความอยากรจะถูกชักจูงด้วยอามิสสินจ้าง จึงจะเห็นแก่ประโยชน์ตนเองมากกว่าประโยชน์ของรัฐ

สรุป อริสโตเติล มีแนวคิดเช่นเดียวกับโสกราตีสและเพลโต คือ แนวคิดความสุขเป็นเป้าหมายสุดท้าย ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมที่สำคัญ มนุษย์เป็นสัตว์การเมืองที่อยู่ร่วมกัน ในชุมชน เนื่องจากอยู่โดดเดี่ยวไม่ได้ ถ้าไม่ได้อยู่กับมนุษย์ก็ไม่ใช่มนุษย์ ชุมชนขั้นสุดท้ายของมนุษย์คือรัฐ รัฐที่ดีต้องแสดงถึงชีวิตที่ดีของประชาชน ดีทั้งจิตใจ คือมีจริยธรรม ศีลธรรม จรรยาบรรณ และดีทั้งสุขภาพร่างกาย

คุณธรรมทางปัญญา เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับความดี และเพื่อเป้าหมายแห่งความสุขในชีวิต เมื่อรู้ว่าอะไรดี แต่อาจไม่ทำดี จึงต้องมีคุณธรรมทางศีลธรรม คือเกิดจากกระบวนการอบรมบ่มนิสัย (Socialization) ใ้บุคคลยึดมั่นในการประพฤติดี ศีลธรรม เป็นตัวกำหนดให้ปฏิบัติดี รู้ว่าอะไรดี ก็ยึดถือปฏิบัติ

3. อุดมการณ์คอมมิวนิสต์

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) คือชาวเยอรมัน เป็นผู้ให้กำเนิดอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ปรัชญาจิตนิยม (Idealism) ของเฮเกิล เป็นรากฐานสำคัญในอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ของมาร์กซ์ เฮเกิล ได้อธิบายไว้ในหนังสือปรัชญาของประวัติศาสตร์ (The Philosophy of History) ว่า ทุกสิ่งใน จักรวาลจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงโดยผ่านรูปแบบของความขัดแย้ง ซึ่งผลจากความขัดแย้งดังกล่าว จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นกว่าเดิม ฉะนั้นความเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสิ่งที่จะต้องเกิดขึ้น อย่างไม่มีที่สิ้นสุด มนุษย์เองก็ตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์แห่งการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับสรรพสิ่งใน จักรวาล การพัฒนาและความก้าวหน้าของมนุษยชาติจึงเป็นผลมาจากความขัดแย้ง สงคราม และการปฏิวัติ โดยผ่านทาง การต่อสู้ระหว่างผู้ถูกกดขี่กับผู้ทำการกดขี่

ปรัชญาของเฮเกิล เชื่อว่า สรรพสิ่งล้วนมีส่วนประกอบ 2 ส่วนคือ ที่มีลักษณะเป็น สสาร ซึ่งสามารถสัมผัสได้ กับส่วนที่เป็นออสสาร ไม่สามารถสัมผัสได้ ทั้ง 2 ส่วนจะมีลักษณะ เหมือนกันคือ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากยังไม่ใช่สิ่งที่สมบูรณ์ ยกเว้นเฉพาะในส่วนที่ เป็นออสสารที่เรียกว่าจิตเท่านั้น ที่มีสถานภาพเสถียร คือ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงและจะดำรงอยู่อย่าง นิรันดร์ เพราะจิตถือเป็นสิ่งที่สมบูรณ์แล้ว จึงไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงใน สรรพสิ่งที่เกิดขึ้น มีสาเหตุมาจากความไม่สมบูรณ์ของสิ่งนั้น มนุษย์ก็เช่นกัน มีส่วนประกอบ 2 ส่วน คือ ร่างกาย ที่เป็นสสารกับความคิดหรือจิตใจที่เป็นส่วนของออสสาร แต่เพราะความคิดหรือ จิตใจของมนุษย์ยังไม่มีความสมบูรณ์ จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพใหม่ที่ดีกว่าเดิม จนกว่า ความคิดหรือจิตใจของมนุษย์จะกลายเป็นจิตที่สมบูรณ์ (Absolute idea) และเมื่อถึงสภาวะเช่นนั้น ความคิดหรือจิตใจจึงอยู่ในสภาวะเสถียรที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงของส่วนประกอบ 2 ส่วนของมนุษย์ จะส่งผลต่อสังคมในระดับที่แตกต่างกัน กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงในส่วน ของร่างกาย จะส่งผลต่อสังคมน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับ การเปลี่ยนแปลงทางความคิดหรือจิตใจ เพราะการเปลี่ยนแปลงในความคิดหรือจิตใจของมนุษย์ จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือแม้แต่ศาสนา ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายเป็น เพียงขั้นตอนของพัฒนาการทางร่างกายของมนุษย์เท่านั้น (จักษ์ พันธ์ชูเพชร 2548: 153-155)

มาร์กซ์เชื่อว่าวัตถุเป็นตัวกำหนดความคิด มิใช่ความคิดเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ ข้อแตกต่างระหว่างปรัชญาจิตนิยมวิภาษวิธีของเฮเกลกับทฤษฎีวิภาษวิธีทางวัตถุของมาร์กซ์ คือ จิตนิยมวิภาษวิธีเชื่อในกฎแห่งจักรวาลว่า ความคิดจะเกิดขึ้นก่อนและเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงในตัววัตถุ แต่วิภาษวิธีทางวัตถุเชื่อว่า วัตถุเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ฉะนั้นความคิดหรือจิตใจของมนุษย์จึงเป็นเพียงภาพสะท้อนของวัตถุและสภาพสังคม มาร์กซ์ให้ความหมายของวัตถุที่เป็นปัจจัยกำหนดความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสังคมว่า คือ วิธีการผลิต (Mode of Production) จึงอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดวิภาษวิธีทางวัตถุ ถือว่า เศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดประวัติศาสตร์ (Economic Determinism)

จากแนวคิดในเรื่องของการแสวงหาความสุขของปรัชญาจิตนิยมที่บอกว่า การที่มนุษย์จะมีสุขหรือมีความทุกข์นั้น ล้วนเกิดมาจากจิตของผู้คิดเองทั้งสิ้น หากใจคิดว่าทุกข์ก็จะรู้สึกทุกข์ และหากใจคิดว่าสุขก็จะรู้สึกสุข แม้ในขณะที่นั้น ตนจะอยู่ในสถานภาพของการถูกกดขี่ เอารัดเอาเปรียบหรืออยู่ในสภาพใด ความสุขหรือความทุกข์จึงไม่ได้อยู่ที่การกระทำของคนอื่น แต่อยู่ที่ใจของผู้คิดเพียงอย่างเดียว ลักษณะของปรัชญาจิตนิยม จึงเป็นการสอนให้สยบยอมต่อสภาพที่เป็นอยู่ และปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นการผลัดภาระความรับผิดชอบทั้งหมดไปให้กับจิตอันเป็นนามธรรม โดยละเลยความจริงอันเป็นเรื่องของวัตถุ ที่สามารถจะเปลี่ยนแปลงได้

มาร์กซ์ ปฏิเสธคำอธิบายที่ว่า มนุษย์ถูกสร้างมาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่เชื่อว่าประวัติศาสตร์ของมนุษย์เป็นเรื่องราวของการสร้างตัวตนของมนุษย์ ฉะนั้น มนุษย์จึงเป็นผลผลิตของสภาพแวดล้อมหรือที่เรียกว่า สังคม แต่ในขณะเดียวกัน มนุษย์ก็มีศักยภาพเพียงพอที่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคม แม้ว่า จะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสังคมได้อย่างอิสระสมบูรณ์แบบ เพราะสังคมก็มีอิทธิพลต่อมนุษย์เช่นกัน

มาร์กซ์อธิบายประวัติศาสตร์ของมนุษย์ตามลัทธิวัตถุนิยมเชิงประวัติศาสตร์ 5 ยุค คือ

1. ยุคคอมมิวนิสต์บรรพกาล
2. ยุคทาส
3. ยุคศักดินา
4. ยุคทุนนิยม
5. ยุคคอมมิวนิสต์

อุดมการณ์คอมมิวนิสต์มีเป้าหมายสุดท้ายคือ การไม่มีรัฐอยู่ในสังคมมนุษย์ อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ สนับสนุนการปฏิวัติที่เรียกว่าสงครามปลดแอก (War of national liberation) แต่ อุดมการณ์สังคมนิยมไม่นิยมความรุนแรง จึงปฏิเสธการปฏิวัติ (จักษ์ พันธ์ชูเพชร 2548: 155)

4. แนวคิดสังคมนิยม

ในระยะ 30 ปีแรกของศตวรรษที่ 19 โลกตะวันตกยอมรับหลักเศรษฐศาสตร์ของสำนักคลาสสิกอย่างเต็มที่ รัฐบาลไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเศรษฐกิจเลย พร้อมกับความสำเร็จของการปฏิวัติอุตสาหกรรม และการขยายตัวของการค้าได้เกิดสภาพการที่น่าสลดใจขึ้น คือ พวกรบมกรมีความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้นหาได้รับประโยชน์จากความเจริญทางการค้าและอุตสาหกรรมไม่ ชีวิตกรรมกรในโรงงานในระยะต้นศตวรรษที่ 19 เป็นชีวิตที่ยากจนมาก มีการใช้แรงงานนานชั่วโมง และเสี่ยงอันตราย พร้อมกันนี้ ค่าจ้างแรงงานก็ต่ำ และเริ่มเกิดความสงสัยในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของสำนักคลาสสิก ภายใต้อสภาพการเช่นนี้ ในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 ได้เกิดความคิดของนักสังคมนิยมยูโตเปีย ที่พยายามเสนอแนวทางในการเปลี่ยนแปลงสังคม ที่ให้ความสำคัญกับชนชั้นผู้ใช้แรงงาน เช่น โรเบิร์ต โอเวน ชิสมอดิ แซงต์ ซิมอน โอเวน ฟุรีเอและบลักค์ เป็นต้น ต่อมาในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 ได้เกิดนักสังคมนิยมอีกคนหนึ่ง คือ คาร์ล มาร์กซ์ ที่มีแนวคิดต่อต้านระบบทุนนิยมอย่างรุนแรง

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) (คริสต์ศักราช 1818-1883) เป็นชาวเยอรมันเชื้อสายยิว สำเร็จการศึกษาปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยจิงน่า มาร์กซ์ วิพากษ์วิจารณ์ระบบทุนนิยมว่า เป็นระบบที่กดขี่ขูดรีดชนชั้นผู้ใช้แรงงาน เป็นระบบที่ลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ ในหนังสือ Capital มาร์กซ์วิเคราะห์ระบบทุนนิยมโดยละเอียดว่า มีลักษณะสำคัญ 3 ประการ (จักษ์ พันธุ์ชูเพชร 2548: 105) คือ

- 1) เป็นการผลิตเพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยน เป็นการผลิตเพื่อตลาดมิใช่ผลิตเพื่อใช้เอง
- 2) มีการผูกขาดปัจจัยการผลิตอยู่ในมือชนชั้นนายทุนซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อย
- 3) พลังแรงงานเป็นสินค้าชนิดหนึ่งภายใต้ความสัมพันธ์ในการผลิต

ระบบทุนนิยม มาร์กซ์ อธิบายว่า มีการขูดรีดมูลค่าส่วนเกิน (Surplus Value) โดยชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างมูลค่าของสินค้า ที่แรงงานผลิตให้ กับมูลค่าหรือค่าจ้างของแรงงาน ความแตกต่างนี้คือมูลค่าส่วนเกินที่ควรเป็นของแรงงาน แต่นายทุนรวบรวมไว้เป็นของตนเองเงินถูกเปลี่ยนเป็นทุน ถูกใช้เพื่อสร้างมูลค่าส่วนเกินให้นายทุนด้วยทฤษฎีมูลค่าส่วนเกิน มาร์กซ์ชี้ให้เห็นว่าระบบทุนนิยมแท้จริงแล้วเป็นเพียงทายาทของระบบทาสและระบบศักดินา เพราะมีการขูดรีดแรงงานเช่นเดียวกับระบบทั้ง 2 ก่อนหน้า เพียงแต่ว่าการขูดรีดอาจซ่อนเร้นกว่าและอยู่ในรูปแบบที่ต่างไปเท่านั้น

มาร์กซ์ เสนอว่า การใช้กำลังเพื่อปฏิวัติเป็นสิ่งที่ไม่หลีกเลี่ยงไม่ได้ สังคมอุดมคติของเขา คือสังคมที่มนุษย์ทุกคนช่วยเหลือกัน ต่างมีส่วนในกิจการของชุมชน เป็นสังคมที่ปราศจากการขูดรีดปราศจากชนชั้นและปราศจากการบังคับเผด็จการ และในท้ายที่สุดแล้วจะเป็นสังคมที่มีแต่การ

บริหารไม่มีการปกครอง

ความคิดของมาร์กซ์ ถูกนำไปใช้โดยมีการขยายความต่อเติมโดยเลนิน เพื่อประยุกต์ใช้กับประเทศรัสเซีย ซึ่งขณะนั้นเป็นประเทศด้อยพัฒนา ค.ศ.1917 การปฏิวัติโดยใช้ลัทธิมาร์กซิสต์ เลนินนิสต์ ก็ประสบความสำเร็จ ใน ค.ศ. 1949 เหมาเจ๋อตง นำลัทธิมาร์กซิสต์ไปทำการปฏิวัติในประเทศจีนเป็นผลสำเร็จ และในเวลาต่อ ๆ มา ก็เกิดการปฏิวัติโดยใช้ลัทธิมาร์กซิสต์ในอีกหลายประเทศ เช่น คิวบา ประเทศในแถบยุโรปตะวันออก เกาหลีเหนือ เวียดนามเหนือ เป็นต้น

ในปัจจุบันนี้ลัทธิมาร์กซิสต์ ถูกสั่นคลอนเป็นอย่างมาก หลายประเทศที่เคยปกครองโดยใช้ลัทธิมาร์กซิสต์ประสบความสำเร็จล้มเหลวและมีการเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองการปกครองรวมทั้งระบบเศรษฐกิจเป็นแบบเสรีนิยม เท่ากับเป็นการหันกลับไปสู่การพัฒนาแบบกระแสหลักของโลก ซึ่งเกิดขึ้นจากการใช้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกของ อัดัม สมิท ที่เสนอให้กับการพัฒนาอุตสาหกรรมตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 18 และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นเศรษฐศาสตร์สำนักนีโอคลาสสิก ซึ่งเป็นเศรษฐศาสตร์สายเดียวกับสำนักคลาสสิก

หลักการแนวคิดสังคมนิยม มีรากฐานสำคัญ คือ การปฏิเสธแนวคิดปัจเจกชนนิยมที่ให้ความสำคัญแก่บุคคลมากกว่าการยอมรับและปฏิบัติตามระเบียบสังคม อุดมการณ์สังคมนิยมจึงมุ่งเน้นการเสียดุลความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม คือ การให้ความสำคัญกับสังคมมากกว่าปัจเจกบุคคล เพราะถือว่า ปัจเจกบุคคลไม่สามารถแยกตัวออกจากสังคมได้ เมื่อคนต้องอยู่ในสังคม การยอมเสียดุลเพื่อสังคมในลักษณะของสาธารณประโยชน์ (Public Welfare) จึงเป็นสิ่งสำคัญกว่าผลประโยชน์ส่วนตน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว รัฐจึงต้องเข้าไปควบคุมปัจจัยการผลิตทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ ได้แก่ เครื่องจักร โรงงาน ที่ดินและทุน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่คนจำนวนมากที่สุดในสังคม (จักษ์ พันธ์ชูเพชร 2548: 106)

ลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของอุดมการณ์สังคมนิยมคือ การปกครองด้วยระบบรัฐสวัสดิการ (Welfare State) คือ การที่รัฐมีหน้าที่ในการดูแลในความเป็นอยู่ของประชาชน นับแต่เริ่มมีชีวิตจนกระทั่งจบชีวิตลง อุดมการณ์สังคมนิยมต่อต้านระบบเศรษฐกิจแบบเสรี (Laissez Faire) หรือแบบทุนนิยม (Capitalism) เพราะการปล่อยเสรีทางเศรษฐกิจโดยรัฐไม่เข้าไปจัดการ จะทำให้เกิดการผูกขาดทางเศรษฐกิจ (Monopoly) อันจะส่งผลให้ประชาชนถูกเอารัดเอาเปรียบ เพราะสุดท้ายแล้ว ผลประโยชน์จากการค้าเสรีก็จะตกไปอยู่กับนายทุนที่เป็นคนกลุ่มน้อยในสังคม เพื่อป้องกันการเอารัดเอาเปรียบทางการค้า อุดมการณ์สังคมนิยมจึงสนับสนุนการค้าแบบสหกรณ์ ที่ผู้ซื้อมีส่วนได้เสียในกำไรที่เกิดขึ้นจากการจำหน่ายสินค้าเหล่านั้น ในฐานะที่เป็นเจ้าของร่วมกัน จากการทำทั้งผู้ซื้อและผู้ขายในฐานะที่เป็นเจ้าของร่วมกันในธุรกิจการค้า ทำให้การค้าแบบสหกรณ์เป็นการค้าขายที่มิได้มุ่งหวังที่จะสร้างกำไรแก่นายทุนหรือใครคนใดคนหนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่เป็น

การค้าด้วยราคาที่เป็นธรรม ทั้งต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค (จักษ์ พันธ์ชูเพชร 2548: 108)

สังคมนิยม ให้ความสำคัญต่อการศึกษาอย่างยิ่ง เพราะเชื่อว่า การสร้างรัฐสังคมนิยมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชากรในสังคมมีความรู้อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์ เพื่อจะได้นำไปใช้ในการจัดระเบียบทางสังคมให้เหมาะสม สังคมศาสตร์จึงเป็นเสมือน วิศวกรรมทางสังคม (Social Engineering) ที่ทำหน้าที่ในการสร้างสังคมให้พัฒนาไปได้อย่างสมบูรณ์

นักสังคมนิยมอย่าง คาร์ล มาร์กซ์ มักจะไม่วาดภาพเจาะจงว่า สังคมนิยมจะมีรูปร่างลักษณะอย่างไร เพราะชาวมาร์กซิสต์เชื่อว่า สังคมนิยมต้องมาจากการกระทำของชนชั้นกรรมาชีพส่วนใหญ่เอง ไม่ใช่มาจากการวางแผนโดยคนคนเดียว หรือกลุ่มคนในวงแคบ ๆ ดังนั้นสังคมนิยมจะมีลักษณะตามที่กรรมาชีพส่วนใหญ่พึงปรารถนา อย่างไรก็ตาม ถ้าเราจะสร้างสังคมใหม่ที่เป็นสังคมนิยม สังคมนี้อาจมีคุณสมบัติพื้นฐาน ดังนี้

1. เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ ไม่ใช่ประชาธิปไตยครึ่งใบอย่างทุนนิยม ซึ่งอำนาจควบคุม การผลิตเป็นของนายทุน ทั้งนี้ เพราะในระบบสังคมนิยม ระบบเศรษฐกิจการผลิตจะถูกควบคุมโดยคนส่วนมากที่เป็นกรรมาชีพ ดังนั้น สังคมนิยมจะเป็นระบบก้าวหน้าที่ปลดแอกมนุษย์อย่างที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อนในประวัติศาสตร์

2. ในระบบสังคมนิยม จะมีการวางแผนการผลิต เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทุกคน ไม่ใช่เพื่อสะสมอาวุธ หรือเพื่อการหวังกำไรของคนส่วนน้อย

3. ในระบบสังคมนิยมจะยกเลิกการขูดรีดของนายทุน โดยการยกเลิกสิทธิอันไร้ความชอบธรรมของมนุษย์บางคนที่จะควบคุมปัจจัยการผลิตอย่างผูกขาด ทุกสถานที่ทำงานจึงต้องเป็นของคนงานเอง ไม่มีเจ้านาย ไม่มีชนชั้น ทรัพยากรของโลกจะเป็นของส่วนรวม ดังนั้น การกดขี่แย่งชิงกันระหว่างชาติก็จะหมดไป

ชนชั้นกรรมาชีพตามนิยามของลัทธิมาร์กซ์ คือ ทุกคนที่ไร้ปัจจัยการผลิต ดังนั้นลูกจ้างทุกคนที่ไม่มีอำนาจให้คุณให้โทษถือว่าเป็นกรรมาชีพ ไม่ว่าจะเป็นกรรมกร โรงงาน พนักงานขับรถเมล์หรือครูบาอาจารย์ ปัจจัยการผลิตคือ โรงงาน ที่ดิน และบริษัทที่นำมาใช้ในการผลิตหรือในการแจกจ่ายผลผลิต ส่วนทรัพย์สินสมบัติอาจรวมถึงสิ่งที่ไม่ได้ใช้ในการผลิต เช่น เสื้อผ้า โทรทัศน์ เตlevision หรือตู้เย็น เป็นต้น กรรมาชีพต้องปลดแอกตนเอง

แนวความคิดลัทธิมาร์กซ์ทั้งหมดอาศัยรากฐานความคิดแบบวิภาษวิธีซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

มองโลกเป็นระบบรวม ถ้าจะเข้าใจสังคมหรือปัญหาทางการเมือง เราจะดูแต่ชิ้นส่วนย่อยของปัญหาต่าง ๆ ไม่ได้ ต้องดูภาพรวม เช่น ถ้าจะเข้าใจนายทุน ต้องพิจารณาชนชั้นกรรมาชีพด้วย หรือถ้าจะเข้าใจยุคนี้ ต้องพิจารณายุคอื่น ๆ ในอดีตด้วย เป็นต้น

มองว่า สังคมมีการเปลี่ยนแปลงเสมอไม่เคยหยุดนิ่ง ทั้ง ๆ ที่ชนชั้นปกครองในทุกยุคทุกสมัยมักอ้างเสมอว่า สภาพสังคมที่ดำรงอยู่ เป็นมาอย่างนั้นตลอดกาล และจะไม่มีวันเปลี่ยนได้

มองว่า การเปลี่ยนแปลงมาจากความขัดแย้งภายในของสังคมในทุกยุคสมัย พุดง่าย ๆ การเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นมาตลอด มาจากการต่อสู้ระหว่างชนชั้นต่าง ๆ และสภาพความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ในแต่ละระบบเสมอ สิ่งนี้ มาร์กซ์ เรียกว่า “เอกภาพของสิ่งตรงข้าม”

การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ มักจะผ่านขั้นตอนเล็ก ๆ น้อย ๆ จากการเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพ ในที่สุดจะเกิดสภาพสังคมใหม่ เช่น การต่อสู้ระหว่างนายทุนและขุนนาง เริ่มจากความขัดแย้งเล็กน้อย ๆ จนในที่สุดเกิดการปฏิวัติระบบขุนนาง และสถาปนาระบบทุนนิยมขึ้น แต่หลังจากที่นายทุนสถาปนาระบบทุนนิยม ระบบใหม่ก็เกิดความขัดแย้งระหว่างชนชั้นใหม่ คือระหว่างชนชั้นกรรมาชีพกับชนชั้นนายทุน ดังนั้น ชนชั้นกรรมาชีพมีภาระทางประวัติศาสตร์ที่จะสร้างสังคมใหม่ในยุคต่อจากนั้น มาร์กซ์จึงเรียกชนชั้นกรรมาชีพว่าเป็น “ตัวปฏิเสณสิ่งที่ไม่ปฏิเสณ” คือ นายทุนเคยปฏิเสณการปกครองของขุนนางในอดีต จนตัวเองขึ้นมาเป็นชนชั้นปกครองใหม่ แต่แล้วตัวปฏิเสณเก่า (นายทุน) ก็จะถูกตัวปฏิเสณใหม่ (กรรมาชีพ) ปฏิเสณการปกครองในรอบต่อไป

สังคมนิยมสองรูปแบบ (จักษ์ พันธ์ชูเพชร 2548: 108-110)

1) สังคมนิยมคอมมิวนิสต์ หรือ สังคมนิยมแนวมาร์กซิสม์ (Marxian Socialism) คือ การปกครองในรูปแบบสังคมนิยม เพื่อเป้าหมายการเป็นสังคมคอมมิวนิสต์ เป็นรูปแบบการปกครองในช่วงเปลี่ยนแปลงจากสังคมทุนนิยมไปเป็นสังคมคอมมิวนิสต์ ในการปกครองแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์นี้ ทรัพย์สินของเอกชนจะตกเป็นสมบัติส่วนรวม และกิจการทั้งหมดจะต้องถูกโอนมาดำเนินการ โดยรัฐบาลเผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ เพื่อเป็นการจัดการการเอาไรด์เอาเปรียบและการขูดรีดจากชนชั้นนายทุน

2) สังคมนิยมประชาธิปไตย (Democratic Socialism) เป็นการใช้กระบวนการทางประชาธิปไตยเพื่อเป้าหมายสู่การเป็นรัฐสังคมนิยม เช่น การเลือกผู้บริหารประเทศหรือการเปิดให้มีการอภิปรายแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล เพื่อจุดหมายการเป็นรัฐสังคมนิยม อุดมการณ์สังคมนิยมประชาธิปไตยจึงสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมนิยมอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีการใช้กระบวนการทางการศึกษา เพื่อการเผยแพร่ความคิดให้ประชาชนยอมรับเป้าหมายการปกครอง และมีความยึดหยุ่นเรื่องกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินมากกว่าในสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ คือ ยอมรับในสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์และยอมให้เอกชนมีทรัพย์สินส่วนตัวได้ หากทรัพย์สินที่ได้มานั้นได้ถูกใช้ไปเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม ลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งของสังคมนิยมประชาธิปไตยคือ รัฐจะเข้าไปมีส่วนร่วมหรือเป็นเจ้าของเฉพาะกิจการที่อาจส่งผลกระทบต่อประชาชนส่วนใหญ่ แต่

จะเป็นไปด้วยวิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรง

สรุปแนวคิดสังคมนิยม คือ สังคมที่มุ่งเน้นการเสียดุลความสุขส่วนบุคคลเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม

5. แนวคิดการพัฒนา

การพัฒนาเป็นสิ่งที่ทุกประเทศพึงปรารถนา หลายคนให้ความสำคัญต่อการพัฒนาในทางเศรษฐกิจบ้าง เทคโนโลยีบ้าง แต่ถ้าพิจารณาให้รอบคอบแล้ว การพัฒนาไม่ใช่เรื่องทางเศรษฐกิจอย่างเดียว หากครอบคลุมไปถึงเรื่องอื่น ๆ นอกเหนือจากด้านวัตถุหรือด้านเงินทอง สำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ การพัฒนาถือได้ว่าเป็นกระบวนการหลายมิติ ในปัจจุบันได้มีแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอยู่หลายประการ เช่น เน้นความเจริญเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจ ภาวะทันสมัย การพึ่งพิงการกระจายรายได้ การเน้นความต้องการขั้นพื้นฐานในการพัฒนา การพัฒนาว่าด้วยระบบของโลกและแนวคิดว่าด้วยการพัฒนาแบบยั่งยืน เห็นได้ว่าแนวความคิดดังกล่าวบางทฤษฎีมีส่วนสัมพันธ์กันและขัดแย้งกันอยู่ในตัว ทั้งนี้เกิดจากการมองต่างวาระกัน แต่มีจุดมุ่งหมายเหมือนกันคือการพัฒนา โดยเฉพาะกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาที่ต้องพึ่งพิงเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ทันสมัย และระบบอุตสาหกรรมนิยมจากต่างชาติ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ ประชาชนอยู่ดีกินดี ยิ่งในปัจจุบันด้วยแล้ว โลกตกอยู่ในกระแสแห่งการพัฒนาอยู่เสมอ เลยกกลายเป็นว่าประเทศและภูมิภาคต่าง ๆ เชื่อมโยงด้วยเครือข่ายเดียวกัน คือเครือข่ายความเป็นเมือง (Urban Network) โดยมีประเทศที่พัฒนาแล้วเป็นแกนและคอยดึงดวงผลประโยชน์จากส่วนที่ยังด้อยพัฒนา กว่าในรูปของระบบทุนนิยม และระบบทุนนิยมนี้ยังคงมีอยู่ต่อไปตราบเท่าที่โครงสร้างของสังคมไม่เท่ากัน แต่มีความพยายามให้เกิดการพัฒนาให้เท่าเทียมกัน

แต่ในช่วงทศวรรษที่ 1980 เหตุการณ์ได้แปรเปลี่ยนไป ความคิดแบบถอนรากถอนโคน (Radical Environmentalism) ถูกมองว่าเป็นความคิดที่ไม่สร้างสรรค์ ไม่มีใครนำไปปฏิบัติได้ หลายฝ่ายเชื่อว่าระบบอุตสาหกรรมนิยมจำเป็นต้องขยายตัวต่อไป เพราะเป็นระบบเดียวเท่านั้นที่สามารถนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่มนุษยชาติได้ ในขณะเดียวกัน โลกที่ยากจนก็ต้องการหลุดพ้นความทุกข์ยาก ประชาชนต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ระบบเศรษฐกิจต้องเป็นระบบอุตสาหกรรมนิยมตามแบบฉบับของอารยธรรมตะวันตก ในวงการวิชาการและธุรกิจหลายฝ่ายมีความเห็นว่า ถ้าเรามีการจัดการทางสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ เราก็อาจมีความเจริญก้าวหน้าได้พร้อมกับการรักษาโลกธรรมชาติในเวลาเดียวกัน ในช่วงนี้เองได้เริ่มมีการนำเสนอแนวคิดใหม่ที่เรียกว่า การพัฒนาแบบยั่งยืน (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ 2539: 221)

คำว่า การพัฒนา ใช้ในภาษาอังกฤษว่า Development นำมาใช้เป็นคำเฉพาะและใช้ประกอบคำอื่นก็ได้ เช่น การพัฒนาประเทศ การพัฒนาชนบท การพัฒนาเมือง การพัฒนาข้าราชการ เป็นต้น การพัฒนาจึงถูกนำไปใช้กันโดยทั่วไปและมีความหมายแตกต่างกันออกไป ดังกล่าวแล้วเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนานั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายความหมายทั้งความหมายที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ซึ่งอาจจำแนกออกได้ ดังนี้

5.1 ความหมายจากรูปศัพท์โดยรูปศัพท์ การพัฒนา มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Development แปลว่า การเปลี่ยนแปลงทีละเล็กทีละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้น เติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้น และเหมาะสมกว่าเดิมหรืออาจก้าวหน้าไปถึงขั้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจ (ปกรณัม ปรียากร 2538: 5) ส่วนความหมายจากรูปศัพท์ในภาษาไทยนั้นหมายถึง การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี ถ้าเป็นกริยาใช้คำว่า พัฒนา หมายความว่า ทำให้เจริญ คือทำให้เติบโต ทำให้ฮ่องกงและมากขึ้น เช่น เจริญทางไมตรี เป็นต้น (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2538): 238)

การพัฒนา โดยความหมายจากรูปศัพท์จึงหมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตองงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ความหมายดังกล่าวนี้เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทยและเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายอื่นๆ (สนธยา พลศรี 2547: 2)

5.2 ความหมายโดยทั่วไป การพัฒนาที่เข้าใจโดยทั่วไปมีความหมายใกล้เคียงกับความหมาย จากรูปศัพท์ คือหมายถึง การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ หรือการทำให้ดีขึ้นกว่าสภาพเดิมที่เป็นอยู่อย่างเป็นระบบ (ยูวัฒน์ วุฒิเมธี 2526: 1) ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบทางด้านคุณภาพระหว่างสภาพการณ์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ถ้าในปัจจุบันสภาพการณ์ของสิ่งนั้นดีกว่าสมบูรณ์กว่า ก็แสดงว่าเป็นการพัฒนา (ปกรณัม ปรียากร 2538: 5)

การพัฒนา ในความหมายโดยทั่วไปจึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดคุณภาพดีขึ้นกว่าเดิม ความหมายนี้ นับว่าเป็นความหมายที่รู้จักกัน โดยทั่วไป เพราะนำมาใช้มากกว่าความหมายอื่นๆ แม้ว่าจะไม่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการก็ตาม (สนธยา พลศรี 2547: 2)

5.3 ความหมายทางเศรษฐศาสตร์ การพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโต โดยเน้นความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญ เช่น ผลผลิตรวมของประเทศเพิ่มขึ้น รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้น รายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อคนของประชากรเพิ่มขึ้น (ณัฐพล ชันชัชชัย 2527: 2) มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากขึ้น ประชากรมีรายได้เพียงพอที่สามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของตนได้ (เสถียร เขยประทับ 2528: 9) สรุปได้ว่า การพัฒนา เป็นกระบวนการทางสังคม ที่ผลิตผลออกมาในรูปแบบซึ่งสามารถวัดได้ด้วยเกณฑ์ทางเศรษฐศาสตร์ (สุนทร โคมิน 2522: 37)

จะเห็นได้ว่า นักเศรษฐศาสตร์ได้กำหนดความหมายของการพัฒนา โดยใช้ความหมายจากรูปศัพท์และความหมายโดยทั่วไป คือ หมายถึง ความเจริญเติบโต แต่เป็นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ตามเนื้อหาของวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นการเน้นความหมายเชิงปริมาณ คือ การเพิ่มขึ้น หรือการขยายตัวของทางเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่น ๆ (สนธยา พลศรี 2547: 2-3)

5.4 ความหมายทางพัฒนาบริหารศาสตร์ให้ความหมายของ การพัฒนา เป็น 2 ระดับ คือ ความหมายอย่างแคบ การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในตัวระบบการกระทำทำให้ดีขึ้น อันเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านคุณภาพเพียงด้านเดียว ความหมายอย่างกว้าง การพัฒนาเป็น กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบการกระทำทั้งด้านคุณภาพ ปริมาณและสิ่งแวดล้อม ให้ดีขึ้นไปพร้อมๆ กัน ไม่ใช่ด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

ในความหมายของนักพัฒนาบริหารศาสตร์จะมีขอบข่ายกว้างขวางกว่าความหมายจากรูปศัพท์ ความหมายโดยทั่วไป และความหมายทางเศรษฐศาสตร์ที่กล่าวมาแล้ว เพราะหมายถึง การเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งในด้านคุณภาพ (ดีขึ้น) ปริมาณ (มากขึ้น) และสิ่งแวดล้อม (มีความเหมาะสม) ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว (สนธยา พลศรี 2547: 3)

5.5 ความหมายทางเทคโนโลยี การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบอุตสาหกรรม และการผลิตด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย ด้วยนักวิทยาศาสตร์และนักประดิษฐ์ ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงจากสังคมประเพณีนิยม เป็นสังคมสมัยใหม่ที่ทันสมัย หรือการพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของมนุษย์ด้วยเทคโนโลยีนั่นเอง (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ 2534: 13,95)

จะเห็นได้ว่า ความหมายของการพัฒนาในทางเทคโนโลยีแตกต่างจากความหมายที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยหมายถึงการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ทันสมัยด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นความหมายอีกแนวทางหนึ่ง (สนธยา พลศรี 2547: 3)

5.6 ความหมายทางการวางแผน การพัฒนา เป็นเรื่องเกี่ยวกับการชักชวน การกระตุ้น เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ด้วยการปฏิบัติตามแผนและโครงการอย่างจริงจัง เป็นไปตามลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันเป็นวงจร โดยไม่มีการสิ้นสุด (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ 2534: 91-92) ซึ่งองค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (The United National Educational, Scientific and cultural Organization: UNESCO 1982: 305 อ้างถึงในอัจฉรา โพธิยานนท์ 2539: 11) สรุปได้ว่า การพัฒนาเป็นหน้าที่ (Function) ของการวางแผนและการจัดการ ดังนี้

$$D = f(P+M) \text{ เมื่อ } D = \text{Development คือ การพัฒนา}$$

$$P = \text{Planning คือ การวางแผน}$$

$$M = \text{Management คือ การบริหารจัดการ}$$

ดังนั้น การพัฒนา จะเกิดขึ้นได้ด้วยการวางแผนที่ดี มีการบริหารงานและการจัดการ

อย่างเป็นระบบ ทำให้การดำเนินการเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

การพัฒนา ในความหมายของนักวางแผน จะเป็นที่ไปอีกแนวทางหนึ่ง โดยอาจสรุปได้ว่า หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการของมนุษย์ไว้ล่วงหน้า ในลักษณะของแผนและโครงการแล้วบริหารหรือจัดการให้เป็นที่ไปตามแผนและโครงการจนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ จะเห็นว่าความหมายของการพัฒนาทางการวางแผนกำหนดให้การพัฒนาเป็นกิจกรรมของมนุษย์และเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เกิดจากการวางแผนโดยมนุษย์ไม่ใช่การพัฒนาในความหมายนี้ (สนธยา พลศรี 2547: 4)

5.7 ความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติ การพัฒนา หมายถึง การชักชวนหรือการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยการปฏิบัติตามแผนและโครงการอย่างจริงจังและเป็นลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันในลักษณะที่เป็นวงจร ไม่มีการสิ้นสุด (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ 2534: 13)

การพัฒนา ในความหมายของการปฏิบัติการณ์นี้เป็นความหมายต่อเนื่องจากความหมายทางการวางแผนโดยมุ่งเน้นถึงการนำแผนและโครงการไปดำเนินการอย่างจริงจังและอย่างต่อเนื่อง เพราะถึงจะมีแผนและโครงการแล้วแต่ถ้าหากไม่มีการนำไปปฏิบัติการพัฒนาที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ (สนธยา พลศรี 2547: 4)

5.8 ความหมายทางพระพุทธศาสนา พระราชวรมณี (ประยูร ฤกษ์ ฤกษ์ 2530: 16-18) ได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า ในทางพุทธศาสนา การพัฒนา มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒน แปลว่า เจริญ แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนคือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของการเพิ่มพูน ขยาย ทำให้มาก หรือทำให้เติบโตขึ้นทางวัตถุ และได้เสนอข้อคิดไว้ว่า คำว่า การพัฒนา หรือ คำว่า เจริญนั้น ไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้น เพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีความหมายว่า ตัดหรือทิ้ง เช่น เจริญพระเกศา คือตัดผม มีความหมายว่า รก เช่น นุสยา โลกวทุณโณ แปลว่า อย่าเป็นคนรกโลกอีกด้วย ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริง ๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม ถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลง ไม่ใช่เป็นการพัฒนา แต่เป็นหายนะ ซึ่งตรงกันข้ามกับการพัฒนา

การพัฒนาในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนให้มีความสุข มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม จึงมีลักษณะเดียวกันกับการพัฒนาในความหมายทางด้านกรวางแผน คือ เป็นเรื่องของมนุษย์เท่านั้น แตกต่างกันเพียงการวางแผนให้ความสำคัญที่วิธีการดำเนินงานส่วนพุทธศาสนาเน้นผลที่เกิดขึ้น คือ ความสุขของมนุษย์เท่านั้น (สนธยา พลศรี 2547: 4)

5.9 ความหมายทางสังคมวิทยาและนักสังคมวิทยา ให้ความหมายของ การพัฒนา ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างของสังคม ซึ่งได้แก่ คน กลุ่มคน การจัดระเบียบความสัมพันธ์ทาง

สังคม ด้วยการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรมและมีประสิทธิภาพ (ทิตยา สุวรรณชฎ 2527: 354) การพัฒนา เป็นทั้งเป้าหมายและกระบวนการที่ครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนต่อชีวิตและการทำงาน การเปลี่ยนแปลงสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง อีกด้วย

นักสังคมวิทยาให้ความหมายของ การพัฒนา โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม คือ มนุษย์ กลุ่มทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายในทางพุทธศาสนา คือ การเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มีความสุขและมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายทางการวางแผน คือ ด้วยวิธีการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งนักวางแผน เรียกว่า การบริหารและการจัดการนั่นเอง (สนธยา พลศรี 2547: 5)

5.10 ความหมายทางด้านการพัฒนาชุมชน การพัฒนา หมายถึง การที่คนในชุมชน และสังคมโดยส่วนรวม ได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเอง และร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตนเอง ชุมชน สังคมให้ดีขึ้น (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข 2525: 179) การพัฒนาเป็นเสมือนกลวิธีหรือมรรควิธี (Mean) ที่ทำให้เกิดผล (Ends) ที่ต้องการ คือ คุณภาพชีวิตชุมชน และสังคมดีขึ้น (ยูวัฒน์ วุฒิเมธี 2534: 2)

นักพัฒนาชุมชนได้ให้ความหมายของ การพัฒนา ไว้ใกล้เคียงกับนักสังคมวิทยา คือ เป็นวิธีการเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสังคมมนุษย์ให้ดีขึ้น แต่นักพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นที่มนุษย์ในชุมชนต้องร่วมกันดำเนินงานและได้รับผลจากการพัฒนาร่วมกัน

สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ได้ประทานพระดำรัสเรื่อง ศาสนธรรม เพื่อการพัฒนาชีวิตและสังคม ในพิธีเปิดงานสัปดาห์ส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม ณ ตึกสันติไมตรีทำเนียบรัฐบาลในวันที่ 1 ธันวาคม 2532 มีสาระสำคัญบางประการ ดังนี้

“การสร้างสรรค์ที่เรียกว่าเป็นการพัฒนานั้น ควรเป็นการสร้างสรรค์ที่ทำให้ชีวิตและสังคมดีขึ้น เป็นต้นว่า มีความสงบสุขมากขึ้น มีความปลอดภัยมากขึ้น มีปัญหาและความทุกข์ยากต่าง ๆ ลดน้อยลงจนถึงหมดสิ้นไป เพราะฉะนั้น การกระทำใด ๆ ก็ตาม หากไม่ก่อให้เกิดผลดีดังกล่าวแก่ชีวิตและสังคม ก็กล่าวไม่ได้ว่า เป็นการพัฒนาตามความหมายอันแท้จริงของคำว่า พัฒนา แม้ว่ามนุษย์จะสามารถสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ในทางวัตถุได้อย่างวิจิตรพิสดารมากขึ้น มีเครื่องใช้ไม่สอยสะควก สบายและรวดเร็วขึ้น แต่ถ้าชีวิตและสังคม กลับมีความสงบสุขและความปลอดภัยลดน้อยลง ก็กล่าวไม่ได้ว่าชีวิตและสังคมนั้นพัฒนา คือดีขึ้นหรือเจริญขึ้น”

นอกจากนั้นสมเด็จพระสังฆราชยังได้ประทานพระสัมโมทนียกถาในพิธีเปิดงาน สัปดาห์ส่งเสริมศาสนาและจริยธรรมและการสัมมนาเรื่อง แนวคิดและทิศทางการพัฒนาจิตใจใน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 มีสาระสำคัญบางประการ ดังนี้

“การพัฒนาอันมีความหมายว่า การทำให้เจริญขึ้นหรือดีขึ้นนั้น ในความหมายที่แท้จริงต้องเจริญขึ้นหรือดีขึ้นทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ จึงจะเรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาที่สมบูรณ์ ทำให้ผู้ได้รับการพัฒนาเป็นคนเจริญ ดังที่นิยมเรียกกันในทางโลกว่า อารยชน เพราะชีวิตประกอบด้วยส่วนสำคัญทั้ง 2 ส่วนนี้ ฉะนั้นหากชีวิตขาดหรือด้อยในส่วนใดส่วนหนึ่งไป ก็เรียกไม่ได้ว่าเป็นชีวิตที่ดีหรือชีวิตที่สมบูรณ์”

ดัดเลย์ ซีเยร์ส (Dudley Seers) การพัฒนา หมายถึง การขจัดความยากจน ความอดอยากการขจัดความเจ็บไข้ได้ป่วย โดยมุ่งเน้นให้มีรายได้ มีงานทำ มีเสรีภาพขั้นพื้นฐาน มีโอกาสในการได้รับบริการสาธารณะต่าง ๆ หรือ การพัฒนา หมายถึง การสร้างสภาพการณ์ด้านต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงเสริมสร้างคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ให้ดีขึ้น (ปกรณ์ ปริยากร ม.ป.ป.: 6)

การพัฒนา คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้นทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผน โครงการและดำเนินงาน โดยมนุษย์ เพื่อประโยชน์แก่ตัวของมนุษย์เอง (สนธยา พลศรี 2547: 5)

สรุปว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการในการเปลี่ยนแปลงสร้างสรรค์ ความก้าวหน้าทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ ความเป็นธรรมในสังคม ความเสมอภาคทางการเมือง และการรักษาวัฒนธรรมอันดีงามของประเทศใดประเทศหนึ่ง ด้วยวิธีการพัฒนาที่สมดุล ใช้วิธีการบริหารที่เหมาะสม เพื่อให้ประเทศก้าวหน้า และประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งเอาไว้ หรือสรุปได้ว่า การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมที่ดีขึ้น

5.11 ความหมายทางด้านการเมือง (จักษ์ พันธ์ชูเพชร 2548: 204-212) คือ

1. หมายถึง สภาวะแห่งการพัฒนาทางเศรษฐกิจ
2. หมายถึง รูปแบบการเมืองที่มีอยู่ในสังคมอุตสาหกรรม
3. หมายถึง การทำให้ประเทศมีระบบการเมืองที่ทันสมัย
4. หมายถึง การที่สังคมมีสภาพแห่งการเป็นรัฐชาติสมัยใหม่
5. หมายถึง การพัฒนาทางการบริหารและทางกฎหมาย
6. หมายถึง การระดมสรรพกำลังและการมีส่วนร่วมทางการเมืองจากประชาชนที่เป็นสมาชิกของสังคม
7. หมายถึง การสร้างหรือการพัฒนาระบบประชาธิปไตย
8. หมายถึง การมีเสถียรภาพและมีการเปลี่ยนแปลงที่ป็นระเบียบเรียบร้อย
9. หมายถึง การระดมสรรพกำลังและอำนาจเพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาของสังคมและร่วมกันพัฒนาสังคม
10. หมายถึง ลักษณะหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

6. แนวคิดธรรมาธิปไตย

ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมาคือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ท่านได้กล่าวไว้ว่า “ธรรมาธิปไตย ไม่ใช่ระบบการปกครองแต่เป็นคุณธรรมหรือคุณสมบัติในตัวคน” (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 69) ธรรมาธิปไตยคือ ถือธรรมเป็นใหญ่ ถือหลักการความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ “ธรรมาธิปไตยเป็นเกณฑ์ตัดสินใจให้ได้ประชาธิปไตยที่ดี” (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 70) การจะตัดสินใจได้คตินั้นคนต้องมีปัญญา “ตัดสินใจด้วยปัญญาโดยมีเจตนาเป็นธรรม จึงจะเกิดธรรมาธิปไตย” (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 17)

ในการปกครองทุกระบบมีองค์ประกอบสำคัญ คือ “อำนาจตัดสินใจ” อันนี้เป็นตัวกำหนดเด็ดขาด การปกครองระบอบต่าง ๆ ทั้งหมดนั้น เมื่อมองไปให้ถึงที่สุด ตัวกำหนดก็อยู่ที่อำนาจตัดสินใจ คือ อำนาจตัดสินใจสูงสุดอยู่ที่ไหน การปกครองก็ระบอบนั้น ถ้าอำนาจตัดสินใจอยู่ที่บุคคลผู้เดียว ก็เป็นเผด็จการ ถ้าอำนาจตัดสินใจอยู่ที่คณะบุคคล ก็เป็นคณะธิปไตย ถ้าอำนาจตัดสินใจอยู่ที่ประชาชน ก็เป็นประชาธิปไตย

ปัจจุบัน เรามีระบอบประชาธิปไตยที่มีตัวแทน ประชาชนก็มอบอำนาจตัดสินใจนี้ให้แก่พวกตัวแทนที่พวกตนเลือกตั้งไป แล้วตัวแทนหรือผู้แทน (ส.ส.) เหล่านี้ ยังไปประชุมกันเลือกผู้นำหรือหัวหน้าผู้บริหารขึ้นมาให้เป็นนายกรัฐมนตรีคนหนึ่ง ก็เลยเท่ากับมอบอำนาจตัดสินใจให้กับคนที่เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ดังนั้น นายกรัฐมนตรีจึงเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจและทำการตัดสินใจในนามของประชาชน ถึงแม้จะได้จัดวางกระบวนการในการตัดสินใจและมีระบบตรวจสอบ ถ่วงดุล คานอำนาจ เป็นต้น (ไม่ให้นายกรัฐมนตรีกลายเป็นผู้เผด็จการ) แต่ นายกรัฐมนตรีก็เป็นแกนหรือเป็นศูนย์กลางของกระบวนการตัดสินใจนั่นเอง

ในเมื่ออำนาจตัดสินใจเป็นสิ่งสำคัญ เรียกได้ว่า เป็นหัวใจของการปกครองนั้น จึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งว่า บุคคลผู้ตัดสินใจจะใช้อำนาจตัดสินใจนั้น เอาอะไรเป็นตัวกำหนด หรือเอาอะไรเป็นเกณฑ์ตัดสินใจ

- ถ้าเอาตัวเอง เอาความยิ่งใหญ่ของตน เอาความทะนงของตัว เอาทิฐิความเห็น ความเชื่อ ยึดถือส่วนตัว เอาผลประโยชน์ของตนเป็นเกณฑ์ตัดสินใจ ก็เป็น อัตตาธิปไตย

- ถ้าตัดสินใจไปตามกระแสความนิยม เสียงเล่าลือ หรือแม้แต่ไม่เป็นตัวของตัวเอง คอยฟังว่าใครจะว่าอย่างไร อย่างที่ว่า แล้วแต่พวกมากลากไป หรือตามแรงกดดัน จะเอาใจเขา จะหาคะแนน หรือตอบแทนการเอื้อประโยชน์ ก็เป็น โลกาธิปไตย

- ถ้าเอาความจริง ความถูกต้องดีงาม หลักการ กฎ กติกา เหตุผล ประโยชน์ที่แท้จริงของชีวิตและสังคมเป็นเกณฑ์ตัดสินใจ โดยใช้ปัญญาหาข้อมูลตรวจสอบข้อเท็จจริง และความ

คิดเห็นที่รับฟังอย่างกว้างขวาง ให้ถ่องแท้ชัดเจน และพิจารณาอย่างดีที่สุด เต็มจิตแห่งสติปัญญา จะมองเห็นได้ด้วยควมบริสุทธิ์ใจ ก็เป็น ธรรมาธิปไตย

ฉะนั้น เสด็จการ คณาธิปไตยหรือประชาธิปไตย ก็เป็นได้ทั้งอัตตาธิปไตย โลกาธิปไตย และธรรมาธิปไตย แต่ที่เราต้องการซึ่งดีที่สุดคือให้เป็นธรรมาธิปไตย ถ้าเป็นผู้เสด็จการใช้เกณฑ์ตัดสินใจแบบธรรมาธิปไตย ก็เป็นเสด็จการที่ดี ถ้าคณาธิปไตยที่ไหนเป็นธรรมาธิปไตยก็ยิ่งดี คือเป็นอย่างดีที่สุดของคณาธิปไตย แต่ยังมีจุดอ่อนอยู่มาก ถ้าเป็นประชาธิปไตยและคนใช้อำนาจตัดสินใจด้วยเกณฑ์ธรรมาธิปไตยก็จะดีที่สุด จะเป็นอย่างนี้ได้ ต้องให้ประชาชนทุกคนเป็นธรรมาธิปไตย เพราะประชาชนทุกคนมีอำนาจตัดสินใจ ต้องตัดสินใจเลือกด้วยเกณฑ์ธรรมาธิปไตย ใช้ปัญญาพิจารณาตรวจตราไล่ดูให้ชัดที่สุด ใครพรรคไหนเป็นคนดี มีธรรม มีปัญญา ซื่อสัตย์ สุจริต มุ่งทำประโยชน์แก่ส่วนรวม ก็เลือกคนนี้เป็นผู้แทนของเรา ผู้แทนเป็นอย่างไร แสดงว่าผู้เลือกคงเป็นอย่างนั้น ถ้าผู้เลือกเป็นคนดีคงได้ผู้แทนที่เป็นคนดี ถ้าผู้แทนชั่วก็ต้องสงสัยไว้ก่อนว่า ผู้เลือกก็คงจะชั่วหรือมีคุณภาพต่ำ มองไปได้ถึงทั้งประเทศ คนชาติอื่นมองดูที่ ส.ส. ไทยแล้วบอกว่า คนไทยก็เป็นอย่างนี้ พุดสั้น ๆ ว่า ธรรมาธิปไตยจะต้องเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจของทุกกิจกรรมในระบอบประชาธิปไตย เริ่มตั้งแต่การเลือกตั้ง ซึ่งเป็นบททดสอบการใช้อำนาจตัดสินใจครั้งสำคัญยิ่งใหญ่สำหรับประชาชนในระบอบประชาธิปไตย (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 69-72)

“ธรรมาธิปไตย มิใช่เป็นระบอบที่มาแข่งกับประชาธิปไตย แต่ธรรมาธิปไตยเป็นแกนกลางอยู่ที่ตรงหัวใจของประชาธิปไตย” (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 74) ธรรมเป็นหลักสำคัญที่ทุกคนจะต้องตระหนักไว้และต้องปฏิบัติให้ถูก ให้เป็นธรรม ให้ตรงตามธรรม ธรรมเป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องทำให้ถูกต้อง ให้ปฏิบัติตามธรรม ตามหลักการที่แท้ ที่เป็นความจริง ความถูกต้องความดีงาม คุณปฏิเสธไม่ได้ทั้งนั้น ธรรมะครอบคลุมหมดอย่างนี้แหละที่ว่า ธรรมะเป็นกลาง ใครจะเป็นกลางก็ต้องเอาอย่างธรรมะ แต่จะต้องเข้าใจความหมายของความเป็นกลางนี้ให้ชัด

“เป็นกลาง คือ เป็นของกลางที่ทุกคนเข้าถึง ครอบครอง เสพใช้ได้เท่ากันเสมอกัน เหมือน เวลา เหมือนอากาศ ธรรมะก็เหมือนเป็นสมบัติของทุกคน ใครจะปฏิบัติ จะใช้หรือไม่ก็แล้วแต่ ก็จะได้รับผลหรือขาดผลไปตามความเกี่ยวข้องของตน” (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 8)

เป็นกลางคือ ไม่เอนเอียงด้วยอคติ ไม่ถือตามความเกี่ยวข้องส่วนตัว ไม่ยอมตามความรู้สึก แต่จะไปตามหลักฐานข้อมูล ข้อเท็จจริง ซึ่งนำมาพิสูจน์ความจริง ถ้าพูดให้สั้นก็ว่า เป็นกลางคือ ของทุกคนเท่ากัน เสมอกัน และต่อทุกคนเท่ากัน เสมอกัน ในเมื่อธรรมะเป็นกลางต่อทุกคนและเป็นมาตรฐานกลางด้วยทุกคน ทุกฝ่ายและแม้นอกฝ่าย รวมทั้งตัวเราเอง

พระพรหมคุณาภรณ์ได้อธิบายถึงธรรมะว่า “ธรรมะเป็นของกลาง เป็นเรื่องคุณความดี ที่เป็นหลักการสำหรับมนุษย์ทุกคน เป็นหน้าที่ของคนทุกคนที่จะปฏิบัติ ไม่ว่าเขาจะเป็น

นักการเมืองหรือเป็นอะไรก็ตาม ยิ่งในเรื่องการเมืองซึ่งเป็นงานส่วนรวม คนจะต้องตั้งมั่นในธรรม” (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 9) ธรรมะมี 2 ระดับ (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 20-21) คือ

1. ธรรมแท้ ๆ ที่เป็นความจริง ความถูกต้องดีงามตามสภาวะ หรือตามธรรมชาติของมัน (ที่ว่าเป็นกฎธรรมชาติ) เช่น ทำเหตุปัจจัยอย่างไร ก็เกิดผลสอดคล้องอย่างนั้น ถ้ามนุษย์เบียดเบียน ทำร้ายกันเขาก็เดือดร้อน อยู่กันไม่เป็นสุข สังคมก็วุ่นวายไม่สงบ ถ้ามนุษย์เอื้อเฟื้อช่วยเหลือกัน เขาก็เรงรื่น อยู่กันสุขสำราญ สังคมก็สงบเรียบร้อย ธรรมที่เป็นความจริงแท้ ซึ่งมีอยู่และเป็นไปตาม ธรรมชาติของธรรมชาติ เรียกว่า กฎแห่งธรรมหรือเรียกสั้น ๆ ว่า “ธรรม”

2. ธรรมในระดับสมมติ เพื่อให้ธรรมเป็นไปและบังเกิดผลต่อวิถีชีวิตและสังคมตาม สมประสงค์ของเราให้มากที่สุด เราจึงพยายามตั้งกฎของมนุษย์ขึ้นมา เพื่อรองรับสนับสนุนธรรมที่เป็นกฎธรรมชาตินั้น เช่น เราไม่อยากจะให้คนเดือดร้อน ไม่ต้องการให้สังคมวุ่นวาย ไม่สงบ แต่เรา อยากรู้ว่าคนอยู่ดี สังคมมีความร่มเย็นเป็นสุข และเรารู้ว่ามันจะเป็นอย่างนั้นได้ คนจะต้องไม่ เบียดเบียนกันไม่ทำร้ายกัน แต่ต้องเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกัน เราก็จึงบัญญัติจัดตั้งกฎของเราขึ้นมาห้าม กันคนไม่ให้เบียดเบียนทำร้ายกัน ธรรมที่มนุษย์บัญญัติจัดตั้งขึ้นเป็นกฎเกณฑ์ กติกาหรือกฎหมาย เรียกว่า กฎของมนุษย์ หรือกฎคนทำหรือเรียกสั้น ๆ ว่า “วินัย”

“กฎธรรมหรือกฎธรรมชาตินั้นมันแน่นอนของมันอยู่แล้ว แต่ปัจจัยที่หลากหลายมี มากมาย มันอาจจะสอดแทรกซ้อน เข้ามาจนมนุษย์ตามไม่ทัน และทำให้ผลเกิดขึ้นไม่สมประสงค์ ของมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์ผู้มีปัญญาจึงจัดตั้ง วางแผนของคนขึ้นมา เพื่อเอาการกระทำของตนเข้าไป ร่วมเป็นปัจจัยที่จะผลักดันกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยในกฎแห่งธรรมนั้นให้ก่อผลสมที่ตนประสงค์ ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า มันจะมีประสิทธิภาพให้เกิดผลดีตามที่มนุษย์ต้องการแค่ไหน ก็อยู่ที่คุณภาพของ ปัญญาและเจตนาของมนุษย์เองเป็นสำคัญ (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 25-26)

ปัญญา จะได้ว่าต้องเจริญปัญญาหรือพัฒนาปัญญาด้วยการศึกษาหาความรู้ หากความ ถูกต้องดีงามและประโยชน์สุขของส่วนรวม ปัญญาจะเชื่อมโยงมนุษย์ให้ถึงธรรมาคที่เป็นความจริง ของธรรมชาติ ถ้ารู้จริงทั่วตลอดชัดแจ้งก็เจาะกฎแห่งธรรม ได้

เจตนา ชี้นำมนุษย์ไปสู่จุดหมายที่ตนปรารถนา ถ้าชี้นำมุ่งตรงไปยังจุดหมายที่แท้ ก็อาจ สัมฤทธิ์ประโยชน์ แต่ถ้าเจตนาไม่ตรงก็คงวุ่นวาย เจตนาจึงเป็นแกนหรือเป็นตัวแทนของจริยธรรม ธรรมาธิปไตยก็สำเร็จด้วยเจตนาที่เลือกเอาธรรมแท้ที่ปัญญาจะบอกให้ได้ นี่แหละปัญญาและ เจตนาจึงเป็นจุดศูนย์กลางในการพัฒนามนุษย์ (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 26)

ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครอง ธรรมาธิปไตยคือหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจ ของบุคคลที่อยู่หรือร่วมอยู่ในระบบการปกครองนั้น การตัดสินใจด้วยธรรมาธิปไตย ย่อมเป็นข้อที่ ดีที่สุดถ้าแต่ละคนเป็นธรรมาธิปไตย ประชาธิปไตยก็ดีได้แน่ ไม่ว่าจะกิจกรรมการปกครองระบบไหน

ก็ตาม เป็นอัตตาริปไตยหรือโลกาธิปไตย หรือธรรมาธิปไตยได้ทั้งนั้น แล้วแต่เกณฑ์ในการตัดสินใจของผู้มีอำนาจที่จะตัดสินใจ แต่ที่นี้ ถ้าเป็นประชาธิปไตย ก็ประชาชนทุกคนนั้นแหละมีอำนาจที่จะทำการตัดสินใจ และในการตัดสินใจนั้น แต่ละคนก็มีเกณฑ์ในการตัดสินใจของตัวเอง

พระพรหมคุณาภรณ์ได้กล่าวต่อไปว่า “ธรรมาธิปไตย คือ ต้องมีปัญหา รู้ว่าอะไรคือความจริง อะไรถูกต้อง อะไรดีงาม แล้วจึงตัดสินใจไปตามมติของปัญญานั้น...คือต้องศึกษาจึงจะมีปัญญาให้รู้ได้...การศึกษาสำคัญมากสำหรับระบอบประชาธิปไตย เพราะคนจะตัดสินใจด้วยธรรมาธิปไตยได้จะต้องมีการศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ตั้งแต่รู้ข้อมูล รู้ความจริง ความถูกต้องในเรื่องนั้น ๆ ว่าเป็นอย่างไร ... เมื่อพิจารณาธรรมะทั้งหมดแล้ว ตัดสินใจบนเกณฑ์ของธรรมะ เรียกว่าธรรมาธิปไตย เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะอยู่ในเรื่องใดก็ตาม เราต้องตัดสินใจบนเกณฑ์ของธรรมาธิปไตย ต้องถือธรรมเป็นใหญ่ในการตัดสินใจทุกกรณี” (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 15)

พระพรหมคุณาภรณ์ได้ให้ความสำคัญกับอำนาจตัดสินใจว่า “การใช้อำนาจตัดสินใจนี้แหละ เป็นตัวทำการที่ทำให้การปกครองสำเร็จผลเป็นความจริงขึ้นมา ธรรมาธิปไตยจึงสำคัญเพราะเป็นเรื่องของการใช้อำนาจตัดสินใจ อำนาจตัดสินใจเป็นหัวใจของระบบการปกครองนั้นๆ ใครมีอำนาจตัดสินใจสูงสุด นั่นคือตัวกำหนดระบบการปกครองนั้น” (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 16)

ประชาธิปไตย คือ ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจ หรือว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจตัดสินใจ ใครมีอำนาจในการตัดสินใจ ต้องให้คนนั้นตัดสินใจบนฐานของธรรมาธิปไตย คือตัดสินใจด้วยเกณฑ์ของธรรมาธิปไตย ตัดสินใจด้วยปัญญา โดยมีเจตนาเป็นธรรม เมื่อเป็นประชาธิปไตย หลักบอกว่า อำนาจตัดสินใจอยู่ที่ประชาชน ต้องให้ประชาชนตัดสินใจอย่างถูกต้อง คือต้องมีธรรมาธิปไตยจึงต้องมีการพัฒนาคุณภาพของประชาชน เพื่อให้ประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจในการตัดสินใจนั้น ทำการตัดสินใจด้วยปัญญา โดยมีเจตนาที่เป็นธรรม ตรงนี้คือธรรมาธิปไตย ตรงนี้คือหัวใจ อย่าไปนึกว่าไม่สำคัญ เพราะว่าอำนาจตัดสินใจคือหัวใจของการปกครอง และเป็นตัวกำหนดระบบการปกครอง ใครมีอำนาจในการตัดสินใจ ก็ต้องให้ตัดสินใจด้วยธรรมาธิปไตย (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 17)

เรากำลังมองธรรมซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้ปกครองคือทุกคนที่อยู่ในสังคมประชาธิปไตย ก็มีความรับผิดชอบที่จะรักษาธรรม เพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวม เพื่อรักษาสังคมที่ดีงามไว้ แต่ระดับของความรับผิดชอบต่อเป็นธรรมของแต่ละบุคคลจะแตกต่างกันไปตามขั้นตอนสถานะและบทบาท อย่างน้อยทุกคนก็มีธรรมที่จะต้องรับผิดชอบต่อในฐานะที่เป็นราษฎรของสังคม เราต้องจับให้ได้ว่า ธรรมของราษฎรที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมหรือประเทศประชาธิปไตยนี้คืออะไร และต้องให้ประชาชนทุกคนมีธรรมนี้ให้ได้ แล้วให้เขาเอาธรรมนี้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ แค่นี้เขาก็เป็นธรรมาธิปไตย แต่จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ก็ยังทำไม่ได้ แม้แต่ขั้นพื้นฐานแก่การ

เลือกตั้ง ก๊วนเวียนกันอยู่ที่อัคราธิปไตยกับโลกาธิปไตย แล้วจะเจอประชาธิปไตยได้อย่างไร
 ธรรมาธิปไตยสำคัญตรงนี้ ตรงที่เป็นเกณฑ์การตัดสินใจในกิจกรรมทุกอย่างของประชาธิปไตย เป็น
 ตัวกำหนด การใช้อำนาจตัดสินใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตย จึงมีความสำคัญในขั้น
 รากฐานที่สุด เป็นตัวแกนเป็นตัวยัน เป็นตัวสำเร็จเด็ดขาด (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 36)

“ธรรม” แปลง่าย ๆ ว่า หน้าที่และคุณสมบัติหรือหน้าที่และคุณธรรม จากนั้นจะพูดถึง
 ธรรมของใครก็ว่าไป เช่นว่า ธรรมของผู้ปกครอง ธรรมของตุลาการ ธรรมของนายจ้าง เป็นต้น
 ธรรมของผู้ปกครองคือ ต้องมุ่งเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ของประเทศชาติ ของประชาชน

พระพรหมคุณาภรณ์ เสนอแนวทางที่จะนำ ธรรมาธิปไตย มาให้แก่ประชาธิปไตยไว้
 2 ด้าน คือ

1. ด้านการจัดตั้งวางระบบ ต้องจัดกลไกอะไรต่าง ๆ ที่จะให้มั่นใจที่สุดว่า การ
 ตัดสินใจจะเป็นไปด้วยธรรมาธิปไตย มีการถ่วงดุลและไม่ให้มีการมาครอบงำ เป็นต้น ด้านนี้ก็ไม่
 ง่ายเลย การวางกฎหมาย ตั้งแต่รัฐธรรมนูญลงไปทีเดียวยังมีปัญหาขาดพร่อง มีช่องโหว่และบิดเบิน
 อยู่เรื่อย ซึ่งจะต้องวางให้มีกลไกที่จะกำหนดและกำกับให้ได้ผลได้อย่างแน่นอนมั่นใจ แต่ในที่สุด
 การที่จะให้ได้ธรรมรวมทั้งธรรมาธิปไตยในภาคปฏิบัติก็มาขึ้นต่อธรรมาธิปไตยในใจตั้งแต่ของคน
 ผู้บัญญัติเองที่จะมีคุณภาพแค่ไหน ก็เลยเป็นเรื่องวนเวียนและขึ้นต่อการปฏิรูปด้านที่ 2 อีกนั่นเอง

2. ด้านตัวคน ได้แก่ การศึกษาที่จะพัฒนาบุคคล ให้มีคุณภาพที่จะใช้เจตนาหรือ
 เจตจำนงที่ถูกต้อง ที่จะตัดสินใจโดยเอาธรรมเป็นเกณฑ์ ที่เรียกว่าเป็นธรรมาธิปไตยในการตัดสินใจ
 ถ้าเราไม่ให้การศึกษามากพัฒนามนุษย์ เมื่อคนไม่มีความรู้ไม่มีปัญญาก็อ่อนแอจนคลอนแคลน โอนเอน
 ไปตามกระแส ถูกชักจูงหรือแม้แต่หลอกได้ง่าย หรือไม่ก็เผลอไปตามพวก หรือแม้กระทั่งตามเสียงเล่า
 ลือ กลายเป็นโลกาธิปไตย ถ้าไม่เช่นนั้นก็เอาผลประโยชน์ของตัวเองเป็นใหญ่ ถือทิฐิของตัวเอง หรือ
 มองอยู่แก่ที่ตัวเองจะได้จะเป็น กลายเป็นอัคราธิปไตย การตัดสินใจของคนที่ขาดการศึกษา จึงมักอยู่
 กับอัคราธิปไตย และโลกาธิปไตย ในทางตรงข้าม ถ้าคนมีการศึกษาที่ถูกต้อง หรือการศึกษาที่แท้
 แล้ว ก็จะเป็นคนมีคุณภาพ คือ ดีทั้งด้านปัญญา และดีทั้งด้านเจตนาอย่างที่ไต่ย่อย ๆ

1. มีปัญญาดี คือ รู้เข้าใจเท่าทันข้อมูลข่าวสารสถานการณ์ รู้จักคิด มีเหตุผล มี
 วิจาร์ณญาณ แยกแยะได้ว่า อะไรเป็นความจริงถูกต้องดีงาม ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น

2. มีเจตนาดี คือ คิดสุจริต ตั้งใจดี มุ่งพูดจาสื่อสารและทำการในทางที่จะช่วยเหลือ
 เกื้อกูลสร้างสรรค์ เริ่มแต่หมยมั่นทำหน้าที่ของตนให้บริสุทธิ์บริบูรณ์

คนมักบอกว่าการศึกษาวลานี้เน้น ด้านปัญญา ให้คนมีความรู้ แต่พอคุณันจริง ที่ว่า
 ปัญญา ก็ไม่ค่อยตรง มักเอาแต่ความรู้ข้อมูลในวงจำกัด บวกกับทักษะจำเพาะส่วนหนึ่ง ที่จะเอาไป
 ใช้ทำงานอาชีพ แต่ความมีเหตุผล มีวิจาร์ณญาณเป็นต้น บางทีไม่ได้ฝึกกัน ส่วนด้านที่ 2 คือเจตนา

หรือเจตจำนง มักจะเลื่อนกลางหรือขาดพร่อง ขาดจิตสำนึกที่จะให้เจตนาตั้งแนวมุ่งไปในทางดี แทนที่จะมีเจตนาเป็นกุศลกลับตรงข้าม คือมักเป็นไปในทางคิดจ้องหาผลประโยชน์ให้แก่ตน มุ่งจะเสพยาวิโรคบำรุงบำเรอ ฟุ้งเฟ้อ หลงความโก้เก๋ ฮือเฮไปตามกระแส มีความคิดผิวเผินแค่นองค่านิยม ตอกล้ำกันแต่อัตตาริปไตยและโลการิปไตย (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 64-65)

ถ้าคนเป็นผู้ที่พัฒนาแล้วด้วยการศึกษา มีทั้งปัญญาและเจตนาที่ดี ก็มั่นใจได้ว่าเขาจะใช้อำนาจตัดสินใจที่เขามีในระบบประชาธิปไตยด้วยการตัดสินใจที่เป็นธรรมาริปไตย แต่ถ้ามีพลเมืองที่ขาด ๆ พร่อง ๆ ทางปัญญาบ้าง ทางเจตนาบ้าง ประชาธิปไตยก็ขาด ๆ พร่อง ๆ ไม่มีหลักประกันแล้วคงเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสารอย่างที่เป็นอยู่นี้ สรุปว่า ถ้าเจตนาดีแล้ว มีปัญญาด้วย ก็ตัดสินใจได้ผลดี ถ้ามีปัญญาแต่เจตนาไม่ดี ก็เอาปัญญาไปใช้หาผลประโยชน์ให้แก่ตัวและทำร้ายผู้อื่น ถ้าเจตนาดีแต่ปัญญาไม่มีก็จบเหมือนกัน เพราะจะตัดสินใจผิดพลาดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

(พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 66)

พระพรหมคุณาภรณ์อธิบายต่อไปว่า (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 67) ไม่ใช่ดูแค่ปัญญา กับเจตนาในส่วนของตัวเองเท่านั้น แต่ปัญญานั้นยังมองดูรู้เข้าใจ เท่าทันเจตนาของผู้อื่นด้วย เช่นสามารถพิสูจน์เจตนาของผู้ที่ใช้อำนาจตัดสินใจ ดูว่าเขามีเจตนาที่เป็นธรรมหรือเปล่า นี่เป็นเรื่องใหญ่เหมือนกัน จะเห็นว่าประชาชนไม่ค่อยมองที่เจตนา แต่ไปมองที่ตัวจะได้ เลียดคอยู่แค่ อัตตาริปไตย ที่จริงอย่างน้อยต้องมอง 2 ชั้น 2 ด้านคือ เราจะให้อะไรแก่เราและเขาให้เพื่ออะไร เจตนาของเขามุ่งดีเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนหรือว่าเขามุ่งเพื่ออะไรอีก ควรเป็นที่ยอมรับได้หรือไม่ อย่างนี้เป็นข้อที่จะศึกษา นี่เป็นเรื่องของคนในสังคมประชาธิปไตยที่จะต้องใช้ปัญญา ถ้าไม่เช่นนั้น ถึงด้านเจตนาจะใช้ได้ ก็จะไม่สามารถใช้อำนาจตัดสินใจได้ถูกต้อง ฉะนั้นจึงต้องพัฒนาคุณภาพของประชาชนเพื่อให้ประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจตัดสินใจ ทำการตัดสินใจด้วยปัญญา โดยมีเจตนาที่เป็นธรรม แล้วตรงนี้แหละคือธรรมาริปไตย

สรุป ธรรมาริปไตยไม่ใช่ระบบการปกครองแต่เป็นคุณธรรมหรือคุณสมบัติในตัวคน เป็นเกณฑ์ตัดสินใจให้ได้ประชาธิปไตยที่ดี ประชาธิปไตยเป็นระบบการปกครองซึ่งมีเรื่องของการจัดตั้ง วางระบบ กระบวนการ ขั้นตอน ระเบียบวิธีต่าง ๆ ในการดำเนินการที่เป็นรูปธรรม การปกครองทุกระบบมีองค์ประกอบสำคัญคือ “อำนาจตัดสินใจ” เป็นตัวกำหนดเด็ดขาด ถ้าอำนาจตัดสินใจอยู่ที่บุคคลเดียว เป็นเผด็จการ ถ้าอำนาจตัดสินใจอยู่ที่คณะบุคคล เป็นคณะริปไตย ถ้าอำนาจตัดสินใจอยู่ที่ประชาชนเป็นประชาธิปไตย เรามีระบอบประชาธิปไตยที่มีตัวแทน ประชาชนมอบอำนาจตัดสินใจนี้ให้แก่พวกตัวแทนที่พวกตนเลือกตั้งไป แล้วตัวแทนหรือ ส.ส. เหล่านี้ ยังไปประชุมกันเลือกผู้นำหรือหัวหน้าผู้บริหารขึ้นมาให้เป็นนายกรัฐมนตรีคนหนึ่ง ก็เลยเท่ากับไปมอบอำนาจตัดสินใจให้ กับคนที่เป็นนายกรัฐมนตรี ดังนั้นนายกรัฐมนตรีจึงเป็นผู้มีอำนาจในการ

ตัดสินใจในนามของประชาชน ฉะนั้น ผู้เผด็จการก็เป็นได้ทั้งอัครราชปไตย โลกาธิปไตยและ
 ธรรมาธิปไตย คณาธิปไตยก็เป็นได้ทั้งอัครราชปไตย โลกาธิปไตยและธรรมาธิปไตย ประชาธิปไตย
 ก็เป็นได้ทั้งอัครราชปไตย โลกาธิปไตยและธรรมาธิปไตย ระบบประชาธิปไตยจะดีได้คนต้องเป็น
 ธรรมาธิปไตย คือมีเกณฑ์ตัดสินใจที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม โดยการใช้อนุญาที่ดีและเจตนาที่ดี
 ประกอบด้วย ธรรมาธิปไตยมิใช่เป็นระบบที่มาแข่งกับประชาธิปไตย แต่ธรรมาธิปไตยเป็น
 แกนกลางอยู่ที่ตรงหัวใจของประชาธิปไตยที่ดี

7. แนวคิดธัมมิกประชาธิปไตย

ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้คือพระมหาอุจฉัย วชิรเมธี โดยชี้ให้เห็นว่า “โลกทุกวันนี้เป็นโลก
 ของโลกาภิวัตน์ คือ มีความโลกเป็นตัวตั้ง และชื่อเต็มของความโลกก็คือกิเลสนั่นเอง ...กิเลส
 แพร่หลายไปทั่วโลก แล้วทำไมเราไม่เอาธรรมะไปอภิวัตน์โลก ไปเปลี่ยน แปลงโลก ไปหมุนโลก
 ไปครอบงำโลกบ้าง ถ้าเราเอาธรรมะไปอภิวัตน์ให้แพร่หลายไปทั่วทั้งโลก โลกของเราก็จะสงบ
 ร่มเย็นได้มากกว่านี้... ขณะนี้บ้านเมืองเกิด 3 วิกฤติ คือ วิกฤติการเมือง วิกฤติจริยธรรม และวิกฤติ
 ปัญญา วิกฤติทั้ง 3 ครอบงำสังคมไทย คนในบ้านเมืองไม่มีจริยธรรม พระไม่มีสิทธิ์ปฏิเสธความ
 รับผิดชอบ เพราะเป็นผู้สั่งสอนจริยธรรมให้กับคน ดังนั้น พระต้องกลับมาทบทวนว่า สอน
 จริยธรรมไม่มีศักยภาพหรือไม่ พุทธศาสนาไม่ได้สอนให้พระอยู่เฉย ๆ เมื่อเกิดวิกฤติในบ้านเมือง
 ต้องออกมาให้แสงสว่างกับประชาชน แต่ที่ผ่านมามีวาทกรรมที่บอกว่า พระไม่ควรยุ่งกับการเมือง”
 (พระมหาอุจฉัย วชิรเมธี 2550: 57) เป็นคาถาสะกคให้พระละทิ้งปัญหาบ้านเมืองแต่ต้องเข้าใจว่า
 พระมีความสำคัญกับการเมือง เนื่องจากเป้าหมายของศาสนาและการเมืองอยู่ที่ประโยชน์สุขของ
 มหาชนเช่นเดียวกัน พระจึงต้องสร้างธรรมะให้เป็นหลักกับสังคม ถ้าเศรษฐกิจ ไม่มีธรรมะก็เป็น
 เศรษฐกิจ โกง ถ้านักการเมืองไม่มีโพธิสัตว์ ก็ไม่ต่างอะไรกับสัตว์ “ที่ใดมีคนที่นี่ต้องมีธรรมะ ใครไป
 เล่นการเมือง คนไซ้ไหม คนไปเล่นการเมือง ดังนั้นธรรมะไม่ควรแยกจากคน และคนไม่ควรแยก
 จากการเมือง การเมืองไม่ควรแยกจากธรรมะ” (พระมหาอุจฉัย วชิรเมธี 2550: 12)

สาเหตุทำให้เกิดวิกฤติการเมือง พระมหาอุจฉัยอธิบายว่า “เมื่อนักธุรกิจหรือนักอะไรก็
 ตามเข้ามาเล่นการเมือง โดยไม่มีอุดมคติทางการเมืองติดตัวมาเลย พวกเขาเข้ามาเพื่ออุดมคติในเชิง
 ผลประโยชน์ของตัวเอง และเมื่อเขาเข้ามาเขาก็เห็นว่า ถ้ามีฝ่ายธรรมะอยู่ในฝ่ายการเมือง แน่แน่นอนว่า
 ฝ่ายธรรมะจะทำให้เขาทำมาหากินลำบาก คนหนึ่งเขากำลังจะ โกง แต่อีกคนหนึ่งเป็นฝ่ายธรรมะไป
 จับตาอยู่ อย่างนี้เขาจะสะดวกใจได้อย่างไร ฉะนั้น เขาก็ต้องให้ฝ่ายธรรมะออกไปห่าง ๆ อันนี้ คือ
 ขบวนการที่ว่า เอาธรรมะออกจากการเมือง เกิดขึ้นจากการที่นักการเมืองกลายเป็้นนักธุรกิจ ปรัชญา

ของนักการเมืองมันเปลี่ยนแปลงไป” (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี 2550: 12-13)

เมื่อการเมืองเกิดวิกฤติเพราะคนที่เข้ามาเล่นการเมืองไปแยกธรรมะออกจากการเมือง รังเกียจคนที่มีธรรมะ คำว่า จริยธรรม จึงถูกกีดกันออกจกนักการเมือง และแวดวงการเมือง รวมทั้งแวดวงการพัฒนาประเทศด้วย “จริยธรรม แปลว่า ธรรมที่ควรประพฤติ มันก็แตกมาจากความรู้ที่เป็นเนื้อแท้จากในธรรมชาติ ซึ่งเราเรียกว่าธรรมะ ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่า ธรรมะกับจริยธรรมต้องไปด้วย กันเสมอ และในทางปฏิบัตินักการเมืองต้องมีจริยธรรม ถ้านักการเมืองมีจริยธรรมเท่ากับนักการเมืองกำลังมีธรรมะ ถ้านักการเมืองไร้จริยธรรมก็เหมือนกับไร้ธรรมะ ซึ่งสะท้อนได้ถึงการอบรมสั่งสอน คือหมายความว่า คุณโตมาอย่างไร คุณได้รับการศึกษามาอย่างไร คุณถึงกลายเป็นคนที่แสดงใจกับคำว่าจริยธรรม” (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี 2550: 18-19)

พระมหาวุฒิชัยพูดถึงธรรมะว่า “ธรรมะไม่ใช่เพื่อพระ พระมีหน้าที่แค่เป็นองค์กรตัวแทนของธรรมะเท่านั้นเอง ธรรมะเป็นเรื่องของคนทุกคน เรามักมีความเข้าใจผิดว่า ธรรมะเป็นเรื่องของพระและวัด เราก็เลยคิดว่าธรรมะเป็นเรื่องของคนที่เคยบวช เคยคิดว่า จะเอาอะไรกับคนดิบ (คนไม่เคยบวช) อย่างพวกเขา” (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี 2550: 19)

“ขณะนี้สังคมไทยทั้งระบบถอยห่างจากธรรมะ ...นักการเมืองดี ๆ กลายเป็นนักธุรกิจการเมือง แล้วเรายอม รับว่าสิ่งนี้เป็นปรากฏการณ์ธรรมดา แล้วใครที่ไปยอมรับว่าเป็นเรื่องธรรมดาก็คือประชาชน เพราะ ฉะนั้น ถ้าเราบอกว่านักการเมืองกำลังกลายพันธุ์ ประชาชนเองก็กำลังกลายพันธุ์ เพราะว่าคุณภาพของ ส.ส. คุณภาพของนักการเมือง ก็คือกระจกเงาสท้อนคุณภาพของประชาชน นี่ก็คือปัญหาใหญ่ของสังคมไทย ตัวความเชื่อมกับตัวที่จะมาบริหารจัดการความเชื่อมได้หายไป ทั้ง 2 ตัวถูกหลอมรวมเป็นเนื้อเดียวกัน” (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี 2550: 26)

เมื่อสังคมเกิดวิกฤติการเมืองอันเนื่องมาจากวิกฤติจริยธรรม และคนไม่มีจริยธรรมก็เนื่องมาจากการขาดปัญญาพิจารณา สิ่งที่ทำให้เกิดวิกฤติปัญญาอันสำคัญ คือ การศึกษา “เมื่อมองย้อนไปจะพบว่า เราได้ทอดทิ้งกระบวนการที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศ คือ กระบวนการศึกษาของรัฐ ซึ่งเมื่อเราได้วางแผนพัฒนาประเทศเสร็จแล้ว เรามุ่งสร้างคนมาเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนา พุง่าย ๆ คือ มุ่งสร้างคนเข้ามาสู่ระบบอุตสาหกรรม แต่เราลืมนึกไปว่า มนุษย์มีศักยภาพที่จะเป็นได้มากกว่าผู้ผลิต มนุษย์นอกจากการที่จะหาเงินเก่งในระบบเศรษฐกิจแล้ว มนุษย์ยังมีศักยภาพในการเป็นคนดีได้ด้วย มีศักยภาพในการเป็นพ่อที่ดี แม่ที่ดี เป็นพลเมืองที่ดี ขณะเดียวกันก็อาจมีศักยภาพเป็นศิลปินที่ดี เป็นดาราที่ดี ... สิ่งเหล่านี้การศึกษาของเราพูดถึงไหม เดียวนี้การศึกษาของเราเหมือนกับคนที่ใช้สมองอยู่ซีกเดียวเท่านั้น คือ สอนให้หาเงิน แต่ว่าจะหาเงินด้วยวิธีที่ถูกต้องไหม การศึกษาแทบไม่มองแล้ว เดียวนี้อาตมาภาพสัปดาห์ แม้แต่จะให้เด็กใส่เสื้อผ้าอย่างไร การศึกษาก็จะไม่พูดถึงเลย ความจริงแล้วเด็กมีศักยภาพที่จะฝึกให้ได้อย่างไรก็ได้ แต่ระบบ

การศึกษาไม่สนใจที่จะฝึกเด็กให้เป็นคนดี ตอนที่ระบบการศึกษามุ่งสร้างคนให้เรียนจบแล้วไปทำงานเท่านั้น” (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี 2550: 34-35)

พระมหาวุฒิชัย กล่าวถึงการศึกษาว่า “การให้การศึกษาแก่ประชาชนไม่ได้หมายความว่าให้การศึกษาแค่ในมหาวิทยาลัย แต่หมายถึงประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริง นี่คือการบวนการที่เป็นการศึกษาตลอดชีวิตของประชาชน” (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี 2550: 39)

การเมืองในระบบประชาธิปไตย ถ้าจะให้ดีต้องมีประชาธิปไตยที่ใช้ธรรมะเป็นหลักสูงสุดในการตัดสินใจ อย่าปล่อยให้เสียงข้างมากที่ไม่มีคุณภาพกำหนดทิศทางทั้งหมด เพราะอาจไม่ถูกต้อง ท่านกล่าวว่า “สมัยก่อนการเมืองกับธรรมะไม่ได้แยกกัน...แต่ต่อมาเราพยายามจะมาแยกว่าธรรมะเป็นอีกเรื่องหนึ่ง นักการเมืองก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง พอแยกกันอย่างนี้ก็เห็นชัดที่สุด” (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี 2550: 55) เหตุการณ์วิกฤติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม สาเหตุหลักมาจากการขาดธรรมะนั้นเอง “วิธีแก้ไม่ใช่เปลี่ยนจากลัทธิหนึ่งไปอีกลัทธิหนึ่ง เปลี่ยนจากนิยมหนึ่งไปอีกลัทธิหนึ่ง หรือไทยหนึ่งไปอีกไทยหนึ่ง เพราะแท้จริงแล้วปัญหา คือ การขาดธรรมะ ถ้าขาดธรรมะ ระบบทุนนิยมก็กลายเป็นทุนนิยมสามัญได้ ระบบซ้ายของสังคมนิยมท้ายสุดก็กลายเป็นระบบเผด็จการกดขี่ข่มเหงคนอื่นได้เหมือนกัน ฉะนั้นเรื่องลัทธิการเมืองอาจจะไม่สำคัญเท่ากับระบบการตัดสินใจหรือระบบธรรมะของตัวผู้ปกครอง จึงสรุปได้ว่า ไม่ว่าจะเป็ระบบไหนก็ตาม ศีลธรรมต้องนำการเมือง” (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี 2550: 75)

“ธรรมะมีความหมายว่า ธรรมชาติที่มีอยู่แล้วตามความเป็นจริง...ความจริงเนื้อแท้ของนักการเมือง คือ เขาให้คุณมาทำงานเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน... นี่คือการที่แท้จริงของนักการเมือง ถ้าคุณทำประโยชน์เพื่อตนเองและพวกพ้อง ก็แสดงว่าคุณทำผิดธรรมะ” (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี 2550: 91)

“เมื่อการเมืองถูกกำกับด้วยธรรมะ ก็คือการมีศีลธรรมนำการเมือง การเมืองจะไม่ออกมาในลักษณะธุรกิจการเมือง ไม่ได้เป็นกิจกรรมในการเบียดเบียนกันของคนที่แข็งแรงกว่าเบียดเบียนคนอ่อนแอ คนมีอำนาจเบียดเบียนคนไม่มีอำนาจ คนรวยเบียดเบียนคนจน คนฉลาดเบียดเบียนคนโง่ แต่จะออกมาในทางกลับกัน กลายเป็นว่าผู้มีอำนาจได้ใช้อำนาจเพื่อที่จะช่วยเหลือคนยากจน ใช้ความเข้มแข็งของตัวเองเพื่อจะช่วยเหลือคนอ่อนแอ ผู้มีอำนาจได้ใช้สติปัญญาของตัวเองช่วยเหลือคนที่ด้อยสติปัญญากว่า นี่คือการมาวิวัฒนาการ” (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี 2550: 54)

พระมหาวุฒิชัย กล่าวถึงวิกฤติทางปัญญาว่า (2550: 63) “การศึกษาตอนนี้ไม่ได้มุ่งสร้างคน แต่มุ่งสร้างอัตราให้คน ต้องการเรียนให้จบเพื่อเอาดีกรีไปเลื่อนขั้นเงินเดือน เอาไปแสดงตัวตนในสังคมว่าชั้นระดับนั้นระดับนี้ การศึกษากลายเป็นการลงทุน ...ปัญหาของเราไม่ใช่เพราะคนไม่มีการศึกษา แต่เป็นเพราะการศึกษาได้ทอดทิ้งธรรมะ ท่านพุทธทาสใช้คำว่า การศึกษาหมาหางด้วน”

สรุปแนวคิดชมรมมิถุนายนประชาธิปไตย คือ ประชาธิปไตยที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม ปัจจุบันประชาธิปไตยไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรม เพราะประเทศไทยเกิดวิกฤตการณ์ 3 อย่าง คือ วิกฤตการณ์การเมือง คือ การเมืองไม่มีธรรมะ นักการเมืองทำผิดธรรมะ ทุกคนไม่เข้าใจธรรมะ จึงก่อให้เกิดความวุ่นวายสับสน เตือคร้อกันถ้วนหน้า วิกฤตการณ์ทางจริยธรรมอันเนื่องมาจากการที่คนไม่เข้าใจธรรมะ จึงทำให้ปฏิบัติผิดไปจากธรรม คนปฏิบัติผิดไปจากธรรมก็สืบเนื่องมาจากวิกฤตปัญหา คือ การขาดปัญญา ขาดการศึกษาที่ถูกต้องนั่นเอง

8. แนวคิดชมรมสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ

“โลกในปัจจุบันนี้ไม่มีความสุข เพราะการเมืองไม่เป็นไปอย่างถูกต้อง” (พุทธทาสภิกขุ 2549ช: 2) การเมืองเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับทุก ๆ คน และแท้ที่จริงมนุษย์ทุกคนล้วนเป็นนักการเมืองโดยความรู้สึก ทั้งนี้เพราะ “การเมือง” คือความพยายามร่วมกันของมนุษย์ ที่จะขจัดปัญหาในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่มา เพื่อให้เกิดความเป็นปกติของตนเอง และในเมื่อความเป็นปกติคือแก่นสารของ “ศีลธรรม” ในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ท่าทีต่อการเมืองของเราจึงไม่ต่างอะไรจากท่าทีของเราต่อศีลธรรมเช่นกัน

จุดเริ่มต้นของการเมือง คือ เมื่อมนุษย์เริ่มให้ความสำคัญกับการสะสมส่วนเกิน จนเกิดปัญหาขยายเป็นเรื่องของผลประโยชน์ที่ต้องเพิ่มส่วนเกินและบังคับให้ต้องติดต่อสัมพันธ์กันมากขึ้นไปจนถึงระดับโลก จนในที่สุดระบบการสะสมส่วนเกินนี้ก็กลับกลายเป็นเป้าหมายและแรงผลักดันของ การเมืองทุกชนิด นี่คือบ่อเกิดของการเมืองประเภทสกปรก กอบ โภย ผลัดกันคุมทิมเข้ามาหาลาภลอยชั้นเลิศ ที่แพร่กระจายไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในนามของประชาธิปไตยแบบที่เน้นตัวใครตัวมัน มือใครยาวสาวได้สาวเอา

แท้ที่จริง การเมืองควรจะเป็นสิ่งที่ต้านทานกระแสการสะสมส่วนเกิน และผลลัพธ์อันเลวร้ายของมันเสียด้วยซ้ำ ดังนั้นตามความเข้าใจของพุทธทาสภิกขุ การเมืองจึงเป็นการจัดระบบและวิธีการกระทำร่วมกันของมนุษย์ เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างปราศจากปัญหา โดยไม่ต้องใช้อำนาจหรือความรุนแรง หากเราเข้าใจและจัดระบบการเมืองตามแนวทางดังกล่าวนี้ได้ ย่อมจะเป็นการเมืองที่ตรงตามความมุ่งหมายที่แท้จริงและทำให้การเมืองเป็นส่วนหนึ่งของธรรม สอดคล้องกับธรรมชาติ เป็นไปตามกฎธรรมชาติ ถูกต้องตามหน้าที่แห่งธรรมและนำมาซึ่งผลอันเป็นธรรมเช่นกัน

องค์ประกอบของการเมือง ท่านพุทธทาสแสดงจุดยืนอย่างชัดเจนในการวิพากษ์วิจารณ์ประชาธิปไตยชนิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเอกัตตนิยมหรือปัจเจกนิยม และคำวิจารณ์ของท่านแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ท่านมองเห็นพื้นฐานของทุนนิยมสุดโต่งควบคู่อยู่กับประชาธิปไตยแบบนี้

ทั้งยังเห็นว่า อำนาจครอบงำของทุนและนายทุนผูกขาดเป็นต้นตอปัญหาของประชาธิปไตยในปัจจุบัน ท่านจึงมีจุดยืนชัดเจนว่า ระบบการเมืองที่สอดคล้องกับธรรมะนั้น จะต้องมิพื้นฐานอยู่บนหลักการ “สังคมนิยม” หากแต่จะต้องเป็นสังคมนิยมที่ก่อปรด้วยธรรมะ มิใช่สังคมนิยมชนิดที่ทำลายนายทุนด้วยไฟอาฆาต ซึ่งเป็นสังคมนิยมที่ทำให้ได้เสรีภาพที่ไม่ควรได้ สูญเสียเสรีภาพที่ไม่ควรสูญเสีย และในที่สุดแล้วก็หันไปหาแนวทางวัตถุนิยม สะสมส่วนเกินอยู่ดี

ระบบการเมืองที่ท่านเสนอจึงเรียกว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” หรือหากจะยังต้องการรักษาจิตวิญญาณของประชาธิปไตยไว้ ท่านก็เสนอให้เรียกว่า “ธัมมิกประชาธิปไตยโดยสังคมนิยม” โดยที่ความหมายของสังคมนิยมนั้นคือ การที่จะต้องมีการอันเป็นเผด็จการ โดยธรรม ควบคุมมิให้เกิดภาวะมือใครยาวสาวได้สาวเอา หรือตัวใครตัวมัน เสรีภาพของใครของมันแบบที่นิยมกันตามความหมายของประชาธิปไตย ท่านเองตระหนักดีว่า ข้อวิจารณ์และข้อเสนอนี้เรื่องนี้อยู่มาตลอดความรู้สึกรู้สึกหรือทัศนคติพื้นฐานทางการเมืองของโลกปัจจุบัน แต่ท่านยืนยันอย่างหนักแน่นว่าวิถีทางที่เน้นผลประโยชน์ เสรีภาพ และความเสมอภาค แบบปัจเจกนิยมนั้น ไม่ใช่หนทางที่จะนำสังคมนุษย์ไปสู่ความเป็นปกติ ที่สอดคล้องกับหลักการทางศีลธรรมใด ๆ ได้

ระบบธัมมิกสังคมนิยมดังกล่าวมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๆ มากมาย ท่านได้หยิบยกมานำเสนอโดยละเอียดอยู่ 7 ประการ ซึ่งทำให้เราเข้าใจได้อย่างชัดเจนว่า ท่านพุทธทาส หมายถึงความคิดและแนวทางในการปฏิบัติอย่างไรเมื่อกล่าวถึงสังคมนิยม ท่านเน้นความสำคัญของมหาชน (แต่ท่านก็ได้ชี้ว่ามหาชนจะต้องถูกต้องเสมอไป) การถือครองกรรมสิทธิ์ที่เป็นเสมือนการให้ยืมเพื่อสร้างประโยชน์ มีการจัดสรรที่ดินอย่างทั่วถึงอย่างเป็นธรรม มีการดำเนินการแบบสหกรณ์ในทุกกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม มีระบบคอมมูนที่เป็นแนวทางแก้ปัญหอย่างสอดคล้องกับแต่ละท้องถิ่น เป็นสังคมที่มีความเป็นวินัยและมีระบบคุณค่าหรือค่านิยมที่สอดคล้องกับศาสนธรรม

สรุปได้ว่า แนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสคือ วิถีทางที่เน้นผลประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก โดยให้ปัจเจกบุคคลไม่กอบโกยเอาส่วนเกิน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เป็นทาสของวัตถุ และที่สำคัญคือ ต้องประกอบอยู่ด้วยธรรม

8.1 ความหมายและความสำคัญของธัมมิกสังคมนิยม พุทธทาสภิกขุเป็นผู้เสนอแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมนี้ขึ้นมาในช่วงที่สังคมไทยกำลังอยู่ในช่วงวิกฤตทางสังคมและการเมืองเนื่องมาจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 โดยให้ความหมายของคำว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” คือ สังคมหรือสังคมนิยมที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรมหรือประกอบด้วยธรรม คำว่า “ธรรม” ในที่นี้ ท่านหมายถึงธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติ ดังข้อความที่ว่า “ธรรมชาติแท้ ๆ มีลักษณะเป็นสังคมนิยมมีเจตนารมณ์ของสังคมนิยม เป็นตัวสังคมนิยม เพราะมันไม่มีอะไรที่อยู่ได้ตามลำพังคนเดียว ตัวเดียว ส่วนเดียว

ธาตุเดียว อณูเดียว นี่มันมีไม่ได้ มันต้องเป็นกลุ่ม เป็นก้อนกัน ไปทั้งนั้น ในหนึ่งปริมาณก็อยู่อย่าง สังคมนิยม” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข:166) จะเห็นว่า พุทธทาสภิกขุมองว่า ธรรมชาตินี้มีเจตนารมณ์ สังคมนิยม คือมีระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของสรรพสิ่ง ตั้งแต่สิ่งที่เล็กที่สุดระดับ ปริมาณ ๆ ไปจนถึงสิ่งที่กว้างใหญ่ระดับจักรวาล เจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมชาตินี้เองที่ช่วยกำ จุนให้สรรพสิ่งดำรงอยู่ได้ ดังข้อความที่ว่า “ร่างกายนี้ ต้องมีระบบสังคมนิยมจึงรอดมาได้ ใน หมู่บ้านนี้ก็มีระบบสังคมนิยมจึงรอดอยู่ได้ กระทั่งทั่วโลก ก็น่าหวั่นมากทีเดียวถ้าเราจะพูดว่า ก็เป็น สังคมนิยม ถ้าไม่เป็นเมื่อไหร่ จะต้องวินาศ” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 157) ตามทัศนะของพุทธทาส แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสังคมนิยมอย่างมาก เมื่อนำมาใช้ในความหมายทางจริยธรรม จะมีความหมายในแง่ของจิตสำนึกที่เห็นแก่ส่วนรวม ซึ่งตรงกันข้ามกับความเห็นแก่ตัว “สังคมนิยมมีความหมายว่า ต้องเห็นแก่สังค เพราะ ฉะนั้น เห็นแก่ตัวคนเดียวไม่ได้” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 164) ตัวอย่างอุคมการณ์ของพระโพธิสัตว์ที่มุ่งทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น เป็นภาพสะท้อนการทำงาน ตามเจตนารมณ์สังคมนิยม อุคมคติของโพธิสัตว์นั้นต้องช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น แม้ชีวิต ของตัวก็สละได้ นี่ก็เพราะว่า เห็นแก่สังค

แนวคิด “ธัมมิกสังคมนิยม” ที่พุทธทาสภิกขุนำเสนอขึ้นมามีตั้งอยู่บนฐานของ แนวคิดเรื่องธรรมหรือกฎธรรมชาติ (อิทัปปัจจยตา) พุทธทาสภิกขุมองว่า ธรรมหรือกฎธรรมชาตินี้ มีเจตนารมณ์เชิงสังคอยู่ เหตุที่มองอย่างนี้เพราะ สรรพสิ่งในจักรวาลล้วนดำรงอยู่โดยการอิงอาศัย กัน ตามกฎอิทัปปัจจยตา ไม่มีสิ่งใดเลยที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวเป็นอิสระ การที่มนุษย์ อยู่ร่วมกันเป็นสังค หรือยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เพื่อให้สังคนั้นมีความปรกติสุข มนุษย์ทุกคนจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ถูกต้องตามกฎแห่งธรรมด้วย ซึ่งความหมายของธรรมะ ตามทัศนะของพุทธทาสท่านแสดงไว้ 4 ความหมาย (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 16-18) คือ

ความหมายที่ 1 สภาวะธรรม คือตัวธรรมชาติ ตัวธรรมชาติ คือปรากฏการณ์ ทั้งหลาย จะเป็นรูปหรือเป็นนามก็ได้ เป็นเหตุเป็นผลก็ได้ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ

ความหมายที่ 2 สังจธรรม คือกฎธรรมชาติ ในธรรมชาติทั้งหลาย มีกฎของ ธรรมชาติประจำอยู่ สิ่งทั้งหลายจึงเป็นไปตามกฎ

ความหมายที่ 3 ปฏิบัติธรรม คือหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ สิ่งที่มีชีวิตหน้าที่ที่ จะต้องประพฤติกระทำตามกฎธรรมชาตินั้น

ความหมายที่ 4 ปฏิเวธธรรม คือผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ ถ้ากระทำผิดก็มีผล ออกมาไม่พึงปรารถนา ถ้ากระทำถูกผลก็ออกมาในลักษณะพึงปรารถนา

พุทธทาสภิกขุสอนให้เรามองความหมายการเมืองอย่างสอดคล้องกับความหมาย ของธรรมะทั้ง 4 แง่มุมนี้ กล่าวคือ การเมืองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติทั้งหลาย (ความหมายที่ 1)

เป็นตัวกฎของธรรมชาติอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติเช่นเดียวกับสิ่งทั้งหลาย (ความหมายที่ 2) เป็นหน้าที่ที่มนุษย์ต้องปฏิบัติ (ความหมายที่ 3) และย่อมได้รับผลตามที่ปฏิบัตินั้น (ความหมายที่ 4) การเมืองจึงมิได้เป็นไปอย่างเลื่อนลอย ไม่ได้เป็นเรื่องสกปรก ไม่ได้มีความหมายคับแคบเพียงแค่เรื่องผลประโยชน์ของใครของมัน แต่เป็นเรื่องที่มีความหมายตามแง่มุมของธรรมะอย่างครบถ้วน จึงสรุปว่า การเมืองคือธรรมะ ธรรมะในความหมายที่เป็นตัวการเมือง ที่จะจัดโลกนี้ให้มีความผาสุกปราศจากปัญหาโดยไม่ต้องใช้อาชญา ธรรมะในความหมายที่เป็นตัวปัญหาทางการเมือง คือธรรมะที่เป็นอกุศลมูลหรือมิจฉาทิฐิ มีผลเป็นความทุกข์ทรมาน ที่เกิดขึ้นในจิตของมนุษย์ ทำให้เกิดการคิดผิดทำผิด พุดผิด ธรรมะในความหมายที่จะทำลายปัญหาทางการเมือง คือธรรมะฝ่ายกุศลที่มีความถูกต้อง คือสัมมาทิฐิ การกระทำที่ถูกต้องทางกาย วาจา ใจ ธรรมะในความหมายที่เป็นภาวะสิ้นสุดแห่งปัญหาทางการเมือง คือธรรมะที่เป็นผลของการปฏิบัติธรรมะที่ถูกต้อง คือสันติภาพอันแท้จริงที่ทุกคนในโลกจะพึงได้รับ

8.2 องค์ประกอบของธัมมิกสังคมนิยม

ท่านพุทธทาสภิกขุ ให้ความสำคัญแก่ เผด็จการโดยธรรม ยิ่งกว่า ประชาธิปไตย เพราะเห็นว่า ประชาธิปไตยตามที่เข้าใจกันนั้น เป็นเอกัตตนิยมหรือปัจเจกนิยมอย่างปราศจากธรรมจนกลายเป็นมิชฌาธิปไตยได้ในที่สุด และท่านเสนอ ธัมมิกสังคมนิยม ซึ่งเป็นวิถีสู่สัมมาธิปไตย เราจะเข้าใจจุดยืนของท่านได้ชัดเจนขึ้น เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของธัมมิกสังคมนิยมหรือสิ่งที่ท่านเรียกว่า องค์ประกอบเพื่อประโยชน์ทางการเมืองของพุทธบริษัท ซึ่งหมายถึงลักษณะของพุทธบริษัทในพระพุทธศาสนา ในส่วนที่มันจะตรงกับวัตถุประสงค์ทางการเมืองแห่งยุคปัจจุบัน องค์ประกอบดังกล่าวนี้ มีหลักใหญ่อยู่ 7 ข้อด้วยกัน คือ

8.2.1 การรับใช้มหาชน “รับใช้ผู้อื่นคือรับใช้พระเจ้า รับใช้ตัวเองคือรับใช้ชาติ.. .. ความเห็นแก่ตัว คือรับใช้กิเลส... กิเลสคือผู้ทำลายล้าง... สังคมการเมืองที่ดีต้องเริ่มที่สมาชิกล้วนมีความเป็นสังคมนิยม คือ มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างประโยชน์แก่อุทเทกมหาชน ทั้งเทวดาและมนุษย์ เทวดาคือผู้ที่ไม่รู้จักเหงื่อ ส่วนมนุษย์คือ ผู้ที่รู้จักเหงื่อ” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 489)

8.2.2 การถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สมบัติ กรรมสิทธิ์เป็นสิ่งสมมติและความจริงไม่มีใครสามารถเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ได้อย่างเด็ดขาดได้ เพราะแม้แต่ตัวตนของตนเองก็ไม่อาจเป็นเจ้าของได้อย่างแท้จริงเสียแล้ว จะอ้างกรรมสิทธิ์เด็ดขาดในบุคคลอื่นหรือสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างไร “ตนของตนมิได้มีแล้ว ทรัพย์ของตนจะมีมาแต่ที่ไหน” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 495) กรรมสิทธิ์แบบธัมมิกสังคมนิยมจึงเป็นเพียงสมมติบัญญัติหรือสมมติตามกฎกติกาว่า เป็นทรัพย์สมบัติที่โลกและสังคมให้ยืมเพื่อทำประโยชน์ ดังที่ท่านกล่าวว่า “พุทธบริษัทต้องการจะถือกรรมสิทธิ์ในลักษณะเหมือนกับของยืม จะได้ไม่เป็นทุกข์ นี้โดยส่วนตัว จะได้ไม่ยื้อแย่งทะเลาะวิวาทกัน เกินประมาณ

ถ้าว่าประชาชนก็ดี หรือผู้จัดประเทศคือรัฐบาลก็ดี จัดให้เข้าหลักนี้ ให้เข้ารูปของความจริงอันนี้ โลกนี้ก็ไม่มีปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 495)

8.2.3 การจัดสรรที่ดิน การจัดสรรที่ดินอย่างเป็นทางการเป็นธรรมเพื่อให้สมาชิกของสังคมมีโอกาสดำรงชีวิตและทำประโยชน์จากที่ดิน โดยไม่มีผู้ใดครอบครองได้อย่างเฉียบขาด หรือเกินกว่าความจำเป็นเพื่อการทำประโยชน์นั้น ยิ่งไปกว่านั้น ยังต้องมีการจัดสรรที่ดิน เพื่อให้ผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกิน ได้มีที่ดินเพื่อประกอบสัมมาอาชีพของตนตามสมควรด้วย “การจัดสรรที่ดิน เพียงให้ถือเอาประโยชน์แต่ไม่ให้สิทธินี้ มันก็เข้ากับบทที่ว่า “สมบัติทั้งหลายเป็นของพระเจ้า” อย่าไปโกงพระเจ้ามา พระเจ้าจะลงโทษให้” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 497)

8.2.4 เจตนารมณ์ของสหกรณ์หรือกิจกรรมสหกรณ์ คือ การร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมสติปัญญา ร่วมอะไรทุกอย่างที่มันจะร่วมกัน เมื่อเอามารวมกันแล้วมันทำประโยชน์ได้มากกว่าที่จะทำไปตามลำพัง ได้ประโยชน์มากกว่าที่จะแยกกันทำ “สหกรณ์ คือ การร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมสติปัญญา ร่วมอะไรทุกอย่างที่มันจะร่วมกัน เมื่อเอามารวมกันแล้วมันทำประโยชน์ได้มากกว่าที่จะทำไปตามลำพัง” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 498) “การร่วมมือหรือระบบสหกรณ์นี้ ต้องเป็นธรรม ต้องประกอบด้วยธรรม ถ้าไม่ประกอบด้วยธรรมมันก็จะร่วมมือกัน ไปทำลายผู้อื่น หรือทำลายโลกก็ได้” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 499) ในโลกทั้งสิ้น ทุกคน ทั้งสัตว์และทุกสิ่งมันต้องมีความ สัมพันธ์กัน รวมกันอยู่อย่างสัมพันธ์กัน แม้แต่ร่างกายของมนุษย์ มันต้องอาศัยกันและกันจึงจะอยู่ได้ ถ้าเราไม่มีระบบสหกรณ์ เราอยู่ไม่ได้ “ถ้าอวัยวะหนึ่งๆมันไม่สหกรณ์กันแล้วละก็ ชีวิตนี้มันอยู่ไม่ได้ในคน ๆ หนึ่ง” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 500)

8.2.5 ระบบคอมมูน “คือจัดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า...ทุกคนที่มีปัญหาอย่าง เดียว กันมารวมกัน จัดระบบที่เหมาะสมที่สุดขึ้น เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้านั้น ๆ ก็เรียกว่า ระบบคอมมูน...คอมมูน คือ ระบบสามัคคีธรรม ระบบสหกรณ์นั่นเอง แต่ทำเข้มข้นขึ้นมาให้เป็นสิ่งเฉพาะเจาะจงปัญหาใดปัญหาหนึ่ง ทำเหมือนกันไม่ได้ ไม่มีใครจะวางรูปให้มันตายตัวได้ ในอาการที่กระทำ กิริยาที่กระทำ วัตถุประสงค์ที่กระทำ นี้เหมือนกันไม่ได้” (พุทธทาสภิกขุ 2549: 505) สังคมไทยเราก็คือต้องการระบบคอมมูนที่มีความเหมาะสมตามเงื่อนไขและสภาพปัญหาของเรา “ประเทศเรามีปัญหาอย่างไร มีธรรมชาติอย่างไร มีแผ่นดินอย่างไร มีลมฟ้าอากาศอย่างไร เราก็ต้องทำให้เหมาะกับของเรา” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 507) “ระบบคอมมูนนี้ ก็คือ ระบบที่เอาจริงเอาจังกัน เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเป็นหน่วย ๆ หน่วย ๆ ไป...ทำเหมือนกันไม่ได้ มันมีปัญหาคอนละอย่างคนละส่วน...คอมมูนที่เหมาะสมสำหรับภาคอีสาน ก็คงไม่เหมาะที่จะเป็นคอมมูนสำหรับภาคใต้ อย่างนี้เป็นต้น ก็ต้องตัดเป็นส่วนๆ ให้ทำได้เต็มที่ แล้วดีหมดทั้งหมดก็ได้” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 510) การกล่าวเช่นนี้เท่ากับว่า พุทธทาสมิได้เห็นด้วยแต่อย่างใดกับระบบคอมมูนชนิดที่บีบบังคับโดยศูนย์

กลางอำนาจเหมารวม ในรูปแบบเดียวให้ปฏิบัติเหมือนกันหมด โดยไม่คำนึงถึงเงื่อนไขเฉพาะและความร่วมมือกันของแต่ละท้องถิ่น สรุปรบบคอมมูน “เครื่องมือที่ใครจะแข่งขันกันเพื่อแก้ปัญหา... แบ่งเป็นหน่วยย่อย ๆ ที่เข้มแข็ง แล้วแก้ปัญหานั้น ๆ ให้หลุดไป” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 510)

8.2.6 ความมีวินัย พุทธทาสภิกขุเสนอว่า ในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ สิ่งทีขาดมิได้ คือ ความมีวินัย ซึ่งมีนัยกว้าง ๆ ถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อย หรือการอยู่ร่วมกันโดยมีวิธีปฏิบัติทั้งส่วนตัวและส่วนรวมอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ทำให้ชีวิตเป็นปกติ มีวิธีจัดการกับความขัดแย้ง ปราศจากการสร้างความเดือดร้อนแก่กัน วินัยมี 2 แบบ คือ (1) วินัยแบบอารยะ คนเรายอมรับและปฏิบัติด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเอง เป็นความรับผิดชอบที่ไม่ต้องมีใครมาบังคับ วินัยแบบนี้ ชาวพุทธย่อมเห็นได้ชัดจากหลักพระวินัยของคณะสงฆ์ ซึ่งสมาทานอย่างสมัครใจ ผีกลั่นจนเคยชิน และมีความเคารพในระเบียบวินัยโดยไม่ต้องข่มขู่หรือใช้อำนาจ เน้นที่จิตสำนึกและการศึกษาของคน ก่อให้เกิดความรับผิดชอบภายในตนเอง ละอายต่อการละเมิด และหากผิดพลาดก็เกิดความรู้สึกละอายแก่ใจ รู้จักสารภาพความผิด ยอมรับโทษอันสมควรอย่างเต็มใจ เช่น พระสงฆ์ยอมรับรู้เคารพในพระวินัยและปลงอาบัติเมื่อทำผิด ยอมรับโทษหนักเบาด้วยตนเอง รวมทั้งให้คำมั่นสัญญาว่าจะไม่ปฏิบัติเช่นนั้นอีก เรียกว่า ความมีอารยะหรือ Civility (วินัยแบบไม่ต้องถือเสี้ยม) (2) วินัยแบบต้องใช้เสี้ยม วินัยแบบต้องใช้เสี้ยมนี่จำเป็นต้องมี เพื่อกำราบอันธพาลที่ไม่รู้จักรักษาวินัยด้วยตนเอง จนนำไปสู่การวิวาท ความขัดแย้ง ความเดือดร้อนเสียหายและแน่นอนว่าสำหรับวินัยแบบนี้ ต้องมีฝ่ายที่บังคับและฝ่ายที่ถูกบังคับ ดังนั้นย่อมต้องมีการจัดระบบเพื่อรักษาสภาพอันปกติไว้ ด้วยวิธีบังคับควบคุมและอาจต้องมีการใช้อำนาจ

8.2.7 การอยู่กับพระ การใช้สำนวนว่า “การอยู่กับพระ” เพื่อเปรียบกับฝ่ายตรงข้ามคือการอยู่กับมาร ท่านกล่าวว่าชีวิตคนเรานั้นสลับไปมาระหว่างการอยู่กับพระและการอยู่กับมาร มากบ้างน้อยบ้าง แตกต่างกันไป การอยู่กับพระคืออยู่กับธรรม อยู่กับความดีคำพูด การกระทำที่เป็นกุศล มีจิตใจ สะอาด สว่าง สงบ ส่วนการอยู่กับมารคืออยู่กับอธรรมและอกุศลกรรม อยู่กับความโลภ โกรธ หลง ความหงุดหงิด คับแค้น ไม่สะอาด ไม่สว่าง ไม่สงบ อยู่ด้วยความมืดมัว เราร้อนแห่งจิตใจ ด้วยเหตุนี้ การเมืองที่ดีจึงเป็นการเมืองที่สมาชิกและผู้นำเห็นความสำคัญของวิถีชีวิตแบบอยู่กับพระนี้

8.3 หลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยม

สังคมนิยมในปัจจุบันได้ห่างไกลออกไปจากธรรมชาติ หลงใหลในความสนุกสนาน กลุ่มหลง วัตถุนิยม แสวงหาสิ่งของมาตอบสนองต่อกิเลสตัณหาของตนเอง กอบโกยประโยชน์ที่พึงมีแก่สังคมส่วนรวมนำมาเป็นประโยชน์ส่วนตน โลกที่มนุษย์ทั้งหลายกำลังหลงระเหิงว่า กำลังพัฒนานั้น กำลังจะนำพาไปสู่ความหายนะ เพราะความไม่รู้เท่าทันกิเลสตัณหา การที่จะนำพาโลกนี้สู่สภาวะ

ปกติได้ ทุกคนต้องลด ละ เลิกความเห็นแก่ตัว ต้องไม่เป็นทาสของวัตถุ มีศีลธรรม คุณธรรมหรือ แม้แต่ระบบการเมืองต้องเข้าถึงสัจจะของธรรมชาติด้วย หลักการที่จะนำพาบุคคลและสังคมไปสู่ ธรรมิกสังคมนิยมพุทธทาสภิกขุ ได้แสดงไว้ (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 217-238) ดังนี้

8.3.1 ให้ทุกคนยอมรับว่า การเมืองคือศีลธรรม ศีลธรรมคือการเมือง เพราะคนไม่ยอมรับหรือไม่เข้าใจว่า การเมืองคือธรรมะในฐานะที่เป็นศีลธรรมหรือเป็นจริยธรรม คนรู้จักเฉพาะการเมืองเพื่อประโยชน์ตน เพื่อแสวงหาประโยชน์ให้แก่ตน ฉะนั้นจึงเอาประโยชน์ตนเป็นหลักไม่เอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ความเป็นปกติสุขของสังคมจึงไม่เกิดขึ้น ธรรมะจึงไม่มีในสังคม เพราะทุกคนไม่รู้จักรัทธิธรรมะว่าคืออะไร เพราะฉะนั้นแนวทางสู่ธรรมิกสังคมทุกคนควรยอมรับว่า การเมืองคือศีลธรรม ศีลธรรมคือการเมือง อันจะนำไปสู่แนวทางที่ 2 คือ

8.3.2 ธรรมะกับการเมืองควรอยู่ด้วยกัน จนกระทั่งเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน อย่าเห็นว่า เข้ากันไม่ได้หรือเป็นขาคีตแก่กัน เรื่องโลกกับเรื่องธรรมะนั้น ไม่อาจจะแยกกัน เพราะโลกคือธรรม อยู่ได้ด้วยกฎเกณฑ์ของธรรมะ เป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา หากการเมืองแยกออกจากธรรมะ เมื่อไร การเมืองก็เป็นเรื่องสกปรก ไม่พึงปรารถนา เพราะฉะนั้นต้องทำให้ธรรมะกับการเมืองอยู่ด้วยกัน โดยการยึดแนวทางที่ 3 คือ

8.3.3 ต้องถืออุดมคติของพระโพธิสัตว์ คนต้องเป็นสัตว์บุรุษ เป็นสุภาพบุรุษ ต้องการประโยชน์สุขของมนุษย์เป็นเบื้องหน้าก่อน แล้วจึงนึกถึงประโยชน์ของตน แต่ปัจจุบันนี้คนต้องการประโยชน์ทางเนื้อหนัง ทางกิน ทางกำ ทางเกียรติก่อน ไม่นึกถึงสันติสุขหรือสันติภาพของโลกก่อน จึงเป็นปัญหาที่ทำให้ไม่ต้องการธรรมะ ไม่ต้องการระบบธรรมะมาครองเมืองหรือครองโลก ต้องการจะแข่งขันกันแต่ในทางที่จะหาประโยชน์ทางเนื้อหนังอันเป็นแนวทางสู่ความหายนะ

8.3.4 ควรพัฒนาจิตใจคนไม่ให้หลงความสุขทางวัตถุ เมื่อคนหลงไหลความสุขทางวัตถุ ทางเนื้อหนังเกินไป โดยถือว่า ถ้าสมบูรณ์ทางวัตถุแล้ว ก็จะมีสุขถึงที่สุด ส่วนเรื่องความสุขทางจิตวิญญาณนั้นเป็นเรื่องลม ๆ แล้ง ๆ เอาไว้หลอกกัน เป็นเรื่องไม่มีเหตุผล เพราะฉะนั้นแนวทางสู่ธรรมิกสังคมนิยมจะต้องช่วยกันพัฒนาจิตใจของคนให้สูงขึ้น ช่วยกันเผยแผ่ธรรมะเพื่อให้คนเข้าใจไม่ยึดถือเอาวัตถุเป็นใหญ่อันจะทำให้คนรู้ร้อน ต้องการ แ่่งชิง เอารอดเอาเปรียบกัน

8.3.5 สันติภาพควรเป็นไปตามหลักของศาสนา นักการเมืองมีความเห็นว่า โลกทั้งโลกอยู่ในอำนาจของเขา เขากำลังพยายามจะครองโลก ที่แท้ก็เพื่อประโยชน์ของเขา โดยเหตุที่นักการเมืองยังประกอบอยู่ด้วยกิเลส ครองโลกเพื่อความประสงค์ของกิเลสไม่ใช่ครองเพื่อให้มีธรรมะ แต่สันติภาพตามหลักของศาสนา คือว่า เป็นอิสระ เมื่อชีวิตจิตใจเป็นอิสระ ก็มีสันติภาพ เพราะเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ

8.3.6 ธรรมะคือประโยชน์แท้จริงที่จะได้ ศาสนาหรือธรรมะต้องอยู่เหนือประโยชน์ทางวัตถุส่วนบุคคล ความเป็นอยู่ทางเนื้อ ทางหนัง ทางวัตถุเป็นอุปกรณ์ของชีวิตเปลี่ยนนอกเท่านั้น เนื้อในคือธรรมะ ฉะนั้นต้องยึดธรรมะให้อยู่เหนือประโยชน์

8.3.7 ไม่ให้การเมืองเป็นไปตามอำนาจกิเลสของตน คือ การเมืองของโลกสมัยปัจจุบันเป็นการเมืองที่ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรม ต่างจ้องทำลายล้างกัน ต่างยึดมั่นในระบบของตน จนไม่เข้าใจในระบบของคนอื่น ฉะนั้น ต้องทำให้การเมืองเป็นปฏิริยาของสติปัญญาที่ถูกต้อง แล้วก็ครอบงำความรู้สึกที่ผิด ๆ ของคน ให้ถือว่าอำนาจสูงสุดนั้นไม่ใช่สิ่งที่เป็นปัจจัยแก่อำนาจทางวัตถุ

8.3.8 อำนาจสูงสุดควรเป็นความถูกต้อง นายทุนเกิดขึ้นมาเพราะเป็นทาสของเงิน ซึ่งบันดาลให้ได้ทุกอย่างในทางวัตถุ แสวงหาเงินให้มากเข้าไว้กระทั่งเป็นอำนาจ คืออำนาจเงิน ซึ่งเป็นปัจจัยแก่ทุกอำนาจ ทุก ๆ คนจึงลงทุนเพื่อให้ได้มาซึ่งเงิน(นายทุน) อำนาจสูงสุดอยู่ที่อำนาจเงินเลยไม่มีอำนาจของธรรมะ ธรรมะไม่ได้โอกาสที่จะทำโลกให้ได้สันติ ได้โอกาสแต่ธรรมะที่จะลงโทษมนุษย์ให้สาสมนั่นเอง อำนาจสูงสุดต้องเป็นอำนาจของความถูกต้องหรือสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ

8.3.9 ไม่มีคอร์รัปชัน เมื่อต่างคนต่างต้องการเงิน บุษการเงิน ไม่เห็นอะไรดีไปกว่าเงิน ทำอะไรได้โดยวิธีลัด เพื่อให้รวย เพื่อให้ได้เงิน จึงเกิดมีการคอร์รัปชัน แต่หากถือว่าอำนาจสูงสุดต้องเป็นอำนาจของความถูกต้อง โรคคอร์รัปชันก็ไม่มี ไม่มีคอร์รัปชันในโลกนี้ เพราะมีธรรมะอยู่

8.3.10 ไม่มีการคุมพวกเข้าครองเมือง เมื่อโลกนี้ไม่มีการคอร์รัปชัน การคุมพวกกันเพื่อครองเมืองก็ไม่เกิดขึ้น เมื่อถือธรรมะกันแล้ว การคุมพวกกันเข้ามาครองเมืองเป็นคราว ๆ นี้ จะมีได้อย่างไร ไม่เป็นแพชั่นไปได้ ไม่มีใครนิยม มีแต่คนประณาม หรือติเตียน สบประมาท

8.3.11 ไม่ใช่อำนาจเป็นธรรมแต่ใช้ธรรมะเป็นธรรม ปัจจุบันคนมองว่า อำนาจคือธรรม แล้วมักจะใช้อำนาจกระทำการใด ๆ ที่ไม่ถูกต้องว่าเป็นความยุติธรรม โดยพากันถือว่าการสามารถใช้อำนาจได้ตามที่ความต้องการนั้นแหละ คือ ความยุติธรรม แท้จริง ธรรมะ คือ ความยุติธรรม หรือความถูกต้อง เพราะฉะนั้น ท่านมองว่า ไม่ใช่ว่าการสามารถใช้อำนาจได้ตามที่ความต้องการนั้นแหละคือความยุติธรรม แต่ความเป็นธรรม คือ ธรรมะ ธรรมะคือความถูกต้อง คือความยุติธรรม ไม่ใช่อำนาจเป็นธรรม เมื่อใช้อำนาจที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม นั้นยอมถึงซั่มมิกสังคมนิยม

8.3.12 การศึกษาควรทำให้คนเข้าถึงธรรม ปัจจุบันการศึกษาตกเป็นทาสของการแสวงหาผลประโยชน์หรืออำนาจทางเนื้อหนัง การศึกษาเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อการพัฒนาที่จะได้ประโยชน์ทางเนื้อหนัง เป็นการศึกษาที่เป็นการรับใช้ประโยชน์ทางวัตถุหรือทางเนื้อหนัง ไม่เป็นการศึกษาเพื่อรับใช้คน เพื่อให้คนมีชีวิตที่ดีขึ้น เพื่อเข้าถึงธรรมะ ถึงพระเจ้า ถึงนิพพานก็ได้ เดียวนี้เรามีการศึกษาของภูตผีปีศาจกันทั้งโลก ศึกษาเพื่อรับใช้ประโยชน์ทางวัตถุ ทางเนื้อหนัง ส่งเสริม

กิเลสโดยส่วนเดียว หากการศึกษาเป็นไปเพื่อความถูกต้อง ความดีงามหรือเพื่อธรรม นั้นแหละเรา จึงจะเข้าถึงแนวทางซัมมิกสังคมนิยม

8.3.13 คนควรยอมรับว่าเกิดมาเพื่อรับใช้พระเจ้าหรือศาสนา คนควรยอมรับว่า ต้องรับใช้เพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ทุกคน ปัจจุบันไม่มีใครเชื่อถือ ไม่มีใครยอมรับว่า เราเกิดมา เพื่อรับใช้พระเจ้า หากทุกคนยอมรับว่า เกิดมาเพื่อธรรมะ เกิดมาเพื่อความถูกต้อง เกิดมาเพื่อรับใช้ ธรรมะ รับใช้ศาสนา รับใช้เป็นพระเจ้า นั่นคือแนวทางซัมมิกสังคมนิยม

8.3.14 ไม่เป็นทาสทางวัตถุ เมื่อคนไม่บูชา กาม ภัย ภัย ในที่สุดดวงจิต ดวง วิญญาณของคนก็มุ่งต่อธรรมะ หรือความถูกต้อง หรือความหลุดรอดจากกิเลส ไม่เป็นจิตที่เป็นทาส ของวัตถุ ไม่บูชาเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องภัย ภัย อีกต่อไป ความสุข สันติภาพย่อมเกิดขึ้นในสังคม

8.3.15 ศาสนาไม่ถูกใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมืองสกปรก ศาสนาต้องไม่ถูกใช้เพื่อ ประโยชน์ทางการเมืองสกปรก ศาสนาต้องมาเป็นการเมืองที่สะอาดบริสุทธิ์ผุดผ่องเสียเองทุกคน ต้องรู้สึกว่าเป็นกว่าสิ่งใดทั้งหมด และแก้ปัญหามนุษย์ทั้งโลกได้

8.3.16 ไม่ให้นักการเมืองมีกิเลสอยู่เหนือกฎหมาย ความต้องการของนักการเมืองที่ เต็มไปด้วยกิเลส นั้น มักอยู่เหนือกฎหมาย เหนือเหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น หากนักการเมืองมีจริยธรรม หรือประกอบอยู่ด้วยธรรม ก็ไม่มีโอกาสที่จะมาอยู่เหนือกฎหมาย หรือเหนือเหตุผล นี้คำว่า “การเมืองอยู่เหนือ เหนือเหตุผล มันก็สูญสิ้นไปในตัวมันเอง”

8.3.17 คนควรยอมรับว่าพระเจ้าเป็นสุดยอดของนักการเมือง สร้างการเมืองไม่ให้ อยู่ได้อำนาจกิเลสของคนที่บูชา กาม ภัย ภัย การเมืองควรเป็นการเมืองของพระเจ้า เพราะกิเลส ของคนที่บูชา กาม ภัย ภัย ไม่มีอำนาจที่จะบังคับวิถีทางการเมืองให้เป็นไปได้อย่างบริสุทธิ์ ยุติธรรม พระเจ้าหรือธรรมหรือความถูกต้องเท่านั้นที่จะสร้างการเมืองให้สะอาด บริสุทธิ์ได้

8.3.18 ประเทศเล็ก ๆ ไม่เป็นศูนย์รับใช้ประเทศมหาอำนาจ ประเทศเล็ก ๆ ต้องไม่ ทำตามอำนาจบังคับของประเทศใหญ่ ๆ ต้องไม่เป็นศูนย์รับใช้ของประเทศมหาอำนาจ เพราะมี ธรรมะ ต้องรับใช้ธรรมะหรือประโยชน์สุขส่วนรวมเท่านั้น

8.3.19 ควรมีวิญญาณแห่งประชาธิปไตยโดยแท้ เพราะประชาชนเป็นใหญ่ เป็น ผู้ใช้อำนาจ ถ้าคนแต่ละคนไม่มีธรรมะ อำนาจที่ใช้ไปก็เป็นอธรรม ทำให้มีวิญญาณแห่งการเอา เปรียบผู้อื่นอยู่เป็นประจำ นั้นยอมนำไปสู่การเมืองที่วุ่นวาย ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรม

8.3.20 มีประชาธิปไตยที่ธรรมชาติกำหนด โดยให้ถือว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน ทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น แต่ปัจจุบัน โลกนี้มีแต่ประชาธิปไตยกอบโกย ไม่มี ประชาธิปไตยเมตตากรุณา ที่เห็นแก่ผู้อื่น

สรุปหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยม

ทั้งหมดที่กล่าวมานั้น เป็นแนวทางสู่ความเป็นธัมมิกสังคมนิยมตามที่พุทธทาสภิกขุได้เสนอไว้ ผู้วิจัยพบว่า บางเนื้อหาที่มีความใกล้เคียงกัน จึงสรุปแล้วแยกออกได้เป็นดังนี้ คือ

1. มีระบบการเมืองที่ถูกต้อง คือ ระบบที่ทำให้คนหมู่มากอยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้ศาสตรา โดยไม่ต้องใช้อำญา ไม่ต้องใช้อำนาจอะไร มีธรรมะเป็นหลัก เอาธรรมะเป็นใหญ่ เอาความถูกต้องเป็นใหญ่ ต้องเป็นศีลธรรม ต้องเป็นเรื่องถูกต้องของการปฏิบัติของมนุษย์ในการเป็นอยู่ร่วมกันอย่างมาก ๆ อย่างผาสุก คือทำถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ ไม่ใช่ประชาธิปไตยของคนเห็นแก่ตัว หรือเอาคนที่เห็นแก่ตัวมาปกครอง

2. ต้องไม่เป็นทาสของวัตถุ พอเลิกเป็นทาสทางวัตถุก็หมดความเป็นนายทุนหรือความเป็นชนกรรมาชีพ ก็ไม่มีแย่งชิงกัน เพราะวัตถุนิยมเป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตัว คือความรู้สึกที่เป็นกิเลส เมื่อมีกิเลสก็ต้องการกอบโกยของผู้อื่นมาเป็นของตน อย่างไม่มีความยุติธรรม

3. อุคมคติของพระโพธิสัตว์ คือ ช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น ต้องการประโยชน์สุขของมนุษย์และสันติภาพของโลกให้เกิดขึ้นก่อน แล้วจึงนึกถึงประโยชน์ของตน

4. มีการศึกษาถูกต้อง คือ ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ คือ เป็นการศึกษาเพื่อให้นักมีชีวิตเพื่อเข้าถึงธรรม เป็นการศึกษาเพื่อให้นักลด ละ เลิก จากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย การศึกษานี้ต้องทำให้จิตใจของมนุษย์ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม ไม่เป็นไปเพื่อการรับใช้ประโยชน์ทางวัตถุหรือทางเนื้อหนัง หรือเพื่อแสวงหาประโยชน์ใส่ตนและพวกพ้องโดยถ่ายเดียว

สรุปแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ

ธัมมิกะ แปลว่าประกอบด้วยธรรมะ ธรรมะคือความถูกต้อง ระบบของการปฏิบัติที่ถูกต้อง สังคมนิยม แปลว่า เห็นแก่เพื่อนมนุษย์ ไม่เห็นแก่ตัวเองและการเห็นแก่สังคมนั้นต้องถูกต้องด้วย เพราะว่าผิดก็ได้เหมือนกัน การเห็นแก่สังคมนั้น ๆ ก็คุมพวกไปปล้นคนอื่น หาประโยชน์มาให้แก่พวกตัว นี้ก็ผิด เลยต้องใช้คำว่า ธัมมิกะประกอบด้วยธรรม เข้ามานำหน้าไว้ว่า ธัมมิกสังคมนิยม คือ ระบบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลักและประกอบไปด้วยธรรมะ ธรรมะมี 4 ความหมาย คือ

1. ธรรมะคือ ธรรมชาติหรือสภาวะธรรม หมายถึงสิ่งที่กำลังมีอยู่ เป็นอยู่ตามธรรมชาติ
2. ธรรมะคือ ตัวกฎของธรรมชาติ หรือสังขธรรม หมายถึงกฎธรรมชาติในตัวธรรมชาติ
3. ธรรมะคือ ตัวหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติหรือปฏิบัติธรรม อันหมายถึงหน้าที่ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องประพฤติกระทำตามกฎหมายธรรมชาตินั้น
4. ธรรมะคือ ตัวผลที่ได้รับจากการทำหน้าที่หรือปฏิบัติธรรม อันหมายถึง ผลที่เกิดขึ้น

ตามสมควรแก่หน้าที่ ที่ได้ปฏิบัติไป

ส่วนองค์ประกอบของธัมมิกสังคมนิยม สรุปได้ คือ

1. การรับใช้มหาชนคือ มุ่งหมายที่จะสร้างประโยชน์แก่กุลแก้วมหาชนทั้งเทวดา มนุษย์
2. การถือครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ คือ การถือว่า กรรมสิทธิ์เป็นสิ่งสมมติและความ
จริงแล้ว ไม่มีใครสามารถเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ได้อย่างเด็ดขาดได้ เพราะแม้แต่ตัวตนของตนเองก็
ไม่อาจเป็นเจ้าของได้อย่างแท้จริงเสียแล้ว

3. เรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินคือเน้นที่การจัดสรรที่ดินอย่างเป็นธรรมเพื่อให้สมาชิกของ
สังคม มีโอกาสดำรงชีวิตและทำประโยชน์จากที่ดินโดยไม่มีผู้ใดครอบครองได้อย่างเฉียบขาดหรือ
เกินกว่า ความจำเป็น

4. เจตนารมณ์ของสหกรณ์หรือกิจกรรมสหกรณ์คือ การร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วม
สติ ปัญญา ร่วมอะไรทุกอย่าง ที่มันจะร่วมกันได้ เมื่อเอามารวมกันแล้วมันทำประโยชน์ได้มากกว่า
ที่จะทำไปตามลำพังได้ประโยชน์มากกว่าที่จะแยกกันทำ

5. ระบบคอมมูน เป็นวิธีการอันหนึ่งที่จะแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของคนที่มีปัญหา
ร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาที่เนื่องมาจากความยากจนขัดสน ขาดแคลนมันก็เหมือนกับตั้ง
นิคมขึ้นมาจะแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเหมาะสมแก่ภูมิภาคนั้นหรือปัญหานั้น ๆ

6. มีวินัย คือ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย หรือการอยู่ร่วมกันโดยมีวิธีปฏิบัติทั้งส่วนตัว
และส่วนรวมอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ทำให้ชีวิตเป็นปกติ มีวิธีจัดการกับความขัดแย้ง ปราศจาก
การสร้างความคิดเห็นรื้อนแก่กัน

7. การอยู่กับพระคืออยู่กับธรรม อยู่กับความคิด คำพูด การกระทำที่เป็นกุศล

หลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยม สรุปได้ คือ

1. มีระบบการเมืองที่ถูกต้อง คือ ระบบที่ทำให้คนหมู่มากอยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้อง
ใช้ศาสตรา โดยไม่ต้องใช้อำญา ไม่ต้องใช้อำนาจอะไร มีธรรมะเป็นหลัก เอาธรรมะเป็นใหญ่ เอา
ความถูกต้องเป็นใหญ่ ต้องเป็นศีลธรรม ต้องเป็นเรื่องถูกต้องของการปฏิบัติของมนุษย์ในการ
เป็นอยู่ร่วม กันอย่างมาก ๆ อย่างผาสุก คือทำถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ไม่ใช่ประชาธิปไตยของ
คนเห็นแก่ตัว หรือเอาคนที่เห็นแก่ตัวมาปกครอง

2. ต้องไม่เป็นทาสของวัตถุ พอเลิกเป็นทาสทางวัตถุก็หมดความเป็นนายทุนหรือความ
เป็นชนกรรมาชีพ ก็ไม่มีแย้งชิงกัน เพราะวัตถุนิยมเป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตัว คือความรู้สึกที่เป็น
กิเลส เมื่อมีกิเลสที่ต้องการกอบโกยของผู้อื่นมาเป็นของตน อย่างไม่มีความยุติธรรม

3. อุคมคติของพระโพธิสัตว์ คือ ช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น ต้องการประโยชน์
สุขของมนุษย์และสันติภาพของโลกให้เกิดขึ้นก่อน แล้วจึงนึกถึงประโยชน์ของตน

4. มีการศึกษาถูกต้อง คือ ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ คือ เป็นการศึกษาเพื่อให้นักมีชีวิตเพื่อเข้าถึงธรรม เป็นการศึกษาเพื่อให้นักลด ละ เลิก จากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย การศึกษานี้ต้องทำให้จิตใจของมนุษย์ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม ไม่เป็นไปเพื่อการรับใช้ประโยชน์ทางวัตถุหรือทางเนื้อหนัง หรือเพื่อแสวงหาประโยชน์ใส่ตนและพวกพ้องโดยฝ่ายเดียว

9. ข้อมูลทั่วไปของท่านพุทธทาสภิกขุ

การที่จะเข้าใจแนวความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ เราจำเป็นต้องพูดถึงบริบทก่อน ก่อนที่จะพูดถึงเนื้อหา เพราะพุทธทาสภิกขุได้พูดได้เขียนไว้มากมายไม่เคยหยุดนิ่ง ตั้งแต่ยังเป็นหนุ่ม เมื่อปี 2475 ตอนตั้งสวน โมกข์ใหม่ ๆ ๓ ไร่จนพุทธทาสภิกขุมรณภาพไปเมื่อปี 2536 รวมเวลาของการพัฒนาความคิดถึง 6 ทศวรรษกว่า

บริบทแรกที่จะต้องคำนึงถึงคือ สภาพการณ์การเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองตั้งแต่ท่านเกิดจนท่านมรณภาพ และสภาพบ้านเกิดเมืองนอนของท่านที่เมืองไชยา ท่านเกิดปลายรัชกาลที่ 5 ก่อนบวช ท่านรู้จักงานเขียนของนักคิดฝ่ายก้าวหน้ายุคนั้นอย่างเทียบวรรณ เป็นต้น ท่านต้อนรับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ที่เกิดขึ้นหลังตั้งสวน โมกข์เพียงเดือนเดียวด้วยการเทศน์ถึงหลักประชาธิปไตยในศาสนาพุทธ ตอนนั้นท่านมีความหวังว่า การเปลี่ยนแปลงการเมืองดังกล่าวจะนำไปให้สังคมไทยเข้าหาธรรมะยิ่ง ๆ ขึ้นไป ท่านกล่าวไว้ในภายหลังว่าคำที่ผู้ก่อการ ใช้ ส่วนใหญ่เป็นคำที่มีมา ในศาสนาพุทธ เช่น คำว่าสมภาพ ภราดรภาพ อิศรภาพ สันติภาพ เป็นต้น แต่การคลี่คลายของระบบสังคมการเมืองประเทศไทยที่ท่านเห็นตลอดชั่วชีวิตของท่าน ล้วนเป็นไปในทางนำสังคมบ้านเมืองห่างออกจากธรรมะยิ่งขึ้น ภาพโดยรวมของสังคมไทยคือ ยิ่งพัฒนายิ่งห่างธรรมะออกไปทุกที

ล้มเลิกสังคมนิยม ก็เกิดขึ้นอย่างเป็นขึ้นเป็นอัน หลังเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่เมื่อ 14 ตุลาคม 2516 อันเป็นช่วงที่การต่อสู้ทางการเมืองระหว่างฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวาภายในประเทศไทยกำลังเป็นไปอย่างเข้มข้นที่สุด อาจจะได้ว่าเป็นจุดเข้มข้นของสงครามเย็นระหว่างค่ายเสรีนิยมและค่ายสังคมนิยมโซเวียต / จีนก็ได้

อีกบริบทที่เราต้องเข้าใจก็คือ นุคลิกภาพของท่านเอง ท่านอาจารย์มีแววเป็นนักคิดนักจับประเด็นมาแต่ท่านสมัยยังเด็ก และปรากฏชัดตั้งแต่ก่อตั้งสวน โมกข์ ดังงานเขียนยุคนั้นเป็นพยานอยู่ทั้งท่านยังเป็นนักปฏิบัติอีกด้วย การอธิบายธรรมหรือตีความธรรมหลายอย่าง ท่านจะเทียบเคียงจากการปฏิบัติก่อน นอกจากนั้นท่านยังมีลักษณะขบถ คือกล้าคิดนอกกรอบวัฒนธรรมประเพณีเดิม เมื่อท่านเห็นว่าผิดหลักธรรม แนวโน้ม 2 ประการนี้ทำให้ท่านยึดกาลามสูตรและ โศตรมีสูตรเป็น

ฐานในการตีความและเลือกเฟ้นธรรม ท่านเชื่อว่าพระสูตรทั้งสองนี้ ให้เสรีภาพแก่พุทธศาสนิกชน ให้รู้จักคิดอย่างอิสระทั้งเรื่องหลักธรรมและการประยุกต์ธรรมมาใช้กับสังคม

ความมีอิสระพุทธทาสภิกขุแสดงไว้ 4 ประการ (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 109-114) คือ

1. อิสระภาพในการรวบรวมมาวินิจฉัย ข้อนี้ท่านพุทธทาส หมายถึง การไม่คว่นผูกมัดตนเองกับลัทธิการเมือง แต่จะต้องพยายามศึกษาอย่างรอบด้าน ประมวลแนวทางทั้งหลายมาเท่าที่จะกระทำได้เพื่อพิจารณาเปรียบเทียบ ไม่ว่าจะมาจากประสบการณ์ในอดีต แนวทางร่วมสมัยรวมทั้งจากแหล่งที่ท่านให้ความสำคัญอย่างยิ่งคือข้อเท็จจริงของธรรมชาติทั้งหลาย เป็นการเมืองที่ธรรมชาติจัดให้ตามระบบของธรรมชาติ

2. อิสระภาพในการวินิจฉัย ในข้อนี้ เราจะมีความเป็นอิสระแก่ตัวเอง ของตัวเอง ทำการวินิจฉัย ไม่สยบต่อความน่ายำเกรงที่ติดมากับแนวคิดและวิถีต่าง ๆ ไม่ว่าจะมาจากขนบประเพณี ความนิยมของโลก หรือการตัดสินใจของอำนาจใด ๆ นอกจากนี้ อิสระภาพในข้อนี้ยังรวมถึงอิสระภาพในการตั้งประเด็นและแง่มุมเพื่อพิจารณา ชนิดที่หลุดจากรอบหรือแง่มุมอันจำกัด ตามที่มักรำเรียนยึดถือกันมาด้วย กล่าวคือ ไม่จำเป็นที่จะต้องเอาตามที่เขาเขียนให้เราเรียน

3. อิสระภาพในการเลือก ท่านอธิบายว่า เมื่อเราวินิจฉัยมันไปทุกอย่างทุกแง่มุมแล้วเราจะเลือกอันไหน แง่มุมไหน เราก็จะต้องเป็นอิสระด้วยเหมือนกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง การเลือกแนวทางทางการเมืองนั้น ไม่จำเป็นต้องติดอยู่ในกรอบของลัทธิใดลัทธิหนึ่ง แต่ควรจะมีเสรีภาพในการเลือกมาผสมผสานหรือสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ตามที่มันเหมาะแก่ปัญหาของเราหรือมันเหมาะแก่เรา

4. อิสระภาพในการปฏิบัติ หมายถึงการตระหนักถึงความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ไม่ต้องยึดติดว่า เมื่อสมทานลัทธิหรือแนวทางหนึ่งใดแล้ว จะต้องทำตามอย่างที่เขานิยมยึดถือกันมา ดังนั้นเราต้องมีอิสระในการปฏิบัติเท่ากับที่เราได้เลือก อยู่ที่ความสามารถของเรา แล้วเราต้องรู้จักตัวเราให้ดีกว่าเรามันอยู่ในสภาพอย่างไร มีความสามารถเท่าไร แล้วจะได้ปฏิบัติพอดีกับความสามารถของเรา

แนวความคิดว่าด้วย อิสระภาพในการใช้สติปัญญา (ทางการเมือง) ของพุทธทาสภิกขุ จึงตั้งอยู่บนรากฐานของการใช้วิจารณ์อย่างรอบด้านของกาลามสูตร และนำเสนออย่างสอดคล้องเป็นรูปธรรมในบริบททางการเมืองร่วมสมัย ท่านมองว่า การที่ทุกคนเป็นนักการเมืองโดยความรู้สึก ความกล้าที่จะข้ามพ้นแนวคิดเก่า การใช้วิจารณ์อย่างรอบคอบด้วยตนเอง และอิสระภาพในการใช้สติปัญญาทั้งหมดนี้คือ องค์ประกอบของท่าทีพื้นฐานต่อประเด็น ธรรมะกับการเมือง

ลักษณะนักคิดอิสระนี้เองทำให้ท่านเห็นว่า อิสระภาพทางสติปัญญานี้ จำเป็นทั้งเรื่องเกี่ยวกับศาสนาและเรื่องที่เขาหลักธรรมมาประยุกต์กับการเมือง ท่านถือว่า “ความกลัว” เป็นตัวทำลายอิสระภาพทางฝ่ายจิตใจ เรื่องใหญ่ของพุทธบริษัท คือความไม่มีอิสระภาพในการใช้ความคิดนี้

เลือกเฟ้นหรือที่เรียกโดยชื่อว่า ชัมมวิชัยสัมโพชฌงค์ เมื่อไม่มีอิสระแม่ในวงการของเราคือการศึกษา หรือการปฏิบัติที่เกี่ยวกับธรรมะแล้ว จะเอาปัญญาที่ไหนไปมีอิสระในการวินิจฉัยเรื่องเกี่ยวกับการเมือง “นักการเมือง ในประเทศไทยเป็นทาสทางสติปัญญาของพวกนักการเมืองต่างประเทศ หรือพวกฝรั่งก็มากน้อย เพราะไปเรียนการเมืองหรืออะไรที่เกี่ยวกับการเมืองจากเมืองนอก ปริญญา ยาวเป็นหาง หางยาวเท่าไร คิดว่ามันจะเป็นทาสสติปัญญาเหมือนกันนะ ระวังให้ดี” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 106) ถ้ามีอิสระภาพทางสติปัญญาในเรื่องการเมืองก็ต้องคิดกันเสียใหม่ แล้วการเมืองก็จะ หมุนมาในทางซื่อตรงและสุจริต โลกก็จะมีสันติภาพได้

เพราะท่านเห็นโทษของการไม่มีอิสระภาพในการเลือก ท่านกล่าวว่า “เราไม่เอาบท นิยามของการเมือง ตามที่พวกฝรั่งเขาเขียนไว้ให้ในตำราการเมือง ให้คนไทยเป็นทาสสติปัญญา เป็นทาส ตัวหนังสือของพวกฝรั่ง อย่างนี้ไม่เป็นควรแก่พุทธบริษัทเลย พุทธบริษัทควรมองดูสิ่ง เหล่านี้ด้วยสติปัญญาของตนเอง ให้เห็นตามที่เป็นจริงว่า การเมืองนั่นคืออะไร” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 79) เรื่อง การรู้จักตัวเอง พุทธทาสเห็นว่า “ประเทศเรามีปัญหาอย่างไร มีธรรมชาติอย่างไร มีแผ่นดินอย่างไร มีลมฟ้าอากาศอย่างไร เราก็ต้องทำให้เหมาะกับของเรา” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 507) เพราะเราไม่รู้จักตัวเอง จึงไม่รู้ว่าอะไรเหมาะแก่ปัญหาของเรา และปัญหาของประเทศไทยเล็ก ๆ อย่างนี้ ไม่เหมือนกับปัญหาของประเทศรัสเซีย อินเดีย จีน อเมริกา อะไรก็ได้ มันเหมือนกันไม่ได้ เราอย่าหลับหูหลับตาโดยไม่ว่า เรานี้มันเป็นอย่างไร ส่วนประเด็นในเรื่อง ความสามารถนั้น ท่านไม่ได้หมายเพียงการศึกษาหรือความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ เท่านั้น หากรวมถึงฐานทรัพยากร ภูมิประเทศ ดิน ฟ้า อากาศและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ด้วย ท่านยังวิพากษ์สืบเนื่องจาก ทรัพยากรของเรามี สำหรับจะเป็นประเทศกสิกรรม เราจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมเร็ว ๆ นี้ก็เป็นเรื่องบ้าบอ เพราะ ความสามารถก็มีไม่ได้ แม้ว่าเราจะมีความรู้ แต่ภาวะสิ่งแวดล้อมยังไม่เข้ารูปกัน แล้วก็ไปไม่ได้

แม้ท่านจะเป็นนักคิดอิสระขนาดไหนก็ตาม เราจะเห็นว่ากรอบคิดหลักๆหลายอย่าง ของท่านอิงอยู่กับพระไตรปิฎก ได้มาจากการตีความพระพุทธรพจน์ ตลอดจนชีวิตของท่าน ท่านได้ใช้ เวลาใคร่ครวญธรรมะจากพระไตรปิฎกหลายตลบ เวลาท่านวิพากษ์วิจารณ์การตีความหรือการ ประพฤติปฏิบัติที่นอกกริคนอกรอยของคณะสงฆ์หรือพิธีรีตองต่าง ๆ ท่านก็จะอ้างอิงจาก พระไตรปิฎกเสมอ ถือว่าเป็นการกลับไปหาพุทธรพจน์นั่นเอง แม้แต่หลักคิดทางสังคมของท่าน เราก็ จะเห็นได้ว่าท่าน ได้กรอบจากจักรวัตติสูตรและอัครัญญสูตรไม่น้อย เรื่องหนึ่งก็คือ การเน้น ความสำคัญของผู้นำที่ทรงคุณธรรมท่านเรียกว่าปฏิจกสมุปปาตที่แสดงทพุสภาพหรือความเลื่อม ทรามทางสังคม

ความจากพระสูตรสรุปจากคำแปลของท่านอาจารย์ได้ว่า เมื่อผู้คุมอำนาจในการ ปกครองประเทศไม่ประกอบด้วยธรรม เจ้าหน้าที่ในด้านการปกครองก็ไม่ประกอบด้วยธรรม ครุบา

อาจารย์ และพวกที่มีอำนาจเงินทั้งหลาย ก็ไม่ประกอบด้วยธรรม ชวนครและชาวบ้านนอกก็ไม่ประกอบด้วยธรรม ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ ก็หมุนไปอย่างวิปริตแปรปรวน ดาวนักษัตรและดาวฤกษ์ทั้งหลายก็หมุนไปอย่างแปรปรวน กลางวันและกลางคืนก็หมุนไปอย่างวิปริตแปรปรวน เดือนและปีก็หมุนไปอย่างวิปริตแปรปรวน ฤดูและปีก็หมุนไปอย่างวิปริตแปรปรวน ลมที่พัดก็พัดอย่างวิปริตแปรปรวน ระเบียบแห่งลมก็วิปริตแปรปรวน เทวดาทั้งหลายก็ระล่ำระสาย ฝนก็ไม่ตกอย่างถูกต้องตามที่ควรเป็นข้าวทั้งหลายก็ไม่สุกอย่างสม่ำเสมอ มนุษย์กินข้าวอย่างนี้เข้าไปก็อายุสั้น ผิพรรณทราม กำลั้งถอย โรคภัยมาก มนุษย์เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นก่อน แล้วก็ทำลายธรรมชาติ ทำให้ธรรมชาติไม่ประกอบไปด้วยความถูกต้อง เมื่อธรรมชาติไม่ถูกต้อง มันก็แวดล้อมมนุษย์ให้เลวลงไปอีก กระทั่งเลวทางกาย กระทั่งเลวทางจิตใจ เมื่อเรามีร่างกายวิปริต จิตใจก็พลอยวิปริต

แต่ถึงอย่างไรก็ควรจะมองในแง่ที่ว่า พระพุทธภาษิตนี้มุ่งหมายจะให้เกิดความสนใจพิเศษในชนผู้มีอำนาจปกครอง ถ้าผู้กุมอำนาจการปกครองประกอบด้วยธรรม อะไร ๆ ก็จะมีมนุษย์ที่ดี ฝนก็ตกต้องตามฤดูกาล ธรรมชาติเป็นไปอย่างถูกต้องตามระเบียบ มนุษย์ก็เป็นมนุษย์ที่เบิกบานเต็มที่ ถ้าผู้กุมอำนาจการปกครองไม่ประกอบด้วยธรรม ความไม่ประกอบด้วยธรรมก็จะระบาดออกไปเป็นลำดับ ๆ แม้ธรรมชาติก็ทนอยู่ไม่ได้ ทั้งโลกทั้งสากลจักรวาลก็รวนเรกันหมด

อีกประเด็นหนึ่งที่เราจะต้องเข้าใจ คือ ความคิดทางด้านสังคมการเมืองของพุทธทาส ไม่สามารถแยกออกจากคำสอนด้านศาสนธรรมที่เป็นเนื้อหาใหญ่ตลอดชีวิตของท่าน คำสอนส่วนใหญ่มุ่งสู่การฟื้นฟูอุดมคติของพระพุทธเจ้าคือมุ่งปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าถึงอริยะ แม้แต่อุดมคติทางการเมืองของท่านก็คือ การสร้างสังคมที่เอื้อให้คนเข้าถึงอริยภาพนี้โดยสะดวกนั่นเอง ดังที่ท่านอธิบายว่า “สิ่งที่เรียกว่า การเมือง เรามีความหมายหรือบทนิยาม โดยเฉพาะตามแนวทางของศาสนา แต่คงมีใจความที่ตรงกันโดยหลักทั่ว ๆ ไปว่า การเมือง คือ การจัดอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพื่อคนมากจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก จะไม่ตรงกันบ้างก็ถือว่านักการเมืองทั้งหลายจะไม่ยอมรับว่า จะต้องมีการจัดอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพราะดูเหมือนเขาจะไม่พูดถึงกฎธรรมชาติกันเลย เขาพูดถึงปรัชญาบ้าง อุดมคติบ้าง ตามลัทธินั้น ๆ แล้วก็ตามความคิดเห็นของเขาเอง สิ่งที่เราเรียกว่าการเมือง คือระบบศีลธรรมอันเร้นลับ การดูอย่างนี้มีประโยชน์และเป็นสิ่งที่จำเป็นโดยแน่นอน ถ้าเอามาทำให้ถูกต้องก็จะมีประโยชน์ ถึงอย่างนั้นก็ยังจะต้องแยกออกให้เห็นได้ง่าย ให้ง่ายแก่การที่จะศึกษาหรือปฏิบัติ” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 80) ศีลธรรมในรูปแบบแห่งการเมืองท่านกล่าวไว้ว่า “หลักธรรมะ ที่จะใช้เป็นที่พักแก่โลกในทางการเมืองได้นั้น ขอให้ถอดเอามาจากหัวใจของทุก ๆ ศาสนา ทุกศาสนามีหัวใจเป็นสังคมนิยม ทุกศาสนาสอนสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ทุกคน ๆ ไม่ใช่เพื่อคนเดียว หัวใจของศาสนาจึงเป็นลักษณะของสังคมนิยม ไม่ใช่ปัจเจกนิยม” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 80)

สรุปหลักความคิดพื้นฐานของท่านพุทธทาสภิกขุ

1. เชื่อว่าจักรวาลเป็นสิ่งมีระบบและมีการเปลี่ยนแปลงหรือมีวิวัฒนาการไปสู่ความเป็นพุทธะโดยธรรมชาติ
2. เชื่อว่ามนุษย์เป็นไปตามกฎธรรมชาติและมนุษย์มีธรรมชาติของตัวเอง
3. การจัดระบบสังคมการเมืองจะต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ รูปแบบทางการเมืองยังเป็นรอง จะเป็นประชาธิปไตย หรือสังคมนิยม หรือเผด็จการก็ได้
4. เชื่อว่าธรรมชาติของจักรวาลเป็นสังคมนิยมโดยพื้นฐาน คือทำงานแบบสังคมนิยม หลักสำคัญของสังคมนิยมคือ การไม่เอาส่วนเกิน
5. ความคิดเรื่องความเสมอภาคและภารดรภาพ

ในเรื่องแรก ท่านว่าไม่มีอะไรนอกเหนือธรรมชาติ ทุกสิ่งที่ดำรงอยู่ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แม้แต่เทพหรือพระเจ้าก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ดังนั้นความหมายของธรรมชาติ ท่านเห็นต่างจากความคิดของฝรั่ง ในเรื่องธรรมชาติ ท่านว่าวิทยาศาสตร์นั้นไม่ได้เอาตัวมโนภาพมาเป็นส่วนหนึ่งในการคิด ซึ่งเป็นความผิดพลาด และธรรมชาติที่ดำรงอยู่นั้นมีกฎตายตัว ซึ่งกฎนั้นท่านนำมาจากพระไตรปิฎกที่พูดถึงว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายพระตถาคตทั้งหลายจะเกิดขึ้นก็ตาม จะไม่บังเกิดขึ้นก็ตาม ธรรมชาติอันย่อมตั้งอยู่แล้วนั้นเที่ยง ตั้งอยู่ในฐานะเป็นธรรมดาแห่งธรรม เป็นกฎตายตัวแห่งธรรมดา” ธรรมชาติที่ตั้งอยู่แล้วนั้นเที่ยงที่ท่านว่าเป็นกฎธรรมชาติ คือกฎอิทัปปัจจยัตตา ปฏิจจสมุปบาท อริยสัจสี่ ไตรลักษณ์ ท่านถือว่าเป็นกฎธรรมชาติที่ครอบคลุมทุกสิ่งในจักรวาล ซึ่งถ้าเราจะจัดระบบหรือชีวิตมนุษย์ให้มีความสุข จะต้องเป็นไปตามกฎอันนี้ และกฎธรรมชาตินี้ใช้มีเพียง แต่ในศาสนาพุทธเท่านั้น ในฮินดูก็เรียกว่าไกววัลยธรรม ทางจีนเรียกว่าเต๋า ในแง่นี้วิทยาศาสตร์มีเพียงส่วนน้อยที่จะเข้าใจ เพราะวิทยาศาสตร์ใช้กฎแบบที่ซัง ตวง วัด ได้ มีส่วนน้อยที่จะเข้าใจกฎธรรมชาติ

ธรรมชาติของมนุษย์ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

ท่านมองว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แต่มนุษย์สามารถเปลี่ยนสัญชาตญาณมาเป็นภาวิตญาณได้(ปัญญา) มนุษย์จึงเป็นสิ่งเดียวในจักรวาลที่ต้องมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม สัตว์ไม่ต้องมีเพราะสัตว์ทำตามสัญชาตญาณและมนุษย์นั้นดีกว่าเทพเจ้าเทวา เพราะอยู่ในสถานะที่เห็นธรรมะได้ดีกว่า ถ้ามนุษย์ต้องการสงบสุข ต้องเห็นว่าอริยสัจสี่เป็นแผนที่ใหญ่ ไม่ว่าจะส่วนตัวหรือส่วนสังคมก็ตาม นั่นคือ ถ้าเราต้องการสังคมดี ต้องลดกิเลส ตัณหาของมนุษย์ และเพิ่มอริยสัจสี่หรือตัวกุศลทั้งหลาย

การจัดระเบียบสังคม

การจัดระเบียบสังคมต้องเป็นตามกฎธรรมชาติที่กล่าวมา ส่วนรูปแบบจะเป็นสังคม

นิยม ประชาธิปไตย เป็นราชาธิปไตยหรืออะไรก็ตาม ยกเว้นเสรีนิยม เพราะเสรีนิยมขัดกับกฎ
 ธรรมชาติขัดกับหลักธรรมะ เรื่องนี้เป็นประเพณีคิดของฝ่ายพุทธมาตั้งแต่สมัยของพระพุทธเจ้า
 มีรัฐสองแบบ คือ แบบแคว้น โกลด คือมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และแบบวัชชี คือปกครองเป็น
 หมู่คณะ แต่แนวคิดที่ดีที่สุดของพุทธทาส ท่านว่าต้องเป็นประชาธิปไตยแบบเผด็จการ ความหมาย
 โดยรวม ๆ คือ เป็นแบบคณะสงฆ์ ไม่มีใครเป็นหัวหน้าใหญ่ ไม่ใช่ระบบสังฆราชาแบบที่มีใน
 ขณะนี้ แต่ที่คิดเพราะสังคมนิยมไทยยอมรับประนีประนอมกับศักดินา ในสมัยพระพุทธเจ้าไม่มี เพราะ
 ตอนที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานท่านตรัสไว้ว่า ให้ธรรมะเป็นใหญ่

ธรรมชาติของจักรวาลเป็นสังคมนิยมคือ การไม่สะสมส่วนเกิน

พุทธทาสภิกขุมองว่า จักรวาลหรือดวงดาวทั้งหลายนั้นทำงานแบบสังคมนิยม เพราะถ้า
 ไม่ทำงานแบบสังคมนิยม ดาวจะชนกันหมด โลกคงระเบิด และนอกจากจะทำงานแบบสังคมนิยม
 แล้วยังวิวัฒนาการแบบสังคมนิยมด้วยและในทางศาสนามีตำนานต้นกำเนิดแห่งความเป็นรัฐว่า
 แรกเริ่มเดิมทีนั้นไม่มีรัฐ แต่เมื่อคนเริ่มสะสมส่วนเกิน คือมีการไปเก็บข้าวสาทิมาสั่งสม ระบบมัน
 เลยเปลี่ยนและเกิดความวุ่นวาย เพราะเมื่อมีคนหนึ่งสะสมก็มีคนหนึ่งขาด จึงเกิดการทะเลาะเบาะ
 แว้ง เกิดความเป็นรัฐขึ้นมา โดยสมมติให้ใครคนหนึ่งขึ้นมาเพื่อมาจัดการ เป็นคนที่มีสติปัญญา เป็น
 คนที่มีบุคลิกภาพที่ดีด้วย นี่เป็นที่มาเป็นของสมมติราช เป็นคติของฝ่ายพุทธที่ตรงข้ามกับเรื่อง
 เทวราช ที่ว่าพระราชามาจากเทพ แต่นี่ถือว่าพระราชาเป็นคนธรรมดาและคนสมมติให้เป็น ฉะนั้น
 รัฐไทยที่มีลักษณะประชาธิปไตยมาก พระราชาจะเรียกตัวเองว่า เป็นอเนกนิกรสโมสรสมมติ คือ
 ข้าราชการทั้งหลายเป็นผู้เลือกกันขึ้นมาการสืบสันตติวงศ์แบบเชื้อสายเริ่มขึ้นในรัชกาลที่ 5 คณะ
 สงฆ์เกิดขึ้นครั้งแรกก็ใช้หลักสังคมนิยม และพระไม่มีทรัพย์สินส่วนตัว มีเพียงของใช้จำเป็น แม้
 จีวรเครื่องนุ่งห่มจะมี 4 ผืนยังไม่ได้ ถ้าจะมีผืนที่ 4 ก็ต้องทำให้ตกไปเป็นของสงฆ์ นี่เป็นตัวอย่าง
 ของสังคมนิยมที่ไม่เอาส่วนเกิน

สรุป ธรรมชาติเป็นแบบสังคมนิยม ทำงานและวิวัฒนาการแบบสังคมนิยม แม้กระทั่ง
 ในตัวเราเองก็เป็นสังคมนิยม และสังคมนิยมที่ท่านว่า คือ การไม่เอาส่วนเกิน ไม่สะสมส่วนเกิน ซึ่ง
 ถ้าไม่สะสมก็ไม่มียะไรขาด ดังนั้นทุนนิยมที่สั่งสมส่วนเกิน ท่านจึงถือว่า เป็นอวิชชา นอกจากนั้น
 ยังเป็นการเอาไปปลุกเล่นด้วย ท่านเห็นว่า ถ้าทุกคนอธิษฐานจิตของตนว่า ไม่เอาส่วนเกิน โลกนี้ก็
 เปลี่ยนทันที เปลี่ยนเป็นโลกพระศรีอารีย์

ความเสมอภาคแบบพุทธ

ท่านเห็นว่า พุทธ เชื่อเรื่องความเสมอภาค แต่เสมอภาคในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า
 เหมือน กัน แต่ว่าเสมอภาคในที่นี้ คืออยู่ใต้กฎธรรมชาติเดียวกัน เพราะว่า ทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด
 แก่ เจ็บ ตาย คืออยู่ภายใต้วิภูฏสงสารเหมือนกันหมดไม่มีข้อยกเว้นให้แก่ใคร

ทุกคนมีพุทธภาวะในตนเอง ไม่ว่าจะมาจากวรรณะใดก็ตาม ดังนั้นวรรณะตามชาติกำเนิดเป็นสิ่งที่ขัดกับกฎธรรมชาตินี้ แต่ท่านบอกว่าวรรณะที่แบ่งกันตามหน้าที่การงานนั้นต้องมีและเป็นไปตามกฎธรรมชาตินี้ ท่านไม่เห็นด้วยกับความเสมอภาคที่ทุกคนเหมือนกันหมด ท่านเห็นว่าบางอาชีพต้องมีฐานะสูงกว่าบางอาชีพ เช่น ผู้พิพากษาหรือครูนี้ต้องตั้งไว้ในฐานะปุชนียบุคคล จะมาเสมอคนอื่นไม่ได้ ท่านว่าหน้าที่มันต่างกัน ธรรมชาติสร้างให้มาต่างกัน มีศักดิ์ศรีเสมอกันแต่ว่าหน้าที่ต่างกัน ดังนั้น สังคมต้องมีความลดหลั่น มีต่ำมีสูง แต่ว่าช่องว่างต้องไม่กว้างจนเกินไปและต้องมีความเคารพกัน รวมไปถึงการเคารพ กรวด ทราบ และต้องมีระเบียบวินัย

10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาธรรมมรุต อริยธมฺโม (ยศขุน) (2542: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์ หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก โดยมุ่งเน้นศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับรัฐ เช่น ทฤษฎีกำเนิดรัฐ รูปแบบการปกครองรัฐ หลักการบริหารและหลักการปกครองรัฐที่มีในพระไตรปิฎก จากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับการเมืองมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองจึงมีปรากฏในพระไตรปิฎกมากมาย ทั้งวิธีการในการปกครอง อุดมคติของนักปกครอง พระพุทธเจ้าเองก็ทรงมีความสัมพันธ์กับนักการเมืองหรือกับผู้ปกครองเป็นอย่างดี แต่พระองค์ทรงมีฐานะอยู่เหนือการเมืองหรือทรงเป็นกลางทางการเมือง ทรงเข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะการให้คำปรึกษาแนะนำ เพื่อที่จะทำให้การปกครองของประเทศนั้น ๆ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น สามารถอำนวยประโยชน์สุขให้กับประชาชนได้มากขึ้น พระองค์มิได้สนับสนุนหรือคัดค้านรูปแบบทางการเมืองการปกครองแบบใด ๆ โดยเฉพาะ ดังนั้นจึงทำให้รัฐและนักการเมืองหรือผู้ปกครองรัฐไม่เป็นที่ศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาแต่กลับหันมาช่วยส่งเสริมสนับสนุนพระพุทธศาสนา จนทำให้การเผยแผ่ศาสนาเป็นไปอย่างรวดเร็ว พระพุทธเจ้ามิได้เสนอรูปแบบการเมืองการปกครองแบบใหม่ขึ้นมาแต่ทรงเสนอแนะให้ปรับปรุงข้อบกพร่องของระบบการเมืองที่มีอยู่แล้วให้เป็นธรรมยิ่งขึ้น เพราะไม่ว่ารูปแบบการเมืองการปกครองแบบใดก็ตาม ล้วนแล้วแต่มีข้อผิดพลาดบกพร่องทั้งนั้น หากปรับปรุงข้อบกพร่องนั้น ๆ ให้เป็นธรรมแล้ว ระบบการเมืองนั้น ๆ ก็สามารถที่จะอำนวยประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนได้ ในเรื่องการปกครองและการบริหารงานของรัฐนั้น พระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นถึงอำนาจหรือความยิ่งใหญ่ของผู้ปกครองว่าเป็นเป้าหมายที่สูงสุดของการมีอำนาจ แต่ถือว่าเป้าหมายของการมีอำนาจคือ การสร้างประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนและประเทศชาติ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีหลักธรรมสำหรับผู้นำหรือเรียกว่าหลักรัฐศาสตร์สำหรับผู้มีอำนาจตามแนวพุทธไว้มากมาย ล้วนแล้วแต่เน้นย้ำให้ผู้ปกครองหรือผู้บริหารใช้หลักธรรมมาเป็นอำนาจ

มากกว่าที่จะใช้อำนาจมาเป็นธรรม และในขณะที่เดียวกันก็มีหลักธรรม สำหรับผู้ปกครองหรือประชาชนพึงยึดถือปฏิบัติด้วย เพราะรัฐจะเจริญก้าวหน้าหรือประชาชนจะประสบความสงบสุขได้นั้นมิได้ขึ้นอยู่กับผู้ปกครองฝ่ายเดียว แต่ต้องขึ้นอยู่กับประชาชนภายในรัฐด้วย เมื่อผู้ปกครองยึดหลักธรรมในการปกครองประชาชนในรัฐก็เป็นผู้ประพฤติธรรมนั่นคือ รัฐในอุดมคติของพระพุทธศาสนา

สรุปว่ารัฐศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ศึกษาถึงระบบการปกครอง ดังนั้นจำเป็นต้องนำหลักธรรมในทางศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาเข้าไปช่วย เพราะหลักธรรมหรือระบบในทางศาสนานั้นเป็นระบบที่สร้างคนให้เป็นคนดี เมื่อคนดีไปอยู่ในระบบใด ๆ ก็จะทำให้ระบบการเมืองการปกครองนั้น ๆ ดีตามไปด้วย ระบบในทางรัฐศาสตร์เป็นระบบการปกครองทางด้านร่างกาย ส่วนหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นระบบการปกครองด้านจิตใจ ดังนั้นรัฐศาสตร์กับศาสนาต้องไปพร้อม ๆ กันจะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้

ประยูร ฐมมจิตโต (2536: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาตามแนวคิดท่านพุทธทาสภิกขุ พบว่าเป็นการนำเอาแนวคิดทางพุทธศาสนาเข้ามาจัดใหม่โดยใช้สถานการณ์ที่เป็นจริงในสังคมไทย พุทธทาส ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า การศึกษาคือ สิ่งที่ทำให้ชีวิตก้าวหน้าอย่างถูกต้อง เริ่มต้นตั้งแต่คำว่าชีวิตคืออะไร ชีวิตของใคร พุทธศาสนาเถรวาทได้กล่าวไว้ว่า คนเราเกิดมามีศักยภาพทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี ฝ่ายไม่ดีเราเรียกว่ากิเลส หรืออนุสัยต่าง ๆ ซึ่งภาษาชาวบ้านเรียกว่าสัญชาตญาณที่ติดมากับจิตเป็นเรื่องของความโลภ โกรธ หลง และส่วนดีก็คือปัญญา ตัวคุณธรรมทั้งหลาย เพียงแต่จะพัฒนาตัวไหนบ้าง ขึ้นอยู่กับการปลูกฝังอบรม ฉะนั้นมนุษย์ที่สมบูรณ์ก็คือ มนุษย์ที่ไม่เห็นแก่ตัว

เชิงชาญ จงสมชัย (2538: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา พุทธธรรมและการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยในทัศนะพระธรรมปิฎก (ประยูร ฐมมจิตโต) เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรหลัก 3 ตัว คือ พุทธธรรม การเมือง กับการพัฒนาประชาธิปไตย อันจะนำไปสู่ทางออกของการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยในอีกแนวทางหนึ่งโดยใช้พุทธธรรมเป็นหลักคิด จากผลการวิจัยพบว่า ในทัศนะของพระธรรมปิฎก(ประยูร ฐมมจิตโต)นั้น การเมืองและการพัฒนาประชาธิปไตยต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม นั่นคือ การเมืองและประชาธิปไตยถือว่าเป็นส่วนของวินัย (การจัดระเบียบภายในสังคมมนุษย์) ที่ต้องสอดคล้องกับธรรม (สัจธรรมความจริงแห่งธรรมชาติ) จึงจะเป็นการเมืองและประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ และในส่วนของพัฒนาการเมืองและประชาธิปไตยนั้น ต้องเน้นไปที่การพัฒนาคุณภาพของคนเป็นสำคัญ คือ ต้องพัฒนาคุณภาพของคนในสังคมให้คนเป็นธรรมาธิปไตยโดยใช้หลักสิกขา (การศึกษา) ให้ครบสมบูรณ์ทั้งศีล สมาธิ ปัญญา และถือว่าสิ่งนี้เป็นเงื่อนไขแห่งความสำเร็จของการพัฒนาการเมืองและประชาธิปไตย และจากการมองด้วยแนวคิดดังกล่าวจะเห็นต่อไปว่า หลักพุทธธรรมสามารถมองและตีความการเมืองและ

ประชาธิปไตยได้สอดคล้องกับวิถีของความเป็นไทยได้มากกว่าหลักประชาธิปไตยแบบตะวันตก

พิเชษฐ มุสิกะ โปดก (ม.ป.ป.: 37) ได้ศึกษาความต่างในความเหมือน : ทศนะการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุกับพระธรรมปิฎก ได้ข้อสรุปว่า พระธรรมปิฎก มองว่าสังคมนที่ดี คือ สังคมที่ยึดถือธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นหลักของการกระทำและวินิจฉัยสิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยสติปัญญาที่พิจารณาอย่างถึงที่สุดด้วยความบริสุทธิ์ใจ ซึ่งทศนะเช่นนี้ก็ได้แตกต่างไปจากพุทธทาสภิกขุ ที่เห็นว่า สังคมที่ดีต้องเป็นสังคมที่ประกอบด้วยธรรม ยึดธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตหรือการที่พระธรรมปิฎกมองการเมืองว่าเป็นสิ่งดีงาม เป็นงานของรัฐที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคม เป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อคน จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนรวมทั้งพระสงฆ์ที่จะต้องสนใจการเมือง ซึ่งทศนะดังกล่าวไม่แตกต่างไปจากทศนะของพุทธทาส ที่มองว่า การเมืองคือการจัดการทำให้คนอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุข ด้วยความสงบสุขอย่างแท้จริง ดังนั้น การเมืองจึงเป็นเรื่องของธรรม การเมืองมีทั้งที่บริสุทธิ์และสกปรก (ขาดธรรม) มันก็เกี่ยวข้องกันอยู่ใน โลกมนุษย์ และที่โลกในปัจจุบันนี้ไม่มี ความสงบสุขก็เพราะการเมืองเป็นไปโดยไม่ถูกต้อง นอกจากนี้พระธรรมปิฎกยังมองว่า รูปแบบของการปกครองที่ดีนั้นจะเป็นรูปใดก็ได้ ทั้งนี้รูปแบบนั้นจะต้องสร้างประโยชน์ให้แก่ประชาชน จึงถือได้ว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่ดี แต่ถ้าจะมองให้ถึงที่สุดแล้ว การปกครองแบบประชาธิปไตยที่เป็นธรรมาธิปไตย คือรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด ซึ่งทศนะดังกล่าวนี้ไม่ได้แตกต่างไปจากทศนะของท่านพุทธทาสอีกเช่นเดียวกันที่มองว่า ระบบการเมืองต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็ประชาธิปไตย เผด็จการ สังคมนิยม หรือราชาธิปไตย ถ้าหากดำเนินการไปเพื่อจุดมุ่งหมายในการสร้างความผาสุกในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ท่านถือว่าเป็นระบบการเมืองที่ถูกต้องทั้งสิ้น ท่านได้เสนอแนวระบบการปกครองในอุดมคติของท่านที่เหมาะสมกับสังคมไทย คือ ชัมมิกสังคมนิยม ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าทศนะทางการเมืองของทั้งสองท่านนั้นถึงจะมีความแตกต่างกันก็ตาม แต่ก็ยังมีความเหมือนกัน นั่นคือการปกครองดังกล่าวจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการเมืองการปกครองที่มีธรรมเป็นหลักนั่นเอง

ปรีชา ช้างขวัญยืน (2540: 115-116) ได้อธิบาย ชัมมิกสังคมนิยม หรือสังคมนิยมอันประกอบด้วยธรรมนั้น แยกอธิบายได้ 2 อย่างคือ สังคมนิยมและชัมมิก ในส่วนที่เกี่ยวกับสังคมนิยม ท่านพุทธทาสเน้นการไม่เอาส่วนเกิน และการเจียดส่วนเกิน ซึ่งจะทำให้สำเร็จก็เมื่อมีลักษณะชัมมิก คือ คนจะต้องควบคุมตัวเองไม่ให้อยู่ในอำนาจของกิเลส คือ ความเห็นแก่ตัวของตนเสียก่อน นั่นคือมีชีวิตที่มีศีลธรรมหรือประกอบด้วยธรรมะ กับจะต้องเห็นแก่ผู้อื่นคือ มีความเมตตากรุณาจึงจะเจียดส่วนเกินหรือผลิตเพื่อผู้อื่นได้ ซึ่งพุทธทาสได้โยงเรื่องนี้เข้ากับธรรมชาติดและสิทธิตามธรรมชาติว่า คือ เป็นวิถีทางที่เป็นไปตามธรรมชาติและสิทธิที่เป็นธรรมชาติ คือ สิทธิที่จะไม่เอาส่วนเกิน นอกจากนั้นท่านยังเห็นว่า อุดมคตินี้จะสำเร็จได้ก็เมื่อมีเผด็จการ โดยธรรมราชาหรือธรรมิกราช

ข้อนี้ก็อาจนับรวมเข้าในลักษณะธัมมิกของสังคมนิยม ตามมติท่านพุทธทาสภิกขุ

ศ. ศิวรักษ์ (2533: 75) เขียนหนังสือ อิทธิพลพุทธทาสต่อสังคม ได้เสนอแนวความคิดสนับสนุนความคิดของพุทธทาสต่อการพัฒนาสังคม โดยกล่าวว่าทุกศาสนาที่ยิ่งใหญ่นั้นเดินทางร่วมกันได้กับศาสนาอื่นในการต่อต้านความเห็นแก่ตัว เดินทางร่วมกันในการต่อต้านการพัฒนาเพียงเสี้ยวเพียงส่วน เพียงวัตถุเพียงร่างกาย เพราะฉะนั้น การพัฒนาต้องเน้นที่จิตใจ ที่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มนุษย์จะต้องเกื้อกูลกันในสังคมอย่างเสมอภาคเสมอไหล่ อย่างเท่าเทียมกันให้มากที่สุดแต่แต่ละคนอาจจะใช้ศาสนาของตัววัฒนธรรมของตัว แต่จะต้องเคารพเพื่อนที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปมีศาสนาที่แตกต่างกันไป

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยนำเสนอในหัวข้อ ดังนี้ คือ แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีรายละเอียดในแต่ละหัวข้อตามลำดับ ดังนี้

1. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง แนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุกับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพประเภทการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) คือ การวิจัยที่ข้อมูลหลักมาจากสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือ เป็นต้น โดยใช้วิธีการค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้จำแนกเป็น 2 แหล่งใหญ่ ๆ คือ (1) ข้อมูลปฐมภูมิและ (2) ข้อมูลทุติยภูมิ

หน่วยที่ใช้ในการวิจัย คือ แนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุและแนวทางการนำหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารชั้นต้นและชั้นรองผู้ศึกษาได้ทำการเก็บรวบรวม และจะนำมาวิเคราะห์สรุปเชิงเนื้อหา แล้วนำเสนอในเชิงพรรณนาอธิบายประกอบเหตุผลตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ โดยโครงสร้างของเครื่องมือในการวิจัยนี้ ได้แบ่งออกเป็นหัวข้อ ดังนี้

1. ความหมายและความสำคัญของธัมมิกสังคมนิยม
2. องค์ประกอบของธัมมิกสังคมนิยม
3. หลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยม
4. แนวทางการนำหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนา

ประชาธิปไตยของไทย

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ จะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ โดยได้แยกไว้ดังต่อไปนี้

ข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาผลงานของพุทธทาสภิกขุ โดยเริ่มจากการฟังเทปบรรยายของท่าน เสร็จแล้วก็ศึกษาจากหนังสือต่าง ๆ เช่น ชัมมิกสังคมนิยม ธรรมะกับการเมือง วิถีประชาธิปไตยและหนังสืออีกหลายเล่ม เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาผลงานของท่านอาจารย์แล้ว ผู้ศึกษาได้จัดข้อมูลเหล่านั้น โดยการจัดบันทึกและแยกแยะเป็นหัวข้อตามที่ต้องการศึกษาคือ ได้ศึกษาค้นคว้าหาความหมายและความสำคัญของแนวคิดชัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาส ศึกษาถึงองค์ประกอบที่สำคัญและค้นหาวิธีการที่จะนำไปสู่แนวคิดชัมมิกสังคมนิยมที่ท่านอาจารย์ได้แสดงไว้ หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูล โดยข้อมูลหลักมาจากหนังสือของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุแล้ว ผู้วิจัยก็นำมาเขียนตามลำดับหัวข้อที่ได้กำหนดไว้

ข้อมูลทุติยภูมิคือ การศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง หลังจากที่ได้ศึกษาแล้ว ได้จัดบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะทำการศึกษา นำข้อมูลมาวิเคราะห์วิจัยเนื้อหา นำข้อมูลมาคัดแยกจำแนกเป็นหมวดหมู่ตามต้องการที่จะศึกษา

สำหรับการศึกษาวิจัยเรื่อง การนำแนวชัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลโดยส่วนใหญ่จากหนังสือเช่นกัน เช่น หนังสือการมีส่วนร่วมของประชาชน การเมืองของประชาชน อำนาจของปวงชน ศาสนากับการพัฒนาประชาธิปไตย พระพุทธศาสนา: แนวคิดเพื่อพัฒนาสังคมและการเมือง เป็นต้น เมื่อศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยได้คัดแยกเนื้อหาที่ต้องการศึกษาตามหัวข้อ คือ ประชาธิปไตยคืออะไร การพัฒนาคืออะไรและการนำแนวคิดชัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย หลังจากได้จัดบันทึกและคัดแยกข้อมูลตามที่ต้องการแล้ว ผู้วิจัยนำมาจัดทำตามหัวข้อที่กำหนดไว้

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิมาวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์หรือเป็นวิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Description analytical) โดยการวิเคราะห์เนื้อหาแนวคิดชัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุจากหนังสือ เอกสารและการแสดงธรรม โดยเริ่มต้นด้วยการกำหนดเป้าหมายคือ ความหมายและความสำคัญของชัมมิกสังคมนิยมคืออะไร องค์ประกอบของชัมมิกสังคมนิยมคืออะไร หลักการแนวคิดชัมมิกสังคมนิยมคืออะไร ประชาธิปไตยคืออะไร การพัฒนาคืออะไร พร้อมทั้งแนวทางที่จะนำหลักการแนวคิดชัมมิกสังคมนิยมมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่อง แนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุกับการพัฒนา
ประชาธิปไตยของไทย ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการวิจัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ว่าแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ ผู้วิจัยกำหนดใช้ประชากร
ในการศึกษา คือ แนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ ท่านได้กล่าวถึงแนวคิดธัมมิกสังคมนิยม
นี้ไว้ในหลายที่หลายวาระ แต่เริ่มเด่นชัดเมื่อหลังเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่
จากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมจากการอ่านงาน
ของพุทธทาสภิกขุ เช่น หนังสือ บทความต่าง ๆ เป็นต้น คือ

จากหนังสือ **ธัมมิกสังคมนิยม (Dhammic Socialism)** พิมพ์ครั้งที่ 1 เดือน สิงหาคม
2548 โดยสำนักพิมพ์สุภาพใจ หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น 4 หัวข้อ คือ

1. ประชาธิปไตยแบบสังคมนิยม
2. สังคมนิยมตามหลักแห่งศาสนา
3. สังคมนิยมชนิดที่ช่วยโลกได้
4. ค่าและความจำเป็นที่ต้องมีศีลธรรม

1. ประชาธิปไตยแบบสังคมนิยม เป็นการกล่าวเสนอแก่นักสังคมนิยมสังเคราะห์ฝ่ายศาสนา
ที่สวน โมกขพาราม เมื่อ 11 พ.ย. 2516 ท่านกล่าวไว้ 3 หัวข้อ (พุทธทาสภิกขุ 2548: 28-60) คือ

1.1 การสังคมนิยมสังเคราะห์อันสูงสุด คือ การทำให้เราถอยหลังเข้าคลอง

1.2 สังคมนิยมสังเคราะห์ แปลว่า สังคมนิยมทุกศาสนาในโลกนี้เป็นสังคมนิยม
พระศาสดาต้องการให้ยึดหลักสังคมนิยม เพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของสังคมนิยมเป็นใหญ่ ถ้าเห็นแก่ตัวก็
เป็นช่องให้เกิดกิเลส

1.3 ศาสนาหรือศีลธรรมนั้นกำลังหายไปจากโลก เหลือแต่ในรูปปรัชญา คือการหา
 สัจจะเพื่อสัจจะ ถ้าเป็นวิทยาศาสตร์จะหาสัจจะเพื่อประโยชน์แก่นมนุษย์ ศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ มี
 จุดหมายอย่างเดียวกันหมดทุกศาสนา คือ ทำลายความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ตัวเป็นต้นเหตุแห่ง
 ปัญหาทั้งหลาย ศีลธรรมคือศาสนาในส่วนที่เป็นศีลธรรมกำลังหายไปจากโลกอย่างน่าวิตก

2. สังคมนิยมตามหลักแห่งศาสนา เป็นการบรรยายอบรมแก่ผู้ช่วยผู้พิพากษา รุ่นที่ 15 ที่
 สวนโมกขพลาราม ไซยา เมื่อ 15 กันยายน 2517 (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 65-126)

2.1 ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ศีลธรรม ศีลธรรมเป็นเหตุให้เกิดความปกติและเป็นภาวะแห่ง
 ความปกติ สังคมนิยมเป็นศีลธรรมระบบหนึ่ง ถ้าเป็นเหตุให้เกิดความวุ่นวายก็เป็นเรื่องความไร้
 ศีลธรรม ระบบสังคมนิยมคือระบบที่ประกอบด้วยศีลธรรมยิ่งกว่าระบบใด

2.2 คำที่มีความหมายกำกวม ท่านได้ให้ความหมายของคำเหล่านี้คือ

1) การเมือง คือคำสำหรับอุดมคติอันหนึ่งที่จะใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากการที่
 มีคนหรือมีอะไรมา ๆ

2) อุดมคติทางการเมือง คือ ศีลธรรมอีกระบบหนึ่ง

3) ระบบเศรษฐกิจ คือ ระบบศีลธรรมในแง่ที่เกี่ยวกับเรื่องจะต้องกินต้องใช้และ
 ต้องประกอบอยู่ด้วยศีลธรรมโดยตรง

4) ระบบการปกครอง คือ การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากคนหมู่มาก ถ้าระบบการ
 ปกครองถูกต้องก็ยิ่งต้องเกี่ยวกับศีลธรรม จนกระทั่งเป็นตัวศีลธรรมอันหนึ่งไปเลย

5) ศาสตร์สังคม คือ ของมีคมที่จะตัดปัญหาทางสังคม

2.3 รูปแบบของการเมือง สิ่งที่เรียกว่าการเมือง คือระบบศีลธรรมอันเร้นลับ

1) ประชาธิปไตย ในทางหนึ่งก็เป็นเครื่องมือสำหรับเอาเปรียบหรือทำร้ายผู้อื่น
 ในอีกทางหนึ่งก็เป็นเครื่องมือสำหรับสร้างสันติภาพ

- ประชาธิปไตยเสรีนิยม ก็เปิดเสรีเต็มที่ แล้วก็ไม่ได้จำกัดความไว้ชัดว่าเสรี
 อย่างไร

- ประชาธิปไตยสังคมนิยม ปลอดภัยกว่าเสรีนิยม โดยจะมุ่งทำประโยชน์แก่
 สังคมเสรีนิยมนั้นทำไม่ได้เนื่องด้วยความเห็นแก่ตัว และถ้าเป็นสังคมนิยมต้องประกอบอยู่ด้วย
 ธรรมเสมอ เรียกว่า ธรรมิกสังคมนิยม

- ประชาธิปไตยเผด็จการ คำว่าเผด็จการเป็นเพียงวิธีปฏิบัติงานเท่านั้นมิใช่เป็น
 หลักปฏิบัติในฐานะอุดมคติ

2) สมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระราชาที่ประกอบด้วยทศพิธราชธรรม คือ พระราชา
 ที่ทำหน้าที่สร้างความพอใจให้กับสังคม นี่เป็นต้นตอของสังคมนิยมที่บริสุทธิ์ ไม่ใช่ระบบที่ต้องเลิก

บางที่ระบบนี้จะแก้ปัญหาของโลกได้ดีกว่าระบบใด ๆ พระราชาที่ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรม เป็น
ทรราช ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลส ระบบนี้ควรยกเลิก

3) ระบบธัมมิกสังคมนิยมเผด็จการหรือประชาธิปไตยชนิตธัมมิกสังคมนิยม
เผด็จการคือระบบประชาธิปไตยแบบสังคมนิยมที่ประกอบด้วยธรรม แล้วดำเนินงาน โดยวิธี
เผด็จการ

3. สังคมนิยมชนิดที่ช่วยโลกได้ บรรยายในวันล้ออายุ เมื่อ 27 พ.ค. 2518
(พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 129-174) สังคมนิยมของชาวโลกนั้นเป็นเรื่องเด็กเล่น เป็นเรื่องเด็กอมมือที่
ไม่รู้จักอะไร แม้จะมีหลายสิบรูปแบบล้วนแต่เป็นสังคมนิยมทั้งนั้น (ความคิดเห็นอันเป็นส่วนของ
แต่ละบุคคล) ระบบสังคมนิยมที่ดีเลิศและวิเศษอยู่แล้วคือระบบสังคมนิยมที่เป็นธรรมะสังจะ สังคม
นิยมอันแท้จริงของธรรมชาติที่เห็นเพื่อนมนุษย์ เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเพื่อนทุกอย่างที่จะดู
ตายกันไม่ได้

สังคมนิยมหมายถึง รวมอยู่ด้วยกัน อาศัยกันและกัน ธรรมะสังจะของธรรมชาติ คือ
ไม่มีอะไรที่จะอยู่แต่ลำพังส่วนเดียว ตัวเดียว โดดเดี่ยวคนเดียวได้ การอยู่กันเป็นสังคมนิยมเป็นความ
ต้องการของธรรมชาติ สังคมนิยมไม่ใช่หมายเฉพาะคนอย่างเดียว รวมไปถึงธรรมชาติทั้งหลายทั้ง
ปวงด้วยภัย คือ การทำลายล้างกันเกิดจากสังคมนิยมบ้าเลือดชนิดที่เป็นสังคมนิยม คือเห็นแก่พวก
ตัวเกิน ไป ไม่เห็นแก่พวกอื่น แม้พวกอื่นก็เป็นมนุษย์ที่อยู่ร่วมโลกกัน ฉะนั้น ขอให้เจตนารมณ์แห่ง
สังคมนิยมอันบริสุทธิ์ประกอบด้วยธรรมนั้นแหละเป็นเครื่องป้องกัน เป็นเครื่องห้ามกันที่จะช่วย
โลกได้

4. ค่าและความจำเป็นที่ต้องมีศีลธรรม บรรยายประจำวันเสาร์เป็นครั้งที่ 3 ของภาค
อาสาพหุชา (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 178-221) ค่าของศีลธรรมและความจำเป็นที่มนุษย์จะต้องมี
ศีลธรรม ศีลธรรม คือธรรมที่ทำให้มีความเป็นปกติ สี-ละ แปลว่า ปกติ คำว่าปกติ คือไม่กระทบ
กระทบใคร ๆ และตัวเอง คือไม่ทำใคร ๆ ให้เดือดร้อนและไม่ทำตัวเองให้เดือดร้อน

ปกติ มี 2 ระดับ คือ ปกติตามธรรมชาติ คือมีกฎเกณฑ์อยู่ตามธรรมชาติ เช่น ต้องกิน
เดิน ยืน นั่ง นอน เป็นต้น และปกติ สำหรับปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นที่มนุษย์จะต้องช่วยทำ

ความจำเป็นที่จะต้องมีศีลธรรม หมายถึง ศีลธรรมที่มนุษย์จะต้องบัญญัติและปฏิบัติ
ตามให้ถูกต้อง (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 184)

ค่า คือ สิ่งที่มีบัญญัติกันขึ้นมาว่ามันมีค่าตามความรู้สึกรู้สึกของตน ๆ ค่า มี 2 ความหมาย
(พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 184-185) คือ ตามที่มนุษย์แต่งตั้งบัญญัติตามต้องการ และที่ธรรมชาติ
ต้องการหรือเรียกร้องอยู่ในส่วนลึกซึ่งที่สุดนั้น เราต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติอยู่
ส่วนหนึ่งด้วยเราจึงจะรอดตายอยู่ได้

ค่า ตามความต้องการของมนุษย์ คือ

1. ค่าทางวัตถุ คือ กำหนดขึ้น โดยเอาปากเอาท้องหรือเอาเนื้อเอาหนังเอรีดอ้อยเป็นเกณฑ์ เป็นเรื่องวัตถุอย่างเดียวไม่มองเห็นค่าทางนามธรรมทางจิตใจ

2. ค่าทางไสยศาสตร์มีรากฐานอยู่บนความงมงาย เช่น วัตถุขลัง ศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

3. ค่าอย่างเศรษฐกิจ ขึ้นอยู่กับความต้องการกับสิ่งที่สนองความต้องการ ถ้าต้องการมากก็แพง สิ่งสนองความต้องการมีไม่พอก็แพง

4. ค่าจากความต้องการของธรรมชาติ ธรรมชาติมีหลักตายตัวว่า เราจะต้องทำอะไร เราก็จะต้องทำอย่างนั้น ถ้าเราไม่ทำอย่างนั้นเราจะต้องลำบาก จะเจ็บไข้หรือจะตาย

ค่าของศีลธรรมตามธรรมชาติ คือ ธรรมชาติต้องการให้คนมีศีลธรรมอย่างนี้ ๆ แล้วคนก็ไม่สนใจ คนไปสนใจแต่ค่าในทางความต้องการของเนื้อหนังของปากท้อง ซึ่งทำให้เห็นแก่ตัวมากขึ้น ๆ แล้วเอาเปรียบกัน เบียดเบียนกัน เดือดร้อนกันไปทั้งโลก (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 192)

สรุป มนุษย์เราจะต้องมีศีลธรรมจึงจะอยู่กันเป็นผาสุก ถ้าเราไปหลงในค่าของวัตถุที่มันหลอกเราให้รักให้เกลียด เราไม่มีทางที่จะมีศีลธรรมที่ดีได้ เราจะไปหลงรักหลงเกลียดหลงบูชาสิ่งที่ไม่ควรบูชา แล้วก็เกลียดสิ่งที่ควรบูชา ค่า เป็นสิ่งที่หลอกหลวงที่สุด เป็นต้นตอแห่งปัญหาทั้งปวง เราต้องรู้จักและควบคุมได้ตามสมควร เราจึงจะมีศีลธรรมดีที่สุด

จากหนังสือ “ธรรมะกับการเมือง” บรรยาย ณ สวน โมกขพลาราม ประจำวันเสาร์ ภาคอาสาพัฒนา ระหว่างวันที่ 3 กรกฎาคม 2519 ถึงวันที่ 25 กันยายน 2519 มีเว็บบ้างในบางเสาร์ รวมการบรรยายทั้งสิ้น 11 ครั้ง พุทธทาสภิกขุได้สะท้อนปัญหาที่เกี่ยวกับการเมืองและประชาธิปไตยไว้หลายประเด็นที่น่าสนใจ เช่น (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 125-135)

1. ปัญหาของมนุษย์มีแต่จะไปในทางที่รุนแรงยิ่งขึ้นตามความก้าวหน้า เจริญรุ่งเรืองของสิ่งที่เรียกว่า การศึกษา

2. มนุษย์ไม่มีอิสรภาพในการใช้สติปัญญาแก้ไข

3. ความไม่มีอิสรภาพอันเหมาะสม

4. คนไม่ยอมรับ หรือไม่เข้าใจว่าการเมืองคือธรรมะ ในฐานะที่เป็นศีลธรรมหรือจริยธรรม

5. คนทั่วไปก็เห็นว่า การเมืองกับธรรมะนี้เข้ากันไม่ได้

6. คนต้องการประโยชน์ของตนก่อนที่จะต้องการสันติภาพ หรือสันติสุขของโลก

7. คนต้องการความสุขทางวัตถุทางรูปธรรม

8. นักการเมืองต้องการครองโลก ครองเพื่อความประสงค์ของกิเลสของตน ไม่ใช่ครองเพื่อให้มีธรรมะขึ้นมา

9. นักการเมืองถือเป็นหลักเสียว่าประโยชน์ของตน หรือของประเทศของตนก็ตาม มั่นอันเดียวกัน

10. การเมืองของนักการเมืองชนิดที่ได้กล่าวมานี้ ซึ่งไม่ประกอบไปด้วยธรรมะ แต่เป็นการเมืองที่กำลังมีอยู่ในโลก เต็มไปทั้งโลกครอบงำโลกอยู่

11. เกิดนายทุนขึ้นมาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน

12. เกิดโรคคอร์รัปชันของนักการเมือง หรือผู้นำประเทศต่อผลประโยชน์ส่วนรวมของชาติ หรือข้าราชการที่มีการคอร์รัปชันนโยบาย เป็นต้น

13. การคุมพวกกันเข้ามาเพื่อครองเมืองของกลุ่มนักการเมือง นายทุน

14. ปัจจุบันนี้ถือกันว่า การที่เรา (นักการเมือง ผู้นำประเทศ หรือข้าราชการ) สามารถใช้อำนาจนั้น ๆ ได้ นั่นแหละคือธรรม เป็นการใช้อำนาจของนักการเมือง ผู้นำประเทศ หรือแม้แต่ในวงราชการ ในทางที่มีขอบจนเกิดปัญหาขึ้นในสังคม

15. การศึกษาตกเป็นทาสของการแสวงหาประโยชน์ หรืออำนาจทางเนื้อหนัง

16. ไม่มีใครเชื่อถือ ไม่มีใครยอมรับว่าเราเกิดมาเพื่อรับใช้พระเจ้าในความคิดของพุทธทาสภิกขุ พระเจ้าในที่นี้ หมายถึงกฎธรรมชาต ซึ่งถือว่าเป็นหลักพุทธธรรม หรือแก่นพุทธธรรมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

17. เมื่อมนุษย์ไม่ได้เกิดมาเพื่อรับใช้ธรรมจิตใจก็เปลี่ยน

18. เมื่อแยกเอาตัวคนออกมาเสียจากธรรมะก็มามีตัวตนอย่างโลก ๆ อย่างชาวบ้านอย่างกิเลส

19. ความต้องการทางการเมืองของนักการเมือง นายทุนอยู่นอกกฎหมายเหนือเหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น

20. สิ่งที่เรียกว่าการเมืองของคนในยุคนี้ มันคือสิ่งที่อยู่ใต้ฝ่าเท้าของกิเลสรวมกันของทุกคน ทุกคนที่บูชาเรื่องกิน เรื่องกำม เรื่องเกียรติ

21. เดิมนี่การเมืองของประเทศเล็ก ๆ กลายเป็นศูนย์รับใช้ของประเทศมหาอำนาจ คือประเทศที่ด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนาต้องตกเป็นเบี้ยล่างของประเทศมหาอำนาจใหญ่ ๆ คือ มีการเสียเปรียบในชั้นเชิงการต่อรองในเรื่องผลประโยชน์ของชาติเสมอ เป็นต้น

22. ระบบการเมืองไม่มีความเป็นประชาธิปไตยในระดับสูง คือ ในระดับชาติในระดับที่เป็นระหว่างชาติ

23. โลกนี้มีแต่ประชาธิปไตยกอบโกย ไม่มีประชาธิปไตยเมตตากรุณา

จากหนังสือ “ธรรมะกับการเมือง” ในหนังสือเล่มนี้ได้รวบรวมธรรมบรรยายของท่านพุทธทาสภิกขุไว้ 4 หัวข้อ คือ(พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 10-23)

1. การเมืองกับธรรมะ
2. การเมืองคือธรรมะ
3. ธรรมะสำหรับนักการเมือง
4. ทำอย่างไรโลกนี้จะมีการเมืองในระบบธรรมะ

1. การเมืองกับธรรมะ บรรยาย ณ ลานหินโค้ง วันที่ 3 กรกฎาคม 2519

ท่านพุทธทาสภิกขุตั้งข้อสังเกตว่า โลกในปัจจุบันนี้ไม่มีความสุข เราหาความสุขไม่ได้ ก็เพราะว่าไม่มีความถูกต้องทางการเมือง การเมืองยุ่งยากเพราะคนไม่รู้จักรับการเมืองว่า การเมือง คือ การช่วยกันแก้ปัญหาของบ้านเมือง

1. ปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากคนอยู่กันมาก ๆ เพิ่มมากขึ้นทุกที
2. การเมือง มักหมายถึง ปัญหาที่เกี่ยวข้องกันระดับบ้านเมืองในประเทศ
3. ความหมายของการเมืองควรต้องเนื่องด้วยธรรมะ

สรุปความหมายการเมือง คือ ระเบียบปฏิบัติช่วยกันจัดบ้านเมืองหรือสังคมหรือโลก ให้มันหมดปัญหา ปัญหานั้นคือสิ่งที่สร้างวิกฤติการณ์ คือความ ไม่อยู่กันเป็นผาสุก

ธรรมะ 4 ความหมาย (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 25-36) 1) สภาวะธรรม คือตัวธรรมชาติ คือ ปราบกฎการณทั้งหลาย 2) สังกรรม คือ กฎของธรรมชาติ 3) ปฏิบัติธรรม คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ 4) ปฏิเวธธรรม คือ ผลที่ได้รับตามสมควรแก่หน้าที่

ธรรมะในความหมายอย่างอื่น (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 42-64)

1. ศิลธรรม คือ สิ่งที่จะทำให้ปกติ มี 3 คือ ระดับบุคคล ระดับสังคม ระดับโลก
2. ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม คือ สิ่งที่น่ามาประพุดกันจนเคยชินเป็นนิสัย
3. การปกครอง เศรษฐกิจ สงคราม ฯลฯ
4. ธรรมะในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ ความสำเร็จที่มาจากอำนาจ
5. ธรรมะในฐานะสิ่งสร้างนักการเมืองโพธิสัตว์ คือ ที่หายใจเป็นประโยชน์ของผู้อื่น

ธรรมะในความหมายสูงสุด คือพระเจ้า ผู้สร้าง ผู้ควบคุม ผู้ทำลายล้าง ในพุทธศาสนา เรียกว่า พระธรรม ในนามว่ากฎอหิทัปปัจจยตา คือกฎที่บันดาลให้เกิดการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป

ความหมายของการเมืองตามตัวหนังสือ คือ การจัดการเป็นอยู่ของคนมาก ๆ ให้มันหมดปัญหา ความหมายของการเมืองตามธรรมชาติ คือ กิริยาแห่งการต่อสู้และปรับปรุง

ระบบการเมืองปัจจุบัน มี 2 ระบบ คือ การเมืองบริสุทธ์ คือการเมืองของสัตบุรุษเป็นการเมืองแท้ และ การเมืองระบบคดโกง คือการเมืองของคนพาล (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 79)

เหตุผลว่า โลกต้องมีธรรมเป็นการเมือง อำนาจของวัตถุนิยมทำให้นักการเมืองมุ่งแต่จะเอาประโยชน์ โดยไม่ต้องนึกถึงศีลธรรม เพราะฉะนั้นต้องชี้แจงกัน ไปตั้งแต่พื้นฐาน ให้คนที่

หน่วย ๆ หน่วยหนึ่งของโลกนี้เข้าใจความถูกต้องเกี่ยวกับพระธรรม ที่ไม่เป็นไปเพื่อศีลธรรม คือว่า ตกอยู่ในห้วงแห่งความกลัว คือกลัวแพ้ กลัวอดหรือว่ากลัวไม่มีรสชาติ ก็เลยไม่กล้าจะเงื่อไปมอง ศีลธรรมเอาแต่เรื่องการเมืองประโยชน์ เลยไม่รู้จักรเมืองที่ประกอบด้วยธรรมที่จะช่วยได้ จึงตก อยู่ในภาวะจำเป็นที่ต้องทิ้งธรรม

ถ้ารู้จักการเมืองอย่างถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติแล้วจะเห็นว่าการเมืองก็คือธรรมะ ระบบธรรมะที่จะช่วยให้มนุษย์อยู่เป็นปกติ เดียวนี้การเมืองชนิดนี้มีไม่ได้ในโลกเพราะว่ามนุษย์ตก เป็นทาสของวัตถุคือ ความสุขทางเนื้อหนัง การเมืองที่ถูกต้องต้องเกี่ยวข้องกับทุกคน จะต้องมีการเมืองของธรรมะอย่าไปเล่นการเมืองระบบของกิเลส

2. การเมืองคือธรรมะ ธรรมบรรยาย ณ หิน โฉง วันที่ 10 กรกฎาคม 2519

สิ่งที่เรียกว่าการเมืองนั้นคือ ระบบการจัดหรือการกระทำเพื่อคนจำนวนมากจะอยู่กัน โดยปราศจากปัญหา โดยไม่ต้องใช้อาชญา ชื่อว่าปัญหาแล้วก็ยอมเป็นความทุกข์ทั้งนั้น ธรรมะ เท่านั้นที่ทำความแตกต่างระหว่างคนจากสัตว์ ปราศจากธรรมะแล้วคนกับสัตว์ก็เหมือนกัน

ธรรมะ 4 ความหมาย (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 107)

1. สภาวะธรรม คือสิ่งที่กำลังมีอยู่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ

เห็นปฏิจสงมุปรบาท คือ เห็นธรรม การมองเห็นการปรุงแต่งของสิ่งที่เป็นเหตุและผล การเมืองนั้นก็คือ การที่เหตุอย่างหนึ่งปรุงแต่งผลอย่างหนึ่งขึ้นมา

2. สัจธรรม คือ กฎของธรรมชาติ ซึ่งมีทั้งฝ่ายที่มนุษย์ต้องการและไม่ชอบ

3. ปฏิบัติธรรมคือ หน้าที่ที่สิ่งที่มีชีวิตประพฤติกกระทำตามกฎนั้นถ้าไม่ทำจะต้องตาย หรือจะต้องทนอยู่ไม่ได้ ไม่มีความสงบสุข ธรรมะคือหน้าที่ที่จะต้องประพฤติกกระทำให้อยู่กันเป็น ผาสุกทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวม

4. ปฏิเวธธรรม คือ ผลที่เกิดขึ้นตามสมควรแก่หน้าที่ที่ได้ปฏิบัติไป

ปัญหาของมนุษย์สมัยนี้ก็คือไร้สันติภาพ ไร้ความสงบสุข มีแต่จะไปในทางรุนแรง ยิ่งขึ้น ตามความก้าวหน้าเจริญรุ่งเรืองของสิ่งที่เขาเรียกกันว่า การศึกษา แต่เป็นการศึกษาเพื่อทำให้ มนุษย์เป็นทาสของกิเลสตัณหามากขึ้นและต้องทนทุกข์ทรมานมากขึ้น

ความไม่มีอิสรภาพอันเหมาะสม (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 134)

1. ไม่มีอิสรภาพในการที่จะรวบรวมเอามาสำหรับวินิจฉัย

2. ไม่มีอิสรภาพในการที่จะวินิจฉัย

3. ไม่มีอิสรภาพในการที่จะเลือก

4. ไม่มีอิสรภาพที่จะเลือก ไม่มีอิสรภาพในการที่จะปฏิบัติ

อิสรภาพตามความเหมาะสม (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 135-142)

1. อิสระภาพในการรวบรวม
2. อิสระภาพในการวินิจฉัย
3. อิสระภาพในการเลือก
4. อิสระภาพในการปฏิบัติ

สรุป ไม่จำเป็นที่จะต้องเอาตามที่เขาเขียนให้เราเรียน โลกนี้กำลังเป็นโลกแห่งความ หลอกลวงยิ่งขึ้นทุกที สิ่งที่เขาเขียนให้เราเรียนมันก็ยังเป็นความหลอกลวงมากขึ้นทุกที

หลักกาลามสูตร 10 ประการ (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 143-149)

1. อย่าเชื่อเพราะฟังตาม ๆ กันมา
2. อย่าเชื่อเพราะปฏิบัติตาม ๆ กันมา
3. อย่าเชื่อเพราะกำลังเล่าลือ
4. อย่าเชื่อด้วยการอ้างตำรา
5. อย่าเชื่อเพราะเหตุแห่งตรรกะ
6. อย่าเชื่อเพราะเหตุแห่งนัยยะ(วิธีของปรัชญา)
7. อย่าเชื่อโดยการตรึกตามอาการ
8. อย่าเชื่อเพราะว่ามันเข้ากับความคิดของเรา
9. อย่าเชื่อเพราะผู้พูดน่าเชื่อ
10. อย่าเชื่อเพราะเป็นครูของเรา

3. ธรรมเนียมสำหรับนักการเมือง ธรรมเนียมบรรยาย ณ หินโค้ง วันที่ 14 สิงหาคม 2519

ธรรมเนียมกับการเมืองเป็นของที่เนื่องกันแยกกันไม่ได้ เพราะว่าธรรมเนียมมาอยู่ในรูปแบบของการเมือง การเมืองคือธรรมเนียม คนธรรมดาไม่เข้าใจมองไม่เห็นว่าเป็นอย่างนั้นได้ เพราะเขารู้จักแต่การเมืองในภาษาคน คือการเมืองเรื่องสกปรก การเมืองเรื่องกอบโกย พระเป็นเจ้าคือสุดยอดของนักการเมือง ถ้าเป็นนักการเมืองกันอย่างถูกต้องต้องเป็นนักการเมืองของพระเจ้า ไม่ใช่ นักการเมืองของกูของตัวกูหรือของกิเลสของกู (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 152-153)

ธรรมเนียมใน 4 ความหมาย ธรรมเนียมคือปรากฏการณ์ที่ปวง ธรรมเนียมคือกฎของธรรมชาติ ธรรมเนียมคือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ธรรมเนียมคือผลที่จะได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ นี่มันเกี่ยวกับโลกนี้อย่างแยกกันไม่ออก (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 156)

บ้านเมืองทั้งหลาย นี่คือปรากฏการณ์ของธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา แม้เป็นปัญหาทางการเมือง มันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ มนุษย์มีหน้าที่ที่จะต้องสะสางเรื่อง การเมือง เรื่องปฏิบัติทางการเมืองนี้ก็เพื่อจะสะสางปัญหาของมนุษย์ให้หมดไป คือขจัดความทุกข์ ความยากลำบากให้หมดไป แล้วในที่สุดก็ได้รับความสงบสุข ซึ่งก็เป็นธรรมเนียมอีกความหมายหนึ่ง

ฉะนั้น ทุกคนหลีกเลี่ยงจากกฎเกณฑ์อันนี้ไม่ได้ เราจะหลีกเลี่ยงจากการกระทำที่กำลังกระทำอยู่เพื่อสิ่งนี้ก็ไม่ได้ ขอให้มองในแง่ลึกถึงขนาดนี้ ก็จะรู้ว่า สิ่งที่เรียกว่าการเมืองนั้นมิได้อยู่แก่คนทุกคน กระทั่งว่าคนทุกคนมีส่วนแห่งการเป็นนักการเมืองไม่มากก็น้อย (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 153)

ธรรมะสำหรับนักการเมืองแบบของพระเจ้า (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 155)

การเมืองของพระเจ้า คือการจัดการกระทำให้สังคมอยู่เป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้อำญา

1. ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรม

2. การเมืองคือ การจัดการหรือการกระทำให้สังคมอยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้อำญา

3. สังคมคือ หลาย ๆ คน ฉะนั้นปัญหาที่เกิดจากคนหลายคนจึงเป็นปัญหาทางการเมือง

4. ทุกคนจะต้องสนใจรับรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าการเมือง เพราะประชาชนมีส่วนรู้เห็น

แล้วก็คัดเลือกตัวนักการเมืองที่จะทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งในนามของประชาชนหรือเพื่อ

ประชาชนหรือเพื่อร่วมกันก็ได้ ฉะนั้นทุกคนต้องสนใจกับธรรมะในรูปของการเมืองหรือการเมือง

ชนิดที่เป็นธรรมะ

5. การเมืองต้องเป็นการเมืองของพระเจ้าเสมอ คือ การเมืองชนิดที่ทำเพื่อประโยชน์

ส่วนรวมโดยตรง การเมืองคือธรรมะ นักการเมืองก็ต้องเป็นนักการเมืองของธรรมะคือของพระเจ้า

ธรรมะสำหรับนักการเมืองที่ต้องถือปฏิบัติ (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 170)

1. ธรรมะลักษณะที่เป็นการเมือง เป็นธรรมะบริสุทธิ์เพื่อสังคมมนุษย์อยู่กันเป็นผาสุก

2. นักการเมืองแท้ต้องเป็นปุชนิยบุคคล คือ นักการเมืองที่ยึดถืออุดมคติโพธิสัตว์

โพธิสัตว์คือ ผู้ที่เสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อส่วนรวม

3. นักการเมืองต้องเป็นคนของพระเจ้าไม่ใช่เป็นคนของประโยชน์

4. นักการเมืองต้องเป็นสัตบุรุษ คือหมดกิเลสแล้ว เย็นแล้ว เกือบบาปยิ่งกว่าสิ่งใด

5. ธรรมะสำหรับนักการเมืองคือ การที่เขาจัดให้ระบบการเมืองของตนประกอบอยู่ด้วย

ธรรม ระบบการเมืองหมายถึงวิธีการ วิธีการประกอบไปด้วยธรรมจะแก้ปัญหาได้

ข้อธรรมสำหรับจัดระบบการเมือง (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 193)

1. ธรรมขั้นรากฐานคือ สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมด

2. ต้องมีธรรมสำหรับมนุษย์ ธรรมะนี้ช่วยจัดมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ การเมืองที่ประกอบ

ด้วยธรรมจึงจะเป็นระบบการจัดมนุษย์ให้มีความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้องตามมนุษยธรรม

3. ตัวความรู้ คือ รู้อิทัปปัจจยตา ที่ต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย คือ หัวใจของธรรม

ธรรมะของนักการเมืองที่มีอยู่จริง (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 200-207)

1. การผลัดกันคุมทีมเข้ามาครองเมืองอย่างยื้อแย่งกัน ทำลายกันตามแบบ

ประชาธิปไตยจากสัญญาติญาณอย่างสัตว์

2. นักการเมืองคือผู้หาประโยชน์ให้แก่ชาติของตนแต่ต้องของพวกเขาของตนก่อน
3. หาโอกาสหรือชิงโอกาสกันและกันเพื่อหาลาภลอยชั้นเลิศ
4. ถือหลักกว่าเอาดี เอาเด่น เอาดังแล้วเพื่อ กิน กาม เกียรติ
5. ทำให้การเมืองแยกตัวออกจากศีลธรรมยิ่งขึ้นทุกที เพราะว่าเป็นทาสของประโยชน์
6. ไม่รู้ความหมายของคำว่า การเมือง ไม่รู้ความหมายของคำว่าธรรมะ แล้วไปยึดถืออุดมคติบ้า ๆ บอ ๆ แยกแขนงไปเป็นแขนงตามประโยชน์ ตามความคิดเห็นหรือความ โง่ของตัว
7. ไม่รู้สึกรับผิดชอบ
4. ทำอย่างไร โลกนี้จะมีการเมืองในระบบธรรมะ ธรรมบรรยาย ณ หินโค้ง 14 สิงหาคม 2519 ปัญหาที่ทำให้โลกนี้ไม่มีการเมืองในระบบธรรมะ พุทธทาสภิกขุแสดงไว้ (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 217-238) คือ

1. คนไม่ยอมรับหรือไม่เข้าใจว่า การเมืองคือธรรมะ ในฐานะที่เป็นศีลธรรมหรือจริยธรรม
2. คนทั่วไปเห็นว่า การเมืองกับธรรมะ เข้ากัน ไม่ได้ เป็นข้าศึกแก่กัน
3. คนต้องการประโยชน์ของตนก่อนแต่ที่จะต้องการสันติภาพหรือสันติสุขของโลก
4. คนต้องการความสุขทางวัตถุธรรม ยึดถือวัตถุเป็นใหญ่
5. นักการเมืองเห็นว่า สันติภาพ คือ โลกทั้ง โลกอยู่ใต้อำนาจของเขา
6. นักการเมืองถือว่าประโยชน์ของตนหรือประโยชน์ของประเทศของตนเป็นอันเดียวกัน
7. การเมืองของนักการเมืองชนิดที่ไม่ประกอบไปด้วยธรรมะ เป็นการเมืองที่กำลังมีอยู่ในโลก เต็มไปทั้งโลก ครอบงำโลกอยู่
8. คนในโลกเขาถือว่า มีอำนาจเงิน จะบันดาลอำนาจอื่น ๆ ได้อีกหลาย ๆ อำนาจ
9. เกิดโรคคอร์รัปชัน
10. การคุมพวกกันเข้ามาเพื่อครองเมือง
11. การที่เราสามารถใช้อำนาจนั้น ๆ ได้ นั่นแหละคือธรรม
12. การศึกษาตกเป็นทาสของการแสวงหาประโยชน์หรืออำนาจทางเนื้อหนัง
13. ไม่มีใครยอมรับว่าเกิดมาเพื่อรับใช้พระเจ้าหรือศาสนาหรือรับใช้มนุษย์ทุกคน
14. เมื่อถือว่า ไม่ได้เกิดมาเพื่อรับใช้ธรรม จิตใจก็เปลี่ยน
15. เมื่อแยกตัวตนออกมาเสียดจากธรรมะ ก็มามีตัวตนอย่างโลก ๆ อย่างชาวบ้านอย่างกิเลส
16. นักการเมืองมีกิเลสอยู่เหนือกฎหมาย เหนือเหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น

17. การเมืองคือ สิ่งที่อยู่ใต้ฝ่าเท้าของกิเลส คนบูชาเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ
18. การเมืองของประเทศเล็ก ๆ เป็นสุนัขรับใช้ประเทศมหาอำนาจ
19. ระบบประชาธิปไตยเป็นระบบที่ดีที่สุดหรือประกอบด้วยธรรมที่สุด เกิดเป็น

ปัญหา

20. โลกนี้มีแต่ประชาธิปไตยกอบโกย ไม่มีประชาธิปไตยเมตตากรุณา
หลักการแก้ปัญหาที่จะให้การเมืองมีธรรมะ (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 239) คือ
ธรรมะเท่านั้น ที่ต้องศึกษาปฏิบัติ เพื่อแก้ปัญหา (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 244)
ช่วยกันทำให้ธรรมะครองโลก เพื่อความอยู่รอด ความรอดระดับสูงสุด คือ รอดทาง

วิญญาน

จากหนังสือ **“การเมืองคืออะไร หนทางรอดของมนุษย์ คือ ธรรมิกสังคมนิยมและพุทธทาสลัทธิขัอดคิดทางการเมือง”** พุทธทาสภิกขุ (พุทธทาสภิกขุ 2549) ได้กล่าวถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดธรรมิกสังคมนิยม การเมือง และประชาธิปไตยไว้หลายประเด็น อาทิ

1. พฤติการณ์ของโลกนี้มีวิวัฒนาการเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ซึ่งพุทธทาสภิกขุเปรียบว่าเหมือนกับการบินไปข้างหน้า (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 48)
2. มนุษย์หมดทั้งโลกบูชาวัฒนธรรมวัตถุนิยม ซึ่งในความเจริญทางวัตถุได้ไหลทำลายวัฒนธรรมแห่งความสงบ หรือสันติภาพให้หมดไป (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 49)
3. มนุษย์มีจิตใจที่มัวเมาในวัตถุกันอย่างเต็มที่จนกิเลสมนุษย์เข้ามาครองโลก
4. ถ้าจะให้ธรรมะครองโลก...ต้องมีระบบการเมืองแบบธรรมิกสังคมนิยม
5. ระบบการเมืองที่ดีต้องเนื่องด้วยศีลธรรม ระบบศีลธรรมที่ถูกต้องเป็นรากฐานอันแท้จริงของระบบการเมืองที่ดีที่จะทำให้โลกนี้ให้มีสันติสุข (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 59)
6. ระบบการเมืองของโลกปัจจุบันยุ่งเหยิงมาก เพราะลัทธิลัทธิตาหลงไหลในเรื่องความเจริญทางวัตถุนิยมกันมากเกินไป เพราะความเจริญของระบบการเมืองเจริญไปในทางเห็นแต่ส่วนเกิน ละทิ้งศีลธรรม เพราะความพัวพันกันระหว่างระบบการเมือง มีทั้งทางที่สนับสนุนกันทั้งที่ทำลายล้างกัน พร้อมกันไปในตัวอย่างหน้าไว้หลังหลอก น่าสังเวช ความจำเป็นบังคับให้ต้องทำอย่างนี้ ธรรมะก็ไม่มีในโลก (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 61-67)
7. ยิ่งเจริญ ยิ่งไม่มีสันติภาพ เพราะ เจริญไปแต่ในทางเป็นทาสของกิเลส การศึกษา การค้นคว้า การแพทย์ ศาสตร์ ศิลปะ การเมือง แม้กระทั่งรูปแบบของการเมือง ก้าวหน้าเท่าไรก็ไปเป็นทาสของกิเลสกันหมด (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 68-81)
8. ระบบสังคมนิยม คือ ระบบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลักและประกอบด้วยธรรม ส่วนเกินนี้คือข้าศึกของมนุษย์ ที่ทำมนุษย์ให้ไม่มีสันติภาพ (พุทธทาสภิกขุ 2549ข: 83)

9. มาตั้งต้นระบบ ชรรวมิกสังคมนิยมกันเถิด (พุทธทาสภิกขุ 2549ช: 120-131)

1. ตั้งต้นพวกแรกที่เด็ก ๆ ของเรา ต้องได้รับการอบรมให้การศึกษาที่อบรมดวงวิญญานยิ่งกว่าที่จะให้รู้หนังสือหรืออาชีพซึ่งนำไปสู่ความเห็นแก่ตัว ให้เด็ก ๆ เขาเห็นว่า เรื่องของมนุษย์เรานี้ ต้องมีทั้งร่างกายและทั้งวิญญานเพื่อทำโลกนี้ให้สงบ คือ ให้ทุกคนอยู่กันเป็นผาสูก

2. คนหนุ่มคนสาว ต้องมีความรู้เรื่อง กิณ เรื่อง กาม เรื่อง เกียรติ นั้นเป็นเรื่องส่วนเกิน ให้โอกาสแก่กิเลส เป็นทาสกิเลส

3. บิดามารดา ขอให้แม่เป็นแม่ ขอให้พ่อเป็นพ่อ อย่ามัวแต่ชิงกันไปหาเงิน

4. ภิกษุสงฆ์สามเณร ต้องเป็นผู้นำทางวิญญานที่ดี ไม่ทำตัวเป็นผู้กอบโกยเสียเอง

5. มนุษย์ต้องได้สิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์ควรจะได้ มนุษย์ที่ดี คือ ไม่กอบโกยเอาส่วนเกิน

10. ปัญหาการเมือง โดยตรงที่ทำให้เกิดปัญหาทางการเมือง (พุทธทาสภิกขุ 2549ช: 168) ยกตัวอย่าง เช่น

1. การขาดศีลธรรมของนักการเมือง หรือผู้นำประเทศ

2. การที่พลเมืองเพิ่ม (เร็วจนทำให้ขาดศีลธรรม)

3. การคุมกำเนิดที่ส่งเสริมความไม่มีศีลธรรม

11. การพัฒนาประเทศไม่สำเร็จ เพราะ (พุทธทาสภิกขุ 2549ช: 175-176)

1. คนไม่สนุกในการทำหน้าที่ ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าหน้าที่ โดยถูกต้อง ไม่รู้จักความสุขที่แท้จริงที่ไม่ต้องใช้เงิน หลงความเพลิดเพลินที่หลอกลวง เจ็บป่วยทางวิญญานมากเกินไป และเพิ่มขึ้น คนยังวัตถุนิยมจัดธรรมนิยมน้อย

2. การสั่งสอนอบรมศาสนาไม่เข้าถึงหัวใจของศาสนาของแต่ละคน

3. ครูแทบทั้งหมด ไม่ยอมรับภาวะปุชฌัญญุคคผล

4. สื่อมวลชน ทำเพื่อประโยชน์และการค้ามากเกินไป ส่งเสริมวัตถุนิยม ทำลาย

ศีลธรรมอย่างอังก้อย่างไม่รู้ตัว กลายเป็นเครื่องมือหาทรัพย์หาอำนาจ

5. รัฐบาลฉลาดในการทำคนให้มีธรรมะมีรัฐบาลไว้สำหรับค้าลื้อ คัดค้านปฏิวัติกัน

6. วัฒนธรรมยิ่งห่างออกจากพระพุทธศาสนา เอกลักษณ์ไทยยังมีใช้ไทยมากขึ้น

12. การพัฒนาสังคมตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ (พุทธทาสภิกขุ 2549ช: 178)

1. ไม่ใช่พัฒนาต่อไปจนเป็นบ้า แต่เป็นการถอยหลังเข้าคลองที่เคยถูกต้อง

2. คำว่า สังคม รวมถึงตัวเราเองด้วย ต้องผูกพันตัวเองเข้ากับสังคม เพราะฉะนั้นควรเห็นแก่สังคมมากกว่าเห็นแก่ตัว เพื่อประโยชน์สุขแก่สังคม

จากหนังสือ **แก่นพุทธศาสนา** เล่มนี้คัดมาจาก **ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม 2 หมวดที่ 1 ชุด แก่นพุทธศาสตร์** ในหนังสือ **ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส (36.ก)** ซึ่งท่านพุทธทาสได้

บรรยายให้คณาจารย์และนักศึกษาแพทย์ฟังที่ราชแพทยาลัย ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ท่านได้แสดงไว้ 3 หัวข้อ คือ

1. ใจความทั้งหมดของพุทธศาสนา (บรรยายให้คณาจารย์และนักศึกษาแพทย์ฟังที่ราชแพทยาลัย ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อ 17 ธันวาคม 2504)

หลักฐานของพระพุทธศาสนา คือ มุ่งเฉพาะไปยังความดับทุกข์และมีเหตุผลในตัวเองที่ทุกคนอาจเห็นได้ โดยไม่ต้องเชื่อตามบุคคลอื่น(พุทธทาสภิกขุ 2548ก: 12)

คำว่าพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลใช้คำว่า “ธรรมะ” หมายถึง ธรรมเฉพาะที่จะดับทุกข์ โรคทางวิญญาน วิญญานหมายถึงจิตหรือมโน เป็นโรคได้ด้วยอำนาจของกิเลส คือ อวิชชาหรือมิจฉาทิฐิ คือ เห็นผิด เห็นผิดก็เป็นเหตุให้พูดผิด คิดผิด ทำผิด ความวิกฤตติก็เข้ามาแทนที่สันติภาพ ท่านแสดงถึงวิธีแก้ไข คือ ทำทุกคนในโลกนี้หยุดเป็นโรคทางวิญญาน โดยใช้ธรรมะโรคทางวิญญาน คือ โรคที่มีเชื้ออยู่ที่ความรู้สึก ว่าตัวเรา ว่าของเรา อาการของโรคทางวิญญานมัน เป็นอยู่ภายใน(พุทธทาสภิกขุ 2548ก: 19-20)

เชื้อ คือ ความยึดมั่น ถือมั่น เรียกว่า อุปทาน (ยึดมั่น ถือมั่นว่าเรา ว่าของเรา) (พุทธทาสภิกขุ 2548ก: 22) อุปทาน เป็นมูลเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวง

หัวใจของพุทธศาสนา คือหัวใจของธรรมะทั้งหมดที่ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น (พุทธทาสภิกขุ 2548ก: 27)

การแก้ไขโรคทางวิญญาน โดยการมองปฏิจสมุปบาทเป็นมายา เห็นอารมณ์ทั้ง 6 เป็นมายา (อารมณ์ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส) โดยหลักของ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และเห็นสุขเวทนา เป็นมายา โดยหลักของการเห็นว่ามันเป็นของปรุงแต่ง (พุทธทาสภิกขุ 2548ก: 50)

ปฏิจสมุปบาท คือ อาการของการที่สิ่งต่าง ๆ มันอาศัยสิ่งหนึ่งแล้วปรุงสิ่งหนึ่งขึ้น แล้วอาศัยสิ่งนั้นปรุงอีกสิ่งหนึ่งขึ้น อาศัยสิ่งนั้นแล้วปรุงอีกสิ่งหนึ่งขึ้น อาการอย่างนี้หรือภาวะอย่างนี้เรียกว่า ปฏิจสมุปบาท คือ อาศัยกันเกิดขึ้น อาศัยกันเกิดขึ้นเท่านั้นไม่ได้มีตัวจริงที่ไหน (พุทธทาสภิกขุ 2548ก: 38)

ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา (ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน) เข้ามากำกับอยู่กับชีวิตประจำวัน (พุทธทาสภิกขุ 2548ก: 48)

ความหมดโรคหรือไม่เป็นโรคทางวิญญาน คือ อยู่ที่อยู่จักทำ ไม่ให้ตัวกู-ของกูเกิดขึ้นมานั้นแหละที่เราเรียกว่า การไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ (พุทธทาสภิกขุ 2548ก: 52)

2. ความว่าง (สุญญตา) (บรรยายให้คณาจารย์และนักศึกษาแพทย์ฟังที่ราชแพทยาลัย ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล แสดงเมื่อ 7 มกราคม 2505)

ความว่าง เป็นยาแก้โรค และเป็นความหายจากโรค ยาที่จะแก้โรคคือความรู้หรือการปฏิบัติจนให้เกิดความว่าง เมื่อหายจากโรคก็ไม่มีอะไรนอกจากความว่างจากความทุกข์หรือจากกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ (ว่างจากความรู้สึกว่ามีตัวเราหรือมีของเรา) (พุทธทาสภิกขุ 2548ก: 59)

ความรู้หรือการปฏิบัติจนให้เกิดความว่าง เริ่มต้นจากการให้ทาน การบริจาค การรักษาศีล การตั้งมั่นมีสมาธิ จนเกิดปัญญา ความว่างเป็นตัวปัญญาอย่างยิ่ง ฉะนั้น ความว่างกับปัญญาหรือสติปัญญานี้เป็นสิ่งเดียวกัน (พุทธทาสภิกขุ 2548ก: 68)

ธรรมะ แปลว่า สิ่ง (พุทธทาสภิกขุ 2548ก: 70)

- ตัวโลกคือสิ่งที่เป็นวัตถุ กล่าวคือ ตัวโลกทั้งหมดในฝ่ายวัตถุธรรม ก็คือ ธรรม
- ตัวจิตใจที่จะรู้จักโลกทั้งหมดทั้งสิ้น ก็คือธรรม
- ถ้าใจกับโลกกระทบกัน การกระทบนั้นก็เป็น ธรรม
- แล้วผลของการกระทบนั้นเกิดอะไรขึ้น เกิดเป็นความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัวขึ้นก็ตาม หรือเกิดเป็นสติปัญญาซึ่งแจ่มแจ้งไปทางความเป็นจริงก็ตาม ก็เรียกว่า ธรรม
- จะเกิดถูกหรือผิด ดีหรือชั่ว ก็เรียกว่า ธรรม
- ที่นี้สติปัญญาก่อให้เกิดความรู้ เป็นระบบต่าง ๆ ขึ้นมาก็คือ ธรรม
- ความรู้นั้นเป็นเหตุให้เกิดการปฏิบัติ เป็นศีล สมาธิ ปัญญาหรือปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา การปฏิบัตินั้นก็คือ ธรรม
- ครั้นปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ ลงไปแล้วผลย่อมจะเกิดขึ้น เรียกว่า มรรค ผล นิพพาน เหล่านี้เป็นผลที่เกิดขึ้น แม้ผลนี้ก็คือ ธรรม สรุปแล้วมันคือธรรมทั้งนั้น (พุทธทาสภิกขุ 2548ก: 70-71)

3. วิธีปฏิบัติเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่าง (บรรยายให้คณาจารย์และนักศึกษาแพทย์ฟังที่ราชแพทยาลัย ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อ 21 มกราคม 2505)

ความว่าง 2 คือ สิ่งทั้งปวงมีลักษณะคือความว่าง และความว่างที่จิตที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นต่อสิ่งทั้งปวง แต่เราเห็นว่า ไม่ว่าง เพราะจิตถูกกิเลส ถูกอวิชชาห่อหุ้ม(พุทธทาสภิกขุ 2548ก: 117)

ความว่างมีอยู่ที่สิ่งทั้งปวง เป็นลักษณะของสิ่งทั้งปวง ทำจิตใจให้ว่างจากความยึดถือสิ่งทั้งปวง และจิตก็จะเป็นความว่างเสียเอง เป็นความดับไม่เหลือแห่งตัวกูของกู ไม่มีการเกิดขึ้นมาอีก ไม่มีความรู้สึกเป็นความเกิด เป็นตัวเราเป็นของเราขึ้นมาอีก นี่คืวิธีปฏิบัติเพื่อความว่าง (พุทธทาสภิกขุ 2548ก: 143)

จากหนังสือ **ทิศทางการพัฒนาสังคมไทย ประชาธิปไตย การศึกษาไทย ในมุมมองของพุทธทาสภิกขุ** เป็นบทสนทนาของท่านพุทธทาสภิกขุ ศ.ศิวรักษ์และ ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง จากเทปรายการ “เวทีชาวบ้าน” (เกษตรสนทนา) ณ สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยาจังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2534

บทสนทนาแบ่งออกเป็น 3 เรื่อง คือ

1. มุมมองการศึกษาไทยของท่านพุทธทาส
2. ทิศทางการพัฒนาประเทศเกษตรกรรม อุตสาหกรรมในทัศนะของท่านพุทธทาส
3. ประชาธิปไตยในสายตาท่านพุทธทาส

1. มุมมองการศึกษาไทยของท่านพุทธทาส (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 9-44)

ท่านพุทธทาส กล่าวว่า การศึกษาไทยตามกันการศึกษาประเทศมหาอำนาจ รู้สึกว่าการศึกษายังผิด ผิดหมดทั้งโลก ยิ่งเรียนยิ่งเห็นแก่ตัว ยิ่งฉลาดยิ่งเห็นแก่ตัว และยังกีดกันเอาศาสนาออกไปจากการศึกษา ยิ่งเป็น โอกาสแห่งการเห็นแก่ตัว แล้วโลกนี้จะวินาศเพราะความเห็นแก่ตัวนั่นเอง ความเห็นแก่ตัวแทรกเข้ามาแล้วมันก็เป็นฝ่ายอวิชา ฝ่ายกิเลสตัณหาหมด อวิชาของผู้พัฒนา ของผู้จัดการการศึกษา คือไม่มีการควบคุมความฉลาดของนักศึกษา ของผู้จบการศึกษา แล้วเขาก็เอาความฉลาด ไปใช้ตามใจตัวเอง เห็นแก่ตัว เพื่อกอบโกย สาเหตุที่การศึกษาเรามักตามอย่างมหาอำนาจว่า ข้อนั้นควรจะถามผู้จัดการศึกษา แต่ถ้ากล่าวตามธรรมชาติแล้ว ก็เพราะว่าเขาจัดให้เป็นที่ช่วยวนแก่จิตใจ จะได้เป็นใหญ่ เป็นนักปราชญ์ ก็เลยตามหากันไป เพื่อเป็นนักปราชญ์ มันก็สูญเสียความถูกต้อง (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 10) เดียวนี้มันเป็นการศึกษาเพื่อประโยชน์ทางวัตถุ ไม่มีการศึกษาเพื่อประโยชน์ทางจริยธรรมศีลธรรม ศึกษาเพื่อหาประโยชน์ ศึกษาเพื่อรับใช้การเมือง ศึกษาเพื่อรับใช้เศรษฐกิจ มันก็สูญเสียความถูกต้องและเจตนารมณ์ของการศึกษา ซึ่งมีอยู่ว่าเพื่อลดความเห็นแก่ตัว แล้วจะรักกันได้ทั่วโลกและมีสันติภาพ เดียวนี้มีการศึกษาให้เกิดสุภาพบุรุษ ผู้เห็นแก่ตัว ผิดกับกาลก่อน ซึ่งสุภาพบุรุษไม่เห็นแก่ตัว

เมื่อการศึกษายังแฝดกันอยู่กับศาสนา เราก็ได้สุภาพบุรุษผู้ไม่เห็นแก่ตัว พอเราแยกการศึกษาออกจากศาสนาหรือแยกศาสนาออกจากการศึกษา คือไม่มีศาสนาควบคุม หมายความว่า มีแต่สอน ๆ หลับตาสอนและหลับตาบอก หลับตาจดในสมุด ไม่มีการปฏิบัติที่สำเร็จประโยชน์เลยไม่รู้ความมุ่งหมายว่าจะไปที่ไหนกัน มันก็วกไปหาความเห็นแก่ตัว นี้เรียกว่า การศึกษาทางด้วนเดินไม่ตรงก็เรียกว่าทางด้วน ไปไม่ตลอดก็เรียกว่าทางด้วน(เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 12)

โดยรวม ๆ เมื่อไม่เห็นแก่ตัวแล้ว มันก็เห็นแก่สันติภาพ จัดให้ทุกคนเป็นเพื่อนเกิดแก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันนั้นแหละ มันก็เป็นไปเพื่อสันติภาพ อย่าให้ฉลาด ต่างคนต่างฉลาด ต่างคนต่างกอบโกย ยิ่งฉลาดยิ่งกอบโกยลึกซึ้ง นี่มันผิดกัน ตอนที่เอาศาสนาออกไปเสีย ความฉลาดก็เป็นอิสระ ก็เป็นไปเพื่อกอบโกย จึงไปรับใช้การเมือง ไปรับใช้เศรษฐกิจ หรือไปรับใช้อะไร ก็ได้ที่มันจะได้ประโยชน์แก่ตัว (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 13)

พุทธทาสภิกขุอธิบายความหมายการศึกษาว่า ตามที่อาตมาารู้สึก คือล สมานธิ ปัญญา นั้น เป็นเพียงบทสำหรับศึกษา ส่วนตัวการศึกษาจริง ๆ นั้นเป็นเพียงธรรมจริยาที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ

ให้ถูกต้อง เป็นระบบการปฏิบัติ ไม่ใช่ตัวบทสำหรับการศึกษา เพราะอาตมาเชื่อมั่นตามภาษาของตัวเอง เอาตามภาษาบาลี ส = เอง อิกขา = เห็นก็คือ ส + อิกขา สิกขา มีความหมายว่า ดูด้วยตัวเอง ในตนเอง เห็นตัวเอง รู้จักตัวเอง วิจัย วิจาร์ณตัวเองปฏิบัติไปตามที่วิจัยวิจาร์ณเห็นทั้งหมดนี้รวมเรียกว่า การศึกษา ส กับ อิกขา เป็น สิกขา นั่นคือตัวการศึกษา (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 14)

จริยธรรม ก็เป็นบทแห่งการศึกษา ผลของการวิจัยวิจาร์ณ ถูกต้องแล้ว มันจึงเกิดการที่เราจะต้องมีหลักจริยธรรมอย่างนี้ ๆ จึงจะรอด

คำว่า การศึกษา กับคำว่า ธรรมะ คือ สิ่งที่จะช่วยให้มนุษย์อยู่รอด คำสั่งสอนของลัทธิไหน ศาสนาไหนก็เรียกว่า ธรรมะ ทั้งนั้น จนต้องพูดว่าธรรมของใคร ที่นี้การศึกษาก็คือศึกษาเรื่องธรรมะนั้นแหละ ศึกษาเรื่องหนทางหรือวิธีปฏิบัติที่ช่วยให้รอด นี่ก็ต้องระบุลงไปว่าของพุทธของฮินดู หรือของใครก็แล้วแต่ ธรรมะ ต้องแปลว่า ความถูกต้องสำหรับปฏิบัติเพื่อให้รอด สิกขาคือ ดูตัวเอง เห็นตัวเอง ในตัวเอง รู้จักตัวเอง วิจัยวิจาร์ณว่าเอาอันไหนมาปฏิบัติจึงจะแก้ปัญหาได้ ศึกษาธรรมะที่รับเอามาว่าเราชอบใจธรรมะของศาสนาใด เรามาทำโดยอาการอย่างนี้ก็ได้ผล ทุกคนมีสิทธิ์จะเลือกเอาการศึกษาธรรมะของอาจารย์ไหน ลัทธิไหน ระบบไหนก็เป็นเสรีภาพ (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 16)

ธรรมะไม่ได้แปลว่าคำสั่งสอน ธรรมะแปลว่าสิ่ง ที่จะทรงตัวผู้มีธรรมะไว้ให้ปลอดภัย ศาสนะคือคำสั่งสอน สั่งสอนเรื่องธรรมะ ธรรมะจะต้องเป็นเรื่องช่วยให้รอด ศาสนาไหนก็มีคำสอน คำสอนอย่างไร้ก็เรียกว่าธรรมะเหมือนกัน เรียกมาไม่รู้แต่ครั้งไหน ก่อนจะมีศาสนา เสียด้วยซ้ำไป ในความหมายที่ว่าหน้าที่ที่มนุษย์คนแรกเห็นว่า หน้าที่เป็นสิ่งสำคัญก็พูดคำ ๆ นี้ ออกมา แล้วก็พูดต่อ ๆ กันมาจนเป็นระบบทางศีลธรรม ทางจริยธรรม ทางศาสนา ธรรมะแปลว่า สิ่งสูงสุดที่จะช่วยให้รอด มีธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นที่สุด (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 17)

เราต้องรู้จักคำว่า “ธรรมะ” ให้ถูกต้องว่า คือระบบความอยู่รอด ที่จะช่วยให้หลุดพ้นปัญหา ธรรมะ คือ ความถูกต้อง ระบบการปฏิบัติที่ถูกต้อง ให้เป็นไปเพื่อความอยู่รอดทั้งทางกายและทางจิตทุกชั้นตอนแห่งชีวิต ทั้งเพื่อตัวเองและเพื่อผู้อื่น การศึกษาในโลกควรจะให้ความหมายแก่ธรรมะอย่าง นี้อยู่ในระบบการศึกษา ธรรมะ คือ หน้าที่ที่ถูกต้อง เพื่อประโยชน์แก่ความอยู่รอดรอดจากปัญหาทุกชนิด รวมทั้งความทุกข์ด้วย รวมทั้งความสุขด้วย ความสุขก็เป็นปัญหา ปัญหาเยอะเยอะที่เกิดจากความสุข ธรรมะ 4 ความหมาย

1. ธรรมะ คือธรรมชาติ
2. ธรรมะ คือตัวกฎของธรรมชาติ
3. ธรรมะ คือตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ
4. ธรรมะ คือ ตัวผลที่ได้รับจากการทำหน้าที่

ธรรมชาติทั้งหลายมีเจตนารมณ์เป็นสหกรณ์ที่ต้องทำร่วมกัน สหกรณ์ใหญ่ คือ สากลจักรวาลที่มันเนื่องถึงกันหมด มีความถูกต้องร่วมกัน แล้วก็อยู่รอด เดียวนี้ คนมานับถือระบบมึงก็มึงถูกก็ถูก ไม่มีความเป็นสหกรณ์ โลกจึงเป็นอย่างนี้ ความรักกันไม่มี ที่จะร่วมกันเป็นคน ๆ เดียวยังไม่มีใหญ่ ความเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย มันก็ไม่มี (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 25)

ถอยหลังเข้าคลอง มี 2 ความหมาย คือ เมื่อไปต่อ ไปเป็นอันตรายก็ต้องถอยหลังเข้าคลอง เมื่อไปต่อไปไม่เป็นอันตรายจึงจะไปต่อไป (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 28)

ระบบเดิม คือ ระบบที่ศาสนายังมีอำนาจควบคุมการศึกษา (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 29)

การศึกษาถูก จะนำมาซึ่งความสงบสุข สันติภาพ การศึกษาผิด จะนำมาซึ่งความพินาศ

2. ทิศทางการพัฒนาประเทศและเกษตรกรรม อุตสาหกรรมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ(เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534:49-81) การพัฒนาที่ถูกต้อง ต้องถูกต้องตามหลักธรรมะ คือ ความไม่เห็นแก่ตัว คือ ไม่เป็นทาสของกิเลส อันตรายของระบบอุตสาหกรรม คือ เป็นอุตสาหกรรมของผู้เห็นแก่ตัว เพื่อที่สุบเลียดมนุษย์ทั้งโลก ใช้เครื่องมือเครื่องจักรที่ผลิตออกมาได้มาก ๆ ก็เห็นแก่ตัวได้เร็ว เห็นแก่ตัวได้มาก ระบบอุตสาหกรรมมันทำให้คนเห็นแก่ตัวมากขึ้น

คนเห็นแก่ตัวต้องการจะกอบโกย ก็หาเครื่องมือ ที่นี้จะมีเครื่องมืออะไรดีกว่าระบบเครื่องจักร เพราะมันผลิตได้มาก ผลิตได้เร็ว ก็ใช้เครื่องมือหรือเครื่องจักรผลิตออกมามาก มันก็เกินเหลือกว่าที่จะเกิน มันก็มีระบบศิลปะแห่งการโฆษณา หลอกหลวงให้คนซื้อส่วนเกินนี้จนหมด คนโง่ๆ เหล่านี้ก็ทิ้งของเก่าไปซื้อของใหม่ เปลี่ยนเพื่อความเพลิดเพลิน พอหมดชุดนี้ชุดใหม่มาก็ซื้อเกินไปอีกนั่นแหละ ก็หลอกหลวงให้ซื้อของที่เกินนี้ได้ทุกๆ ชั้น ทุกๆ ระบบ คนก็มีปัญหาทางเศรษฐกิจ ทางจิตใจ ทางอะไรก็ยุ่งไปหมด นี่แหละคือความเครียดทางจิตใจ หรือเป็นบ้าทางจิตใจ ส่วนคนเขาใช้เครื่องมือสำเร็จเขาก็รวยไป ผู้ที่เป็นเจ้าของอุตสาหกรรมก็รวยไป ถ้ามันใช้เฉพาะระบบอุตสาหกรรม แต่ใช้ระบบโฆษณาให้มาก ระบบอุตสาหกรรมจึงจะไปรอด จึงได้ระดมระบบโฆษณาจนเป็นการใหญ่

คนคั่งคั่งด้วยความเห็นแก่ตัว และกำลังทำอยู่อย่างเห็นแก่ตัว กำลังกอบโกยอยู่อย่างเห็นแก่ตัว ได้มากเท่าไรก็เพิ่มความเห็นแก่ตัว ไม่ได้ช่วยคนยากจน นี่ระบบอุตสาหกรรมมีความลับลึก ๆ อยู่อย่างนี้ เราจะไปบูชามันได้อย่างไร มันไม่ถูกต้อง มันเป็นเครื่องมือกอบโกย เป็นเครื่องมือเห็นแก่ตัว เป็นเครื่องมือที่ทำให้คนธรรมดาสามัญอยู่อย่างเกินๆ เรื่อยไป นั่นแหละ คือวินาศไปทั้งหมด ที่นี้มันเกินเข้าไปทุกอะไรๆ มันเกินไปทุกที การกิน การอยู่ การนุ่ง การห่ม แต่งเนื้อแต่งตัว เครื่องใช้ไม้สอย แม้แต่ระบบรักษาโรค มันก็เกิน มันไม่ถูกต้อง ความพอดี คือไม่ให้โทษแก่ใครที่จะให้ประโยชน์ ความถูกต้องต้องน้อมไปเพื่อวิเวก น้อมไปเพื่อวิราคะ เพื่อนิโรธ เพื่อสละ ไม่เอาปล่อยออก นี่คือ ความถูกต้อง

ตามความจริง ความถูกต้องของพระธรรมนั้น ธรรมะช่วยให้การพัฒนาไม่เป็นทุกข์ การพัฒนาโดยถูกต้องยิ่งมากเท่าไร ธรรมะจะเป็นเครื่องมือช่วยไม่ให้การพัฒนานั้นเป็นทุกข์ ถ้าไม่มีธรรมะเป็นเครื่องช่วยพัฒนา มันจะเป็นการพัฒนาของกิเลส มันจะเต็มไปด้วยปัญหา เต็มไปด้วยความทุกข์ทั้งโลกเลย อย่าเข้าใจว่าธรรมะไม่ช่วยให้ทำงาน แต่ต้องหมายความว่างานนั้นถูกต้องนะ ไม่ใช่งานทุจริต ธรรมะเป็นสิ่งที่ทำให้พัฒนา ไม่เป็นทุกข์เมื่อพัฒนาในสิ่งที่ควรพัฒนา

3. ประชาธิปไตยในสายตาท่านพุทธทาส (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 85-128)

ประชาธิปไตย คือ ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ ไม่ใช่ประชาชนเป็นใหญ่ ประชาธิปไตย ถ้าประชาชนเป็นใหญ่แล้วมันไม่แน่ ประชาชนบ่าบอาก็ได้ ของประชาชน โดยประชาชน ถ้าประชาชนเห็นแก่ตัวแล้วฉิบหายหมด

ธัมมิกสังคม เอาธัมมาธิปไตยเป็นหลัก มีธรรมะเป็นใหญ่ ประโยชน์ของสังคม ทั้งหมดเกิดโดยธรรมะ ถูกต้องเพราะธรรมะเป็นใหญ่ ก็เกิดประโยชน์แก่สังคม สังคมนิยมเป็นของธรรมชาติโดยเนื้อแท้ของธรรมชาติ เจตนารมณ์ของธรรมชาติมีลักษณะเป็นสังคม ของทั้งหมดทั้งขณะนั้นแหละเป็นใหญ่ สังฆาธิปไตย นี้ก็ ธัมมิกสังคมนิยม

จะเป็นธัมมิกสังคมนิยมได้หรือไม่แล้วแต่พื้นฐานของประชาชนว่า เขามีวัฒนธรรมเท่าไร อารยธรรมเท่าไร ศีลธรรมเท่าไร ถ้าพื้นฐานเป็นได้ ก็เป็นได้

ธัมมิกสังคมนิยมนี้ ใครจะจัดก็ได้ แต่ต้องประโยชน์เป็นของสังคม ประโยชน์เป็นของประชาชน ให้ประโยชน์ตกแก่สังคม เรียกว่า “สังคมนิยม”

ประชาธิปไตยมันกำกวม จะเห็นแก่ตัวก็ได้ เห็นแก่ประโยชน์ของตัวนี้ก็ได้ ยังแสดงบทบาทอะไรไม่ได้ ยังอยู่ในลักษณะใครมีอำนาจ คนนั้นก็ครองบ้านเมือง

ความเห็นแก่ตัว เกิดขึ้นเพราะ ความมีตัวเรียกว่ากิเลส อวิชชา ตัณหา เป็นต้น ครอบงำ ความมีตัวตนก็เลยกลายเป็นความเห็นแก่ตัว แล้วก็แรงขึ้น ๆ เพราะประโยชน์ทางวัตถุไปหล่อเลี้ยง ยิ่งเจริญทางวัตถุก็ยิ่งเห็นแก่ตัวไม่ต้องสงสัย

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. แนวคิดสัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ

การวิเคราะห์ข้อมูลแนวคิดเรื่อง สัมมิกสังคมนิยม ของท่านพุทธทาสภิกขุ ผู้วิจัยแยกการวิเคราะห์เป็นดังนี้

1. วิเคราะห์ความหมายและความสำคัญของแนวคิดสัมมิกสังคมนิยม
2. วิเคราะห์องค์ประกอบของแนวคิดสัมมิกสังคมนิยม
3. วิเคราะห์หลักการแนวคิดสัมมิกสังคมนิยม

1.1 วิเคราะห์ความหมายและความสำคัญของแนวคิดสัมมิกสังคมนิยม

ความคิดทางการเมืองเป็นเรื่องที่มีขอบข่ายที่กว้าง เพราะรวมถึงเรื่องการคิด (Thinking) ของบุคคลที่หลากหลายที่เกี่ยวข้องกับความคิดทางการเมืองซึ่งเป็นการสะท้อนถึงความรู้สึกรู้สึกของคนที่มีความคิดทางการเมือง เพื่อให้สังคมรับรู้และมองเห็นสภาพความเป็นจริงของการเมืองที่เป็นอยู่ และเพื่อเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาของสังคมและการเมืองให้ดีขึ้น โดยอิงทัศนะของตนเป็นหลัก ในขณะที่สาระสำคัญของคำจำกัดความเป็นไปในทำนองเดียวกัน คือ เป็นเรื่องของการใช้อำนาจ แบบสองทาง ระหว่างฝ่ายที่เป็นผู้ปกครอง (Rulers) และฝ่ายผู้ถูกปกครอง (Ruled)

ท่านพุทธทาสให้ความหมายการเมืองว่า “คือการจัดการความเป็นอยู่ของคนมาก ๆ ให้หมดปัญหา” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 54) “ถ้าเราจะถือว่า คำว่า การเมือง มาจากคำว่า Politics ก็จะต้องเห็นความหมายได้ง่าย เพราะคำว่า Politics นี้มีความหมายเกี่ยวกับคนมากหรือเกี่ยวกับเรื่องที่มาก ๆ” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 69) จากความหมายของคำว่าการเมืองที่พุทธทาสภิกขุกล่าวไว้สรุปได้ว่า การเมือง คือ “ระบบที่วางไว้สำหรับจะแก้ปัญหาที่เกี่ยวกับคนมาก” (พุทธทาสภิกขุ 2548: 70)

ปัจจุบันนี้ ท่านมองว่า การเมือง คือสิ่งที่ตั้งรากฐานอยู่บนความทะเยอทะยานในการอยู่เติบโตกินเติบโตหรือความมัวเมาในความสุขทางเนื้อหนังโดยปราศจากการนึกถึงโลกหน้า พระเป็นเจ้าและความตาย ไม่นึกถึงเจตนารมณ์ของการเมืองที่เป็นเรื่องถูกต้องของการปฏิบัติของมนุษย์ในการเป็นอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกและถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ เมื่อมนุษย์มีความทะเยอทะยานความอยากได้อยากมีเกินกว่าความจำเป็นย่อมเกิดขึ้นในจิตใจ ทำให้เกิดความโลภอยากได้สิ่งของของคนอื่นมาเป็นของของตน ทำให้เกิดมีการแย่งชิง ทะเลาะวิวาทกัน การเป็นอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกนั้นก็ไม่ได้เกิดขึ้น ปัญหาต่าง ๆ ถูกติกา ระเบียบการปกครองจึงเกิดขึ้นมา อำนาจ ผลประโยชน์ ความยุติธรรมเป็นของใหม่เพิ่งเกิดขึ้นในโลก เมื่อเกิดปรากฏการณ์อยู่เติบโตกินเติบโตกันขึ้นมาแล้วเท่านั้น การปกครองแบบเผด็จการหรือประชาธิปไตยหรือระบบไหนย่อมไม่มีความหมายแตกต่างกัน

เพราะเป็นการจัดเพื่อให้ฝ่ายของตนได้มาซึ่งการอยู่เติบโตกินเติบโตนั้นเอง และประชาธิปไตยนั้น เมื่อถึงคราวที่จะแสดงถึงบทบาทอันจริงจังขึ้นมา ก็ได้มอบกำลังและอำนาจให้ใครคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมีอำนาจเด็ดขาด นั่นก็คือเผด็จการนั่นเอง แล้วเหตุการณ์ก็เป็นไปตามอำนาจกิเลสของผู้มีอำนาจ จึงเห็นได้ว่า ที่แท้นั่นก็คือ กิเลสชาติไทย ต่างหากที่บังคับกลุ่มชนเป็นไป

พุทธทาสมองว่า สาเหตุของการเกิดการเมืองนั้น เกิดขึ้นจากการเพิ่มขึ้นของมนุษย์ เมื่อมนุษย์มากขึ้นจากระดับหมู่บ้านจนกระทั่งระดับโลก จึงทำให้เกิดปัญหาขึ้น ดังนั้น พุทธทาสจึงมองว่าจะต้องมีระเบียบปฏิบัติช่วยกันจัดบ้านเมืองหรือสังคมหรือโลกให้หมดปัญหา ดังที่ท่านกล่าวว่า “การเมือง คือ ระบบการจัดหรือการกระทำ เพื่อคนจำนวนมากจะอยู่กันโดยปราศจากปัญหา โดยไม่ต้องใช้อำนาจ” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 76)

เพื่อต้องการนำเสนอระบบการจัดหรือการกระทำเพื่อคนจำนวนมากจะอยู่กันโดยปราศจากปัญหา โดยไม่ต้องใช้อำนาจ ท่านพุทธทาสจึงเสนอแนวคิด “ธัมมิกสังคมนิยม” ขึ้นมา ผู้วิจัยนำแนวคิดธัมมิกสังคมนิยม มาแยกออกวิเคราะห์เป็น 2 ส่วน คือ “ธัมมิกะ” และ “สังคมนิยม” ฉะนั้นผู้วิจัยจึงแยกส่วนออกมาวิเคราะห์ โดยวิเคราะห์ความหมายและความสำคัญไว้ด้วย ดังนี้

1.1.1 วิเคราะห์ความหมายและความสำคัญของคำว่า ธัมมิกะ

1) ความหมายของธัมมิกะ ธัมมิกะ แปลว่า ประกอบด้วยธรรม “ธรรม” ในแนวคิดของพุทธทาสมีความแตกต่างจากความหมายของธรรมะ ที่เป็นหลักการที่คนทั่วไปรับรู้และเข้าใจ เพราะท่านมองว่า ธรรมะ ไม่ได้แปลว่า คำสั่งสอน ธรรมะแปลว่า สิ่งที่จะทรงตัวผู้มีธรรมะไว้ให้ปลอดภัย ศาสนะ คือคำสั่งสอน สั่งสอนก็สั่งสอนเรื่องธรรมะ เรื่องที่เอามาสอนเรียกว่า ธรรมะ จะต้องเป็นเรื่องช่วยให้รอด ศาสนาไหนก็มีคำสั่งสอน คำสอนอย่างไรก็เรียกว่าธรรมะเหมือนกัน เรียกมาไม่รู้แต่ครั้งไหน ก่อนจะมีศาสนาเสียด้วยซ้ำ ... ธรรมะแปลว่า สิ่งสูงสุดที่จะช่วยให้รอด มีธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นที่สุด

เราต้องรู้จักคำว่า “ธรรมะ” ให้ถูกต้องว่า คือระบบความอยู่รอด ที่จะช่วยให้หลุดพ้นปัญหา ธรรมะ คือ ความถูกต้อง ระบบการปฏิบัติที่ถูกต้อง ให้เป็นไปเพื่อความอยู่รอดทั้งทางกายและทางจิตทุกชั้นตอนแห่งชีวิตเพื่อตัวเองและเพื่อผู้อื่น ธรรมะ คือหน้าที่ที่ถูกต้อง เพื่อประโยชน์แก่ความอยู่รอด รอดจากปัญหาทุกชนิด รวมทั้งความทุกข์ด้วย รวมทั้งความสุขด้วย ความสุขก็เป็นปัญหา ปัญหาเยอะแยะที่เกิดจากความสุข

จากแนวคิดแบบธัมมิกสังคมนิยมที่พุทธทาสเสนอนั้น ท่านแสดงความหมายของคำว่า ธรรมะไว้ใน 4 ความหมาย คือ

1. สภาวะธรรม คือ สิ่งที่กำลังมีอยู่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ
2. สังขธรรม คือ กฎของธรรมชาติ ซึ่งมีทั้งฝ่ายที่มนุษย์ต้องการและไม่ชอบ

3. ปฏิบัติธรรม คือ หน้าที่ที่สิ่งที่มีชีวิตประพฤติกระทำตามกฎนั้น ถ้าไม่ทำจะต้องตายหรือจะต้องทนอยู่ไม่ได้ ไม่มีความสุข ธรรมะ คือ หน้าที่ที่จะต้องประพฤติกระทำให้อยู่กันเป็นผาสูกทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวม

4. ปฏิเวธธรรม คือ ผลที่เกิดขึ้นตามสมควรแก่หน้าที่ที่ได้ปฏิบัติ

ธรรมะเป็นสิ่งที่มียู่รอบ ๆ ตัวของมนุษย์ แต่เนื่องจากว่ามนุษย์ยังมีอวิชชา มีกิเลสติดตัวอยู่มากจึงมองไม่เห็นธรรมะ ดังคำกล่าวของพุทธทาสว่า “ธรรมะเป็นสังสารณะแก่ทุกคน และมีอยู่ทั่วไป พร้อมทั้งจะสัมผัสกับทุกคนอยู่ทุกเมื่อ เมื่อคนเรามองไม่เห็นก็เป็นราวกับว่า ธรรมะเป็นของที่เร้นลับสุดวิสัย” (พุทธทาสภิกขุ 2540: 5) ท่านให้เหตุผลว่า “การเข้าถึงธรรมะจึงจำเป็นต้องขอร้องให้พุทธบริษัททั้งหลายเตรียมตัวเพื่อจะมองสิ่งทุกอย่างในด้านใน” (พุทธทาสภิกขุ 2540: 5) เนื่องจากคนในปัจจุบันมองหรือสัมผัสสิ่งต่าง ๆ รอบ ๆ ตัวด้วยอาการที่เรียกว่า มองด้านนอก ภายนอก คือ อาการที่มองตามความรู้สึกที่ตนเห็น หรือสัมผัส หรือตามที่ตนรู้สึกได้ โดยยังไม่ผ่านการกลั่นกรองด้วยสติปัญญา เช่น การมองเห็นดอกไม้มีสีสวยงาม กลิ่นหอมชวนใจ น่าเด็ดเอามาเซยชม หรือเอามาเป็นของตน เป็นต้น แต่ถ้าเรามองด้วยอาการที่เรียกว่า มองด้านใน โดยใช้สติ ปัญญา เราก็มองเห็นความจริงว่า ความสวยงาม กลิ่นหอมของดอกไม้ เป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน ไม่ควรเอามาชื่นชม เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่นานก็จะหมดไป เป็นต้น ดังนั้นการที่จะเข้าถึงธรรมะให้ได้จริง ๆ นั้น มนุษย์จะต้องเพิกถอน ทำลายความคิดนึก ความยึดถือออกไปให้หมดเสียก่อน ในการที่จะเข้าถึงธรรมะในทัศนะที่พุทธทาสได้กล่าวเอาไว้ ท่านมองว่า จำเป็นที่จะต้องใช้เครื่องมือในการเข้าถึงหลักธรรมดังกล่าว โดยแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ (พุทธทาสภิกขุ 2540:12-13)

1. อินทรีย์ธรรมดา กล่าวคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ตามธรรมดาเป็นเครื่องมือในการมอง (รับรู้) สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว เรียกว่า การมองด้วยอาการที่เรียกว่า มองภายนอก

2. อินทรีย์ชั้นพิเศษ ได้แก่ การมองด้วยเครื่องมือชนิดที่ 1 แต่เครื่องมือเหล่านี้ถูกควบคุมภายใต้อำนาจของปัญญา เรียกว่า การมองด้านใน การมองด้านใน คือ การมองให้ทะลุและเห็นความจริงของสิ่งต่าง ๆ ลึกลงไปจากแก่นที่เรามองว่าสวยงามเพียงด้านนอก

นอกจากนี้พุทธทาสยังได้กล่าวถึง สิ่ง (วัตถุ) ที่เรามองเห็น โดยท่านอธิบายว่า “สิ่งต่าง ๆ ล้วนมีเหตุปัจจัยปรุง คือ อาศัยสิ่งอื่น ๆ ช่วยอีกทอดหนึ่ง จึงเกิดปรากฏขึ้นและแปรผัน แดกทำลายไป แล้วกลับเกิดใหม่อีก ตลอดเวลาที่เหตุปัจจัยยังมีอยู่ โลกียะธรรมทั้งหลายจึงเป็นสิ่งที่หมุนเวียนและต้องหมุนเวียนอยู่เสมอ ดำรงอยู่ได้เพราะการหมุนเวียน หยุดหมุนเวียนเมื่อใด ธรรมพวกนี้ก็ดับไม่มีอะไรเหลือ” (พุทธทาสภิกขุ 2540: 14) จากคำกล่าวของท่านข้างต้นพบว่า พุทธทาสมองสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรามีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนอยู่เสมอ เป็นวัฏจักร ดังนั้น มนุษย์ที่ยังมีกิเลสจึงต้องตกอยู่ในวังวนในความหมายดังกล่าว ซึ่งพุทธทาสเรียกวัฏจักรดังกล่าวนี้ว่า “โลก”

หรือ “โลกียธรรม” นอกจากนี้พุทธทาสยังได้กล่าวถึงลักษณะที่ตรงข้ามกับโลกียธรรม เป็นลักษณะที่ไม่อยู่ภายใต้อำนาจ หรือภายใต้วิสัยแห่งการหมุนเวียน ดำรงสภาพอยู่ได้โดยไม่ต้องมีการหมุนเวียน ท่านเรียกลักษณะของสิ่งนี้ว่า “โลกุตตรธรรม” (เป็นลักษณะที่ไม่มีเหตุปัจจัยปรุง ไม่มี การหมุนเวียน ไม่มีการเกิดดับ) ดังนั้น พุทธทาสมองสิ่งต่าง ๆ ในโลกมนุษย์โดยแบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ พวกที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง มีการหมุนเวียน มีการเกิดดับ เรียกว่าโลกียธรรมหรือสังขตธรรม และพวกที่ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ไม่มีการหมุนเวียน ไม่มีการเกิดดับ เรียกว่าโลกุตตรธรรม หรืออสังขตธรรม

จากที่ได้วิเคราะห์มาสรุปความหมายของคำว่า ธรรมะ เป็นความหมายที่ 1 คือ สภาวะธรรม หมายถึง สิ่งที่กำลังมีอยู่ เป็นอยู่ตามธรรมชาติ ที่ปรากฏอยู่แก่เรา นี้ ทั้งในทางรูปธรรม และนามธรรม ทั้งในสภาวะที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งและปราศจากเหตุปัจจัยปรุงแต่ง การเมืองก็ย่อมเป็นปรากฏการณ์ในสภาวะธรรมทั้งหมดนี้ด้วยเช่นกัน มิได้มีการแยกขาดว่า สภาวะธรรมทั้งหลายที่ปรากฏแก่มนุษย์เป็นเรื่องหนึ่ง และการเมืองซึ่งเกี่ยวพันกับการกระทำของมนุษย์นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ดังที่ท่านกล่าวสรุปว่า “การเมืองรวมอยู่ในคำว่า ธรรมชาติ” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 91)

พุทธทาสยังได้กล่าวถึงธรรมะ ในความหมายที่เป็นกฎธรรมชาติ โดยท่านกล่าวว่า “ศึกษาให้รู้จักกฎธรรมชาตินั้น จักไม่ทุกข์” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 117) การศึกษาให้รู้จักกฎธรรมชาตินั้น พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า ต้องศึกษาให้รู้อย่างน้อย 3 เรื่อง (กฎของพระเจ้า) คือ

เรื่องที่ 1 อิทปิัจจยตา “สิ่งทั้งปวงมีเหตุแล้วเป็นไปตามเหตุ นี้เรียกว่า อิทปิัจจยตา” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 292) พุทธทาสอธิบายว่า เราต้องประพฤติกกระทำทางกาย ทางวาจา ทางใจ ให้ถูกต้องตามกฎนั้น ๆ เราจึงจะมีความเป็นอยู่ชนิดที่ไม่มีทุกข์เลย โดยเฉพาะมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในขณะที่มันกระทบกัน เรียกว่า ผัสสะ ถ้าคนเราโง่ ก็เป็นผัสสะโง่ ถ้าเราฉลาดก็เป็นผัสสะฉลาด คือ ถ้าเป็นผัสสะโง่มันก็ทำให้เกิดเวทนาโง่ ทำให้หลงรัก หลงเกลียด แล้วนำไปสู่การยึดมั่นถือมั่นจนเป็นตัวกูที่มีความทุกข์ ถ้าเป็นผัสสะฉลาด ถ้ากระทบแล้วก็จะรู้ว่าอะไรเป็นอะไร แม้จะเกิดความรู้สึกสวดยไม่สวดย หอมหรือเหม็น อร่อยหรือไม่อร่อย เป็นต้น ขึ้นมา ก็ไม่หลงยึดคิดว่า มันมิได้เป็นอะไรมากไปกว่าความรู้สึก จึงไม่ได้เกิดติดพันหาคือความอยากอย่างนั้นอย่างนี้ ที่ทำให้เกิดเป็นทุกข์ขึ้นมา เรามีกฎเหล่านี้ควบคุมชีวิตเราอยู่ จึงต้องทำให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์อันนี้ เราจึงจะไม่ มีทุกข์

อิทปิัจจยตา พุทธทาสสรุปว่า คือ “ความที่มันต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย นั้น เรียกว่า อิทปิัจจยตา อิทปิัจจยตานั่นแหละคือยอดสุดของความรู้ เรื่องอริยสัจก็มารวมอยู่ที่นี้ เรื่องมรรคมืองค์ 8 ก็มารวมอยู่ที่นี้ ทุกเรื่องมันจะมารวมอยู่ที่นี้ เกิดขึ้นแห่งความทุกข์หรือดับลงแห่งความทุกข์ มันรวมอยู่ที่คำว่า อิทปิัจจยตา” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 292)

เรื่องที่ 2 กฎเรื่อง อริยสัจ 4 ความทุกข์เป็นอย่างนั้น ตัณหาความอยากด้วยความโง่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ดับตัณหาเสียก็ไม่มีความทุกข์ ปฏิบัติอย่างถูกต้องทั้ง 8 ประการที่เรียกว่า อริยมรรค มีองค์แปดอยู่ ตัณหาก็ไม่เกิดได้ เราก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ กฎนี้ครอบงำเราอยู่ตลอดเวลา ถ้าเราทำผิดมันก็เกิดทุกข์ขึ้นมา ถ้าเราทำถูก มันก็ไม่เกิดทุกข์ขึ้นมา กฎเรื่องอริยสัจ 4 จึงเป็นพระเจ้าสูงสุดสำหรับมนุษย์ ครอบงำเราอยู่อย่างนี้

เรื่องที่ 3 กฎเรื่อง ไตรลักษณ์ สิ่งทั้งปวงมันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน ยกตัวอย่างร่างกายของคนเรา ดูเนื้อหนัง ร่างกาย ผม ขน เล็บ ฟัน ทุก ๆ อย่างนี้มันไม่เที่ยง เราจะต้องประพาศติดต่อกันให้ถูกต้อง ถ้าเราประพาศติดเราก็จะเป็นทุกข์เอง เพราะว่าสังขารนี้มันมีลักษณะที่เป็นทุกข์ คือ ดูแล้วน่าระอาใจ ไม่น่าหลงรัก หลงยึดติดของเรา มันมีความทุกข์ เพราะการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เราต้องทำใจให้ถูกต้องกับสิ่งเหล่านี้ ไปบังคับมันไม่ได้ และต้องทำใจให้ถูกต้อง อย่าให้จิตของเราเป็นทุกข์ เพราะสิ่งเหล่านี้มีความเป็นอนัตตา (เป็นตัวเป็นตนของตนไม่ได้ เป็นของธรรมชาติโดยเด็ดขาด) (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 117-119)

จากที่ได้วิเคราะห์มาสรุปความหมายของคำว่า ธรรมะ ความหมายที่ 2 คือ “สังจะธรรม หมายถึงกฎของธรรมชาติในตัวธรรมชาตินั้น (กฎของธรรมชาติ ก็มีทั้งฝ่ายที่มนุษย์ต้องการและฝ่ายที่มนุษย์ไม่ต้องการ)” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 92) ซึ่งเป็นสังจะของธรรมชาติแล้วเด็ดขาดตายตัวด้วยมีธรรมชาติที่ไหนก็มีกฎของธรรมชาติอยู่ที่นั่นและในนั้น ท่านพุทธทาสกล่าวว่า “ตัวการเมืองก็เป็นสิ่งที่เข้าไปตามกฎของธรรมชาติ (มีเหตุ แล้วเป็นไปตามเหตุ) และกฎดังกล่าวนี้ย่อมดำรงอยู่เหมือนกฎธรรมชาติทั้งหลาย คือ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการต้องการการปรุงแต่ง หรือการยึดมั่นของมนุษย์ ในทางใดทางหนึ่งทั้งสิ้น กฎของธรรมชาติคือ สิ่งที่ยังคับธรรมชาติให้เป็นไป เป็นไปในลักษณะเปลี่ยนแปลงก็ได้ เป็นไปในลักษณะไม่เปลี่ยนแปลงก็ได้” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 20)

ความหมายที่ 3 คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ “หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ คือ สิ่งที่มีชีวิตจะต้องทำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นับตั้งแต่การหากิน การกิน การนอน การอะไรทุกอย่าง แม้เรื่องทางจิต ทางใจ เขาก็ต้องทำให้มันถูกต้องจึงจะมีความสุข” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 22) การปฏิบัติตามหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ มนุษย์อาจเลือกที่จะไม่ปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติหรือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติก็ได้ แต่ย่อมไม่อาจหนีผลลัพธ์ตามกฎของธรรมชาติไปได้ ในทางกลับกัน ถ้ามนุษย์เข้าใจกฎธรรมชาติและปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับกฎนั้น เท่ากับเป็นการปฏิบัติหน้าที่และย่อมได้รับผลตามกฎของธรรมชาติเช่นกัน แต่ผลของการปฏิบัติตามหน้าที่นั้น ย่อมต่างจากผลของการปฏิบัติออกนอกกฎของธรรมชาติของหน้าที่ หน้าที่เป็นเรื่องที่ไม่ทำไม่ได้ สิ่งใดก็ตามไม่ทำตามหน้าที่ สิ่งนั้นย่อมประสบผลที่จะตามมา ดังที่ท่านพุทธทาสยกตัวอย่างว่า “บรรดาสิ่งที่มีชีวิตจะต้องมีหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ นับตั้งแต่เซลล์เซลล์เดียวขึ้นมา จนกระทั่งเป็นสัตว์ เป็นคน

เป็นอะไรก็ตาม คำว่าหน้าที่มีใจความสำคัญอยู่ที่ว่า ไม่ทำไม่ได้ต้องทำ คำว่า ปฏิบัติ นี้ก็เหมือนกัน ถ้าไม่ทำมันก็มีผลร้ายหรือถึงกับว่าตายสูญหายไปเลย” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 93) พุทธทาสภิกขุตั้งสมญาให้กับการกระทำหรือระบบการกระทำของมนุษย์ในทางที่ผิดจากธรรมชาติ ผิดจากหน้าที่ของธรรมชาติว่า เนืองอก เช่น การศึกษาเนืองอก พิธีกรรมเนืองอกหรือจนแม้แต่พุทธศาสนาเนืองอก เป็นต้น เพราะธรรมชาติของเนืองอกก็คือ กลุ่มเซลล์ที่ไม่ได้ทำหน้าที่อันใดในระบบร่างกาย หรือทำหน้าที่ผิดเพี้ยนไป ย่อมส่งผลร้ายทั้งแก่ตัวมันเองและระบบร่างกายทั้งหมด จนถึงกับว่าตายสูญหายไปเลยในที่สุด

ความหมายที่ 3 ของธรรมนี้เองเกี่ยวข้องกับการเมืองของมนุษย์มากที่สุด เพราะว่าเราจะต้องเข้าใจการเมืองในฐานะที่เป็นการกระทำของมนุษย์ ทั้งในฐานะส่วนตัวและในฐานะที่เป็นกลุ่มซึ่งหากเป็นไปตามหน้าที่อย่างสอดคล้องกับกฎของธรรมชาติ ย่อมก่อให้เกิดความเป็นปรกติและความสงบสุข แต่หากเป็นไปอย่างขัดกับกฎของธรรมชาติ ย่อมกลายเป็นการเมืองเนืองอกที่จะส่งผลร้ายต่อสังคมมนุษย์ สร้างความเดือดร้อน นำไปสู่ความรุนแรงและความสูญเสียได้ พุทธทาสภิกขุจึงสรุปอย่างชัดเจนว่า “การเมือง คือ ธรรมะ โดยเฉพาะในความหมายที่ 3 คือหน้าที่...หน้าที่ที่มนุษย์จะต้องทำให้เกิดสันติสุขในหมู่มนุษย์ โดยไม่ต้องใช้อาชญา” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 95-96) จึงสรุปได้ว่า หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ คือ สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายจะต้องทำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ความหมายที่ 4 คือ ปฏิเวธธรรม คือ “ผลที่เกิดขึ้นตามสมควรแก่หน้าที่ ที่ได้ปฏิบัติไป” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค:95) และผลที่เกิดขึ้นนั้นต้องตรงตามกฎของธรรมชาติ เช่น ในทางศาสนา ได้แก่ ผลที่รู้สึกรู้สีกจากการปฏิบัติธรรมหรือการบรรลุตามมรรคผล นิพพาน ส่วนผลในทางโลก ๆ ก็เรื่องกิน เรื่องกิน เรื่องเกียรตินหรือเรื่องอะไร ๆ ก็ตามที่มันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากหน้าที่ที่ปฏิบัติ และสำหรับผลของการเมือง ท่านชี้ให้เห็นว่า “การเมืองทั้งหลายไม่ว่าระบบไหน ก็เสนอหน้ากันขึ้นมาว่าเพื่อสันติของมวลมนุษย์ทั้งนั้น มันมุ่งผลอย่างนี้ทั้งนั้น แล้วก็ทำให้ประสบความสำเร็จบ้าง ไม่มากก็น้อย... เมื่อมองในแง่ผลอาจกล่าวได้ว่า การเมืองหมายถึงอุดมคติอย่างหนึ่ง ๆ ก็ได้ คือ การประพฤติกระทำตามอุดมคตินั้นก็ได้ หมายถึงผลที่ได้รับเป็นความสงบสุขอย่างนี้ก็ได้” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค:95)

นอกจากคำว่า “ธรรมะ” แล้ว ยังมีอีกหลายชื่อที่ท่านพุทธทาสกล่าวว่าเป็นสิ่งเดียวกัน เช่นคำว่า ศีลธรรม (การทำความปรกติ) ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม (สิ่งที่นำมาประพฤติกันอยู่จนเคยชินเป็นนิสัยของบุคคลหรือของหมู่บุคคล) การปกครอง (ระบบการบีบบังคับ) เศรษฐกิจ (แลกเปลี่ยนสิ่งของ) สงคราม (กำจัดข้าศึกของธรรมะ) สิ่งศักดิ์สิทธิ์ (อำนาจที่ทำให้เกิดความสำเร็จ) พระเจ้า (ผู้สร้าง ผู้ควบคุม ผู้ทำลาย บันดาลให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไปตามกฎ)

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลความหมายของคำว่า “ธรรม” “ธรรมะคำเดียวนี้มี

ความหมายไม่มีที่สิ้นสุด หลายความหมาย หลายสิบ หลายร้อยความหมายก็ได้” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 413) “ธรรมะตามหลักภาษา คือไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมะ” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 156) จากคำกล่าวของพุทธทาสที่ได้ยกมาเป็นตัวอย่างนี้สรุปได้ว่า ธรรมะ คือ ทุกสิ่งทุกอย่าง เพียงแต่มีชื่อเรียกต่างกันไปตามนั้น แต่ผู้วิจัยพบว่า ความหมายของธรรมะที่ท่านพุทธทาสจะจงใช้ในแนวคิด ธรรมิกสังคมนิยามนี้มี 4 ความหมาย คือ พุทธทาสสอนให้เราองความหมายของการเมืองอย่างสอดคล้องกับความหมายของธรรมะทั้ง 4 แก่มุม คือ การเมืองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติทั้งหลายที่มีปรากฏอยู่ (สภาวะธรรมความหมายที่ 1) อยู่ภายใต้ตัวกฎของธรรมชาติที่มีอยู่ในธรรมชาตินั้น เช่นเดียวกับสิ่งทั้งหลาย (สัจธรรม ความหมายที่ 2) เป็นหน้าที่ที่มนุษย์ต้องปฏิบัติตามกฎของธรรมชาตินั้น (ปฏิบัติธรรมความหมายที่ 3) และย่อมได้รับผลตามที่ปฏิบัติตามหน้าที่นั้น ๆ (ปฏิเวชธรรม ความหมายที่ 4) การเมืองจึงมิได้เป็นไปอย่างเลื่อนลอย ไม่ได้เป็นเรื่องสกปรก ไม่ได้มีความหมายคับแคบเพียงเรื่องผลประโยชน์ของใครของมัน แต่เป็นเรื่องที่มีความหมายตามแก่มุมของธรรมะอย่างครบถ้วน

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลความหมายของคำว่า “ธรรม” ในทัศนะของพุทธทาส คือ

1. ธรรมะ คือ ธรรมชาติ
2. ธรรมะ คือ กฎธรรมชาติ
3. ธรรมะ คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ
4. ธรรมะในฐานะที่เป็นผลของการปฏิบัติหน้าที่

2) ความสำคัญของ ธรรมิกะ

“ธรรมะ คือปรากฏการณ์ทั้งปวง ธรรมะ คือกฎของธรรมชาติ ธรรมะ คือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ธรรมะคือผลที่จะได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ นี่มันเกี่ยวกับโลกนี้อย่างแยกกันไม่ออก” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 156)

พุทธทาสภิกขุได้อธิบายถึงความสำคัญของธรรมะว่า (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 153) บ้านเมืองทั้งหลาย นี้คือปรากฏการณ์ของธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา แม้เป็นปัญหาทางการเมืองมันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ มนุษย์มีหน้าที่ที่จะต้องสะสางเรื่องการเมือง เรื่องปฏิบัติทางการเมือง นี้ก็เพื่อจะสะสางปัญหาของมนุษย์ให้หมดไป คือ ขจัดความทุกข์ยากลำบากให้หมดไป แล้วในที่สุดก็ได้รับความสงบสุข ซึ่งเป็นธรรมะอีกความหมายหนึ่ง ฉะนั้นทุกคนหลีกเลี่ยงจากกฎเกณฑ์อันนี้ไม่ได้ เราจะหลีกเลี่ยงจากการกระทำที่กำลังกระทำอยู่เพื่อสิ่งนี้ไม่ได้ ขอให้มองในแง่ลึกถึงขนาดนี้เป็นอย่างน้อย ก็จะต้องรู้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่า การเมืองนั้นมีอยู่แก่คนทุกคน กระทั่งว่าคนทุกคนมีส่วนแห่งการเป็นนักการเมืองไม่มากก็น้อย

“ธรรมะเท่านั้นที่ทำความแตกต่างระหว่างคนจากสัตว์ ปราศจากธรรมะแล้ว คนกับสัตว์ก็เหมือนกัน” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 99) ฉะนั้น การรู้ว่า ธรรมะคืออะไร ยังไม่สำเร็จ ประโยชน์จนกว่าจะได้นำธรรมะไปทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติ คือนำไปใช้ในการทำหน้าที่ เพื่อสร้างความเป็นระเบียบในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะความเป็นระเบียบจะนำความสงบจากปัญหามาให้ พุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ชัดเจนว่า(พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 156) ธรรมะ ตามหลักของภาษาแล้วไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรม คือธรรมะตามธรรมชาติ เนื้อหนังร่างกายอะไรทุกอย่างในคนนี้ก็เรียกว่ารูปธรรม เป็นธรรมะประเภทที่เป็นรูป และจิตใจก็เป็นธรรมะในประเภทนามธรรม ความที่เป็นไปสัมพันธ์กันก็เป็นธรรมะ เป็นความสัมพันธ์กันระหว่างรูปธรรมกับนามธรรม รู้ได้ด้วยใจก็เป็นนามธรรม ถ้ารู้ได้ด้วยธรรมดาสامัญญ์ก็เป็นรูปธรรม นี่เป็นสิ่งที่ไม่มีทางรอดไม่มีทางหนีหรือไม่มีทางหลีกเลี่ยงว่า อะไรที่มันไม่ใช่ธรรม ที่นี้กฎเกณฑ์ที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับสิ่งนี้เรียกว่าธรรม การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์อันนี้เรียกว่าธรรม ผลเกิดขึ้นมาเป็นสุขเป็นทุกข์เป็นอะไรก็เรียกว่าธรรม ทั้งหมด เป็นกุศลธรรม อกุศลธรรม ความสุขก็เป็นธรรม ความทุกข์ก็เป็นธรรม ในฐานะที่เป็นเวทนา ฉะนั้นจะต้องยอมรับว่า ต้องเอาระบบของธรรมอย่างถูกต้องมาใช้จึงจะแก้ปัญหาได้ จึงจะไม่ต้องฆ่าฟันกันอย่างสัตว์ป่าที่มันกัดกัน

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ความสำคัญของธรรมะ พบว่า ธรรมะ คือ สิ่ง สิ่งโดยความหมายคือ ทุก ๆ สิ่งทุก ๆ อย่าง ไม่มีข้อยกเว้น แม้แต่ร่างกายและจิตใจของมนุษย์เอง ก็คือธรรม เมื่อธรรมคือทุกสิ่งแม้แต่ตัวเรา ฉะนั้นจึงเป็นความสำคัญที่เราจะต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ถึงคำว่าธรรม เพื่อความเป็นอยู่โดยสงบสุข ปราศจากปัญหา การจะเห็นธรรมท่านกล่าวว่า เห็นปฏิจสงฆูปบาท คือ เห็นธรรม เห็นธรรม คือ เห็นตถาคต ฉะนั้นการเห็นตถาคตต้องเห็นที่ปฏิจสงฆูปบาท และปฏิจสงฆูปบาทที่อาจจะเห็นได้นั้น จะต้องเห็นในตัวของตน ในตัวเอง ในความรู้สึกรู้ใจของตัวเอง เห็นที่อื่นไม่ได้ จึงสรุปได้ว่า ธรรมะที่ควรทำความเข้าใจมากที่สุด คือทำความเข้าใจตนเอง

1.1.2 วิเคราะห์ความหมายและความสำคัญของสังคมนิยม

สังคมนิยม มีรากฐานสำคัญ คือ การปฏิเสธแนวคิดปัจเจกชนนิยมที่ให้ความสำคัญแก่บุคคลมากกว่าการยอมรับและปฏิบัติตามระเบียบของสังคม อุดมการณ์ของสังคมนิยม คือ มุ่งเน้นการเสียสละส่วนตัว เพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม นั่นคือ การมองเห็นความสำคัญของสังคมมีมากกว่าให้ความสำคัญส่วนตัว เพราะถือว่าปัจเจกบุคคลไม่สามารถแยกตัวออกจากสังคมได้ เมื่อต้องอยู่ในสังคม การยอมเสียสละเพื่อสังคมในลักษณะของสาธารณประโยชน์ จึงเป็นสิ่งสำคัญกว่าประโยชน์ส่วนตัว เพราะฉะนั้น รัฐบาลจึงเข้าไปควบคุมปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ๆ ได้แก่ เครื่องจักร โรงงาน ที่ดินและทุน เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนส่วนมากในสังคม

1) ความหมายของสังคมนิยม เมื่อเราพูดถึงสังคมนิยม มักจะมีคนนึกถึงระบบเผด็จการในรัสเซียหรือจีน หรืออาจนึกถึงระบบพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยภายใต้ทุนนิยมในประเทศสแกนดิเนเวีย อังกฤษ หรือออสเตรเลีย แต่แนวคิดสังคมนิยมมี 2 รูปแบบที่แตกต่างกัน (จักษ์ พันธ์ชูเพชร 2548: 108-110)

1) สังคมนิยมคอมมิวนิสต์หรือสังคมนิยมมาร์กซ์ชีสม์ (Marxian Socialism) ทรัพย์สินของเอกชนจะตกเป็นสมบัติส่วนรวมและกิจการทั้งหมดจะต้องถูกโอนมาดำเนินการโดยรัฐบาลเผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ เพื่อเป็นการจัดการเอารัดเอาเปรียบและการขูดรีดจากชนชั้นนายทุน

2) สังคมนิยมประชาธิปไตย (Democratic Socialism) เป็นการใช้กระบวนการทาง ประชาธิปไตยเพื่อเป้าหมายสู่การเป็นรัฐสังคมนิยม มีการใช้กระบวนการทางการศึกษา เพื่อการเผยแพร่ความคิดให้ประชาชนยอมรับเป้าหมายการปกครอง เพราะเชื่อว่า การสร้างรัฐสังคมนิยมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชากรในสังคมมีความรู้อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์ เพื่อจะได้นำไปใช้ในการจัดระเบียบทางสังคมให้เหมาะสม และมีความยืดหยุ่นเรื่องกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินมากกว่าในสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ คือ ยอมรับในสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์และยอมให้เอกชนมีทรัพย์สินส่วนตัวได้ หากทรัพย์สินที่ได้มานั้นได้ถูกใช้ไปเพื่อประโยชน์ของสังคม

ลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งของสังคมนิยมประชาธิปไตยก็คือ รัฐจะเข้าไปมีส่วนร่วมหรือเป็นเจ้าของเฉพาะกิจการที่อาจส่งผลกระทบต่อประชาชนส่วนใหญ่ แต่จะเป็นไปด้วยวิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรง ลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของอุดมการณ์สังคมนิยมคือ การปกครองด้วยระบบรัฐสวัสดิการ (Welfare State) คือ การที่รัฐมีหน้าที่ในการดูแลในความเป็นอยู่ของประชาชน นับแต่เริ่มมีชีวิตจนกระทั่งจบชีวิตลง อุดมการณ์สังคมนิยมต่อต้านระบบเศรษฐกิจแบบเสรี (Laissez Faire) หรือแบบทุนนิยม (Capitalism) เพราะการปล่อยเสรีทางเศรษฐกิจโดยรัฐไม่เข้าไปจัดการ จะทำให้เกิดการผูกขาดทางเศรษฐกิจ (Monopoly) อันจะส่งผลให้ประชาชนถูกเอาเปรียบ เพราะสุดท้ายแล้วผลประโยชน์จากการค้าเสรีก็จะตกไปอยู่กับนายทุนที่เป็นคนกลุ่มน้อยในสังคม เพื่อป้องกันการเอาเปรียบทางการค้า อุดมการณ์สังคมนิยมจึงสนับสนุนการค้าแบบสหกรณ์ การค้าแบบสหกรณ์เป็นการค้าขายที่มีได้มุ่งหวังที่จะสร้างกำไรแก่นายทุนหรือใครคนใดคนหนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่เป็นการค้าด้วยราคาที่เป็นธรรม ทั้งต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค

อุดมการณ์ทางการเมืองในระบบสังคมนิยมนี้ ไม่ว่าจะเป็สังคมนิยมคอมมิวนิสต์หรือสังคมนิยมประชาธิปไตย ต่างก็มุ่งหวังให้ประชาชนสร้างวัตถุสิ่งของขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อกิเลสของตนเองเท่านั้น ไม่ใช่เป็นอุดมการณ์ที่มุ่งให้สร้างเพื่อความอยู่ดีกินดีของ

ประชาชน แล้วก็อ้อเพื่อเผื่อเผื่อให้บุคคลอื่น ยังมุ่งเน้นเพื่อที่จะได้เป็นเจ้าของวัตถุให้ได้มากอยู่นั่นเอง ดังจะเห็นได้จากการวางแผนการผลิต เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทุกคน

ท่านพุทธทาส อธิบายว่า “สังคมนิยม ควรจะเป็นความหมายของคำว่า Politics โดยตรง เพราะ Politics นี้หมายถึงปัญหาของคนมาก สังคมก็คือคนมาก แล้วนิยามก็คือเฟื่องเสียงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนมากนั้น” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 90) “สังคมนิยมคือ ผูกพันกัน สัมพันธ์กันในลักษณะที่ถูกต้อง” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 149) “สังคมนิยมมีความหมายว่า ต้องเห็นแก่สังคม เพราะฉะนั้นเห็น แก่ตัวคนเดียวไม่ได้ นี่เป็นหลักธรรมะของธรรมชาติ” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 164) “สังคมนิยม คำนี้ทุกคนก็ได้ยิน ได้ฟังกันอยู่แล้ว และรู้จักกันในฐานะที่เป็นชื่อของระบบการเมืองหรืออุดมคติทางการเมืองอย่างหนึ่ง โดยส่วนใหญ่ก็เล็งถึงระบบที่เป็นข้าศึกต่อเสรีประชาธิปไตย พอพูดถึงสังคมนิยม ความคิดของคนสมัยนี้ก็แล่นไปถึงคอมมิวนิสต์หรืออะไรทำนองนั้น แต่ที่เราจะพูดกันในที่นี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับคำนั้น ในความหมายอย่างนั้น คือเป็นสังคมนิยมตามหลักแห่งพระศาสนาจะเป็นศาสนาไหนก็ได้ หรือที่ยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ตามหลักของธรรมชาติ ไม่ใช่สังคมนิยมที่เป็นระบบชนกรรมาชีพ ที่ขัดแย้งกับนายทุน หรืออะไรทำนองนี้ ซึ่งไม่ควรจะเอามาปนกันเลย” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 65-66) “สังคมนิยมที่แท้จริงหรือเป็นธรรมนั้น ย่อมไม่สร้างคน 2 จำพวกนี้ (นายทุน ชนชั้นกรรมาชีพ) จะสร้างแต่ระบบที่ประกอบไปด้วยธรรม ที่ถูกต้อง เช่น ระบบที่ไม่มีโอกาสแห่งการกอบโกย เมื่อไม่มีการกอบโกย ก็ไม่มีทั้งนายทุนและชนชั้นกรรมาชีพ” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 101)

ท่านพุทธทาสภิกขุอธิบายว่า (กวีวงศ์ 2550: 83-84) สังคมนิยมที่ไม่เผด็จการ เรียกว่า สังคมนิยมเฉย ๆ นี้เพียงแต่เอือมระอาประชาธิปไตยมาเท่านั้น ยังไม่รู้จะไปทางทิศไหน ยังสะลึม สะลือ เสรีภาพ ภารดรภาพสะลึมสะลือ เพราะคนยังมีกิเลส รักกันไม่ได้ แล้วทำให้สม่าเสมอกันไม่ได้ ไม่มีอะไรที่จะทำให้สังคมนี้อุทิศรักสามัคคี เห็นใจกันโดยแท้จริง เพราะมันขาดธรรม ที่นี้สังคมนิยมที่เผด็จการสุดเหวี่ยงมันก็ยังหลายแง่ เพราะว่ามันเกิดมาจากไฟอาฆาตของชนกรรมาชีพที่ถูกทรมาณมานาน พอหลุดออกมาได้มันก็บ้าเลือด มันไม่ประกอบไปด้วยธรรม มันเสียเสรีภาพเพื่อเสรีภาพ ความหลงทำให้เสียเสรีภาพที่ไม่ควรจะเสีย ไปได้เสรีภาพที่ไม่ควรจะได้ เราก็เป็นทาสของกิเลสกันอยู่มากมาย เป็นทาสของโลภะ โทสะ โมหะ แล้วก็จะแก้กันด้วยการจงแวง อาฆาต นี้มันก็ยังเป็นไปไม่ได้ นี่เข้าใจยาก มันมีสมภาพที่ต้องใส่กระทะกวน ๆ ไว้เสมอ ไม่มีสมภาพที่แท้จริงได้ มันมีการดรภาพที่บังคับให้เกิด มันบีบบังคับให้เป็นผู้รักใคร่กัน นี่มันไม่มีโดยน้ำใจ มันไม่ประกอบไปด้วยธรรมที่ลึ้มเหลว แต่อย่าลืมนะว่า ทุกอย่างนี้มีปัญหาไม่เหมือนกัน ประเทศหนึ่งอาจจะเหมาะสม ประเทศหนึ่งอาจจะไม่เหมาะสมในระหว่างที่กำลังแย่ง ๆ อยู่ด้วยกัน ฉะนั้น สังคมนิยมแบบเผด็จการนี้ก็ไม่เห็นว่ามีอะไรที่จะมีธรรมะได้ ถ้ามีธรรมะได้ก็ใช้ได้ คิดว่าจะยิ่งดีที่สุด

ระบบสังคมนิยมเผด็จการนี้ ถ้ามีธรรมะสูงสุดจะดีที่สุดในที่สุด แต่ถ้าไม่มีธรรมะมันก็เหมือน ๆ กันไปหมด ทีนี้ เรามาพูดระบบประหลาด ๆ ที่เขาจะไม่ยอมรับก็ได้ว่า สังคมนิยมระบบของศาสนาจะมีอยู่ที่ประเทศไหนบ้างก็พูดยาก แต่เรามองเห็นสังคมนิยมของศาสนา คือไปเอาหลักของศาสนามาเป็นระบบการเมืองเพื่อสังคมนิยม...สังคมนิยมตามแบบของศาสนาหมายความว่า เขาถือหลัก สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น เพียงเท่านั้นแหละปัญหามันหมด ถ้ามนุษย์ในโลกมีธรรมเพียงข้อเดียวเท่านั้น คือความรู้สึกรู้สึก สัตว์ทั้งหลาย เพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย เพื่อนที่มีชีวิตทั้งหลายล้วนแต่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ถ้าในใจมีความรู้สึกอย่างนี้แล้วรอดตัว ทุกอย่างจะดีหมด สมภาพ เสรีภาพจะมี ภราดรภาพ สันติภาพก็จะมี ศาสนาจะ ต้องมาอยู่ในคนที่เป็นพลเมืองของประเทศนั้นๆ เสียก่อน แต่ยังหวังยากเต็มที

พุทธทาสอธิบายว่า “ถ้าเข้าใจเรื่องศีลธรรมแล้ว ก็จะเข้าใจเรื่องสังคมนิยมได้ โดยถูกต้องสมบูรณ์และโดยง่าย เราต้องนึกถึงคำว่า ศีลธรรม ในแง่ที่ว่า ศีลธรรมเป็นเหตุให้เกิดความปรกติและเป็นภาวะแห่งความปรกติ แล้วแต่ว่าจะเล็งกันในฐานะที่เป็นเหตุหรือเป็นผล ถ้าศีลธรรมถูกมองไปในลักษณะที่เป็นเหตุ ก็จะเป็นสิ่งหรือเครื่องมือหรืออะไรก็ตามที่จะทำความปรกติ แต่ถ้าเป็นผลก็คือ แสดงออกมาแล้วก็เป็นภาวะแห่งความปรกติ” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 66-67) พุทธทาสอธิบายว่า “สังคมนิยมเป็นศีลธรรมระบบหนึ่ง คือเป็นการจัดระบบที่ทำให้สังคมนิยมปรกติสุขนั้นแหละ จึงเรียกว่าสังคมนิยม ถ้าเป็นเหตุให้เกิดความวุ่นวาย ก็จะเป็นเรื่องความรู้ศีลธรรมในสังคมนิยม แต่ก็ยังคงเป็นปัญหาของสังคมนิยมอยู่นั่นเอง” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 67-68)

ธรรมชาติอันบริสุทธิ์นั้นเป็นเรื่องของสังคมนิยมไม่ใช่เสรีนิยม ถ้าเป็นเสรีนิยมแล้วจะวินาศหมดตั้งแต่แรกสร้างโลก จะตายหมด แล้วไม่มีอะไรเหลืออยู่ จนกระทั่งบัดนี้ แต่เพราะความที่เป็นสังคมนิยมอยู่ในตัวมัน โดยอัตโนมัติของธรรมชาติ ที่ยังไม่มีชีวิตจิตใจอะไร ไม่มีความคิดนึกอะไร มันจึงอยู่รอดมาได้...ขอให้นึกถึงธรรมชาติ เมื่อแรกมีโลกนี้ออกมา จะมาจากดวงอาทิตย์หรือมาจากอะไรก็ตามใจ มันมาเย็นลงเป็นก้อนหินอะไรก้อนหนึ่ง แล้วมันค่อยสลายตัวไปเป็นฝุ่นเป็นละอองไป แล้วรวมตัวกันเป็นธาตุนั้นธาตุนั้น มันเป็นเรื่องของสิ่งที่มีมากไม่ใช่เรื่องของสิ่งเดียว กระทั่งมาเกิดการหมักหมมเกิดสิ่งที่เรียกว่าชีวิตขึ้นมาในน้ำ เป็นสัตว์เซลล์เดียวเป็นสัตว์หลายเซลล์ขึ้นมาตามลำดับ (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 90-91)

“สัตว์เซลล์เดียวหรือสัตว์สองเซลล์ เกิดแล้วแบ่งออกไปเป็นที่เซลล์ จนกระทั่งออกมาเป็นพืชพันธุ์ไม้ ออกมาเป็นสัตว์เล็ก ๆ ออกมาเป็นสัตว์เดรัจฉานทั่วไป กระทั่งมาเป็นสัตว์ครึ่งคนครึ่งสัตว์ เช่น ลิงหรืออะไรก็ตาม กระทั่งมาเป็นคนในอันดับแรกสุด เป็นคนป่าที่ยังไม่มีวัฒนธรรมอะไรเลย เหล่านี้มีลักษณะเป็นสังคมนิยมโดยอัตโนมัติของธรรมชาติคือ ธรรมชาติไม่อำนวยความสะดวกให้ใครกอบโกยได้ เพราะทำไม่ได้ เพราะไม่มียุง ไม่มีฉาง” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 91-92)

“เราดูนกจะเห็นมันกินอาหารเฉพาะที่กระเพาะมีไว้ให้เท่านั้นแหละ มันเก็บกินกว่านั้นไม่ได้ มันไม่มียุ่งฉาง ดูลงไปถึงแมลง มันก็ทำได้เพียงเท่านั้น ดูไปถึงต้นไม้ ต้นไม้ก็กินอาหารกินน้ำได้เท่าที่ลำต้นมันมีอยู่ มันจะทำให้กินนั้นไม่ได้ ฉะนั้นระบบที่ใครไม่สามารถล่วงล้ำเข้าไปในสิทธิของผู้อื่นไม่กอบโกยอะไรของใครได้นี้ เป็นไปตามธรรมชาติ เป็นไปโดยอัตโนมัติ จึงทำให้เป็นสังคมอยู่ได้และเป็นสังคมมาเรื่อย ๆ จนมีต้นไม้มากมาย จนมีสัตว์เดรัจฉานมากมาย จนกระทั่งมีคนขึ้นในโลกมากมาย เสรีภาพแห่งการกอบโกยถูกควบคุมไว้โดยธรรมชาติอย่างแน่นแฟ้น ในรูปแบบของสังคมนิยมโดยนำมือของธรรมชาติเช่นนี้” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 92)

ธรรมสังคมนี้อาจจะดูตัวแท้ตัวจริงของธรรม ของธรรมะก็ได้ ของธรรมชาติก็ได้ เป็นสิ่งเดียวกัน ตัวแท้ตัวจริงของธรรมชาตินั้นก็เป็นสังคมนิยม คือว่ามันไม่มีอะไรที่จะอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้มันต้องอาศัยกันและกัน ไม่มีแผ่นดินต้นไม้จะอยู่ได้อย่างไร ไม่มีต้นไม้แผ่นดินจะอยู่ได้อย่างไร หรือว่าน้ำจะอยู่ได้อย่างไร ถ้าไม่มีต้นไม้ ไม่มีแผ่นดิน ดิน ฟ้า อากาศที่เหมาะสมที่มนุษย์จะอยู่เป็นสุขสบายนี้ มีอะไรแต่เพียงสิ่งเดียวไม่ได้ มันต้องเนื่องกันหลาย ๆ อย่าง ดูให้ลึกลงไปอีกว่า ถ้ามีแต่ธาตุดินมันจะมีประโยชน์อะไรมันต้องมีธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อากาศธาตุ วิญญาณธาตุ เป็นต้น ถ้าเนื่องกันสัมพันธ์กันอย่างดีถึงจะมีอะไรขึ้นมาได้ และเป็นธรรมชาติดังที่ปรากฏให้เห็นอยู่ นี้ว่าเป็นมนุษย์บ้าง เป็นสัตว์บ้าง เป็นต้นไม้บ้าง เป็นแผ่นดิน เป็นห้วย หนอง คลอง บึงบ้าง อะไรต่าง ๆ อยู่ในสภาพที่เหมาะสม ความชื้นพอดี มีความอบอุ่นพอดี มีอะไรพอดี จึงมีชีวิตอยู่อย่างนี้ได้ หรือว่าในคน ๆ หนึ่งนั้น ก็มีเจตนาธรรมณ์ของสังคมนิยม คือ ต้องมีอะไร ๆ หลาย ๆ อย่าง ทำงานสัมพันธ์กันอย่างไรที่จะแยกกันไม่ได้ เรื่องนี้พวกที่ได้เล่าเรียนมาในทางสรีรศาสตร์ หรือการแพทย์ การหมอก็รู้เรื่องดี ตาก็เนื่องกับหู หูก็เนื่องกับจมูก จมูกก็ยิ่งเนื่องกับปาก ไม่มีอะไรที่จะแยกอยู่ตามลำพังได้ แต่ว่าถ้าไม่ได้เรียนก็ไม่รู้ เพราะจะสังเกตเอาเองก็จะเห็นได้ยากเต็มที่ แต่ขอให้เชื่อเถาะว่าไม่มีทางผิดที่จะพูดว่า อวัยวะใหญ่ ๆ ทั้งหมดต้องร่วมกันทำงาน ทำหน้าที่ ให้ถูกต้องตามธรรมสังจะของสิ่งที่ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกายจึงจะอยู่ได้ ฉะนั้น วิญญาณแห่งสังคมนิยมมีอยู่ในตัวคนทุกคน จะต้องอยู่กันด้วยความสัมพันธ์อย่างถูกต้อง มีความรักความสามัคคีเท่านั้นจึงจะเป็นสังคมนิยมที่เป็นที่พึงได้ ถ้าเป็นการเกี่ยงงอน เกี่ยงแย่ง ทะเลาะวิวาทกัน แบ่งพรรคแบ่งพวกกัน สำหรับจะประหัดประหารกัน ก็จะเป็นสังคมนิยมบ้าอยู่ในโลกนี้ แม้ในหมู่สังคมนิยมเองก็ยังเช่นฆ่ากัน เพราะมีหลายแบบ แต่ถ้าเป็นความถูกต้องตามธรรมสังจะของธรรมชาติแล้ว มันจะมีแต่เพียงแบบเดียว ก็เลยไม่รู้ว่าจะฆ่าใคร เพราะไม่มีข้อขัดแย้ง (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 135-137)

“สังคมนิยมคือผูกพันกัน สัมพันธ์กันในลักษณะที่ถูกต้อง” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 149) สังคมนิยม ท่านหมายถึงว่า อยู่ด้วยกันได้ เพราะว่ามีสังคมนิยมคือ ความรวมอยู่กันไม่ได้ ไม่มีข้อขัดแย้ง ถ้ามีข้อขัดแย้งก็มีไม่ใช่สังคมนิยม ยกตัวอย่างเช่น จะพูดขึ้นมาสักข้อหนึ่งว่า ถ้าไม่มี

พวกนกเล็ก ๆ ที่มีอยู่ทั่วไปในวัดนี้ ไม่มีนกประเภทนี้แล้ว คนก็จะตายหมด พุทธอย่างนี้ถ้าเป็นนัก พุทธศาสตร์อยู่ข้างก็จะฟังออก แต่คนทั่วไปคงฟังไม่ออกว่า ถ้าไม่มีนกเล็ก ๆ นี้แม้แต่สักตัว เดียว แล้วคนก็จะต้องตายหมด นั่งดูเถอะจะเห็นว่า พวกนกเล็ก ๆ นี้มันช่วยปราบศัตรู คือหนอนที่ จะคอยกินยอดไม้ นกเล็ก ๆ มันเป็นผู้ปราบ วันหนึ่งตั้งพันตัวหมื่นตัวแสนตัว แล้วนกทำอะไร แล้ว หนอนก็ล้านเล่าที่ปราบไปแล้ว ต่อวัน ต่อเดือน ต่อปี ถ้าว่ามันไม่มีนกพวกนี้มันก็มีแต่หนอน ความ ไม่สมดุลได้เกิดขึ้น ก็มีแต่หนอนก็กัดกินยอดไม้ จนต้นไม้ทนอยู่ไม่ได้ เพราะถูกกัดกินยอดอ่อน หรือกินบางส่วนของมันหมด จนต้นไม้จะต้องตายลงทั้งแผ่นดิน ถ้าต้นไม้ตายหมดทั้งแผ่นดินแล้ว อะไรจะเกิดขึ้น ก็คือความร้อนระอุแห้งแล้ง หรือว่าโรคภัย ไข้เจ็บอย่างใดอย่างหนึ่งจะประดังกันเข้ามาทีเดียว แล้วมนุษย์ก็อยู่ไม่ได้จะต้องตาย ถ้าไม่มีนกเล็ก ๆ เหล่านี้ แล้วฝนก็ไม่ตกลงมา นี่พูดสั้น ๆ ว่า ถ้าไม่มีนกเล็ก ๆ เหล่านี้แล้วมนุษย์จะตายหมด นี่บางคนก็จะฟังไม่ถูก

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลความหมายของคำว่า สังคมนิยม พบว่า ตามทัศนะ พุทธศาสตร์ คือ สังคมนิยมแบ่งออกเป็น 2 ความหมาย คือ (1) ความหมายตามเจตนารมณ์ของสังคมนิยม คือ ระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของสรรพสิ่งตั้งแต่สิ่งที่เล็กที่สุด ระดับปรมาณู ๆ ไปจนถึงสิ่งที่ กว้างใหญ่ระดับจักรวาล เจตนารมณ์ของสังคมนิยมของชนชาตินี้เองที่ช่วยคำจูงให้ สรรพสิ่งดำรงอยู่ได้ ดังข้อความที่ว่า “ในร่างกายนี้ก็ต้องมีระบบสังคมนิยมมันจึงรอดมาได้ ใน หมู่บ้านนี้ก็มีระบบสังคมนิยมมันจึงรอดอยู่ได้ กระทั่งทั่วโลก ระบบจักรวาล มันก็เป็นสังคมนิยม ถ้า ไม่เป็นเมื่อไหร่มันจะต้องวินาศ” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 157) และ (2) สังคมนิยมใช้ในความหมาย ทางจริยธรรม จะมีความหมายในแง่ของจิตสำนึกที่เห็นแก่ส่วนรวม ซึ่งตรงกันข้ามกับความเห็นแก่ ตัว ดังข้อความที่ว่า “สังคมนิยมมีความหมายว่า ต้องเห็นแก่สังคมนั้น เพราะฉะนั้น เห็นแก่ตัวคนเดียว ไม่ได้ นี่เป็นหลักธรรมะของชนชาติ” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 164)

กล่าวโดยสรุปคือ สังคมนิยม ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละ เพื่อผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว ให้เห็นแก่สังคมนั้น ประโยชน์สุขให้เกิดแก่ส่วนรวม โดยที่ท่านพุทธทาส เรียกว่า สังคมนิยมตามหลักแห่งศาสนาหรือสังคมนิยมตามหลักของชนชาติ ซึ่งต่างจากนัก รัฐศาสตร์ที่ให้ความหมายว่า (1) สังคมนิยมจากบนสู่ล่าง เช่น สังคมนิยมที่มาจากการสร้างเผด็จการ ของกลุ่มข้าราชการพรรคคอมมิวนิสต์ในจีนหรือรัสเซีย หรือสังคมนิยมปฏิรูปที่มาจากการกระทำ ของ ส.ส.พรรคสังคมนิยมในรัฐสภา สังคมนิยมดังกล่าวเป็นสังคมนิยมประเภท “ท่าน ให้” ซึ่งเป็น สังคมนิยมจอมปลอม (2) สังคมนิยมจากล่างสู่บน เป็นสังคมนิยมที่สร้างโดยมวลชนกรรมาชีพเอง รวมชาวนาระดับยากจน โดยอาศัยการปฏิวัติล้มระบบทุนนิยม เพื่อสถาปนารัฐกรรมาชีพ และรัฐ กรรมาชีพดังกล่าว ต้องมีกลไกในการควบคุมรัฐตามแนวประชาธิปไตยอย่างชัดเจน 2 ความหมายนี้ ย่อมโน้มนำไปในลักษณะที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตนเองและพวกพ้องทั้งสิ้น โดยไม่เห็นแก่ส่วนรวม

ดังนั้นผู้วิจัยพบว่า ความหมายของสังคมนิยมตามความหมายของพุทธทาส จึงเป็นคนละความหมายกับของนักรัฐศาสตร์ทั่วไป โดยท่านเน้นที่การเสียดสีเพื่อส่วนรวม เน้นประโยชน์สุขให้เกิดแก่สังคมเป็นหลัก โดยการไม่เอาส่วนเกิน อีกความหมายหนึ่งที่ผู้วิจัยได้พบ คือ สังคมนิยมที่ท่านหมายถึง ความสัมพันธ์กันในลักษณะที่ถูกต้อง คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในโลกนี้ หรือกระทั่งอยู่นอกโลกก็ย่อมมีความสัมพันธ์กันอย่างถูกต้อง หากบางสิ่งหรือบางอย่างเป็นอยู่อย่าง ไม่มีความเป็นสังคมนิยมกับสิ่งอื่นใดแล้ว ท่านกล่าวว่า สิ่งนั้นถึงกับจะต้องสูญพันธุ์ไปเลย

2) ความสำคัญของสังคมนิยม ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุคำว่า สังคมนิยม นี้ ท่านไม่ได้ให้ความหมายตามอย่างแนวคิดของนักรัฐศาสตร์ทั่วไปที่พูดถึงแนวคิดสังคมนิยมว่า เป็นระบบชนกรรมาชีพที่เอื้อแย่งนายทุน แต่ท่านให้ความหมายถึง สังคมนิยมตามหลักแห่งพระศาสนา ซึ่งจะเป็นศาสนาไหนก็ได้ หรือที่ยิ่งไปกว่านั้นคือ สังคมนิยมตามหลักของธรรมชาติ

ท่านพุทธทาสอธิบายว่า (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 288-289) ชัมมิกสังคมนิยมที่ถูกต้องจะต้องกลับมา เพราะว่าเราเข้าใจสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง ตรงตามข้อเท็จจริงของธรรมชาติ หรือของกฎของธรรมชาตินั้นเอง ตั้งต้นด้วยข้อเท็จจริงพื้นฐานที่สุดที่ว่า ชีวิตนี้คือนามกับรูป หรือ กายกับใจ เราได้ยินอย่างนี้กันมาทั้งนั้น แต่เข้าใจความหมายผิด ไปแยกกายออกจากใจ แยกใจออกจากกาย หรือไปแยกนามออกจากรูป ไปแยกรูปออกจากรวม ถ้าเรามองเห็นอย่างนี้ว่า กายกับใจเป็น สิ่งที่เป็นสิ่งเดียวกันอย่างนี้แล้ว ไม่มีทางที่จะเป็นวัตถุนิยมได้เลย หรือว่าไม่บ้าหลังถึงกับว่า เอาแต่จิตนิยม มโนนิยมอย่างเดียวได้ มันจะถูกอยู่ตามธรรมชาติ ถ้าเราจะพูดว่า สังคมนิยม นิยมการ สังคม ก็อย่าเพิ่งไปคิดถึงสังคมอื่นเลย คิดถึงสังคมของกายกับใจก็แล้วกัน กายกับใจนั้นแหละเป็นตัวสังคมที่ดี มันต้องเข้ากันได้อย่างถูกต้อง จนเรียกว่า ชัมมิกสังคมนิยม คือกายกับใจ มันเข้ากันได้ อย่างถูกต้องตามทางธรรมหรือตามธรรมชาติ ที่นี้ เมื่อเรามีชัมมิกสังคมนิยมที่กายกับใจในภายใน อย่างถูกต้องแล้ว มันก็ง่ายนิดเดียวที่จะมีสังคมนิยมภายนอก คือ ระหว่างบุคคล ระหว่างประเทศ ระหว่างอะไรกัน จนกระทั่งทั้งโลกนี้ จะมีชัมมิกสังคมนิยมอย่างถูกต้องได้ ท่านพุทธทาสมอง สังคมนิยมของชาวโลกนั้นเป็นเรื่องเด็กเล่น เป็นเรื่องเด็กกอมมือที่ไม่รู้จักอะไร แม้จะมีหลายสิบล้านรูปแบบล้วนแต่เป็นสัจจาภินิเวศทั้งนั้น (ความคิดเห็นอันเป็นส่วนของแต่ละบุคคล)ระบบสังคมนิยมที่ดีเลิศและวิเศษอยู่แล้ว คือระบบสังคมนิยมที่เป็นธรรมะสัจจะ(สังคมนิยมอันแท้จริงของธรรมชาติ) ที่เห็นเพื่อนมนุษย์ เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเพื่อนทุกอย่างที่จะดูแลกันไม่ได้ “สังคมนิยมเป็นศีลธรรมระบบหนึ่ง คือเป็นการจัดระบบที่ทำให้สังคมเป็นปรกติสุขนั้นแหละ จึงเรียกว่าสังคมนิยม” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 67)

พุทธทาสภิกขุได้สะท้อนถึง ค่าของศีลธรรมและความจำเป็นที่มนุษย์จะต้องมีศีลธรรม เพราะศีลธรรม คือธรรมที่ทำให้มีความเป็นปกติ สี่-ละ แปลว่าปกติ คำว่าปกติ คือไม่

กระทบกระทั่งใคร ๆ และตัวเอง คือไม่ทำใคร ๆ ให้เดือดร้อนและไม่ทำตัวเองให้เดือดร้อน พุทธทาสกล่าวว่ “ความปกติมี 2 ระดับ คือ ปกติตามธรรมชาติ คือมีกฎเกณฑ์อยู่ตามธรรมชาติ เช่น ต้องกิน เดิน ยืน นั่ง นอน เป็นต้น และปกติสำหรับปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นที่มนุษย์จะต้องช่วยทำ ฉะนั้น ความจำเป็นที่จะต้องมีศีลธรรม หมายถึง ศีลธรรมที่มนุษย์จะต้องบัญญัติและปฏิบัติตามให้ ถูกต้อง” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 184) เพราะมนุษย์เราจะต้องมีศีลธรรมจึงจะอยู่กันเป็นผาสุก ถ้าเรา ไปหลงในค่าของวัตถุที่มันหลอกเราให้รักให้เกลียด เราไม่มีทางที่จะมีศีลธรรมที่ดีได้ เราจะไปหลง รักหลงเกลียดหลงบูชาสิ่งที่ไม่ควรบูชา แล้วก็เกลียดสิ่งที่ควรบูชา ค่า เป็นสิ่งที่หลอกหลวงที่สุด เป็นต้นต่อแห่งปัญหาทั้งปวง เราต้องรู้จักและควบคุมได้ตามสมควร เราจึงจะมีศีลธรรมที่ดีที่สุด

สังคมนิยมเป็นสิ่งที่ธรรมชาติจัดขึ้นหรือเป็นธรรมชาติจะของธรรมชาติจัดขึ้น ไม่ใช่ใครจัด และมนุษย์ไม่มีความสามารถอะไรที่จะไปจัดคนหรือว่าจัดโลกหรือว่าจัดธรรมชาติ ฉะนั้น ธรรมชาติอันลึกซึ้งอันใหญ่หลวงมันจัดให้เป็นมาอย่างนี้ ให้รอดกันมาได้ในลักษณะอย่างนี้ ด้วยวิญญูณแห่งสังคมนิยม คือเป็นธรรมชาติจะแห่งสังคมนิยม ถ้าไม่มาในรูปแบบนี้มันตายหมดแล้ว ไม่เหลืออยู่ถึงบัดนี้ โดยเหตุที่มันมาในรูปแบบนี้โดยการจัดของธรรมชาติจึงเหลืออยู่ ฉะนั้นควรจะ ขอบคุณสิ่งที่เรียกว่า สังคมนิยมที่เป็นเจตนารมณ์ของธรรมชาติจะเรียกว่าสังคมนิยมของธรรมชาติก็ได้ ที่จะจัดให้สิ่งต่างๆ เป็นมาในแบบนี้ในรูปแบบนี้ มีความหมายเป็นสังคมนิยมโดยสมบูรณ์ (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 157) พุทธทาสอธิบายว่า สังคมนิยม หมายถึง รวมอยู่ด้วยกัน อาศัยกันและกัน ธรรมชาติจะของธรรมชาติ คือไม่มีอะไรที่จะอยู่แต่ลำพังส่วนเดียว ตัวเดียว โดดเดี่ยวคนเดียวได้ การอยู่กันเป็นสังคมเป็นความต้องการของธรรมชาติ สังคมนิยมไม่ใช่หมายถึงเฉพาะคนอย่างเดียว รวมไปถึงธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงด้วย ภัย คือ การทำลายล้างกัน เกิดจากสังคมนิยมบ้านเลือดชนิดที่เป็นสังจาทินิวส คือเห็นแก่พวกตัวเกินไป ไม่เห็นแก่พวกอื่น แม้พวกอื่นก็เป็นมนุษย์ที่อยู่ร่วมโลกกัน ฉะนั้น พุทธทาสจึงขอให้เจตนารมณ์แห่งสังคมนิยมอันบริสุทธิ์ประกอบด้วยธรรมนั้นแหละ เป็นเครื่องป้องกัน เป็นเครื่องห้ามกันที่จะช่วยโลกได้

จากการวิเคราะห์ “สังคมนิยม” ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ พบว่า สังคมนิยม เป็นสิ่งที่ธรรมชาติจัดขึ้นหรือธรรมชาติจะของธรรมชาติ เป็นศีลธรรมระบบหนึ่ง คือ เป็นการจัดระบบที่ทำให้สังคมเป็นปกติ การจะทำให้สังคมปกติ คนในสังคมต้องเริ่มต้นที่มีธรรมะ เข้าใจธรรมะ เมื่อเข้าใจในธรรมะแล้วย่อมจะเข้าใจในสังคมนิยม หากที่ใดมีความวุ่นวาย ไม่ปกติ ที่นั่นก็ไม่มีศีลธรรมและที่นั่นก็ไม่ใช่ความหมายของสังคมนิยม พุทธทาสภิกขุจึงมองว่า การที่จะทำให้สังคมปกติ คนในสังคมจะ ต้องไม่เอาส่วนเกิน ไม่กอบโกยเอาผลประโยชน์ของส่วนรวมมาเป็นของส่วนตน ดังข้อความที่ว่า “ระบบที่ไม่เอาเปรียบหรือไม่กอบโกยนี้เรียกว่าสังคมนิยม เพราะว่าจะทำให้ประโยชน์เหลือร่วไว้ให้ผู้อื่น” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 101-102)

สรุปผลการวิเคราะห์ความหมายและความสำคัญของธัมมิกสังคมนิยม

จากการวิเคราะห์ความหมายและความสำคัญของธัมมิกสังคมนิยม พบว่า ธัมมิกะ แปลว่า ประกอบอยู่ด้วยธรรม ธรรมคือสิ่งทุกสิ่งไม่มีอะไรยกเว้น สังคมนิยม คือเห็นแก่เพื่อนมนุษย์ ไม่เห็นแก่ตัวเองคนเดียว แล้วการเห็นแก่สังคมนั้นต้องถูกต้องด้วย เพราะว่าผิดก็ได้เหมือนกัน การเห็นแก่สังคมนิด ๆ ก็กุมพวก ไปปล้นคนอื่น หาประโยชน์มาให้แก่พวกตัว นี้มันก็ผิด “สังคมนิยม มันเป็นสิ่งที่ธรรมะจัดขึ้นหรือธรรมะสั่งจะของธรรมชาติมันจัดขึ้น ไม่ใช่ใครจัด” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 157) และสังคมนิยมเป็นศีลธรรมระบบหนึ่ง คือ เป็นการจกระบบที่ทำให้สังคมนั้นเป็นปรกติ เป็นระบบความ สัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของสรรพสิ่ง ตั้งแต่สิ่งที่เล็กที่สุดระดับปรมาณู ๆ ไป จนถึงสิ่งที่กว้างใหญ่ระดับจักรวาล อยู่ด้วยกันได้ ไม่มีข้อขัดแย้ง ถ้ามีข้อขัดแย้งก็ไม่สังคมนิยม “สังคมนิยมที่แท้จริงหรือเป็นธรรมนั้นยอม ไม่สร้างคน 2 จำพวกนี้(นายทุน ชนชั้นกรรมาชีพ) จะสร้างแต่ระบบที่ประกอบไปด้วยธรรมที่ถูกต้อง เช่น ระบบที่ไม่มีโอกาสแห่งการกอบโกย เมื่อไม่มีการกอบโกยก็ไม่มีทั้งนายทุนและชนชั้นกรรมาชีพ” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 101) นี้แสดงให้เห็นว่า สังคมนิยมที่ไม่ประกอบด้วยธรรมยอมนำมาซึ่งความวุ่นวาย อันจะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาไม่มีที่สิ้นสุด จึงกล่าวโดยสรุปว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” คือ ระบบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมนั้นเป็นหลัก และประกอบไปด้วยธรรมะ” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 101)

1.2 องค์ประกอบของธัมมิกสังคมนิยม

องค์ประกอบของธัมมิกสังคมนิยมหรือสิ่งที่ท่านเรียกว่า องค์ประกอบเพื่อ ประโยชน์ทางการเมืองของพุทธบริษัท ซึ่งหมายถึง ลักษณะของพุทธบริษัทในพระพุทธศาสนาใน ส่วนที่มันจะตรงกับวัตถุประสงค์ทางการเมืองแห่งยุคปัจจุบัน องค์ประกอบดังกล่าวนี้มีหลักใหญ่ อยู่ 7 ประการคือ (วิระ สมบูรณ์ 2549: 23-38)

1.2.1 การรับใช้มหาชน ในฐานะจุดมุ่งหมายของการเมือง เป็นจุดมุ่งหมายหรือ อุดมการณ์ที่ระบบการเมืองปัจจุบันล้วนกล่าวอ้างกันทั้งสิ้น แม้จะเป็นลักษณะหน้าไหว้หลังหลอก กันส่วนใหญ่ก็ตาม การรับใช้มหาชน เป็นจุดมุ่งหมายที่สอดคล้องกับความเป็นพุทธบริษัทและ ความเป็นศาสนิกชนในทุกศาสนา พระพุทธศาสนา นับแต่พระพุทธเจ้า พระธรรมวินัย พระสงฆ์ สาวก จนถึงพุทธบริษัททั้งหลายทั้งปวง ล้วนมีอยู่และเป็น ไปเพื่อประโยชน์ของมหาชนทั้งสิ้น ดังที่ ท่านอ้างอิงถึงพุทธพจน์ที่ว่า “การเกิดขึ้นแห่งตถาคตก็ดี หรือว่าการมีขึ้นมาแห่งสาวกสงฆ์ของตถาคต ก็ดี หรือการมีธรรมวินัยของตถาคตอยู่ในโลกนี้ก็ดี เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่กุลแถมมหาชนทั้งเทวดา และมนุษย์” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 483) พุทธทาสภิกขุนิยามว่า “เทวดาหมายถึงคนที่ไม่ต้องออก เหนือ ส่วนมนุษย์หมายถึง คนที่ยังต้องออกเหนือ” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 489) หรือเราอาจเข้าใจได้ ตามภาษาสมัยใหม่ได้ว่า เทวดาคือผู้มีสถานะทางเศรษฐกิจสังคม ซึ่งอาจได้สิ่งต่าง ๆ มาโดยไม่ต้อง

ออกแรง (หรือลงแรงแต่น้อย) ส่วนมนุษย์คือผู้ที่ต้องใช้แรงงานทั้งทางกายและทางจิตใจ เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยในการดำรง ชีวิตและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สังคมการเมืองที่ดีจึงต้องเริ่มที่สมาชิกล้วนมีความเป็นสังคมนิยม ที่มุ่งหมายที่จะสร้างประโยชน์แก่กุลแก่มหาชนทั้งเทวดาและมนุษย์ การรับใช้มหาชน จึงมีหลักคือ ละความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ผู้อื่น มุ่งทำประโยชน์สุขให้มหาชนทั้งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ตามอุดมคติพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ “รับใช้ผู้อื่นคือรับใช้พระเจ้า รับใช้ตัวเองคือรับใช้ชาติานรับใช้กิเลส รับใช้ประชาชนคือรับใช้พระเจ้า หรือรับใช้ความถูกต้องของธรรมชาติ ให้ช่วยเหลือผู้อื่นก็จะไม่เป็นการเห็นแก่ตัว จะทำลายความเห็นแก่ตัว แล้วจะไปในิพพานได้ง่ายกว่าผู้ที่มัวแต่รับใช้ตัว บำรุงบำเรอปรนเปรอตัวเอง อย่างไม่มีที่สิ้นสุด” (พุทธทาสภิกขุ 2549: 167)

ท่านพุทธทาสอธิบายถึงสังคมที่สมาชิกล้วนมีความเป็นสังคมนิยมว่า “สังคมนิยมของพระโพธิสัตว์ สังคมนิยมของพระพุทธเจ้า สังคมนิยมของทุกศาสนา สังคมนิยมของธรรมชาติอันบริสุทธิ จะช่วยให้ทุกชีวิตอยู่ได้โดยสัดส่วนที่เหมาะสม ไม่มีใครเอาส่วนเกิน ถือว่าการเอาส่วนเกินเป็นบาป” (พุทธทาสภิกขุ 2549: 468) “ให้คนเป็นสัตว์นุษย์ต้องการประโยชน์สุขของมนุษย์เป็นเบื้องหน้า ต้องการสันติสุขของโลกก่อน ก่อนที่จะต้องการประโยชน์สุขของตน เขาจึงให้พระโพธิสัตว์นั้นสมาทานศีลว่า ถ้ายังมีคนทนอยู่ในกองทุกข์แม้เพียงคนเดียว เราจักยังไม่ชวนชวายเพื่อปรินิพพาน” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 406)

ตัวอย่างของสังคมที่ดีตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุคือ สังคมสงฆ์ ทุกคนที่บวชเข้ามาเป็นสมาชิกในสังคมสงฆ์แล้ว ต้องมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ เพื่อทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและผู้อื่น คือต้องพัฒนาตนเองให้ปราจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง แล้วแนะนำสั่งสอนผู้อื่นให้เป็นผู้ที่มีจิตใจสะอาดผ่องใสไปด้วย หากสังคมใดไม่มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นในสังคม นั้นย่อมหมายถึงว่ามุ่งทำประโยชน์ให้แก่ตนและพวกพ้องของตน ความเสียหายย่อมจะเกิดขึ้นในสังคมนั้น เช่น การแบ่งแยกกันของสีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนี้ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า องค์ประกอบข้อแรกของแนวคิดธรรมิกสังคมนิยม คือ รับใช้ผู้อื่น โดยใจบริสุทธิ์ โดยมีจุดมุ่งหมายที่ประโยชน์สุขของส่วนรวมและเพื่อละลายความเห็นแก่ตัวให้หมดไปจากจิตใจ ไม่หวังกอบโกยเพื่อประโยชน์ส่วนตัว อันจะนำไปสู่องค์ประกอบข้อที่ 2 คือ

1.2.2 การถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินสมบัติ การถือครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินสมบัติ และการสะสมส่วนเกิน คือที่มาของความระส่ำระสายในสังคม นำไปสู่การเมือง และขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งที่ทำให้การเมืองผันผวน ตกต่ำ และสกปรก ท่านพุทธทาสจึงเห็นว่าจำเป็นต้องมีทศนะหรือการทำความเข้าใจกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเสียใหม่ รวมทั้งมีระบบในการจัดสรร จัดการให้สอดคล้องด้วยประเด็นหลักของเรื่องกรรมสิทธิ์นี้ อยู่ที่การถือว่า กรรมสิทธิ์เป็นสิ่งสมมติและความ

จริงแล้วไม่มีใครสามารถเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ได้อย่างเด็ดขาดได้เพราะแม้แต่ตัวตนของตนเองก็ไม้อาจเป็นเจ้าของได้อย่างแท้จริงเสียแล้ว จะอ้างกรรมสิทธิ์เด็ดขาดในบุคคลอื่นหรือสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างไร

“อตฺตาทิ อตฺตโน นตฺถิ กุโตะ ปุตฺโต กุโตะ ธนํ เมื่อตนของตนไม่มีเสียแล้ว บุตรจะมีมาแต่ไหน สมบัติจะมีมาแต่ไหน” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 494) นี่ก็บอกความจริงของธรรมชาติ ถ้าถือหลักอย่างนี้อยู่ การถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินสมบัติ ภรรยา สามีอะไรก็ตาม ก็ไม่เป็นอย่างที่เขาคือกันอยู่ เพราะฉะนั้น โลกก็ไม่มีปัญหาเหมือนที่กำลังมีอยู่เดี๋ยวนี้ ซึ่งมุ่งแต่จะถือกรรมสิทธิ์อย่างหลับลับตา ถ้าพุทธบริษัทต้องการจะถือกรรมสิทธิ์ในลักษณะเหมือนของขี้ม จะได้ไม่เป็นทุกซ์นี้โดยส่วนตัวจะได้ไม่ยื้อแย่งทะเลาะวิวาทกันเกินประมาณ เหมือนผู้ถือเอาด้วยกิเลสตัณหา “ถ้าว่าประชาชนดี หรือผู้จัดประเทศ คือรัฐบาลก็ดี จัดให้เข้าหลักนี้ ให้เข้ารูปของความจริงอันนี้ โลกนี้ก็ไม่มีความเรื่องกรรมสิทธิ์” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 495) กรรมสิทธิ์แบบธัมมิกสังคมนิยมจึงเป็นเพียงสมมติบัญญัติหรือสมมติตามกฎกติกาว่าเป็นทรัพย์สินสมบัติที่โลกและสังคมให้ขี้มเพื่อทำประโยชน์ ดังที่ท่านกล่าวขยายความว่า พุทธบริษัทต้องการจะถือกรรมสิทธิ์ในลักษณะเหมือนกับของขี้ม จะได้ไม่เป็นทุกซ์ โดยส่วนตัว จะได้ไม่ยื้อแย่งทะเลาะวิวาทกันเกินประมาณ การถือครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน หลักเรื่องจำกัดกรรมสิทธิ์เอกชนและกรรมสิทธิ์ร่วมบางส่วนนี้ท่านถือว่าเป็นไปเพื่อไม่ให้เกิดการเอาส่วนเกินมาเป็นของตัวเองที่ท่านถือว่าเป็นการ “ไม่ทรยศผู้อื่นด้วยการเอาส่วนเกิน” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 168) ท่านเชื่อว่า “ถ้าคนทุกคนอธิษฐานจิตของตนว่าไม่เอาส่วนเกิน ที่นี้โลกก็เปลี่ยนทันที มีแต่สิ่งสนองความต้องการล้นเหลือไปหมด ความต้องการมันไม่ค่อยจะมี” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 173)

ท่านถือว่าหลักที่เป็นหัวใจของธัมมิกสังคมนิยม คือ ทุกคนทำตามความสามารถ กินใช้ตามความจำเป็น แล้วที่เหลือให้ตกเป็นของสังคม ท่านเห็นว่านี่เป็นหัวใจที่ทำให้คณะสงฆ์อยู่รอดมาได้จนทุกวันนี้ แนวคิดของพุทธทาสในเรื่องนี้ สะท้อนความเป็นสังคมนิยมอย่างยิ่ง และเป็นสังคมนิยมที่มีรากฐานมาจากความจริงของหลักอนัตตานั้นเอง กล่าวคือ สิ่งทั้งหลายโดยธรรมชาติ แม้แต่ร่างกายจิตใจของแต่ละคนไม่มีใครสามารถเป็นเจ้าของได้โดยเด็ดขาด ฉะนั้น แนวคิดเรื่องกรรมสิทธิ์อันเด็ดขาดถาวรจึงขัดกับหลักธรรมชาติและเป็นที่มาของปัญหา

แนวความคิดเรื่องกรรมสิทธิ์นี้สำคัญยิ่งสำหรับ โลกปัจจุบัน เพราะสิ่งที่ถูกรับครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลและรูปแบบการถือครอง กำลังได้รับการพัฒนาจนซับซ้อนนำไปสู่การเอารัดเอาเปรียบมากยิ่งขึ้น เช่น สิทธิบัตรและทรัพย์สินทางปัญญา ครอบคลุมไปถึงทรัพยากรชีวภาพต่าง ๆ อันเป็นที่มาของอาหาร ยา วัคซีนโรครักษาโรคและอื่น ๆ เป็นต้น

สรุปความได้ว่า กรรมสิทธิ์เป็นสิ่งสมมติ และความจริงแล้วไม่มีใครสามารถเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ได้อย่างเด็ดขาดได้ เพราะแม้แต่ตัวตนของตนเองก็ไม่อาจเป็นเจ้าของได้อย่างแท้จริง การถือครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ เป็นไปเพื่อให้เกิดการเอาส่วนเกินและทำให้โลกนี้มีปัญหา จึงควรถือว่า กรรมสิทธิ์เป็นเพียงสิ่งสมมติเท่านั้น

1.2.3 เรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน การจัดสรรที่ดิน ท่านพุทธทาสเห็นว่า การให้กรรมสิทธิ์ในที่ดินอย่างเด็ดขาดและเป็นเจ้าของที่ดินมีมากมายนั้น เพิ่งเกิดมาไม่นานนี้เอง เพราะในครั้งโบราณแท้ไม่มี แล้วก็ไม่ได้ออกเกิดทั่วโลก ท่านวิจารณ์ว่า ลัทธิที่ยอมให้เจ้าที่ดิน นายที่ดิน เจ้าของที่ดิน มีมาก แล้วอย่างเฉียบขาด เป็นเครื่องมือใช้ขูดรีดผู้อื่น บีบบังคับผู้อื่น หาประโยชน์ใส่ตน แล้วก็เอาที่ดินผู้อื่นมาเป็นของตนมากขึ้น นี้เพิ่งเกิด แต่เกิดแล้วมันลำบากมาก ท่านมองว่า กรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นเรื่องใหญ่ในบรรดากรรมสิทธิ์ทั้งหลายและการยึดครองที่ดินอย่างเฉียบขาด อย่างเอารัดเอาเปรียบ เป็นส่วนเกินมากมายนั้น ท่านใช้คำวิจารณ์ว่า เป็นการ โกงสมบัติของพระเจ้า ซึ่งบุคคลผู้ประกอบ ด้วยธรรมไม่ว่าในศาสนาไหนย่อมถือเป็นบาป ก่อความเดือดร้อนแก่คนอื่นและส่วนรวมอย่างยิ่ง การครอบครองที่ดินจึงต้องพอสมควรแก่การทำประโยชน์โดยตรงจากที่ดิน ฉะนั้น รัชมิกสังคมนิยมจึงเน้นที่การจัดสรรที่ดินอย่างเป็นธรรม เพื่อให้สมาชิกของสังคมมีโอกาสดำรงชีวิตและทำประโยชน์จากที่ดินได้ โดยไม่มีผู้ใดครอบครองได้อย่างเฉียบขาดหรือเกินกว่าความจำเป็น เพื่อการทำประโยชน์นั้น ยิ่งไปกว่านั้น ยังต้องมีการจัดสรรที่ดิน เพื่อให้ผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินได้มีที่ดินเพื่อประกอบสัมมาอาชีพของตนตามสมควร ท่านเสนอว่า “การให้สิทธิเพียงการทำประโยชน์ ระบบจัดสรรที่ดินให้แก่คนไม่มีที่ดิน อย่างนี้เป็นพุทธศาสนิกที่เป็นไปตามแบบของพุทธศาสนิก แล้วก็เป็นที่ตรงตามหลักพุทธศาสนาที่มีหลักว่า จะไม่ทำอะไรที่มันเกินกว่าจำเป็น มีเท่าที่จำเป็น” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 495)

ท่านเห็นด้วยกับหลักการใหม่ ที่ให้กรรมสิทธิ์ที่ดินในการใช้สอยเท่านั้น แต่ไม่เป็นสมบัติส่วนตัวท่านเห็นว่าเป็นแบบเดียวกับหลักกรรมสิทธิ์ในวัด คือสมภารเป็นเพียงคนดูแลสมบัติของสงฆ์ ไม่ถือเป็นส่วนตัวของสมภาร พอถึงเวลา就送มอบคนดูแลคนต่อไป ท่านเห็นว่าระบบกรรมสิทธิ์ที่เอกชนมีที่ดินได้อย่างไม่จำกัด และใช้ที่ดินนั้น เอารัดเอาเปรียบแรงงาน คนรับจ้างในที่ดินนั้น เป็นระบบที่เลวร้ายผิดกฎธรรมชาติไม่ใช่ระบบของเราที่มีมาแต่เดิม ท่านเสนอว่า “การจัดสรรที่ดินถูกต้อง ตามหลักของศาสนานั้น ถูกต้องตามธรรมชาติหรือเป็นความประสงค์ของพระเจ้า ควรจะมีระบบการเมืองที่ทำให้สำเร็จประโยชน์ ตรงตามกฎของธรรมชาติหรือหลักของศาสนา แล้วปัญหามันก็จะหมดไป” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 498) เราอาจกล่าวได้ว่า ท่านเสนอหลักให้เกิดการประนีประนอมทางชนชั้นแทนการต่อสู้ทางชนชั้น โดยให้ชนชั้นที่ต่างกันนั้นอยู่ด้วยกันแบบพื้แบบนึ่ง แบบต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน ทั้งยังเสนอว่า ช่องว่างระหว่างชั้นไม่ควรมาก

เกินไปด้วย ไม่ว่าจะอำนาจหรือสถานะทางสังคม หลักประกันหนึ่งที่จะทำให้ชนต่างชั้นไม่เอาเปรียบกันมากเกินไปก็คือ หลักเรื่อง กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ซึ่งท่านเสนอหลักดังนี้คือ ทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ นั้น คนเราไม่ควรถือว่าเป็นของตน เพราะทุกอย่างเป็นของธรรมชาติ โดยท่านอ้างถึงหลักกอนัดดาที่ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นเราไม่ควรยึดถือว่าเป็นเราเป็นของเราอย่างแท้จริง ให้ถือเป็นเพียงของเราอย่างสมมติเท่านั้น “ให้ถือสักแต่ว่าเป็นของยิม เป็นของยิมเขามาใช้แล้วต้องส่งคืนในเวลาที่ต้องส่งคืน” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 492)

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนในเรื่องของกรรมสิทธิ์ที่ดิน คือ คดีที่ดินรัชดาฯ ซึ่งเป็นบทเรียนของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่มีส่วนรู้เห็นในการถือครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน จนเป็นเหตุนำไปสู่การยึดทรัพย์และเป็นเหตุนำไปสู่การแตกแยกในสังคม การถือครองกรรมสิทธิ์เป็นการสะสมส่วนเกิน เมื่อมีคนหนึ่งเกินยอมมีอีกคนขาด จึงเกิดความไม่สงบสุข ยื้อแย่ง แสวงหา แต่ถ้าหากคิดว่า กรรมสิทธิ์ทั้งหลายในโลกนี้ เรามีอาจเป็นเจ้าของได้อย่างเด็ดขาด เพราะแม้แต่ร่างกายของเรา เราก็มีอาจเป็นเจ้าของได้ การสะสมส่วนเกินยอมไม่เกิดขึ้นเมื่อระลึกอยู่อย่างนี้ จึงสรุปได้ว่า กรรมสิทธิ์ที่ดิน ควรมิเพื่อการใช้สอยเท่านั้น ไม่ควรยึดถือเป็นสมบัติส่วนตัว

1.2.4 เจตนารมณ์ของสหกรณ์หรือกิจกรรมสหกรณ์ พุทธทาส แสดงความเป็นสหกรณ์ สำคัญตรงที่เจตนารมณ์และแนวทางในการดำเนินกิจกรรม โดยอาจมีรูปแบบได้หลากหลาย ดังที่ท่านให้คำจำกัดความว่า “สหกรณ์นี้ ก็คือ การร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมสติปัญญา ร่วมอะไรทุกอย่าง ที่มันจะร่วมกันได้ เมื่อเอามารวมกันแล้ว ทำประโยชน์ได้มากกว่าที่จะทำไปตามลำพัง...ได้ประโยชน์มากกว่าที่จะแยกกันทำ” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 498)

พุทธทาสยืนยันว่า ความเป็นสหกรณ์นี้เป็นพื้นฐานของธรรมชาติทั้งปวง จนอาจกล่าวได้ว่า เป็นเจตนารมณ์ของธรรมชาติ ลึกลงไปถึงกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ แม้แต่ระบบทางกายภาพอย่างระบบสุริยะจักรวาลก็ดำเนินไปด้วยการทำงานร่วมกันของส่วนประกอบน้อยใหญ่ ซึ่งถ้าหากไม่สัมพันธ์กันอย่างถูกต้องแล้ว ชนกันแหลกแล้ว หรือเข้าไปหาพระอาทิตย์แวบเดียวก็ไหม้หมด แล้วไม่มีอะไรเหลือ มันสหกรณ์กันเหลือเกินมันจึงอยู่ได้ จะกล่าวไปไปถึงระบบความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตที่แม้จะมีการแก่งแย่งทำลายกันปรากฏอยู่ แต่โดยพื้นฐานแล้ว ชีวิตทั้งหลายย่อมดำรงอยู่ไม่ได้ หากขาดความสัมพันธ์หรือการร่วมมือกันตามธรรมชาติ ท่านพุทธทาสเห็นว่า “ในโลกทั้งสิ้น ทั้งคน ทั้งสัตว์ ทั้งต้นไม้ ทั้งแผ่นดิน ก้อนหิน มันต้องมีอะไรที่สัมพันธ์กันและร่วมกันอยู่ได้ ...รวมกันอยู่อย่างสัมพันธ์กัน....และถ้ามันไม่มีอะไรที่มันมารวมกันนี้ ก็ไม่มีชีวิตอะไรเกิดขึ้นมาได้” (พุทธทาสภิกขุ 2549: 499) จนอาจกล่าวได้ว่าดิน น้ำ ลม ไฟ ทั้งสี่นี้ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน มันจึงอยู่ด้วยกันได้ หรือมีอยู่ได้ ลองไม่มีสักอย่างหนึ่งอีก 2-3 อย่างก็อยู่ไม่ได้ ทุกอย่างต้องมีสหกรณ์กัน ฉะนั้นสัมมิกสังคมนิยมจึงตั้งอยู่บนรากฐานของเจตนารมณ์และแนวทางการดำเนินกิจกรรมที่เน้น

สหกรณ์ในรูปแบบต่าง ๆ ยิ่งไปกว่านั้น ในแง่อุดมคติท่านพุทธทาสยังเห็นว่า สำหรับพุทธบริษัท เจตนารมณ์สหกรณ์ที่แท้จริง ย่อมสอดคล้องกับการบำเพ็ญทาน ด้วยจิตใจที่มุ่งช่วยเหลือกันและกัน อย่างบริสุทธิ์ ไม่ได้เอาอะไรตอบแทน ไม่เอาแม้แต่สวรรค์ (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 503)

สรุปว่า ระบบสหกรณ์ คือ “การร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมสติปัญญา เมื่อ ร่วมกันแล้วทำประโยชน์ได้มากกว่าทำกันตามลำพัง” (พุทธทาสภิกขุ 2549: 498) ท่านถือว่าระบบ ธรรมชาติทั้งหมดรวมถึงร่างกายมนุษย์เรา ทำงานแบบสหกรณ์ คือสัมพันธ์กัน เกี่ยวเนื่องกัน โดย ธรรมชาติจัดสรร ท่านถือว่ากิจกรรมต่าง ๆ ในประวัติพุทธศาสนาสำเร็จลงได้ด้วยหลักสหกรณ์ ดังที่พระพุทธเจ้าฝากศาสนาไว้กับพุทธบริษัททั้งสิ้น รวมทั้งการสังคายนาธรรมวินัยก็สำเร็จลงได้ด้วย หลักนี้ คือการช่วยเหลือกันโดยไม่หวังผลตอบแทน เรามีการผูกพันของสหกรณ์เป็นรูปแบบที่ เข้มขันชัดเจน แข็งแรงอยู่ในหมู่พุทธบริษัทนับตั้งแต่ช่วยศาสนา ช่วยบ้านเมือง ช่วยเพื่อนมนุษย์ ช่วยครอบครัว มิตรสหาย เพื่อนฝูง นี่เป็นองค์ประกอบเพื่อประโยชน์ทางการเมืองอย่างยิ่ง “ถ้าคน ในโลกถือหลักอย่างนี้หรือพุทธบริษัทยังคงสามารถถือหลักอย่างนี้อยู่ได้ ระบบการเมืองจะเป็นไป ด้วยดี เพราะมีระบบสหกรณ์ที่ดี จึงทำไมให้เกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนมั่งมี เพราะสหกรณ์ แบบนี้” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 503) จึงสรุปได้ว่า สหกรณ์ ตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุคือ การ ร่วมกันทำ (เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด)

1.2.5 ระบบคอมมูน การที่พุทธทาสนำเอาคำว่าคอมมูน (commune) มาใช้ในช่วง ที่สงครามเย็นกำลังเข้มข้นอยู่นั้นนับว่าท่านปลอดภัยจากภัยคดียังยิ่ง เพราะคำพูดแบบนี้เสี่ยงต่อ ความเข้าใจผิดหรือถูกเหมารวมให้อยู่ในค่ายใดค่ายหนึ่งได้โดยง่าย สำหรับท่านพุทธทาสกล่าวว่า ระบบคอมมูนหรือการอยู่ร่วมกันอย่างคอมมูนไม่จำเป็นต้องหมายถึงลัทธิการเมืองใดเป็นการเฉพาะ ไม่จำเป็นต้องถูกผูกขาดอยู่กับคอมมิวนิสต์ เพราะนี่เป็นสิ่งที่ชุมชนทั้งหลายของมนุษย์รู้จัก ดำเนินการมาโดยตลอดอยู่แล้ว ยิ่งสำหรับพุทธบริษัทด้วยแล้ว ระบบคอมมูนย่อมไม่ใช่เรื่องใหม่ หรือเรื่องแปลก ปลอดภัยสำหรับวิถีชีวิตและการอยู่ร่วมกันแต่อย่างใด

พุทธทาสอธิบาย “คอมมูน” ว่า “ทุกคนที่มีปัญหาอย่างเดียวกัน มารวมหัว กัน จัดระบบที่เหมาะสมที่สุดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้านั้น ๆ เรียกว่า ระบบคอมมูน”

(พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 505) ในสมัยปัจจุบันท่านเสนอว่า “ควรมองดูในลักษณะเป็นของกลาง เป็น วิธีการอันหนึ่งที่จะแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของคนที่มีปัญหาร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่ เนื่องมาจากความยากจน ขัดสน ขาดแคลน มันก็เหมือนกับตั้งนิคมขึ้นมาจะแก้ปัญหาอย่างใดอย่าง หนึ่ง โดยเหมาะสมแก่ภูมิภาคอันนั้นหรือปัญหานั้น ๆ ก็แล้วกัน นี่คือ คอมมูน” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 505) กล่าวอีกนัยหนึ่ง คอมมูน คือระบบสามัคคีธรรม ระบบสหกรณ์นั่นเอง แต่มันทำ เข้มขันขึ้นมาให้เป็นสิ่งเฉพาะ เจาะจงปัญหาใดปัญหาหนึ่ง และสำหรับสังคมไทยเรา ก็ต้องการ

ระบบคอมมูนที่มีความเหมาะสมตามเงื่อนไขและสภาพปัญหาของตน “ประเทศเรามีปัญหาอย่างไร มีธรรมชาติอย่างไร มีแผ่นดินอย่างไร มีลมฟ้าอากาศอย่างไรเราก็ต้องทำให้มันเหมาะกับของเรา” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 507)

ระบบคอมมูน จะดีที่สุดจะต้องยึดอุคมคติว่า “คอมมูนเพื่อนเกิดแก่ เจ็บ ตาย คือ มีระบบคอมมูนอย่างของพระพุทธเจ้า คือถือว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 506) นี้เท่ากับว่า พุทธทาสมิได้เห็นด้วยแต่อย่างใด กับระบบคอมมูนชนิดที่บีบบังคับโดยศูนย์กลางอำนาจเหมาวมในรูปแบบเดียวให้ปฏิบัติเหมือนกันหมดโดยไม่คำนึงถึงเงื่อนไขเฉพาะและความร่วมมือกันของแต่ละท้องถิ่น และท่านเชื่อมั่นว่า “ถ้าทำระบบคอมมูนได้ ภายใน 2 – 3 เดือน ก็จะเปลี่ยนสภาพเหมือนกับหน้ามือเป็นหลังมือ” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 508) จึงสรุปได้ว่า “ระบบคอมมูน” เป็นระบบที่จัดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า สำหรับคนที่มีปัญหาอย่างเดียวกัน มาร่วมมือกัน จัดระบบที่เหมาะสมที่สุดเพื่อแก้ปัญหานั้นในเฉพาะแต่ละท้องถิ่นให้เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศ และปัญหาของท้องถิ่นหนึ่ง ๆ จะให้เหมือนกันไม่ได้ และต้องทำด้วยความสมัครใจ ด้วยอุคมคติว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น

1.2.6 ความมีวินัย พุทธทาสกล่าวว่า “ความมีวินัย คือ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 510) ในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์สิ่งทีขาดมิได้ คือความมีวินัย ซึ่งมีนัยกว้าง ๆ ถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อยหรือ การอยู่ร่วมกันโดยมีวิถีปฏิบัติทั้งส่วนตัวและส่วนรวมอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ทำให้ชีวิตเป็นปกติ มีวิธีจัดการกับความขัดแย้ง ปราศจากการสร้างความเดือดร้อนแก่กัน ท่านพุทธทาสอธิบายว่า วินัยมีสองแบบ คือ วินัยแบบอารยะ คนเรายอมรับและปฏิบัติด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเอง เป็นความรับผิดชอบที่ไม่ต้องมีใครมาบังคับ วินัยแบบนี้ ชาวพุทธย่อมเห็นได้ชัดจากหลักพระวินัยของคณะสงฆ์ ซึ่งสมาทานอย่างสมัครใจ ผีฝงจนเคยชิน และมีความเคารพในระเบียบวินัย โดยไม่ต้องข่มขู่หรือใช้อำนาจ เน้นที่จิตสำนึกและการศึกษาของคนก่อให้เกิดความรับผิดชอบภายในตนเอง ละอายต่อการละเมิด และหากผิดพลาดก็เกิดความรู้สึกละอายแก่ใจ รู้จักสารภาพความผิด ยอมรับโทษอันสมควรอย่างเต็มใจ เช่นพระสงฆ์ยอมรับการพินพระวินัยและปลงอาบัติเมื่อทำผิดยอมรับโทษหนักเบาด้วยตนเอง รวมทั้งให้คำมั่นสัญญาว่าจะไม่ปฏิบัติเช่นนั้นอีก เรียกว่า ความมีอารยะหรือ Civility วินัยแบบที่สองคือ วินัยแบบต้องใช้เส้คุม วินัยแบบนี้จำเป็นต้องมีเพื่อกำราบอันธพาลที่ไม่รู้จักรักษาวินัยด้วยตนเอง จนนำไปสู่การวิวาท ความขัดแย้ง ความเดือดร้อนเสียหาย และแน่นอนว่า สำหรับวินัยแบบนี้ ต้องมีฝ่ายที่บังคับและฝ่ายที่ถูกบังคับ ดังนั้นย่อมต้องมีการจัดระบบเพื่อรักษาสภาพอันปกติไว้ ด้วยวิธีบังคับ ควบคุมและอาจต้องมีการใช้อำนาจ

ท่านโจมตีระบบเสรีประชาธิปไตยว่าไม่มีกลไกควบคุมกิเลส แล้วจะเอาอะไรมาควบคุมกิเลสเสรีนิยม เมื่อไม่ระลึกรู้ถึงระบบการควบคุมกิเลสแล้ว ระบบการเมืองแบบเสรีนิยมก็เป็นเรื่องบ้าและเป็นอันตราย ขณะเดียวกัน ท่านก็ไม่เห็นด้วยกับระบบกฎเหล็กของสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ดังได้กล่าวมาแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ ทำให้ทางออกของท่านก็คือ การควบคุมกิเลสด้วยวินัยทางสังคมหรือระบบคุณค่าทางสังคมโดยมีการว่ากล่าวกันได้ ไม่ใช่ว่าจะเสมอภาคแบบที่ว่าใครทำอะไรก็ได้ “มันต้องมีการลดหลั่นกันตามสติปัญญา สามารถ ตามอำนาจ สุดแต่มันจะจำเป็น” (พุทธทาสภิกขุ 2549: 516) “หลับหูหลับตาเสมอภาคกันมันผิดหลักของธรรมชาติธรรมชาติมันก็จะจัดให้ลดหลั่นกันมาตามลำดับ ของสิ่งที่มันมีอะไรเหนือกว่า” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 517

พุทธทาสเห็นว่า การเมืองที่ดี ควรวางรากฐานให้สมาชิกและนักการเมืองมีระเบียบวินัยเช่นนี้ แต่ขณะเดียวกัน ท่านตระหนักดีว่า เราจะคาดหวังให้ทุกคนมีความสำนึกเช่นนี้ ย่อมเป็นไปได้ไม่ได้ ท่านจึงเห็นเช่นกันว่า มีวินัยอีกแบบหนึ่งซึ่งเรียกว่าวินัยที่ต้องถือแสร้งอยู่ วินัยแบบต้องใช้แสร้งจำเป็นต้องมีเพื่อกำราบอันธพาลที่ไม่รู้จักรักษาวินัยด้วยตนเอง จนนำไปสู่การวิวาท ความขัดแย้ง ความเดือดร้อนเสียหายและแน่นอนว่าสำหรับวินัยแบบนี้ ต้องมีฝ่ายที่บังคับและฝ่ายที่ถูกบังคับ ดังนั้น ย่อมต้องมีการจัดระบบเพื่อรักษาสภาพอันปกติไว้ ด้วยวิธีบังคับควบคุม และอาจต้องมีการใช้อำนาจ

สังคมใดห่างไกลจากวินัยแบบรู้ผิดชอบชั่วดีมากเท่าใด ยิ่งต้องใช้วินัยแบบถือแสร้งมากขึ้น การเมืองของสังคมนั้นๆ ก็ยิ่งต้องมีการใช้อำนาจมากขึ้น ห่างไกลจากความหมายที่แท้จริงของการเมืองยิ่งขึ้นไปด้วย และเพราะเหตุที่จะต้องมีฝ่ายที่บังคับและฝ่ายที่ถูกบังคับนี้เอง ในสังคมส่วนใหญ่ มนุษย์จึงไม่อาจอยู่อย่างเสมอภาคกันได้ และการที่จะคาดหวังให้อยู่อย่างเสมอภาคโดยสิ้นเชิงย่อมเป็นไปได้ ทั้งยังจะนำมาซึ่งความทุกข์ ความเดือดร้อนดังที่ท่านยกเอาพระพุทธรูปมาแสดงว่า “การอยู่อย่างเสมอกันนั้นเป็นทุกข์”

แน่นอนว่า โดยพื้นฐานมนุษย์ย่อมมีความเสมอภาคหรือเท่าเทียมกัน ต่างมีโอกาสเข้าถึงธรรมเสมอกัน แต่พ้นจากพื้นฐานประการนี้แล้วย่อมมีความแตกต่าง มีความลดหลั่นกันไป แม้กระทั่งในคณะสงฆ์ ท่านพุทธทาสก็เห็นว่า ส่วนที่เท่าเสมอภาคกันนั้นอยู่ในขอบเขตที่จำกัดที่สุด ส่วนที่ว่ากล่าวบังคับกันได้โดยลดหลั่นกันลงไป คือทั้งหมด คือตัวที่จะรอดอยู่ได้ ท่านจึงวิจารณ์ตรงไปตรงมาว่า การหลับหูหลับตาเสมอภาคกันนั้น เป็นเรื่องของประชาธิปไตยบ้า ๆ บอ ๆ เป็นไปไม่ได้ หากฝืนดันทุรังยิ่งจะทำให้คนเรายู่ร่วมกันไม่ได้ ระส่ำระสายหนักขึ้นในความเป็นอยู่ร่วมกัน มนุษย์จึงต้องมีโครงสร้างที่ทำให้บังคับบัญชากันได้ ว่ากล่าวกันได้ ตักเตือนกันได้ แต่ท่านเน้นย้ำว่า จะต้องเป็นสิ่งที่กระทำโดยธรรมและบังคับโดยธรรม คือ เมตตา กรุณา หวังดี

ถ้าบังคับโดยกิเลส นี่มันทำนานบหลังคนใช้ไม่ได้ การบังคับโดยธรรมนี้เป็นไปเพื่อระงับหรือ ป้องกันความเดือดร้อนที่จะเกิดจากการละเมิดวินัย อันจะนำไปสู่การฝึกฝนอบรมให้เกิดวินัยแบบรู้ ฝึกชอบชั่วคตินั่นเอง

สรุปความได้ว่า มีวินัย คือ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย หรือ การอยู่ร่วมกัน โดยมีวิธีปฏิบัติทั้งส่วนตัวและส่วนรวม อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ทำให้ชีวิตเป็นปกติ มีวิธีจัดการกับความขัดแย้ง ปราศจากการสร้างความเดือดร้อนแก่กัน

1.2.7 การอยู่กับพระ พุทธทาสใช้สำนวนว่า การอยู่กับพระ เพื่อเปรียบกับฝ่ายตรงข้ามคือการอยู่กับมาร ท่านกล่าวว่า ชีวิตคนเรานั้นสลับไปมาระหว่างการอยู่กับพระและการอยู่กับมารมาก บ้างน้อยบ้าง แตกต่างกันไป การอยู่กับพระคือมีจิตใจเป็นพระ เหมือนพระ สะอาด สว่าง สงบ อยู่กับธรรม อยู่กับความคิดคำพูด การกระทำที่เป็นกุศล ส่วนการอยู่กับมารคืออยู่กับอธรรม และอกุศลกรรม อยู่ด้วยความสกปรก มีดมัว เราร้อนแห่งจิตใจ ชีวิตของพุทธบริษัท คือชีวิตที่เผชิญกับการอยู่กับพระฝึกฝนตนเองให้ถอยห่างจากมาร มาอยู่กับพระมากขึ้นตามลำดับ ฉะนั้น การเมืองที่ดีจึงเป็นการเมืองที่สมาชิกและผู้นำเห็นความสำคัญของวิถีชีวิตแบบอยู่กับพระนี้

สรุปความได้ว่า การอยู่กับพระคือ มีจิตใจเป็นพระ เหมือนกับพระ สะอาด สว่าง สงบ อยู่กับธรรม อยู่กับความคิดคำพูด การกระทำที่เป็นกุศล

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลองค์ประกอบของธัมมิกสังคมนิยม

องค์ประกอบที่ท่านพุทธทาสแสดงไว้เป็นหลักสำคัญคือ การรับใช้มหาชน ในฐานะเป็นจุดมุ่งหมายของการเมือง คือ หลีกละความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ผู้อื่น มุ่งทำประโยชน์สุขให้มหาชน

การถือครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ ท่านแสดงไว้ว่า สิ่งทั้งหลายโดยธรรมชาติแม้แต่ร่างกาย จิตใจของแต่ละคนก็ไม่มีใครเป็นเจ้าของได้โดยเด็ดขาด เพราะฉะนั้น ไม่ควรยึดถือว่า เป็นเราเป็นของเรา หากเกิดความยึดถือ ก็เป็นไปเพื่อให้เกิดการเอาส่วนเกินและจะก่อให้เกิดการเอาไร้อาเอาเปรียบกัน และนั่นคือหนทางที่จะนำไปสู่ความวุ่นวายของโลก และเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินนี้ก็เป็นอย่างเดียวกัน

เจตนารมณ์ของสหกรณ์หรือกิจกรรมสหกรณ์ที่ท่านหมายถึงการร่วมมือร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมสติปัญญา เมื่อร่วมกันแล้วทำประโยชน์ได้มากกว่าทำกันตามลำพัง ท่านถือว่าระบบธรรมชาติทั้งหมดรวมถึงร่างกายมนุษย์เรา ทำงานแบบสหกรณ์ คือสัมพันธ์กัน เกี่ยวเนื่องกัน โดยธรรมชาติจัดสรร ระบบการเมืองจะเป็นไปด้วยดี เพราะมีระบบสหกรณ์ที่ดี จึงจะทำไมให้เกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนมั่งมี

ระบบคอมมูนคือการแก้ปัญหาจะเหมาะสมกับปัญหาแต่ละที่เท่านั้นและปัญหาของแต่ละที่จะเหมือนกันหมดไม่ได้ เพราะฉะนั้นที่มีปัญหาเดียวกันก็มาร่วมมือกัน จัดระบบที่เหมาะสมที่สุดเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ

มีสองประเภทคือ วินัยที่ไม่ต้องถือศีลคุม คือความมีอารยะ การรู้จักควบคุมตนเอง เกรงใจผู้อื่น เคารพระเบียบในการอยู่ร่วมกันเป็นต้น และวินัยแบบที่ต้องใช้ศีลคุมเพราะท่านเห็นว่าทุกคนคงจะมีความสำนึกที่ดีเหมือนกันหมดไม่ได้ ฉะนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีวินัยแบบใช้ศีลคุม (กฎหมาย)

การอยู่กับพระคือการถอยห่างจากมารนั่นเอง คือการมีสำนึกดี ทำแต่สิ่งที่เป็นกุศล ท่านเชื่อว่า หากการเมืองเป็นเช่นนี้ ก็จะเป็นการเมืองที่ดีได้

3. หลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยม

ปัญหาที่ทำให้โลกนี้ไม่มีการเมืองในระบบธรรมะ ท่านพุทธทาสแสดงไว้ (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 217-238) ดังนี้

1. คนไม่ยอมรับหรือไม่เข้าใจว่า การเมืองคือธรรมะ ในฐานะที่เป็นศีลธรรมหรือจริยธรรม
2. คนทั่วไปเห็นว่า การเมืองกับธรรมะ เข้ากันไม่ได้ เป็นข้าศึกแก่กัน
3. คนในโลกต้องการประโยชน์ของตนก่อนแต่ที่จะต้องการสันติภาพหรือสันติสุขของโลก
4. คนต้องการความสุขทางวัตถุธรรม ยึดถือวัตถุเป็นใหญ่
5. นักการเมืองเห็นว่า สันติภาพ คือโลกทั้งโลกอยู่ใต้อำนาจของเขา
6. นักการเมืองถือว่า ประโยชน์ตนหรือประโยชน์ของประเทศตนเป็นอันเดียวกัน
7. การเมืองของนักการเมืองชนิดที่ไม่ประกอบไปด้วยธรรมะ เป็นการเมืองที่กำลังมีอยู่ในโลก เต็มไปทั้งโลก ครอบงำโลกอยู่
8. คนในโลกเขาถือว่า มีอำนาจเงิน จะบันดาลอำนาจอื่น ๆ ได้อีกหลาย ๆ อำนาจ
9. เกิดโรคคอรัปชัน
10. การคุมพวกกันเข้ามาเพื่อครองเมือง
11. การที่เราสามารถใช้อำนาจนั้น ๆ ได้ นั่นแหละคือธรรม
12. การศึกษาตกเป็นทาสของการแสวงหาประโยชน์หรืออำนาจทางเนื้อหนัง
13. ไม่มีใครยอมรับว่า เกิดมาเพื่อรับใช้พระเจ้า ศาสนาหรือเพื่อรับใช้มนุษย์ทุกคน
14. เมื่อถือว่า ไม่ได้เกิดมาเพื่อรับใช้ธรรม จิตใจก็เปลี่ยน

15. เมื่อแยกตัวตนออกมาเสียจากธรรมะ ก็มามีตัวตนอย่างโลก ๆ อย่างชาวบ้าน
อย่างกิเลส

16. นักการเมืองมีกิเลสอยู่เหนือกฎหมาย เหนือเหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น
17. การเมืองคือ สิ่งที่อยู่ใต้ฝ่าเท้าของกิเลส คนบูชาเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ
18. การเมืองของประเทศเล็ก ๆ เป็นสุนัขรับใช้ประเทศมหาอำนาจ
19. ระบบประชาธิปไตยเป็นระบบที่ดีที่สุดหรือประกอบด้วยธรรมเกิดเป็นปัญหา
20. โลกนี้มีแต่ประชาธิปไตยกอบโกย ไม่มีประชาธิปไตยเมตตากรุณา

ทำอย่างไร โลกนี้จะมีการเมืองในระบบธรรมะ ท่านพุทธทาสได้แสดงหลักการที่จะ
นำพาบุคคลและสังคมไปสู่ระบบการเมืองที่ประกอบไปด้วยธรรมไว้ ดังนี้

1. ให้ทุกคนยอมรับว่า การเมืองคือศีลธรรม ศีลธรรมคือการเมือง
2. ธรรมะกับการเมืองต้องอยู่ด้วยกัน จนกระทั่งเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน
3. ต้องถืออุดมคติของพระโพธิสัตว์ต้องการประโยชน์สุขของมนุษย์เป็นเบื้องหน้า
4. ต้องพัฒนาจิตใจคนไม่ให้หลงความสุขทางวัตถุ
5. สันติภาพต้องเป็นไปตามหลักของศาสนา คือว่าเป็นอิสระ
6. ศาสนาหรือธรรมะต้องอยู่เหนือประโยชน์ทางวัตถุ
7. ไม่ให้การเมืองเป็นไปตามอำนาจกิเลสของตน
8. อำนาจสูงสุดต้องเป็นอำนาจของความถูกต้องหรือสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ
9. ไม่มีคอร์ปชัน
10. ไม่มีการคุมพวกเข้าครองเมือง
11. ไม่ใช่อำนาจเป็นธรรมแต่ใช้ธรรมะ
12. การศึกษาต้องทำให้คนเข้าถึงธรรม
13. คนต้องยอมรับว่าเกิดมาเพื่อรับใช้พระเจ้าหรือศาสนา เพื่อประโยชน์แก่เพื่อน

มนุษย์ทุก

14. ไม่เป็นทาสทางวัตถุ ไม่บูชากาม กิน เกียรติ
15. ศาสนาไม่ถูกใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมืองสกปรก
16. ไม่ให้นักการเมืองมีกิเลสอยู่เหนือกฎหมาย
17. คนต้องยอมรับว่าพระเจ้าเป็นสุดยอดของนักการเมือง
18. ประเทศเล็ก ๆ ไม่เป็นสุนัขรับใช้ประเทศมหาอำนาจ
19. ต้องมีวิญญูณแห่งประชาธิปไตยโดยแท้
20. มีประชาธิปไตยที่ธรรมชาติดำหนด

จากแนวทางทั้ง 20 แนวทางนี้ ผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์รวมกัน โดยอาศัยการใช้เนื้อหาที่คล้ายกันเป็นสำคัญ ซึ่งจะแยกออกได้เป็นดังนี้

3.1 มีระบบการเมืองที่ถูกต้อง

คนทั่วไปเห็นว่า การเมืองกับธรรมะเข้ากันไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกิเลสของคนมีมากขึ้นก็ทำให้คนขาดศีลธรรม ไม่รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี ดังนั้น จึงนำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างมากมายในทัศนะของพุทธทาสมองปัญหาข้างต้นว่า มีสาเหตุมาจากการที่คนไม่ยอมรับหรือไม่เข้าใจว่า การเมืองคือธรรมะในฐานะที่เป็นศีลธรรมหรือจริยธรรม จึงทำให้เกิดปัญหาต่อมาคือ คนทั่วไปเห็นว่า การเมืองกับธรรมะเข้ากันไม่ได้ เนื่องจากคนส่วนใหญ่มองว่า หลักการทางศาสนาเป็นตัวฉ่วงให้การพัฒนาการเมืองล่าช้าลงไป จึงพยายามที่จะกันศาสนาออกจากการเมือง จากปัญหาทั้ง 2 ข้อข้างต้นจึงทำให้สังคมกีดกันศาสนาออกจากการเมือง จากการกีดกันศาสนาออกจากการเมืองจึงนำมาซึ่งปัญหามากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาของระบบการเมือง ซึ่งพุทธทาสมองว่า มนุษย์ในสังคมปัจจุบันจัดระบบการเมืองแบบกิเลส โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสนองกิเลสของตนเท่านั้น ซึ่งไม่ใช่จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของระบบการเมือง จุดมุ่งหมายของการเมืองท่านพุทธทาสได้อธิบายว่า “คำว่า การเมือง มาจากคำว่า Politics คำว่า politics มีความหมายเกี่ยวกับคนมาก หรือเกี่ยวกับเรื่องที่มาก ๆ พออะไรมีเพิ่มมากขึ้นก็เกิดปัญหาทันที จะเป็นคนหรือเป็นของอะไรก็ตาม...เพื่อจะแก้ปัญหาล่าช้า อุดมคติทางการเมืองก็เกิดขึ้น และอุดมคติกาลังมีมาก คนนั้นเขาก็ว่าอย่างนี้ คนนี้ก็ว่าอย่างโน้น จนเกิดขึ้นหลาย ๆ ระบบ เป็นอุดมคติทางการเมืองที่แข่งขันกันขึ้นมา เสนอตัวเป็นผู้จัดสันติภาพ โลก จนกระทั่งเราไม่รู้จะเอาระบบไหนดี จึงมีปัญหา” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 69-70)

ท่านพุทธทาสได้ให้ความหมายการเมืองว่า มันเป็นเรื่องถูกต้องของการปฏิบัติของมนุษย์ ในการเป็นอยู่ร่วมกันอย่างมาก ๆ อย่างผาสุก เพราะการทำถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ เจตนารมณ์ของการเมืองเป็นอย่างนั้น ต้องเป็นตามความประสงค์ของทุกคนที่อยู่ร่วมกันแม้แต่ธรรมชาติ ถ้าว่าเราจะมองดูธรรมชาติในฐานะที่ให้มันมีเจตนา ก็จะต้องรู้สึกว่ามันก็มีเจตนาเพื่อสันติภาพ ศีลภาวะ หรือภาวะแห่งความปรกติ นั้น เป็นวัตถุประสงค์ของธรรมชาติ ถ้าผิดปรกติ วุ่นวายแล้ว ไม่ใช่วัตถุประสงค์ของธรรมชาติและไม่ตรงกับความหมายของคำว่า ศีล ะนั้น การเมืองนี้ ถ้าบริสุทธิ์ก็เพื่อความสงบหรือสันติภาพของมนุษย์นั่นเอง ถ้าการเมืองไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะหรือพระธรรมแล้ว มันก็เป็นระบบโจรที่ปล้นธรรมชาติ ทำลายธรรมชาติ ทำลายทรัพย์สมบัติของพระเจ้านั่นเอง “การเมืองที่ถูกต้อง” ท่านเสนอว่า การให้ทุกคนยอมรับว่า การเมืองคือศีลธรรม ศีลธรรมคือการเมือง ธรรมะกับการเมืองต้องอยู่ด้วยกัน ไม่ให้การเมืองเป็นไปตามอำนาจกิเลสของตน ให้เป็นปฏิริยาของสติปัญญาที่ถูกต้อง แล้วก็ครอบงำความรู้สึกที่ผิด ๆ ของคน ให้ถือ

ว่าอำนาจสูงสุดนั้นไม่ใช่สิ่งที่เป็นปัจจัยแก่อำนาจทางวัตถุ อำนาจสูงสุดต้องเป็นความถูกต้องหรือสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะนายทุนเกิดขึ้นมาเพราะเป็นทาสของเงินซึ่งเงินบันดาลให้ได้ทุกอย่างในทางวัตถุ จึงแสวงหาเงินให้มากเข้าไว้ กระทั่งเป็นอำนาจ คืออำนาจเงิน ซึ่งเป็นปัจจัยแก่ทุกอำนาจ ทุก ๆ คน จึงลงทุนเพื่อให้ได้มาซึ่งเงิน(นายทุน) เมื่อถือว่าอำนาจสูงสุดอยู่ที่อำนาจเงินเลยไม่มีอำนาจของ ธรรมะ ต่างคนต่างต้องการเงินบูชาเงิน ไม่เห็นอะไรดีไปกว่าเงิน ทำอะไรก็ได้โดยวิธีลัดเพื่อให้รวย เพื่อเงิน จึงเกิดมีการคอร์รัปชัน แต่หากถือว่าอำนาจสูงสุดต้องเป็นอำนาจของความถูกต้อง โครคคอร์รัปชัน ก็ไม่มี ไม่มีการคุมพวกเข้าครองเมืองเพื่อแสวงหาประโยชน์แก่ตน ไม่ใช่อำนาจกิเลสของคนเป็น ธรรมแต่ใช้ธรรมเป็นอำนาจ

คนต้องยอมรับว่า เราเกิดมาเพื่อรับใช้พระเจ้าหรือศาสนา เพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ทุกคน ปัจจุบันไม่มีใครยอมรับว่า เราเกิดมาเพื่อรับใช้พระเจ้าและพระเจ้าเป็นสุดยอดของนักการเมือง จึงทำให้การเมืองอยู่ใต้อำนาจกิเลสของคนทีบูชากิน กาม เกียรติ วิญญาณแห่งประชาธิปไตยโดยแท้ คือ ประชาชนเป็นใหญ่ เป็นผู้ใช้อำนาจหายไป คนแต่ละคนไม่มีธรรมะ อำนาจที่ใช้ก็เป็นอธรรม วิญญาณแห่งการเอาเปรียบผู้อื่นจึงเกิดเป็นประจำ ประชาธิปไตยที่ ธรรมชาติดำหนดให้ว่า สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้นก็ไม่มี โลกนี้จึงมีแต่ประชาธิปไตยกอบโกย ไม่มีประชาธิปไตยเมตตา กรุณา เหตุที่กล่าวมาทั้งหมดเพราะ การขาดศีลธรรมนั่นเอง

พุทธทาสอธิบายว่า (กวีวงศ์ 2550: 284) การเมือง คือ ระบบที่ทำให้อยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้ศาสตรา โดยไม่ต้องใช้อำนาจ ไม่ต้องใช้อำนาจอะไร เราอยู่กันได้ ตกลงกันได้ เข้าใจกันได้ อยู่กันอย่างมีความสุขสงบ นั่นแหละคือระบบการเมืองที่เราต้องการในที่นี้ แต่มันก็ต้องประกอบด้วยส่วนประกอบหลาย ๆ อย่าง เช่นว่า จะต้องเป็นอย่างที่มีอยู่ จะต้องมีการบริหาร มีตุลาการ มีนิติบัญญัติ มีสภา เรายอมรับสิ่งเหล่านี้ว่าต้องมีในระบบการเมือง แต่ขอให้มันถูกต้อง ให้มีรัฐสภาหรือสภาประชาชนที่ออกกฎหมายโดยถูกต้อง สมควรแก่สถานการณ์จริง ๆ แต่ถ้าเอาคนโง่มาเป็นสมาชิก มันก็ทะเลาะกัน ไม่มีที่สิ้นสุด เพราะฉะนั้น มันต้องมีคนที่มีความรู้ มีศีลธรรม หรือเป็นมนุษย์อย่างที่ต้องการนั้นมาเป็นสมาชิกของรัฐสภา หรือสภาประชาชนแล้ว จะต้องมีการควบคุมรัฐบาลอย่างถูกต้อง รัฐสภาต้องควบคุมรัฐบาลด้วยจิตใจที่เป็นธรรม ไม่ใช่เพื่อจะล้มรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา เดียวนี้เรามีพรรคการเมืองที่พร้อมจะล้มรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา จนไม่มีเวลาทำงาน ทำหน้าที่พรรคการเมือง

ระบบการเมืองที่ถูกต้อง คือ ระบบการปกครองที่มีธรรมะเป็นหลัก ระบบการปกครองที่มีธรรมะ คือ “ธัมมิกประชาธิปไตย” เป็นประชาธิปไตยที่ประกอบไปด้วยธรรม ถ้าว่า ประชาธิปไตยคือประชาชนหรือคนแต่ละคนไม่มีศีลธรรมแล้ว มันก็วินาศและวินาศในเวลาอันสั้น

ถ้าประชาชนทุกคนไม่มีศีลธรรม แล้วเอามาเป็นใหญ่สำหรับปกครองบ้านเมือง พักเดียวมันก็ทำ
 วิชาหมด เราต้องมีประชาธิปไตยที่ประกอบไปด้วยธรรม ซึ่งเรียกว่า ชัมมิกประชาธิปไตย ถ้า
 ชัมมิกประชาธิปไตยนี้มันเกี่ยวกับการปกครองที่เอาธรรมะเป็นใหญ่ เอาความถูกต้องเป็นใหญ่
 ไม่ใช่ประชาธิปไตยของคนเห็นแก่ตัว เอาคนที่เห็นแก่ตัวมาเป็นผู้ปกครอง มันก็ฆ่ากันตายหมด ด้วย
 ความต่างคนต่างเห็นแก่ตัว ฉะนั้น ประชาธิปไตย ต้องจำกัดความให้ดี ๆ ว่า ต้องของประชาชนที่มี
 ศีลธรรม เลขต้องใช้คำว่า ชัมมิกะ มีธรรมเป็นหลัก มีความถูกต้องเป็นหลัก อย่าเห็นแก่ตัว แต่เห็นแก่
 ธรรมะ เห็นแก่ธรรมะแล้วก็อย่าเห็นแก่ตัว นี่เรียกว่า มีธรรมะเป็นหลัก มีระบบการปกครองชนิดนี้
 แล้วก็มีการปกครองสังคมหรือโลกให้มีสันติภาพได้โดยง่าย ระบบการเมืองจะเป็นแบบไหนก็ได้
 ถ้าจัดระเบียบสังคมได้ตามกฎธรรมชาตินี้ ท่านถือว่าใช้ได้ทั้งนั้น นอกจากคำของท่านที่อ้างมา
 ข้างต้นแล้ว ข้อความต่อไปนี้เป็นเรื่องน่าพิจารณาโดยตรง “จะเป็นบุคคลก็ได้ จะเป็นหมู่
 คณะก็ได้ จะเป็นแบบคณะทั้งหมด อย่างแบบประชาชนเลือกผู้แทนเป็นรัฐสภานี้มันก็ได้ วิธีดำเนิน
 งานนี้ ใช้ราชาธิปไตยก็ได้ ใช้เผด็จการก็ได้ แต่ผู้เผด็จการเอาธรรมะเป็นใหญ่ ระบบราชาธิปไตยก็
 ได้ สังคมนิยมก็ได้ เผด็จการอะไรก็ได้ ถ้าขึ้นอยู่กับธรรมะถือธรรมะเป็นใหญ่แล้ว จะจัดไปในรูปให้
 คน ๆ เดียวเผด็จการ หรือให้หลายคนเผด็จการ หรือว่าให้สภาเผด็จการ มันได้ทั้งนั้นแหละ แต่ต้องมี
 ธรรมะเป็นใหญ่ มีธรรมะเป็นหลัก”(กวีวงศ์ 2550: 310)

ขณะเดียวกันท่านได้กล่าวว่า ถ้าเผด็จการอย่างทรราช หรือถ้าเป็นพระราชาราช
 หรือว่าเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ท่านถือว่าใช้ไม่ได้ เป็นระบบที่ต้องล้มเลิกไป ตัวอย่างที่ท่านใช้
 เป็นแบบอย่างของราชาธิปไตยที่มีธรรมะก็คือ พระเจ้าอโศก ท่านถึงกับแปลจารึกอโศกออกเป็น
 ภาษาไทยด้วย “ฉะนั้นจะใช้คำว่าราชาธิปไตยก็ได้ ถ้าประกอบไปด้วยธรรมะยิ่งประเสริฐที่สุดเลย คือ
 มันไม่มาโอเอ้โอเล่ได้ พระเจ้าอโศกปกครองแบบราชาธิปไตย แต่เนื้อแท้ระบบการเมืองนั้น เป็น
 สังคมนิยม คือท่านไม่มีตัวตนของท่านที่จะเอาอะไรมาเป็นสมบัติ ท่านเรียกประชาชนทุกคนว่าลูก
 ประชาชนทั้งหลายทุกคนเป็นลูกของข้าพเจ้า” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 313) ตามคตินี้เราจะเห็นได้ว่า
 สมมติฐานเกี่ยวกับเผด็จการในที่นี้ก็คือ คนคนเดียวที่มีธรรมะเป็นใหญ่ มีอำนาจเด็ดขาดในการ
 ตัดสินใจ อีกตัวอย่าง ที่ท่านชอบยกประกอบประเด็นนี้ก็คือการสร้างวัดสมุหนิมิตที่บ้านเกิดของ
 ท่าน เราจะเห็นว่า การที่คนคนเดียวมีอำนาจในการตัดสินใจนี้ เรายังใช้กันอยู่ในแทบทุกวงการ ไม่ว่าจะ
 เป็นหน่วยงานของรัฐ ธุรกิจของเอกชน หรือแม้แต่ในแวดวงองค์กรพัฒนา นี่เป็นระบบที่ใช้กัน
 อยู่ทั่วโลกไม่เฉพาะในเมืองไทย

ฉะนั้นเจตนารมณ์ของการปกครองต้องเป็นระบบศีลธรรม เป็นระบบที่ธรรมชาติ
 จัดสรรให้ ให้ทุกคนเอาแต่พอดี สละส่วนเกินที่เกินจำเป็นให้เป็นของสำหรับส่วนรวมบ้าง เมื่อทุก
 คนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัวแล้ว แน่แน่นอนว่า ศีลธรรมต้องกลับมา ความ

สงบสุขจะต้องกลับมา และการเมืองการปกครองที่ถูกต้องก็จะกลับมา เพราะว่าทุกคนมีเจตนาารมณ์ของการเมืองที่เป็นศีลธรรม คือ มีการปฏิบัติอย่างถูกต้องตามกฎในการอยู่ร่วมกันมาก ๆ นั่นเองสรุปความได้ว่า การเมืองที่ถูกต้อง คือ ระบบที่ทำให้อยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้ศาสตรา โดยไม่ต้องใช้อำญา ไม่ต้องใช้อำนาจอะไร และประกอบด้วยธรรม

3.2 ไม่เป็นทาสของวัตถุ

เนื่องจากพุทธทาสภิกขุมองว่า มนุษย์ทุกวันนี้ให้ความสำคัญกับวัตถุนิยมมากเกินไป หรือต้องการความสุขทางวัตถุมากจนทำลายวัฒนธรรมแห่งความสงบความดีงาม สาเหตุสำคัญนั้นเกิดจากการที่มนุษย์มีกิเลสมากจนละเลยหรือไม่สนใจความสุขทางจิตใจ เมื่อมนุษย์มีกิเลสและเป็นทาสของกิเลส ก็มีความต้องการที่จะกอบโกยเอาประโยชน์ก่อนที่จะต้องการสันติภาพหรือสันติสุข

พุทธทาสกล่าวว่า การไม่เป็นทาสของวัตถุ ต้องพัฒนาจิตใจคนไม่ให้หลงความสุขทางวัตถุ ปัจจุบันคนหลงใหลความสุขทางวัตถุ ทางเนื้อหนังเกินไป ต้องช่วยกันพัฒนาจิตใจของคนให้สูงขึ้น ช่วยกันเผยแผ่ธรรมะเพื่อให้คนเข้าใจไม่ยึดถือเอาวัตถุเป็นใหญ่ ให้ยึดถือเอาธรรมะเป็นใหญ่ ศาสนาหรือธรรมะต้องอยู่เหนือประโยชน์ทางวัตถุของบุคคล ความเป็นอยู่ทางเนื้อหนังทางวัตถุเป็นอุปกรณ์ของชีวิตเปลือกนอกเท่านั้น เนื้อในคือธรรมะ เมื่อไม่เป็นทาสทางวัตถุ ไม่บูชา กาม กิเลส คบงจิตดวงวิญญาณของคนก็มุ่งต่อธรรมะ หรือความถูกต้อง หรือความหลุดรอดจากกิเลส ไม่เป็นจิตที่เป็นทาสของวัตถุ ไม่บูชาเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติยศต่อไปทั้งนายทุนและชนกรรมาชีพ พุทธทาสมองว่า “นายทุนก็เป็นทาสวัตถุ ชนกรรมาชีพก็เป็นทาสฝ่ายวัตถุ แล้วมันจะถูกต้องกันได้อย่างไร มันก็มีแต่แย่งชิงกัน ฉะนั้น พอเลิกเป็นทาสทางวัตถุกันเสียเท่านั้น ก็หมดความเป็นนายทุนหรือความเป็นชนกรรมาชีพ ทั้งนายทุนและชนกรรมาชีพ กลายเป็นผู้ที่ต้องการที่จะร่ำรวยด้วยบุญเสียอย่างเดียวเท่านั้น หมดปัญหา” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 90)

พุทธทาสมองว่า เพราะคนยึดถือว่า “เรามีวัตถุสมบูรณ์แล้ว ก็มีความสุข และปัญหาต่าง ๆ ก็หมดไป” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 390) ฉะนั้น คนจึงต้องการวัตถุเพื่อมาตอบสนองความต้องการของตนเอง มองความสุขทางจิต ทางวิญญาณเป็นเรื่องลม ๆ แล้ง ๆ เอาไว้หลอกคนไม่มีเหตุผล จึงทำให้คนรู้จักแต่ความสุขทางวัตถุ ทางรูปธรรม ก็เลยทำทุกอย่างทุกประการเพื่อสิ่งนี้สิ่งเดียว แม้แต่ดำเนินการเมืองก็เพื่อสิ่งนี้ เพื่อความสุขทางวัตถุ เพื่อประโยชน์ทางวัตถุ

เมื่อท่านวิจารณ์สังคมสมัยใหม่ว่ามุ่งพัฒนาทางวัตถุมากเกินไปจนกลายเป็นความหลงแล้ว ท่านเสนอให้มนุษย์กลับมาอยู่อย่างเรียบง่ายใกล้ชิดกับธรรมชาติ ท่านถือว่า พวกมิชฌาทิฐิเขาต้องการว่า ให้กินคืออยู่ดี แต่พวกสัมมาทิฐิเขาต้องการว่า กินอยู่แต่พอดี เท่านั้นมันก็ต่างกันมากแล้ว เพราะการกินคืออยู่ดีนั้นไม่มีขอบเขต ทำให้คนทะยานอยากและเห็นแก่ตัวและเร่าร้อน แต่หลักกินอยู่แต่พอดีนั้นทำให้เราเป็นปกติสุข เพราะรู้จักพอ ทำให้ไม่เห็นแก่ตัวไม่ทะยานอยากไม่เร่าร้อนเพราะ

ความต้องการ และทำให้ไม่มีปัญหาเรื่องขาดแคลนสำหรับคนอื่น

สรุปได้ว่า ถ้าจะให้โลกนี้มีการเมืองในระบบธรรมะ ทุกคนต้องไม่เป็นทาสของวัตถุ ไม่ว่าจะเป็นนายทุนหรือชนชั้นกรรมาชีพ ไม่ต้องแก่งแย่งวัตถุเพื่อที่จะนำมาเป็นของตน เพื่อตอบสนองต่อกิเลสตัณหาตนจนเกินพอดี ให้มองว่า สรรพสัตว์สรรพสิ่งในโลกนี้ ล้วนแต่เป็นธรรมชาติ มีกฎเกณฑ์กำหนดให้เดินตามกฎกติกาที่ธรรมชาติกำหนดให้ นั่นแหละเราจึงจะเดินไปสู่รัชมิกสังคมนิยมได้

3.3 ต้องถืออุดมคติของพระโพธิสัตว์

อุดมคติของพระโพธิสัตว์ คือ “ให้คนเป็นสัตว์บุรุษ เป็นสุภาพบุรุษ ต้องการประโยชน์สุขของมนุษย์เป็นเบื้องหน้า...ต้องการสันติภาพของโลกให้เกิดขึ้นก่อน แล้วจึงนึกถึงประโยชน์ของตน” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 406) ปัจจุบันคนต้องการประโยชน์ทางเนื้อหนัง เรื่องกิน กาม เกียรติ ไม่นึกถึงสันติสุขหรือสันติภาพของโลกก่อน จึงเป็นปัญหาที่ทำให้ไม่ต้องการธรรมะ ไม่ต้องการระบบธรรมะมาครองเมืองหรือครองโลก ต้องการจะแข่งขันกันแต่ในทางที่จะหาประโยชน์ทางเนื้อหนัง

ท่านให้มองสิ่งที่เรียกว่า อุดมคติเสียใหม่อย่างถูกต้องว่า “อุดมคตินั้น เราชอบกัน นักหนา เราบูชากันนักหนา แต่แล้วมันก็ผิดได้ ถ้าอุดมคตินั้นมันเป็นเพียงสังจาภินิเวส เป็นความจริงเฉพาะคนที่ยึดถือ คือรันไป เช่นอุดมคติทางการเมืองพวกหนึ่งสายหนึ่ง นี่มันเป็นสังจาภินิเวส ทั้งนั้น ไม่ใช่ของจริงของพระเจ้า อย่างนี้เป็นอุดมคติที่ใช้ไม่ได้ อุดมคติทางการเมืองจึงเป็นปัญหาอยู่ ว่าถูกหรือผิด นี่มันมีปัญหาอยู่แต่เราจะทำให้หมดปัญหาได้ไม่ยาก โดยทำให้มันประกอบไปด้วยธรรม ซึ่งมีรากฐานอยู่ที่ความไม่เห็นแก่ตัว ทุกอย่างมอบให้พระเจ้า มอบให้ธรรมะ มอบให้ความถูกต้องหรือความยุติธรรม อย่าเอาตัวกูเป็นใหญ่ เป็นตัวกูนิยม” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 95)

อุดมคติทางการเมืองที่มีอยู่ในปัจจุบัน ท่านพุทธทาสมองว่า เป็นอุดมคติของบุคคลหรือของกลุ่มบุคคลเท่านั้น “อุดมการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโลกนี้ ล้วนเป็นไปเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์พวกพ้อง ดังนั้น การที่จะทำให้สังคมหรือโลกเกิดสันติภาพได้ อุดมคติต้องเป็นไปตามธรรมะสังจาของธรรมชาติเท่านั้น เป็นอุดมคติของพระเจ้า ของพระโพธิสัตว์ ซึ่งก็คืออุดมคติอันไม่เห็นแก่ตัว อุดมคติที่เป็นไปตามกฎธรรมชาตินั่นเอง” (พุทธทาสภิกขุ 2549ช: 96)

อุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์ที่มุ่งทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นเป็นภาพสะท้อนการทำงานตามเจตนารมณ์ของสังคมนิยม อุดมคติของโพธิสัตว์นั้นต้องช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น แม้ชีวิตของตัวเองก็สละได้ นี่ก็เพราะว่าเห็นแก่สังคม ในพุทธศาสนาก็ยอมรับอุดมคติอันนี้ ยอมรับนับเนื่องเข้าไปในพระพุทธานุศาสน์ ก็เพราะมีเจตนาของสังคมนิยม แม้ระบบของ ศิลหรือวินัย พุทธทาสมองว่า บัญญัติหรือจัดตั้งตามเจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมหรือธรรมชาติ (รัชมิกสังคมนิยม)

กล่าวคือ เป็นระบบที่สร้างขึ้นเพื่อผูกพันให้สังคมอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่นตามเจตนารมณ์ของธรรมดั่งข้อความที่ว่า “พระพุทธองค์ทรงบัญญัติระบบวินัย ทำให้เราเห็นได้ทีเดียวว่า เป็นระบบที่ผูกพันกันไว้เป็นพวก เป็นหมู่ ไม่แยกออกจากกัน คำว่า สังฆะ แปลว่า หมู่หรือพวก ไม่ได้แปลว่า คนคนเดียว เมื่ออยู่เป็นพวก มันก็ต้องมีอะไรเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหรือ มีหลักธรรมสั่งจะอันใดอันหนึ่งที่จะทำให้คณะสงฆ์ตั้งอยู่ได้เป็นหน่วยเดียว จากส่วนประกอบของหน่วยหลายร้อยหลายพันหลายหมื่นหน่วย ดึงเข้าเป็นสังคมที่ถูกต้อง ที่อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 141-142)

จึงสรุปความได้ว่า อุคมคติของพระโพธิสัตว์ คือ ช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น โดยทำให้คนเป็นสัตว์นุษย์ เป็นสุภาพบุรุษ ต้องการประโยชน์สุขของมนุษย์เป็นเบื้องหน้า...ต้องการสันติภาพของโลกให้เกิดขึ้นก่อน แล้วจึงนึกถึงประโยชน์ของตน

3.4 มีการศึกษาถูกต้อง

ท่านพุทธทาส กล่าวว่า การศึกษาไทยตามกันการศึกษาประเทศมหาอำนาจ และรู้สึกว่าการศึกษายังผิด ผิดหมดทั้งโลก ยิ่งเรียนยิ่งเห็นแก่ตัว ยิ่งฉลาดยิ่งเห็นแก่ตัว และยังคิดกันเอาศาสนาออกไปจากการศึกษา ยิ่งเป็นโอกาสแห่งการเห็นแก่ตัว แล้วโลกนี้จะวินาศเพราะความเห็นแก่ตัวนั่นเอง ความเห็นแก่ตัวแทรกเข้ามาแล้วมันก็เป็นฝ่ายอวิชา ฝ่ายกิเลสตัณหาหมด อวิชาของผู้พัฒนา ของผู้จัดการการศึกษาคือไม่มีการควบคุมความฉลาดของนักศึกษา ของผู้จบการศึกษา แล้วเขาก็เอาความฉลาดไปใช้ตามใจตัวเอง เห็นแก่ตัว เพื่อกอบโกย(เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 9)

พุทธทาส กล่าวถึงสาเหตุที่การศึกษาเรามากตามอย่างมหาอำนาจว่า “ข้อนี้ควรจะถามผู้จัดการศึกษา ... เพราะว่าเขาจัดให้เป็นที่ช่วยยวนแก่จิตใจ จะได้เป็นใหญ่ เป็นนักปราชญ์ ก็เลยตามหากันไป เพื่อเป็นนักปราชญ์ มันก็สูญเสียความถูกต้อง” (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 10)

เดี๋ยวนี้มันเป็นการศึกษาเพื่อประโยชน์ทางวัตถุไม่มีการศึกษาเพื่อประโยชน์ทางจริยธรรมศีลธรรม เป็นการศึกษาเพื่อหาประโยชน์ เพื่อรับใช้การเมือง เพื่อรับใช้เศรษฐกิจ ก็สูญเสียความถูกต้องและเจตนารมณ์ของการศึกษาซึ่งมีอยู่ว่า เพื่อลดความเห็นแก่ตัว แล้วรักกันได้ทั่วโลก และมีสันติภาพ เดี๋ยวนี้มีการศึกษาให้เกิดสุภาพบุรุษผู้เห็นแก่ตัว ผิดกับกาลก่อน ซึ่งสุภาพบุรุษไม่เห็นแก่ตัว

เมื่อการศึกษายังแผดกันอยู่กับศาสนา เราก็ได้สุภาพบุรุษผู้ไม่เห็นแก่ตัว เมื่อแยกการศึกษาออกจากศาสนาหรือแยกศาสนาออกไปจากการศึกษา คือ ไม่มีศาสนาควบคุม มีแต่สอนสอน สอน หลับตาสอนและหลับตาบอก หลับตาจดในสมุด ก็ไม่มีการปฏิบัติที่สำเร็จประโยชน์ เลยไม่รู้ความมุ่งหมายว่าจะไปที่ไหนกัน มันก็วกไปหากความเห็นแก่ตัว นี้เรียกว่า การศึกษาหางัดวนเดินไม่ตรงก็เรียกว่าหางัดวน ไปไม่ตลอดก็เรียกว่าหางัดวน (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 12)

ท่านพุทธทาสอธิบายความหมายการศึกษาว่า ตามที่อาตมารู้สึก คือล สมภาสิ ปัญญา นั้น เป็นเพียงบทสำหรับศึกษา ส่วนตัวการศึกษาจริง ๆ นั้นเป็นเพียงธรรมจริยาที่จะต้องประพฤติ ปฏิบัติให้ถูกต้อง เป็นระบบการปฏิบัติ ไม่ใช่ตัวบทสำหรับการศึกษา เพราะอาตมายึดมั่นตามภาษา ของตัวเอง เอาตามภาษาตัวเอง เอาตามภาษาบาลี ส = เอง อิกขา = เห็นก็คือ ส + อิกขา = ศึกษา มีความหมายว่า ดูด้วยตัวเอง ในตนเอง เห็นตัวเอง รู้จักตัวเอง วิจัย วิจาร์ณตัวเองปฏิบัติไปตามที่วิจัย วิจาร์ณเห็นทั้งหมดนี้เรียกว่า การศึกษา ส กับ อิกขา เป็นศึกษา นั่นคือตัวการศึกษา(เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 14)

คำว่า “การศึกษา” กับคำว่า “ธรรมะ” คือ สิ่งที่จะช่วยให้มนุษย์อยู่รอด คำสั่งสอน ของลัทธิไหน ศาสนาไหนก็เรียกว่า “ธรรมะ” ทั้งนี้ จนต้องพูดว่าธรรมของใคร ที่นี้การศึกษาก็คือ ศึกษาเรื่องธรรมะนั้นแหละ ศึกษาเรื่องหนทางหรือวิธีปฏิบัติที่ช่วยให้รอด นี่ก็ต้องระบุดลงไปว่า ของพุทธ ของฮินดู หรือของใครก็แล้วแต่ “ธรรมะ” ต้องแปลว่า ความถูกต้อง สำหรับปฏิบัติเพื่อให้ รอด ศึกษาคือดูตัวเอง เห็นตัวเอง ในตัวเอง รู้จักตัวเอง วิจัยวิจาร์ณ และว่าเอาอันไหนมาปฏิบัติ นี่จึง จะแก้ปัญหาได้ ศึกษาธรรมะที่รับเอามาว่าเราชอบใจธรรมะของศาสนาใด เรามาทำโดยอาการอย่าง นี้ก็ได้ผล ทุกคนมีสิทธิจะเลือกเอาการศึกษาธรรมะของอาจารย์ไหน ลัทธิไหน ระบบไหน ก็เป็น เสรีภาพ (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 17) “ระบบเดิม คือระบบที่ศาสนายังมีอำนาจควบคุมการศึกษา” (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 29) การศึกษาถูก จะนำมาซึ่งความสงบสุข สันติภาพ การศึกษาผิด จะนำมา ซึ่งความพินาศ

หลักการการศึกษาที่ถูกต้อง คือ ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ คือทำคนให้เป็นมนุษย์กัน ให้ได้ มิฉะนั้นมันจะไม่มีความเป็นมนุษย์ มันถูกต้องสำหรับอะไรก็ไม่รู้ ถูกต้องสำหรับกิเลสหรือ อะไรไปเสีย อย่างที่ว่าการศึกษาสุนัขหางด้วน รู้แต่หนึ่งสี่กับรู้แต่อาชีพ มันไม่มีความเป็นมนุษย์ที่ ถูกต้อง ถ้ามีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง จะต้องมีการศึกษาที่ถูกต้อง สมแก่ความเป็นมนุษย์ ยึด ความหมายของคำว่ามนุษย์ไว้ให้ดี มันผัดกันมากกับคำว่าคน คำว่า คน มาจาก คำว่า ชน (ชนะนะ) แปลว่า เกิดมา ส่วนคำว่ามนุษย์นี้มาจาก มน-อุษย คือใจสูง เป็นคนเพียงเกิดมาก็เป็นคน แต่ถ้าเป็น มนุษย์ต้องมีการกระทำใจสูงขึ้นด้วย เราต้องมีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง คือ มีจิตใจสูง ไม่เป็นแต่ เพียงคน การศึกษานี้ต้องทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ และเต็มแห่งความเป็นมนุษย์ เมื่อพูดว่าเต็มแล้วก็ไม่ ต้องพูดถึงความถูกต้อง ถ้าไม่ถูกต้อง มันเต็มไม่ได้ ถ้าเต็มก็หมายความว่าต้องมีความถูกต้อง มันก็มี ความเป็นมนุษย์ที่เต็ม

การศึกษาต้องทำให้คนเข้าถึงธรรม ปัจจุบันนี้พุทธทาสมองว่าการศึกษาคงเป็นทาส ของการแสวงหาประโยชน์หรืออำนาจทางเนื้อหนัง “การศึกษาเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อการพัฒนาที่ จะได้ประโยชน์ทางเนื้อหนัง แยกธรรมหรือศาสนาออกไปเสียจากการศึกษา ... การศึกษาจึงเป็น

การรับใช้ประโยชน์ทางวัตถุหรือทางเนื้อหนัง ถ้าการศึกษาเป็นสิ่งรับใช้คน เพื่อให้คนมีชีวิตเพื่อเข้าถึงธรรมะ ถึงพระเจ้า ถึงนิพพานก็ได้จึงจะเป็นการศึกษาที่ถูกต้อง ท่านพุทธทาสสรุปว่า “เดี๋ยวนี้เรามีการศึกษาของภูตผีปีศาจกันทั่วโลก ให้รับใช้ประโยชน์ทางวัตถุ ทางเนื้อหนัง ส่งเสริมกิเลสโดยส่วนเดียว” (พุทธทาสภิกขุ 2548: 408)

สรุปความได้ว่า การศึกษา คือ ดูด้วยตัวเอง ในตนเอง เห็นตัวเอง รู้จักตัวเอง วิจัย วิจาร์ณตัวเอง ปฏิบัติไปตามที่วิจัยวิจาร์ณเห็น ทั้งหมดนี้รวมเรียกว่า การศึกษา ส กับ อิกขะ เป็นสิกขา นั่นคือตัวการศึกษา ต้องไม่เป็นไปเพื่อการรับใช้ประโยชน์ทางวัตถุ หรือทางเนื้อหนัง การศึกษาที่ถูกต้อง ต้องเป็น ไปเพื่อรับใช้คน เพื่อให้คนมีชีวิตที่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ เพื่อเข้าถึงธรรมะ เข้าถึงพระเจ้า ถึงนิพพานก็ได้ จึงจะเป็นการศึกษาที่ถูกต้อง

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยม

1. มีระบบการเมืองที่ถูกต้อง คือ ระบบที่ทำให้คนหมู่มากอยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้ศาสตรา โดยไม่ต้องใช้อำญา ไม่ต้องใช้อำนาจอะไร อยู่กันได้ ตกลงกันได้ เข้าใจกันได้ อยู่กันอย่างมีความสุข สงบ คือระบบการปกครองที่มีธรรมะเป็นหลัก เอาธรรมะเป็นใหญ่ เอาความถูกต้องเป็นใหญ่ ไม่ใช่ประชาธิปไตยของคนเห็นแก่ตัว หรือเอาคนที่เห็นแก่ตัวมาปกครอง

การเมืองการปกครองที่ถูกต้องนั้น ต้องเป็นศีลธรรม ต้องเป็นเรื่องถูกต้องของการปฏิบัติของมนุษย์ในการเป็นอยู่ร่วมกันอย่างมาก ๆ อย่างผาสุก คือทำถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ

2. ต้องไม่เป็นทาสของวัตถุ พอเลิกเป็นทาสทางวัตถุก็หมดความเป็นนายทุนหรือความเป็นชนกรรมาชีพ ไม่มีการแย่งชิงกัน วัตถุนิยมเป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตัว ซึ่งความเห็นแก่ตัวคือความรู้สึกที่เป็นกิเลส เมื่อมีกิเลสก็ต้องการกอบ โภชของผู้อื่นมาเป็นของตนอย่างไม่มีคุณธรรม

3. อุคมคติของพระโพธิสัตว์ คือช่วยเหลือผู้อื่นเสียสละเพื่อผู้อื่น โดยทำให้คนเป็นสัตบุรุษ เป็นสุภาพบุรุษ ต้องการประโยชน์สุขของมนุษย์เป็นเบื้องหน้า ต้องการสันติภาพของโลกให้เกิดขึ้นก่อน แล้วจึงนึกถึงประโยชน์ของตน ซึ่งมีรากฐานอยู่ที่ความไม่เห็นแก่ตัว

4. มีการศึกษาถูกต้องคือถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ การศึกษานี้ต้องทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์และเต็มแห่งความเป็นมนุษย์ คือการทำจิตใจของมนุษย์ให้ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม การศึกษาต้องไม่เป็นไปเพื่อการรับใช้ประโยชน์ทางวัตถุหรือทางเนื้อหนัง

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลแนวคิดธัมมิกสังคมนิยม

จากการศึกษาแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสพบว่า ธัมมิกสังคมนิยม คือระบอบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลักและประกอบไปด้วยธรรม สรุปสาระหลักการพื้นฐานได้ ดังนี้

1. หลักธรรมะของพระพุทธศาสนา (ละกิเลส) หลักการการประกอบด้วยธรรม

พุทธทาสได้อ้างถึงหลักอภิปัจจยตาว่า คือ ความที่มันต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ธรรมะ คือ สิ่ง
 สิ่ง หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีข้อยกเว้น แม้แต่ร่างกายและจิตใจของมนุษย์เองก็คือธรรม เมื่อ
 ธรรมะคือทุกสิ่งแม้แต่ตัวเรา ฉะนั้นจึงเป็นความจำเป็นที่เราจะต้องทำความเข้าใจให้ต้องแท้ เพื่อ
 ความเป็นอยู่โดยสงบสุข ปราศจากปัญหาว่า ตัวเราเองมันต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ความทุกข์
 เป็นอย่างนั้น ค้นหาความอยากด้วยความโง่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ค้นค้นหาเสียก็ไม่มี ความทุกข์
 (อริยสัจ 4) และยึดหลักไตรลักษณ์ที่ว่า สิ่งทั้งปวงมันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน ฉะนั้นการเห็น
 ธรรมจะต้องเห็นในตัวของตน ในตัวเอง ในความรู้สึกของตัวเอง เห็นที่อื่นไม่ได้ จึงสรุปว่า ธรรมะ
 ที่ควรทำความเข้าใจมากที่สุด คือทำความเข้าใจตนเอง มีวินัย มีศีลธรรม การมีสำนึกที่ดี เพื่อควบคุม
 ตนเองไม่ให้เป็นที่ทาสของกิเลส โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการสร้างสังคมที่เอื้อให้คนเข้าถึงอริยภาพ

2. หลักการถือประโยชน์ของส่วนรวม แสดงถึงเค้าโครงทางเศรษฐกิจ สังคม และ
 การเมืองทั้งหมด ที่ว่าไม่มีสิ่งใดในโลกนี้ที่สามารถอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวโดยไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ
 ทุกสิ่งต้องอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกันในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบใหญ่ทั้งหมด ไม่ว่าจะใน
 ระดับอนุหรือปริมาณ มนุษย์หรือสังคม แม้กระทั่งสากลจักรวาลก็ตามต้องยึดหลักเจตนารมณ์ของ
 สหกรณ์คือการร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมสติปัญญา เมื่อร่วมกันแล้วทำประโยชน์ได้มากกว่าทำ
 กันตามลำพัง การรับใช้มหาชนโดยที่มุ่งหมายที่จะสร้างประโยชน์เกื้อกูลแก่มหาชนทั้งเทวดาและ
 มนุษย์ ถืออุดมคติของพระโพธิสัตว์ คือช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น โดยทำให้คนเป็นสัตว์บุญ
 เป็นสุภาพบุรุษ ต้องการประโยชน์สุขของมนุษย์เป็นเบื้องหน้า ต้องการสันติภาพของโลกให้เกิดขึ้น
 ก่อน แล้วจึงนึกถึงประโยชน์ของตน ซึ่งหลักการถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลักมีรากฐานอยู่ที่
 ความไม่เห็นแก่ตัว

3. หลักความพอเพียง (การไม่เอาส่วนเกิน) สิ่งทั้งหลายโดยธรรมชาติแม้แต่ร่างกาย
 จิตใจของแต่ละคนก็ไม่มีใครเป็นเจ้าของได้โดยเด็ดขาด เพราะฉะนั้น ไม่ควรยึดถือว่า เป็นเราเป็น
 ของเรา หากเกิดความยึดถือ ก็เป็นไปเพื่อให้เกิดการเอาส่วนเกินและจะก่อให้เกิดการเอารัดเอา
 เปรียบกันเกิดขึ้น วรรณะ เกิดระบบการปกครองที่ไม่ถูกต้อง การสะสมส่วนเกินคือที่มาของ
 ความระส่ำระสายในสังคม นำไปสู่การเอารัดเอาเปรียบมากยิ่งขึ้น การควบคุมตัวเองและเอื้อเพื่อ
 เพื่อแผ่นดิน ซึ่งแสดงถึงการควบคุมพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล เพื่อให้สัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ อย่าง
 สอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวมิให้ละเมิดต่อประโยชน์สุขส่วนรวมเป็นการจำกัดเสรีภาพของ
 มนุษย์ในการกอบโกย การกำหนดวางแผนชีวิตอันเรียบง่ายและพอเหมาะพอดีก็คือการไม่เอา
 ส่วนเกิน ในขณะที่เดียวกันก็เตือนให้ระลึกว่า ความพอเหมาะพอดีที่ว่านั้นอาจแตกต่างกันไปได้ใน
 ระหว่างบุคคล กลุ่มและสังคม ที่มีวัฒนธรรมต่าง ๆ กัน ด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง
 อันไม่พุ่งเพื่อเห่อเหิมเกินไป ไม่สุดโค้งไปในทางลุ่มหลง ประนเปรอดตนเองหรือทรมาณตน ไม่เป็น

ทาสของวัตถุ พอเลิกเป็นทาสทางวัตถุก็หมดความเป็นนายทุนหรือความเป็นชนกรรมาชีพ ก็ไม่มีการแข่งขันวัตถุนิยมอันเป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตัว ซึ่งความเห็นแก่ตัวคือความรู้สึกที่เป็นกิเลส เมื่อมีกิเลสก็ต้องการกอบ โภชของผู้อื่นมาเป็นของตนอย่าง ไม่มีความยุติธรรมอันเป็นสาเหตุมาจากการไม่รู้จักความเพียงพอ

4. หลักความเท่าเทียมกัน (สังคมนิยม) โดยพื้นฐานมนุษย์ย่อมมีความเสมอภาคหรือเท่าเทียมกัน ต่างมีโอกาสเข้าถึงธรรมเสมอกัน อยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติเสมอกันและอยู่ภายใต้วิญญูสงสารเหมือนกันหมด ไม่มีข้อยกเว้นให้แก่ใคร แต่พ้นจากพื้นฐานประการนี้แล้วย่อมมีความแตกต่าง มีความลดหลั่นกันไปตามสติปัญญา ความสามารถ ตามอำนาจหน้าที่ ฉะนั้นการปฏิบัติของมนุษย์ในการเป็นอยู่ร่วมกันอย่างมาก ๆ ก็จะเกิดการเหลื่อมล้ำกัน ไม่เท่าเทียมกัน และนั่นคือหนทางที่จะนำไปสู่ความวุ่นวายของโลก ฉะนั้นควรเคารพนับถือและมีเมตตา กรุณาต่อกันในการให้คุณค่าต่อชีวิตของสรรพสัตว์ ยอมรับนับถือปัจเจกบุคคลแต่ละคน แต่ละชีวิตที่อยู่ร่วมกันในสากลจักรวาลเดียวกับเรา โดยยึดหลักที่ว่า ทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น

2. การนำหลักการแนวคิดสังคมนิยมมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

การวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องการนำหลักการแนวคิดสังคมนิยมของท่านพุทธทาสมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย ผู้วิจัยแยกหัวข้อการวิเคราะห์เป็นดังนี้

1. วิเคราะห์การพัฒนา
2. วิเคราะห์ทัศนะของพุทธทาสภิกขุเกี่ยวกับประชาธิปไตย
3. วิเคราะห์การนำหลักการแนวคิดสังคมนิยมมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

2.1 การวิเคราะห์การพัฒนา

จากการศึกษาแนวคิดว่าด้วยการพัฒนาที่พบว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการในการเปลี่ยนแปลงสร้างสรรค์ความก้าวหน้าทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ ความเป็นธรรมในสังคม ความเสมอภาคทางการเมืองและการรักษาวัฒนธรรมอันดีงามของประเทศใดประเทศหนึ่ง ด้วยวิธีการพัฒนาที่สมดุล ใช้วิธีการบริหารที่เหมาะสม เพื่อให้ประเทศก้าวหน้าและประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งเอาไว้ หรือสรุปได้ว่า การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมที่ดีขึ้น

ในพระพุทธศาสนาพระพรหมคุณาภรณ์อธิบายว่า การพัฒนาจากคำภาษาบาลีว่า วัณณะ แปลว่าเจริญ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของการเพิ่มพูนขยาย ทำให้มากหรือทำให้เติบโตขึ้นทางวัตถุ และท่านได้เสนอข้อคิดไว้ว่า คำว่า การพัฒนา หรือ คำว่า เจริญนั้นไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้น เพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียวนั่น แต่มีความหมายว่า ตัดหรือทิ้ง เช่น เจริญพระเกศา คือตัดผม มีความหมายว่า รก เช่น นุเลีย โลกวทุฒโน แปลว่า อย่าเป็นคนรกโลกอีกด้วย ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริง ๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม ถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลงไม่ใช่เป็นการพัฒนา แต่เป็นหายนะ ซึ่งตรงกันข้ามกับการพัฒนา พุทธทาสภิกขุมองว่า พัฒนา ตามตัวหนังสือแปลว่า มากขึ้นเท่านั้น บ้าก็ได้ ดีก็ได้ เพราะฉะนั้น ท่านจึงมองว่า “การพัฒนาที่ถูกต้องต้องถูกต้องตามหลักธรรมะ คือ ความไม่เห็นแก่ตัว และไม่เป็นที่สาของกิเลส” (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 50)

พุทธทาสภิกขุมองว่า การพัฒนาประเทศไม่สำเร็จเพราะคนไม่สนใจในการทำหน้าที่ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่า หน้าที่โดยถูกต้อง ไม่รู้จักความสุขแท้จริงที่ไม่ต้องใช้เงิน หลงความเพลิดเพลินที่หลอกลวง เจ็บป่วยทางวิญญาณมากเกินไปและเพิ่มขึ้น คนยังวัตถุนิยมจัด ธรรมนิยมยังน้อยมาก

การสั่งสอนอบรมศาสนายังไม่ถึงหัวใจ ไซยศาสตร์ยังมีมากเกินไป ผู้สั่งสอนยังอยู่ใต้อิทธิพลผู้รับ ทางจิตใจยังไม่มีใครรับผิดชอบโดยแท้จริง ยังเห็นศาสนาขัดกันอยู่ ขวากัน ทำลายกัน ประชาชนถือศาสนาเงินมากขึ้น แข่งขัน แย่งชิงกัน ครูแทบทั้งหมดไม่ยอมรับภาวะปุชณียบุคคล สื่อมวลชน ทำเพื่อประโยชน์และการค้ามากเกินไป ส่งเสริมวัตถุนิยม ทำลายศีลธรรมอย่างยิ่ง อย่างไม่รู้ตัว กลายเป็นเครื่องมือหาทรัพย์ อำนาจ

รัฐบาลรู้ธรรมะและสัจจะของธรรมชาติน้อยเกินไป รัฐบาลฉลาดในการทำคนให้มีธรรมะโดยแท้จริง การวิจัยมีลักษณะเป็นเถรตรงเฉพาะเรื่องหลับหูหลับตา มีรัฐบาลไว้สำหรับลือคำ คัดค้าน ปฏิวัติกันมากขึ้น รัฐบาลไม่กล้าทำเรื่องระยะยาว เพราะอายุตัวเองสั้น

วัฒนธรรมยิ่งห่างออกไปจากหลักพระพุทธศาสนา เอกลักษณะไทยยังมีใช้ไทยมากขึ้น(พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 175-176)

การพัฒนาสังคมตามทัศนะพุทธทาสภิกขุ

จากสาเหตุของการพัฒนาประเทศไม่สำเร็จดังที่แสดงมา ท่านพุทธทาสได้เสนอแนวทาง การพัฒนาสังคมไว้ว่า เมื่อการพัฒนาอย่างปัจจุบันนี้ทำให้เกิดปัญหามากมาย เราก็ไม่ควรที่จะพัฒนาต่อไปจนเป็นบ้า ควรที่จะถอยหลังเข้าคลองที่เคยถูกต้องก็ได้ หรือหาวิธีที่จะอยู่ในโลกที่ยุงเหยียงยิ่งขึ้น หรือหาวิธีที่จะอยู่ร่วมโลกกับคนบ้าวัตถุ โดยการพัฒนาระบบการเมืองให้ถูกต้อง เป็น

ระบบการเมืองที่จะจัดคนหมู่มาให้อยู่ด้วยกันได้โดยไม่เกิดปัญหา การที่จะจัดคนหมู่มาให้อยู่กันโดยสงบสุขนั้น ท่านพุทธทาสเสนอว่า ต้องพัฒนาคนให้สมบูรณ์ โดยพัฒนาที่จิตใจ ไม่ใช่เป็นทาสวัตถุ และพัฒนาที่การศึกษา ให้มีการศึกษาที่ถูกต้อง เพื่อพัฒนาตนเองให้หลุดพ้นจากกิเลส ไม่ใช่มีการศึกษาเพื่อรับใช้กิเลส เพื่อครอบงำประโยชน์ของสังคมส่วนรวมมาเป็นของส่วนตนโดยส่วนเดียว เพราะคำว่าสังคมมันรวมตัวเราเองอยู่ด้วย มันเป็นการผูกพันตัวเองเข้ากับสังคม เมื่อพัฒนาคนแต่ละคนให้สมบูรณ์ พัฒนาระบบการเมืองให้ถูกต้อง นั้นย่อมนำไปสู่สังคมที่สงบสุข ประเทศชาติเจริญ โลกมีสันติภาพ (พุทธทาสภิกขุ 2549ค:178)

สรุปการพัฒนา จากข้อมูลที่ได้นำมาเสนอแล้วนั้น จะเห็นได้ว่า ความหมายของคำว่า การพัฒนาตามทัศนะของพุทธทาส คือ มากขึ้นเท่านั้น บ้าก็ได้ ดีก็ได้ แต่คนทั่วไปเข้าใจและยอมรับว่า การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมที่ดีขึ้น จึงเร่งพัฒนาด้านวัตถุเพื่อนำไปสู่การเป็นสังคมที่ดี โดยไม่สนใจว่า วัตถุนั้นจะนำมาซึ่งความดีก็ได้ ความบ้าก็ได้ เพราะฉะนั้นท่านพุทธทาสจึงเน้นย้ำว่า การพัฒนานั้นจะต้องทำให้ถูกต้อง คือ จะต้องพัฒนาจิตใจคนให้สมบูรณ์ มีการศึกษาที่ถูกต้อง เพื่อทำให้คนมีความสุข สังคมและโลกมีสันติภาพ

2.2 วิเคราะห์ทัศนะของพุทธทาสภิกขุเกี่ยวกับประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย คือ การปกครองของประชาชน เพื่อประชาชน โดยประชาชน แต่ท่านพุทธทาสกล่าวว่า(กวีวงศ์ 2550: 74) “ประชาธิปไตย คือ ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ ไม่ใช่ประชาชนเป็นใหญ่ ถ้าประชาชนเป็นใหญ่ ก็ทำเพื่อประชาชน ทำให้ประชาชน โดยประชาชน นี้เราต้องเอาประโยชน์ที่ถูกต้องของประชาชนทั้งหมดนั้นแหละเป็นใหญ่ ให้ประชาชนได้รับประโยชน์จริง อย่างนี้จึงจะเป็นประชาธิปไตย ประชาชนเป็นใหญ่แล้วมันไม่แน่ ประชาชนบ้าบอก็ได้ ของประชาชน โดยประชาชน ถ้าประชาชนเห็นแก่ตัวแล้วฉิบหายหมด”

เมื่อท่านพุทธทาสมองว่า ประชาธิปไตย คือ ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ จากการศึกษาวิจัยจากแนวคิดของท่าน ผู้วิจัยได้สรุปหลักการพื้นฐานอันจะนำไปสู่การถือเอาประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ ดังนี้

1. สร้างพลเมืองให้มีธรรมะ
2. สังคมมีความเสมอภาค สมาชิกในสังคมอยู่กันอย่างภราดรภาพ
3. จัดสรรและกระจายทรัพยากรอย่างยุติธรรม / ประชาชนมีความสุข

1. สร้างพลเมืองให้มีธรรมะ

พุทธทาสมองว่า ระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นระบบการปกครองที่อันตรายที่สุด “ระบอบประชาธิปไตยนั้นเหมาะสำหรับคนที่มีความดี พอไม่มีความดีประชาธิปไตยก็เป็นเครื่องทำลายโลก” (พุทธทาสภิกขุ 2549:403) เพราะฉะนั้น เพื่อป้องกันการทำลายโลกที่จะเกิดจาก

การปกครองระบอบประชาธิปไตย ท่านเสนอว่า ควรจะเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ประกอบด้วยธรรมที่ท่านเรียกว่า ธรรมิกสังคมนิยม หรือ ธรรมิกประชาธิปไตยสังคมนิยม

พุทธทาสภิกขุมองว่า (กวีวงศ์ 2550: 72) โลกเรากำลังบูชาลัทธิประชาธิปไตย แต่เป็นประชาธิปไตยของคนที่เป็นทาสวัตถุ เป็นทาสของกามารมณ์ ชวนกันเฮไปยกวัตถุหรือกามารมณ์ขึ้นเป็นพระเจ้า ประชาธิปไตยจะดีต่อเมื่อเป็นธรรมาธิปไตย คือ บูชาพระธรรม บูชาพระเจ้า เป็นประชาธิปไตยอิสราภาพ เสรีภาพ เพราะว่าพระเจ้าหรือพระธรรมช่วยให้เรามีเสรีภาพ จากอำนาจของกิเลส เดียวนี้ เราได้ประชาธิปไตยมาสำหรับทำอะไรตามใจชอบ เป็นไปในทางเป็นทาสของกิเลส นี้เรียกว่า ประชาธิปไตยชนิดเชือดคอตัวเอง ทำให้มนุษย์สูญเสียความเป็นมนุษย์ที่มีมนุษยธรรม แล้วก็เฮกันไปในทางที่เห็นแก่ตัวอย่างที่เข้ามา เพราะว่าทุกคนเป็นโรคเห็นแก่ตัวอยู่แล้ว ได้ประชาธิปไตยมาก็เฮไปในทางเห็นแก่ตัว การประชุมในที่ประชุมนั้น ก็โหวตไปในทางทำตามความเห็นแก่ตัว นี่ก็คือ เชือดคอตัวเอง เพราะเราไม่มีประชาธิปไตยแห่งศีลธรรมหรืออย่างศีลธรรม เรากำลังมีประชาธิปไตยที่สร้างปัญหาไม่รู้สิ้นสุด เมื่อเรามีความเป็นพุทธบริษัท มีความเป็นสัตบุรุษ เป็นผู้ที่รักความเป็นมนุษย์ มีมนุษยธรรม เราจะมีประชาธิปไตยแห่งศีลธรรม ไม่ใช่ประชาธิปไตยอย่างที่เขากำลังทำอยู่

จากแนวคิดที่เกี่ยวกับประชาธิปไตยที่ท่านพุทธทาสได้กล่าวไว้ แสดงให้เห็นว่า ระบอบประชาธิปไตยนั้นจะเหมาะสำหรับคนที่มีธรรมะเท่านั้น เพราะฉะนั้นการจะพัฒนาประชาธิปไตยไปสู่การเป็นอยู่ร่วมกันมาก ๆ อย่างผาสุก ท่านจึงมองไปที่ การสร้างพลเมืองให้มีธรรมะ โดยท่านมองว่า ธรรมะเท่านั้นที่จะช่วยให้คนมีอิสราภาพ เสรีภาพจากอำนาจของกิเลส อันเป็นต้นเหตุที่ทำให้คนเห็นแก่ตัวและการที่จะทำให้คนมีธรรมะได้นั้น ท่านพุทธทาสมองว่า ต้องเริ่มที่มีการศึกษาที่ถูกต้อง ดังที่ท่านกล่าวว่า (กวีวงศ์ 2550: 73) การศึกษา การก้าวหน้าของการศึกษาระทั่งประชาธิปไตยนี้ ที่เดินไปผิดทาง เดินไม่ถูกทาง ก็เพื่อเชือดคอตัวเองด้วยความเป็นทาส อารมณ์มากขึ้น ธรรมหรือศาสนาเข้าไปไม่ได้ในรัฐสภาของพวกที่เป็นประชาธิปไตยชนิดที่ไม่มีพระเจ้า ไม่มีศาสนา ไม่มีธรรมะในสถานนั้น ๆ นี้ไม่ใช่คำค่าเป็นเพียงคำแถลงความรู้สึกที่มองเห็นจากการสังเกตมาเป็นปี ๆ 10 20 30 ปี ผากไปให้คุณคิดดูด้วย เพราะเป็นโรคที่ร้ายแรงที่สุดของโลก ในปัจจุบันนี้ คือ โรคประชาธิปไตยชนิดที่เชือดคอตัวเอง มียอดสุดของอุดมคติหรือปรัชญา ตามใจตนเองด้วยเรื่องทางเนื้อหนัง

ฉะนั้น พุทธทาสจึงจำกัดความคำว่าประชาธิปไตยไว้ว่า ประชาธิปไตย คือ ลัทธิที่เห็นแก่ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ ท่านไม่พูดว่าประชาชนเป็นใหญ่ เพราะท่านมองว่าประชาชนเป็นใหญ่ มันจะกลายเป็นเรื่องบ้าหลัง บ้าบอขึ้นมาทันที ประชาชนเป็นใหญ่ มันก็จะชื้อแย่งกันได้ แต่ถ้ามีหลักว่า ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ อย่างนี้เรียกว่า ประชาธิปไตยแห่ง

ศีลธรรมหรือถูกต้อง ท่านวิจารณ์ระบบการปกครองที่พูดว่า ประชาชนเป็นใหญ่ เพื่อประชาชน โดยประชาชน อะไรก็ประชาชน แต่แล้วเรื่องมันไม่จบลงที่ว่า ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ มัน เป็นประโยชน์ของบุคคลกลุ่มหนึ่ง คณะหนึ่ง เสียเรื่อยไป ระบบการเมืองการปกครองจึงไม่ตรงกับ จุดมุ่งหมายที่แท้จริง การมีการศึกษาที่ถูกต้องท่านอธิบายว่า (กวีวงศ์ 2550: 74-75) อาตมาเห็นว่า เรา จะช่วยกันชี้แจง อบรมสั่งสอนลูกเด็ก ๆ ของเราให้รู้จักประชาธิปไตยแห่งศีลธรรม คือ ประชาธิปไตยที่ความ หมายถึงว่าประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ก็แล้วกัน จะให้หมู่คณะช่วยจัดให้ ได้ จะให้พระเจ้าแผ่นดินที่เป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ประกอบด้วยทศพิธราชธรรมมาช่วยจัดให้ ก็ได้ แต่ให้เป็นว่า ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ก็แล้วกัน ฉะนั้น การปกครองในระบอบที่ เรียกว่า บิคาปกครองบุตร อย่างที่ชนชาติไทยเคยใช้ระบบนี้มาคู่กันกับชนชาติไทยนั้นแหละเป็น ประชาธิปไตยกว่า กว่าประชาธิปไตยสมัยนี้ ซึ่งเป็นเพียงประชาชนอื้อแย่งกันแสวงหาประโยชน์ ส่วนตน หรือถ้าตั้งรัฐบาลขึ้นมาก็กลายเป็นเข้าศึกกับประชาชน เติลิดเปิดเปิง ไปอีก พุทธบริษัทควรมี ประชาธิปไตยตามแบบของตน คือ มีธรรมะเป็นหลักให้ผู้ที่มีความสามารถจัดให้ประโยชน์ของ ประชาชนเป็นใหญ่อย่างบริสุทธิ์ อย่างบริบูรณ์ มันก็พอแล้ว

ท่านพุทธทาสมองระบบประชาธิปไตยในปัจจุบันนี้ว่า ประชาธิปไตยไม่มีอะไร นอกจากการค้าของฝ่ายค้านและการทนของฝ่ายรัฐบาล หาวิธีการต่าง ๆ นา ๆ ถีบ โดยตรงดูไม่ ออก โดยอ้อมดูไม่ออกเพื่อจะค่า ฝ่ายค้านมีหน้าที่ค่า ฝ่ายรัฐบาลมีหน้าที่ทน หาวิธีการที่จะทนหรือ แล้วแต่ว่าจะทนได้อย่างไร ประชาธิปไตยในโลกทั้งโลกเหลือแต่ว่า มีแต่การค้าของฝ่ายค้าน การทน ของฝ่ายรัฐบาลเรื่อย ๆ ไป จนกว่าจะเปลี่ยนกันไปเปลี่ยนกันมา ผลัดกันเป็นฝ่ายค้านผลัดกันเป็น ฝ่ายรัฐบาล ต่อเมื่อไรจะเปลี่ยนเป็นธรรมาธิปไตยสักที จะได้มีธรรมะเป็นหลักเกณฑ์กันเสียที เคี้ยวนี้เป็นประชาธิปไตย คือ เอาจิตใจของคนคนหนึ่งเป็นหลัก เป็นใหญ่ เป็นประธาน ไม่ไหว นี่ก็ เพราะว่า การศึกษาไม่มีความสามารถ เลยไม่มีประโยชน์ที่จะทำจิตใจของคนให้เหมาะสมที่จะเป็น ประชาธิปไตยโดยแท้จริง เป็นประชาธิปไตยที่มีธรรมะ ยุคมิลลัดญี่มันจึงใกล้เข้ามา ใกล้เข้ามาจน จะฆ่ากันวินาศทั้งโลกแล้ว ก็เลสมากขึ้นอย่างรุนแรง ความต้องการก็เกิดขึ้นอย่างรุนแรง ราวกับว่า เวลาชั่วโมงมันเหลือนาทีหนึ่งแล้ว ถ้าเทียบส่วนอย่างนี้แล้ว คนคนหนึ่งมีอายุเพียง 10 ปีตรงกับ ข้อความในเรื่องที่เขากล่าวถึงยุคมิลลัดญี่ หรือ สัตถันดรกัปปี คือยุคที่มนุษย์จะไม่เห็นแก่ผู้อื่นจะฆ่า กันเหมือนเนื้อเหมือนปลา เพราะเขามีกิเลสมากนั่นเอง (กวีวงศ์ 2550: 76)

จากการวิเคราะห์ข้อมูล การสร้างพลเมืองให้มีธรรมะ สรุปได้ว่า การปกครอง ระบอบประชาธิปไตยจะพัฒนาได้ตามทัศนะของท่านพุทธทาสคือ จะต้องมีการจัดการศึกษาที่ ถูกต้อง เพื่อพัฒนาคนให้มีธรรมะเป็นหลักในการพัฒนา โดยเริ่มพัฒนาที่จิตใจของแต่ละคนให้ เข้าถึงหลักการของพระพุทธศาสนาที่ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น ถือมั่น

2. สังคมมีความเสมอภาค สมาชิกในสังคมอยู่กันอย่างภราดรภาพ

พุทธทาสภิกขุ โจมตี เสรีประชาธิปไตยนิยมอย่างเต็มที่ ท่านถือว่าเป็นระบบมือใครยาวสาวได้สาวเอาที่ไม่ได้มีธรรมะอยู่เลย “ประชาธิปไตยเสรีนิยมก็เปิดเสรีเต็มที่ แล้วก็ไม่ได้จำกัดความไว้ชัดว่า เสรีอย่างไร แล้วกิเลสของคนมันก็ฉวยโอกาสที่จะเสรีไปตามอำนาจของกิเลส พอมีอำนาจอยู่ในมือแล้ว กิเลสมันก็เข้าสวมรอยที่จะใช้เสรีภาพตามอำนาจของกิเลส แม้อุดมคติจะวาดไว้สวยงามทางปรัชญา แต่การปฏิบัตินั้นก็เป็นไปได้ ปรัชญาไม่มีกำลังพอที่จะไปต้านทานกิเลสได้” (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 81)

พุทธทาสมองว่า(พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 322-323) “ถ้ามันมีนายทุนมันก็เป็นประชาธิปไตยไม่ได้ ไม่มีสมภาพ ไม่มีเสรีภาพ ... ภราดรภาพก็ไม่ต้องพูดถึง แม้แต่ปัญหาเรื่องผิวขาว ผิวดำ ก็แก้ไขไม่ได้ในประชาธิปไตยชนิดนั้น แล้วก็ไม่มีใครขัดขวางประโยชน์ของพวกเขา นายทุนได้ มันยังมีทาสในประชาธิปไตยชนิดนั้น ยังมีทาสโดยจำยอม คือเขาเอาเงินมาซื้อคนเป็นทาสทางการเมือง เดียวนี้ก็ยังมีการซื้อ ยังมีสุนัขรับใช้เพราะมันมีเงินมาก ชนกรรมาชีพก็ต้องจำยอมกับพวกนายทุน เมื่อต่อสู้ไม่ไหว ประชาธิปไตยนายทุนมันก็ต้องเป็นอย่างนี้ เสรีภาพมีแต่การข้อย่งแย่งกันกันเพื่อเป็นนายทุน มีเสรีภาพเหลืออยู่เท่านั้น

ที่นี้ ประชาธิปไตย ชนิดที่มีนายทุนเล็ก ๆ มีสังคมนิยมเจืออยู่ มองดูเฉพาะบางประเทศมันเป็นอย่างนั้น ประกาศตัวเป็นประชาธิปไตยที่มีนายทุนเล็ก ๆ ไม่ใหญ่โตเหมือนบางประเทศ มีอุดมคติของสังคมนิยมเจืออยู่มันก็ยังไม่มีภราดรภาพหรือสมภาพ คือ มันยังมีชนกรรมาชีพมากมายอยู่นั่นเองมีนายทุนเล็ก ๆ ก็จริง แต่มันก็มีนายทุน จะมีสมภาพดีกว่าประชาธิปไตยนายทุนสักหน่อยเท่านั้น รัฐบาลก็ยัง ไม่เป็นที่พึ่งแก่ชนกรรมาชีพได้จริง มันมีแต่ปาก แม้ในหมู่กรรมาชีพเอง ก็ได้รับการศึกษาไร้ธรรมะ แล้วมันก็ไม่มีความรักอย่างภราดรภาพแก่กัน ไม่มีทำนองนี้แล้ว มันก็สู้นายทุนไม่ได้

เมื่อท่านมองว่า ประชาธิปไตยที่มีอยู่ในขณะนี้ ไม่ได้สร้างความมีเสรีภาพ สมภาพ และภราดรภาพ ท่านจึงเรียกร้องให้กลับมาสนใจในประชาธิปไตยที่มีอยู่ในพุทธศาสนา ท่านถือว่าพุทธศาสนามีเจตนารมณ์เป็นประชาธิปไตย โดยดูจากระบบการปกครองสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าท่านวางไว้ ท่านกล่าวว่า (กรวิวงศ์ 2550: 113) เมื่อพูดถึงประชาธิปไตยตามแบบแห่งพุทธศาสนาก็ต้องระงับลงไปไม่มีตัวกู ไม่มีของกูชนิดที่จะมาข้อย่งแย่งสำหรับยึดถือ ... เห็นความดี ความจริง ความถูกต้องความยุติธรรมเป็นหลัก เรียกว่าธัมมาธิปไตย ล้มบุคคลเสียหมด เลิกล้มบุคคลเหลือแต่ตัวธรรมะ ถ้ามีบุคคล ก็คือธรรมะนั้นแหละเป็นตัวบุคคล อย่าเอาบุคคลที่มีกิเลสมาเป็นตัวตน สิ่งต่าง ๆ ก็จะเป็นไปในรูปแบบของประชาธิปไตยตามหลักแห่งพุทธศาสนาเอง ... ธัมมิกประชาธิปไตย คือคนที่ประกอบไปด้วยธรรม ประกอบกันเข้าเป็นองค์การอันหนึ่งสำหรับใช้อำนาจอย่างนี้ก็ได้

ท่านพุทธทาสอธิบายถึงประชาธิปไตยที่สร้างควมมีเสรีภาพ สมภาพและภราดรภาพที่ท่านมองว่าเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงว่า (กวีวงศ์ 2550: 77-78) ประชาธิปไตยที่แท้จริงนี้ ต้องหมายถึงจริงอย่างที่เรียกว่าสุดเหวี่ยงของธรรมชาติทีเดียว ไม่ใช่มีรัฐธรรมนูญนั้นรัฐธรรมนูญนี้ มาคอยกำกับอย่างนั้นอย่างนี้ เดี่ยวก็เล็ก เดี่ยวก็มี เดี่ยวก็เปลี่ยน อย่างนั้นไม่ใช่ประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ถ้าอยู่กันแบบของพระพุทธเจ้าหรือพระธรรมวินัยในศาสนา นี้ จะเกิดระบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงเหมือนที่พูดให้ฟังกันอยู่บ่อย ๆ ว่า การเข้ามาบวชนั้นเปิดกว้าง ใครเข้ามาก็ได้ ว่างที่สุดฉลาดที่สุด ทยายคายที่สุด ละเอียดประณีตสุขุมที่สุด อะไรก็เข้ามา ก็มีสิทธิเสมอกันโดยธรรมวินัยนี้คือประชาธิปไตยตามแบบธรรมชาติหรือศาสนา ถ้าเราเป็นพลเมืองของประชาธิปไตยแบบนี้ จะพบประชาธิปไตยที่แท้จริงซึ่งตั้งรากฐานอยู่บนการบังคับตัวเองหรือการอดกลั้นอดทนของเรามากทีเดียว จึงจะมีสันติภาพและสันติสุข...เรื่องกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญอะไรต่าง ๆ นั้น มีไว้สำหรับคนคดโกง ไม่ใช่มีไว้สำหรับพระอรหันต์ ไปพิสูจน์กันดูเถอะ กฎหมายไหน ประเทศไหน ธรรมนุญฉบับไหน อย่างไร มีสำหรับคนคดโกง เพื่อคนคดโกงจะโกงไม่ได้ นี่เราไม่คดโกง ไม่ตั้งใจจะคดโกง เราต้องเอาตามความบริสุทธิ์ของธรรมชาติ คือจิตใจที่เป็นไปตามธรรมชาติอันบริสุทธิ์ ความเป็นประชาธิปไตยในหมู่สงฆ์ เมื่อปฏิบัติถูกต้องตามธรรมวินัยแล้ว จึงเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง

“อย่าให้ประชาธิปไตยเพื่อ แล้วอย่าให้เป็นประชาธิปไตยคดโกง คือ ประชาธิปไตยที่เอาเปรียบกันได้ เหมือนกับว่า เสรีประชาธิปไตยของพวกนายทุนอะไรทำนองนี้ มันก็ไม่ถูก มันเกินไป เอาประชาธิปไตยชนิดที่ถูกต้องตามธรรมชาติ ไม่มีใครเอาส่วนเกิน ไม่มีใครถูกล้ำส่วนเกินของผู้ใด เรียกว่า ประชาธิปไตยระบบสังคมนิยม สังคมนิยมคือเห็นแก่สังคมน ไม่เห็นแก่บุคคลอื่น ซึ่งเป็นทางให้เอาเปรียบกันได้ เดียวนี้ระบบการเมืองทั้งหลายในโลก ก็จะพอแบ่งออกได้เป็น 2 พวก คือ จัดไปเพื่อประโยชน์แก่เอกชนเท่าไรก็ยิ่งดี และจัดไปเพื่อประโยชน์แก่สังคม คนทั้งหมดได้มากเท่าไรก็ยิ่งดี มีอยู่ 2 อย่างอย่างนี้ ฉะนั้น เราจึงเอาประชาธิปไตยแบบสังคมนิยมซึ่งเป็นหลักของธรรมชาติด้วยเหมือนกันและเป็นหลักในพุทธศาสนา ในตัวพุทธศาสนา ในหมู่สงฆ์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็มีระบบสังคมนิยม ประชาธิปไตยระบบสังคมนิยม แล้วก็ป็นขันมิกะ นี้ค่าน้ำชาดไม่ได้ ขันมิกะแปลว่า ประกอบอยู่ด้วยธรรม คือ ความถูกต้อง” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 544)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลสังคมนิยมมีความเสมอภาค สมาชิกในสังคมนิยมอยู่กันอย่างภราดรภาพสรุปได้ว่า ความเสมอภาคคือ ทุกคนมีความเท่าเทียมกันหมดในหลักการพื้นฐานคือ การเกิด แก่ เจ็บ ตายไม่มีข้อยกเว้นให้แก่ใคร แต่จะเสมอกันทั้งหมดทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมนั้น ท่านมองว่าเป็นการขัดกับหลักธรรมสังฆะของธรรมชาติ เมื่อเข้าใจหลักการพื้นฐานอย่างนี้แล้ว การเอาส่วนเกินเอาแต่ผลประโยชน์ส่วนตนย่อมจะลดน้อยลงไป การเห็นแก่ผู้อื่น เห็นความเป็นพี่น้อง เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เป็นเพื่อนร่วมโลกก็จะเกิดขึ้น นั่นย่อมนำไปสู่สังคมนิยมที่มีความสงบสุข

3. การจัดสรรและกระจายทรัพยากรอย่างยุติธรรม / ประชาชนมีความสมบูรณ์พูนสุข

การถือครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินสมบัติและการสะสมส่วนเกิน คือที่มาของความระตำระสายในสังคม ท่านจึงเสนอว่า กรรมสิทธิ์ควรเป็นเพียงสิ่งสมมุติที่โลกและสังคมให้ยืม เพื่อทำประโยชน์เท่านั้น และเพื่อป้องกันการสะสมส่วนเกิน ท่านมองว่า การยึดครองที่ดินอย่างเฉียบขาดอย่างเอารัดเอาเปรียบเป็นส่วนเกินมากมายนั้น เป็นการ โกงสมบัติของพระเจ้า การครอบครองที่ดินจึงต้องพอสมควรแก่การทำประโยชน์โดยตรงจากที่ดิน เพื่อให้ผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกิน ได้มีที่ดินเพื่อประกอบสัมมาอาชีพะของตนตามสมควร ท่านเห็นว่าควรเป็นแบบเดียวกับหลักกรรมสิทธิ์ในวัด คือ สมภารเป็นเพียงคนดูแลสมบัติของสงฆ์ ไม่ถือเป็นส่วนตัวของสมภาร พอถึงเวลาที่ส่งมอบคนดูแลคนต่อไป ทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ นั้น คนเราก็ไม่ควรถือว่าเป็นของตน เพราะทุกอย่างเป็นของธรรมชาติ เมื่อคนเราไม่ยึดมั่นถือมั่น การสะสมส่วนเกิน การเอารัดเอาเปรียบกัน การทะเลาะเบาะแว้งก็จะไม่เกิดขึ้น การร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมสติปัญญา เพื่อทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่สังคมส่วนรวมก็จะเกิดขึ้นด้วยอุดมคติว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน ทั้งหมดทั้งสิ้น

เดี๋ยวนี้ใน โลกนี้มีสิ่งที่ชั่วร้ายให้คนเห็นแก่ตัวมากขึ้นจนเกินประมาณ สิ่งที่ยั่วให้เห็นแก่ตัวมากขึ้นก็คือ สิ่งที่ทำให้ความเอร็ดอร่อย เป็นสุขเวทนาทางเนื้อหนังหนังกนั้นเอง สุขเวทนาทางเนื้อหนังนั้นครอบงำจิตใจบุคคลผู้ใด บุคคลนั้นก็เห็นแก่ตัวเพิ่มขึ้นเท่านั้น ยังมีการผลิตสิ่งยั่วความรู้สึกสนุก สนาน เอร็ดอร่อยทางเนื้อหนังมากขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งเพาะปลูกความเห็นแก่ตัวในจิตใจของคนเรามากขึ้นเท่านั้น นี่เป็นเหตุปัจจัยอันพื้นฐานที่สร้างให้คนมีความเห็นแก่ตัวเรียกสั้น ๆ ก็คือ สุขเวทนาทางเนื้อหนัง เป็นเครื่องสร้างความเห็นแก่ตัว เมื่อโลกยิ่งเจริญด้วยการผลิตปัจจัยทำนองนี้ขึ้นมา คนในโลกก็หลงใหลในเหตุปัจจัยนั้น ก็เห็นแก่ตัวมากขึ้น ยังมีคนจำนวนมากเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้รู้สึกว่าจะได้ไม่พอหรือจะไม่พอใช้ ยิ่งแข่งขันกันแข่งชิงกัน จะไม่มีเวลาที่นึกถึงผู้อื่น นึกถึงแต่เรื่องของตัวก็ไม่พอเสียแล้ว ยิ่งนึกถึงการแข่งขันแข่งชิงกันด้วยแล้ว ก็รู้สึกว่าจะไม่พอ ดังนั้นจึงไม่เห็นแก่ใคร ไม่มีเวลาที่จะไปนึกถึงจิตใจของผู้อื่น จึงมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น

เมื่อก่อน มนุษย์เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันสักเท่าไรต่อเพื่อนบ้านเรือนเคียง เดี่ยวนี้มีมนุษย์เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อเพื่อนบ้านเรือนเคียงกันสักก็มาน้อย จะเห็นได้ ชัดว่า มันแตกต่างกันมาก เพียงชั่วอายุคน หรือทันตาเห็นของคนเพียงชั่วอายุคนเดียว พร้อมกันนั้นก็มองเห็นว่า ต้นเหตุของสิ่งนี้คืออะไร ความเจริญก้าวหน้าตามแบบใหม่ที่ทำให้คนหลงใหล ในเรื่องเอร็ดอร่อยสวยงาม ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนาทางเนื้อหนัง ทำให้เกิดความรู้สึกไม่พอแก่ตนเองเสียเรื่อยไป จึงไม่มีส่วนเหลือสำหรับจะไปช่วยคนอื่น หรือเอื้อเฟื้อเจือจานผู้อื่น ทำให้ความหมายของคำว่า เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันนั้นสูญหายไปแทบหมดสิ้น

เดี๋ยวนี้เราไม่ค่อยได้ยินได้ฟังคำประโยคที่ว่า สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ไม่เหมือนกับสมัยบิดามารดา ปู่ย่า ตายายที่จะได้ยินได้ฟังคำนี้บ่อย ๆ นี่คือ สังคมได้เปลี่ยนไปอย่างไร โดยทางจิตใจ ไม่มีหลักเกณฑ์ที่ว่า เราเป็นพี่น้องกันหรือว่าเป็น เพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน เดี่ยวนี้อยู่กับด้วยความรู้สึกที่ว่า ตัวใครตัวมัน เปิดโอกาสให้ใคร ทำตามความพอใจของตน ได้เต็มที่ ซึ่งที่แท้ก็เป็นประชาธิปไตยอย่างหนึ่งด้วย แต่ขอให้คิดดูให้ดีว่า ประชาธิปไตยสำหรับจะเอาเปรียบกันนั้นจะมีประโยชน์แก่สังคมอย่างไร ทำไมเราจึงไม่มี ประชาธิปไตยถึงขนาดที่เรียกว่า สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมด ทั้งสิ้น เราประพฤติก้อนุโลมคล้อยกันกับเกณฑ์อันนี้ ความเห็นแก่ตัว เป็นต้นเหตุของความทุกข์ใน ทุก ๆ ประการ ในทุก ๆ ความหมาย ทำตัวบุคคลนั้นให้เป็นทุกข์ถึงที่สุดด้วย คือ เกิดกิเลสที่จะแผดเผาบุคคลนั้นเองเป็นข้อแรกก่อน แล้วก็กระหนาบกระเทือนออกไปถึงคนข้างเคียงทำให้ผู้อื่นพลอย เป็นทุกข์ด้วย แล้วก็ไม่พยายามที่จะแก้ปัญหา ด้วยการทำลายความเห็นแก่ตัว ได้แต่เพิ่มความเห็นแก่ตัวให้มากขึ้นไปอีก จึงไม่มีการประพฤติกิริยาที่ที่เหมาะสมสำหรับการที่มนุษย์เราจะมีการ สังคมกันอย่างที่เรียกว่า เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย

จากการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปว่า การจัดสรรและกระจายทรัพยากรอย่างยุติธรรม คือ การทำให้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินสมบัติเป็นเพียงสิ่งสมมุติเท่านั้น คนไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่า สิ่งนี้เป็นของเรา แต่ควรระลึกเสมอว่า ทรัพย์สินสมบัติทั้งหลายในโลกนี้เป็นของธรรมชาติ ควรที่จะแบ่งสรรปันส่วนในการทำกินตามสมควรแก่ตนเองเท่านั้น หากทุกคนยึดมั่นในหลักการการจัดสรรประโยชน์ ให้เหมาะสมแก่แต่ละบุคคลอย่างนี้แล้ว ทุกคนย่อมมีความสุขอันเกิดจากจิตใจที่ไม่ยึดมั่นถือมั่น และมีความสุขจากการได้เอื้อเฟื้อแก่บุคคลอื่น

สรุปแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยของพุทธทาสได้ว่า ประชาธิปไตย ที่ว่าเป็นของประชาชน เพื่อประชาชน โดยประชาชนนั้น ใช้ได้เฉพาะประชาชนที่มีธรรมะเท่านั้น ประชาธิปไตยสมัยนี้เป็นเพียงประชาชนชื้อแย้งกันแสวงหาประโยชน์ส่วนตน ประชาธิปไตยที่แท้จริงต้องหมายถึงประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ ไม่ใช่ประโยชน์ของบุคคลกลุ่มหนึ่งคณะหนึ่ง การจัดให้ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ อย่างบริสุทธิ์ อย่างบริบูรณ์ ต้องมีธรรมะเป็นหลัก โดยยึดหลักการที่ว่า สัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น

พุทธทาสภิกขุจึงเสนอ ประชาธิปไตยตามแบบศาสนา หรือเรียกว่า ประชาธิปไตยแบบขัมมิกสังคมนิยม คือ ไม่มีตัวกูไม่มีของกูชนิดที่จะมาชื้อแย้ง ยึดถือ กอบโกย ให้เห็นความดี ความจริง ความถูกต้อง ความยุติธรรมและประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก หากประชาธิปไตย นอกเหนือจากตามแบบที่ประกอบด้วยธรรมแล้ว ท่านมองว่า ไม่เป็นการจัดเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่าง ผาสุก นั้นย่อมไม่ใช่จุดมุ่งหมายของระบบการเมืองที่แท้จริง

3. การวิเคราะห์ข้อมูลการนำหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการนำหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย พบแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตย สรุปได้ ดังนี้

1. การพัฒนาประชาธิปไตยโดยการพัฒนาคนไม่ให้เป็นทาสวัตถุ เมื่อคนในสังคมละเลยและไม่เห็นคุณค่าของหลักธรรม มัวเมาหลงใหลในวัตถุนิยม ฟุ้งเฟ้อไปตามอำนาจของวัตถุ วัตถุนิยมจึงเป็นสาเหตุนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม การไม่เป็นทาสวัตถุก็คือการถือธรรมเป็นหลัก การจะถือธรรมเป็นหลักได้คนจะต้องมีการศึกษาที่ถูกต้อง คือ ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ ต้องทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์และเต็มแห่งความเป็นมนุษย์ คือ การทำจิตใจของมนุษย์ให้ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม การศึกษาต้องไม่เป็นไปเพื่อการรับใช้ประโยชน์ทางวัตถุหรือทางเนื้อหนัง

2. การพัฒนาประชาธิปไตยโดยใช้ระบบศีลธรรม ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ให้มีสิทธิเสรีภาพต่อบุคคล หากบุคคลมีคุณธรรม มีศีลธรรมเป็นหลักในการเนินชีวิต ใช้ยึดเหนี่ยวจิตใจ ก็สามารถที่จะสร้างสังคมให้เป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้ โดยอาศัยธรรมเป็นหลัก

3. การพัฒนาประชาธิปไตยโดยการจัดระบบการเมืองให้ถูกต้อง ระบบการเมืองที่ขาดหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว เป็นระบบการเมืองที่เลวร้ายที่สุด ดังนั้น การเมืองและประชาธิปไตยที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรมนั้นเป็นการเมืองที่ถูกต้อง คือตั้งอยู่บนฐานแห่งการถือเอาประโยชน์ของส่วนรวมเป็นใหญ่ นั่นย่อมหมายถึงว่า ต้องพัฒนานักการเมืองให้เป็นนักการเมืองของพระเจ้าด้วย

จากข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงนำมาเป็นแนวทางในการนำหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย โดยแยกเป็นหลักการใหญ่ ๆ ดังนี้

1. การนำหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยโดยการพัฒนาประชาชน

การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยโดยการพัฒนาคน คือ การสร้างคนให้มีธรรมะ ไม่เป็นทาสวัตถุ ธรรมะเป็นหลักการทางพุทธศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในสังคม ไทยมาช้านาน หากแต่ว่าปัจจุบันสังคมได้เจริญขึ้นในด้านวัตถุ จึงทำให้คนในสังคมละเลยไม่เห็นคุณค่าความสำคัญของหลักธรรม โดยเนื้อหาและสาระของหลักธรรมนั้นสามารถนำมาใช้ควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมในทุก ๆ ด้านอย่างไม่มีขีดจำกัด เพราะหลักธรรมมีความเป็น อกาลิโก คือ มีความทันสมัยใช้ได้ตลอดเวลา โดยไม่จำกัดสถานที่หรือเวลา ดังนั้นเมื่อคนในสังคมละเลยและไม่เห็นคุณค่าของหลักธรรม มัวเมาหลงใหลในวัตถุนิยม ฟุ้งเฟ้อไปตามอำนาจของวัตถุ เราจึงมักพบปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นประจำ โดยเฉพาะ ปัญหาการขาดจริยธรรมของคนในสังคม

ซึ่งสาเหตุเหล่านี้ ล้วนนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อผู้มีอำนาจขาดจริยธรรม ปัญหาที่เกิดขึ้นยิ่งรุนแรงขึ้นไปเป็นลำดับ และส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางการเมืองเป็นอย่างมาก

การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยโดยสร้างพลเมืองให้มีธรรมะนั้น ต้องสร้างโดยทำให้พลเมืองมีการศึกษาที่ถูกต้อง ประชาธิปไตยในความหมายทั่วไป สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือให้คนเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองได้ โดยมีได้คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก การปกครองในระบบประชาธิปไตย เป็นการปกครองที่ให้สิทธิ เสรีภาพ ต่อบุคคลเต็มที่ ซึ่งผู้ที่จะสามารถเข้ามาใช้สิทธิได้นั้น มักจะใช้อำนาจที่ตนได้รับมอบหมายจนเกินขอบเขตที่สังคมกำหนด และนักการเมืองส่วนใหญ่มักคิดว่า อำนาจที่ตนนำมาใช้อย่างไม่ถูกต้องนั้นแหละคือธรรมะ

ดังนั้น การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยในทัศนะของพุทธทาสภิกขุจึงจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาด้านจิตใจคนเป็นสำคัญ โดยการไม่ทำให้จิตใจตกไปเป็นทาสของวัตถุ เพราะวัตถุเป็นที่ตั้งแห่งการเห็นแก่ตัว เมื่อคนมีความเห็นแก่ตัว ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมก็จะเกิดขึ้นตามมา แต่หากจิตใจไม่หลงไหลในวัตถุนิยม ผักไฟในคุณธรรม ยึดความถูกต้องดีงามเป็นหลัก การเมืองการปกครองก็ย่อมพัฒนาขึ้น เพราะปัญหาสำคัญที่ทำให้การเมืองเกิดความวุ่นวายนั้น ท่านพุทธทาสมองว่า เกิดจากการที่มนุษย์มีกิเลสมากจนละเลยหรือไม่สนใจความสุขทางจิตใจอันเกิดจากการมีธรรมะ มีความเมตตาปราณี รักใคร่เพื่อนมนุษย์ กลับแสวงหาความสุขทางวัตถุ ทางเนื้อหนัง ทางร่างกายเพียงอย่างเดียว เมื่อมนุษย์มีกิเลสและเป็นทาสของกิเลส ก็มีความต้องการที่จะกอบโกยเอาประโยชน์ตนก่อนก่อนที่จะต้องการสันติภาพ หรือสันติสุข ท่านพุทธทาสมองว่า มนุษย์ในสังคมปัจจุบันไม่มีอิสรภาพในการใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหา เนื่องจากมนุษย์มีกิเลสครอบงำจิตใจมากเกินไป ดังนั้น พุทธทาสจึงเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยทำให้ประชาชนทุกคนยอมรับว่า การเมืองคือศีลธรรม ศีลธรรมคือการเมือง ทำให้คนเป็นสัตว์นุษย์ เป็นสุภาพบุรุษคือต้องการประโยชน์สุขของมนุษย์เป็นหลักซึ่งตัวเองก็รวมอยู่ในจำนวนนั้น ซึ่งตรงตามอุดมคติของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาที่ว่า พระโพธิสัตว์ได้สมาทานศีลว่า ถ้ายังมีคนทนอยู่ในกองทุกข์แม้เพียงคนเดียว เราจักยังไม่ชวนขวายเป็นปรีนิพพาน ซึ่งอุดมคตินี้จะแก้ปัญหาทางการเมืองแห่งยุคปัจจุบันได้ต้องให้ประชาชนเชื่อว่าธรรมะเป็นธรรมะ เพราะธรรมะคือความถูกต้อง คือความยุติธรรม ไม่ใช่อำนาจเป็นธรรมะ เพราะโลกปัจจุบันอยู่ในสมัยที่มีธรรมะ ไม่ใช่สมัยหลอกลวง

เพราะฉะนั้น การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยตามหลักการแนววิคตัมมิกสังคมนิยมที่จะได้ผล ต้องให้การศึกษาที่ถูกต้องแก่ประชาชน โดยชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงของธรรมชาติที่สิ่งต่าง ๆ ต้องมีความแตกต่างและพึ่งพาอาศัยกันจึงจะเป็นสุขและอยู่รอดได้ ในการปกครองและการจัดการสังคมก็เช่นกัน ผู้มีงมีและผู้ขาดแคลนจะต้องอยู่ร่วมกันและช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน มีความเคารพนับถือกันในฐานะเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย

การจัดการศึกษาให้กับประชาชนที่ถูกต้องนั้น ต้องเป็นการจัดที่ไม่เป็นการรับใช้ประโยชน์ทางวัตถุทางเนื้อหนัง การศึกษาเป็นสิ่งรับใช้คน เพื่อให้คนมีชีวิตเพื่อเข้าถึงธรรมะ เข้าถึงพระเจ้า แต่ปัจจุบัน พุทธทาสภิกขุมองว่า การจัดการศึกษาเป็นไปเพื่อรับใช้ประโยชน์ทางวัตถุ และเป็นการจัดเพื่อส่งเสริมกิเลสโดยส่วนเดียว แต่ถ้าจัดการศึกษาที่ถูกต้อง ทำให้ประชาชนยอมรับว่าเราเกิดมาเพื่อธรรมะ เพื่อความถูกต้อง ในที่สุดจิตวิญญาณก็จะมุ่งต่อธรรมะ ความถูกต้องหรือความหลุดรอดจากกิเลส ไม่มีจิตที่เป็นทาสของวัตถุ ไม่บูชาเรื่องกิน เรื่องกางมุ้ง เรื่องเกียรติยศอีกต่อไป

ตัวอย่างการจัดการศึกษาให้กับประชาชนที่ไม่ถูกต้อง เช่น การปฏิรูประบบการศึกษาของไทย คณะผู้จัดการการศึกษาได้นำหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ศิลธรรมออกจากการศึกษา คือแยกศาสนาออกจากการศึกษานั้นเอง เช่น ยกเลิกหลักสูตรศาสนา ศิลธรรม จริยธรรมออกจากหลักสูตรการเรียนการสอน เป็นต้น ในขณะที่เราเรียกร้องหาจริยธรรม คุณธรรมจากคณะผู้ปกครอง แต่การจัดการศึกษากลับไม่ให้มีวิชาศีลธรรม จริยธรรมอย่างชัดเจน ประชาชนจะรู้จักและเข้าใจศีลธรรมอย่างลึกซึ้งได้อย่างไร ขณะที่คณะผู้จัดการศึกษามุ่งหวังเพียงเพื่อให้มีการพัฒนาทางด้านวัตถุเท่านั้น ไม่คำนึงถึงสภาวะด้านจิตใจ จึงทำให้ประชาชนหลงทาง ยึดติดกับวัตถุ มีจิตใจเลวทรามลงทุกวัน นี่คือการจัดการการศึกษาให้กับประชาชนที่ไม่ถูกต้อง

เหตุการณ์การแบ่งแยกออกเป็นสีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนี้ เราไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่า เป็นเพราะการศึกษาที่ไม่มีความสามารถที่จะแนะนำให้ความรู้ให้ความเข้าใจแก่ประชาชนได้อย่างถูกต้อง จิตใจของประชาชนไม่มีศีลธรรมพอที่จะมองเห็นว่า นี่คือนคนไทยด้วยกัน นี่คือนเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน

พุทธทาสภิกขุเสนอว่า การจัดการการศึกษาให้ถูกต้องคือ ควรจะจัดการการศึกษาให้ควบคู่กับศาสนา ศิลธรรม ซึ่งท่านแยกการศึกษาออกเป็น 2 ด้านคือ 1) ด้านบทการศึกษา คือเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา และ 2) ด้านตัวการศึกษา คือเรื่องที่จะต้องพิจารณาที่ตัวเอง ในตัวเอง ดังที่ท่านกล่าวว่า “การศึกษาตามที่อาตมารู้สึก ศีล สมาธิ ปัญญานั้น เป็นเพียงบทสำหรับศึกษา ส่วนตัวการศึกษาจริง ๆ นั้นเป็นเพียงธรรมจริยาที่จะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง เป็นระบบการปฏิบัติ ไม่ใช่ตัวบทสำหรับการศึกษา เพราะอาตมาเชื่อมั่นตามภาษาของตัวเอง เอาตามภาษาตัวเอง เอาตามภาษาบาลี ส = เอง อิกขา = เห็น ก็คือ ส + อิกขา = ศึกษา มีความหมายว่า ดูด้วยตัวเอง ในตนเอง เห็นตัวเอง รู้จักตัวเอง วิจัย วิจาร์ณตัวเอง ปฏิบัติไปตามที่วิจัยวิจาร์ณเห็น ทั้งหมดนี้รวมเรียกว่าการศึกษา ส กับ อิกขา เป็น ศึกษา นั่นคือตัวการศึกษา (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534 : 14) และที่สำคัญพุทธทาสภิกขุให้ความหมายคำว่าการศึกษาว่า การศึกษา คือ สิ่งที่จะช่วยให้มนุษย์อยู่รอด หรือวิธีปฏิบัติที่ช่วยให้รอด คำว่า รอด ท่านอธิบายว่า “รอดจากปัญหาทุกชนิด รวมทั้งความทุกข์ด้วย รวมทั้งความสุขด้วย ความสุขก็เป็นปัญหา ปัญหาเยอะแยะที่เกิดจากความสุข” (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2534: 25)

เพราะฉะนั้น การให้การศึกษากับประชาชนที่ถูกต้องคือ การให้วิธีการปฏิบัติเพื่อช่วยให้ประชาชนอยู่รอด เช่น ระบบเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น ที่ทรงแนะนำให้วิธีการปฏิบัติตนในการที่ให้อยู่รอด อันมีหลักสำคัญอยู่ที่ความพอเพียง นี่คือการจัดการศึกษาที่ถูกต้องให้กับประชาชน หรือให้วิธีการปฏิบัติตนเพื่อให้อยู่รอด เพราะฉะนั้น การที่จะพัฒนาประชาธิปไตยของไทยตามหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ ท่านจึงชี้ไปที่ว่า การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยต้องพัฒนาประชาชนให้มีการศึกษาที่ถูกต้อง คือ มีการศึกษาเพื่อประโยชน์ทางจริยธรรม ทางศีลธรรม เพื่อการลดความเห็นแก่ตัว หรือเพื่อให้มีวิธีการปฏิบัติตนเพื่อให้อยู่รอด เพื่อพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น มิใช่มีการศึกษาเพื่อประโยชน์ทางวัตถุ เพื่อผลิตสิ่งของออกมาตอบสนองต่อกิเลสตัณหาของมนุษย์โดยส่วนเดียว

2. การนำหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยโดยใช้ระบบศีลธรรม

การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยโดยใช้ระบบศีลธรรม ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ให้สิทธิเสรีภาพต่อบุคคล ดังนั้นหากบุคคลมีคุณธรรม มีศีลธรรมเป็นหลัก ใช้ยึดเหนี่ยวจิตใจ ก็สามารถสร้างสังคมให้เป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยอาศัยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ซึ่งสังคมที่มีธรรมเป็นหลักท่านเรียกว่า ธัมมิกสังคมนิยม คือ “เป็นสังคมที่ทุกคนมีกิน มีอยู่ มีใช้เท่าที่พอดี ไม่มากเกินไปจนความต้องการ ตามพื้นฐานของธรรมชาติโดยธรรม เป็นสังคมที่ทุกคนต้องทำงานตามกำลังความสามารถของตน เมื่อผลิตส่วนเกินได้ ยกส่วนเกินนั้นให้แก่สังคม เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม ด้วยความยินดีและเต็มใจ” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 151)

ดังนั้น การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการเป็นรากฐานจึงจะเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงเพราะสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมได้ ท่านมักจะเรียกระบบการเมืองในปัจจุบันว่า ระบบการเมืองของกิเลส แต่ธัมมิกสังคมนิยมที่ท่านเสนอและสนับสนุนนั้น เป็นระบบการเมืองที่เปิดโอกาสให้แก้กันด้วยน้ำใจที่เป็นมิตรไมตรี เห็นแก่ความเป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน โดยใช้ประชาธิปไตยแบบธัมมิกสังคมนิยมเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติ ยึดหลักการที่ว่า ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยึดถือ

ประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก มีความสามารถควบคุมตนเอง ยึดหลักความพอดี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเคารพนับถือกัน มีจิตใจที่มีแต่ความเมตตา กรุณา ถือได้ว่าเป็นการปลูกจิตสำนึกที่ดี ที่ถูกต้องให้กับคนในสังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมในอีกหลาย ๆ ด้านต่อไป

พุทธทาสภิกขุอธิบายว่า ศีลธรรม คือธรรมที่ทำให้มีความเป็นปกติ สี-ละ แปลว่าปกติ คำว่าปกติ คือไม่กระทบกระทั่งใคร ๆ และตัวเอง คือไม่ทำใคร ๆ ให้เดือดร้อนและไม่ทำตัวเองให้เดือดร้อน ปกติ มี 2 ระดับ คือปกติตามธรรมชาติ คือมีกฎเกณฑ์อยู่ตามธรรมชาติ เช่น ต้อง

กิน เดิน ยืน นั่ง นอน เป็นต้น และปกติสำหรับปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นที่มนุษย์จะต้องช่วยกันทำให้ปกติคือทำให้ปกติ 3 ระดับคือ ระดับบุคคล ระดับสังคม และระดับโลก (พุทธทาสภิกขุ 2548ข: 184)

จากการศึกษาพบว่า มนุษย์ในสังคมปัจจุบันไม่ค่อยสนใจ หรือให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุอธิบายว่า ศาสนะ คือคำสั่งสอน เรื่องที่เอามาสอนเรียกว่า ธรรมะ ธรรมะแปลว่า สิ่งสูงสุดที่จะช่วยให้รอด ถึงแม้ว่าหลักการทางศาสนาจะหยั่งรากฝังลึกในจิตใจของมนุษย์มานานแล้วก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบการเมืองที่ไม่เข้าใจสิ่งที่เรียกว่า ศาสนาอย่างถูกต้อง มักจะมองว่า ศาสนาเป็นเครื่องถ่วงความเจริญหรือเป็นอุปสรรคขัดขวางระบบการเมืองหรืออุดมคติของระบบการเมืองที่กำหนดขึ้น ดังนั้นพุทธทาสภิกขุจึงมองว่า ระบบการเมืองทั้งหลายในโลกนี้ไม่เป็นไปเพื่อสันติหรือ ถ้าพูดเป็นภาษาชาวบ้านก็คือ ระบบการเมืองเดินคนละทางกับศาสนาซึ่งศาสนาเป็นไปในทางสันติ เมื่อระบบการเมืองเห็นว่าศาสนาเป็นอุปสรรคดังกล่าว นักการเมืองจึงตีความหมายของคำว่าสันติไปอีกความหมายหนึ่งตามระบบการเมือง นั่นก็คือ สันติ คือ การที่เขาเป็นเจ้าโลก ควบคุมโลกได้ตามความต้องการของตน สันติในความหมายนี้ จึงกลายเป็นการยื้อแย่งกัน ไม่มีที่สิ้นสุด พุทธทาสภิกขุ ได้เสนอทางออกของปัญหานี้ โดยเสนอว่า

ธรรมะกับการเมืองต้องอยู่ด้วยกันจนกระทั่งเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน อย่ามองว่าเข้ากันไม่ได้หรือเป็นศัตรูแก่กัน ต้องถือว่าศาสนาหรือธรรมะ หรือพระเจ้านั้น ต้องอยู่เหนือประโยชน์ทางวัตถุของบุคคล ปัจจุบันมนุษย์แยกประโยชน์ออกเป็นประโยชน์ทางวัตถุ ทางเนื้อหนัง แล้วถือว่าดีกว่าเหนือ กว่าธรรมะ เพราะฉะนั้น มนุษย์ต้องคิดเสียใหม่ว่า ธรรมะ คือ ประโยชน์ที่แท้จริง ส่วนประโยชน์ทางเนื้อหนังเป็นแค่เปลือกนอกเท่านั้น ส่วนเนื้อใน คือ ธรรมะ เมื่อคนหลงใหลความสุขทางวัตถุ หรือทางเนื้อหนังเกินไป จำเป็นต้องพัฒนาจิตใจของเขาให้สูงขึ้นด้วยระบบศีลธรรม คือ ระบบที่ทำให้มีความเป็นปกติทั้งระดับบุคคล ระดับสังคม ระดับโลก โดยช่วยกันทำความเข้าใจ เผยแผ่ธรรมะหรือเผยแผ่ศาสนา คือเผยแผ่คำสั่งสอนของศาสดา เมื่อศาสนาคือเผยแผ่คำสั่งสอนของศาสดาไม่ถูกใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมืองสกปรก ศาสนาก็จะเป็นตัวการเมืองที่สะอาด บริสุทธิ์ จนประชาชนรู้สึกว่าเป็นดีกว่าสิ่งใด ๆ ทั้งหมด และศาสนาสามารถแก้ปัญหาของมนุษย์ทั้งโลกได้โดยการทำให้เป็นปกติทั้ง 3 ระดับ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า แม้ชีวิตของคนในสังคมไทยส่วนใหญ่จะมีความผูกพันกับสถาบันพุทธศาสนามาช้านานแล้วตั้งแต่บรรพบุรุษก็ตาม จนอาจถือว่าพุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์ของคนในชาติไปแล้วก็ได้ แต่ความเป็นจริงแล้วกลับพบว่า ความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมที่ถือว่าเป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนาของคนในสังคมไทยนั้น มีน้อยมาก จนเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงว่า เมื่อประชาชน ไม่ได้ศึกษาหลักธรรมอย่างถ่องแท้ หรือการห่างวัดมากขึ้นของคนในยุคปัจจุบัน ก็อาจทำให้เกิดการปฏิบัติตนไม่ถูกต้องตามหลักการทางพุทธศาสนาได้ ซึ่งถือว่าเป็นความเสื่อมที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างรีบด่วน เพราะถ้าปล่อยไปเรื่อย ๆ โดยไม่เห็นความสำคัญ

ก็จะส่งผลทั้งต่อผู้ปฏิบัติ ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม และส่งผลอันมีเพียงปรารถนาต่อสังคมได้ การแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ ประชาชนต้องศึกษาให้เข้าใจในหลักพุทธธรรมอย่างถ่องแท้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

เมื่อศึกษาและเข้าใจในหลักธรรมอย่างถ่องแท้ สิ่งที่พุทธทาสภิกขุคาดหวังที่จะให้ เกิดในสังคมก็คือ คนในสังคมจะรู้ว่า หลักธรรมหรือความจริงที่เป็นสภาวะธรรมที่เป็นกฎของ ธรรมชาตินั้นสามารถนำไปเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตน เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ใน สังคมได้อย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตแห่งความเป็นพุทธ คนในสังคมจะรู้ว่า ระบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ระบบใด เช่น การเมือง การศึกษา สังคม เป็นต้น ระบบเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นมาจากจุดประสงค์ เดียวกันนั่นก็คือ ความถูกต้องเป็นธรรม ซึ่งแต่ละระบบต้องประสานเกื้อกูลและทำงานร่วมกัน เพื่อที่จะได้บรรลุจุดหมายร่วมกัน ดังคำกล่าวของรณจิวน อินทรกำแหง ที่ว่า “คนดีกับระบบที่ดีย่อม เป็นปัจจัยที่สัมพันธ์หนุนเนื่องกัน เพื่อจรรโลงสังคมที่ดีให้ดำรงอยู่ได้” (พุทธทาสภิกขุ 2532: 14) เมื่อเห็นถึงความสัมพันธ์ของศีลธรรมกับการเมืองอย่างที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ การเมืองที่ มีธรรมนั้นเป็นการเมืองที่ถูกต้อง เป็นการเมืองที่บริสุทธิ์ ตรงกันข้าม ถ้าแยกศีลธรรมออกจาก การเมืองก็จะเป็นการเมืองที่มีแต่เรื่องของผลประโยชน์ การคดโกง เอารอดเอาเปรียบกัน เช่น การเมืองในปัจจุบันนี้ นักการเมืองที่เข้ามาสู่ระบบการเมืองล้วนแต่มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหา ผลประโยชน์ให้กับตนเองและพวกพ้องทั้งสิ้น จึงทำให้เห็นแก่ตัวมากขึ้น ๆ แล้วก็เอาเปรียบกัน เบียดเบียนกัน แล้วคือครีเอชันไปทั่วโลก

ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุมองปัญหาที่เกิดขึ้นจากระบบประชาธิปไตยว่า มีสาเหตุ มาจากการที่คนไม่ยอมรับ หรือไม่เข้าใจว่า การเมืองคือธรรมะในฐานะที่เป็นศีลธรรม หรือ จริยธรรม จึงทำให้เกิดปัญหาต่อมาคือ คนทั่วไปเห็นว่า การเมืองกับธรรมะเข้ากัน ไม่ได้ เนื่องจาก คนส่วนใหญ่มองว่าหลักการทางศาสนาเป็นตัวอย่างให้การพัฒนาการเมืองล่าช้าลงไป จึงพยายามที่จะ กันศาสนาออกจากการเมือง พุทธทาสภิกขุมองว่า สังคมปัจจุบันมีการเกลียดศาสนา หรือธรรมะ มากขึ้น เพราะมนุษย์ไปเป็นทาสของกิเลสตัณหา มุขานื้อหน่ง ซึ่งตรงข้ามกับธรรมะหรือศาสนา การไม่ให้ความสำคัญแก่ธรรมะหรือศาสนานั้น พุทธทาสภิกขุมองว่า ส่งผลให้พฤติกรรมของ ประชาชนไม่สอดคล้องกับหลักธรรมะ มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ทำทุกอย่าง ด้วยการขาดปัญญาแห่งตนเอง ไม่เป็นอิสระจากสิ่งอื่น ไม่สามารถใช้ปัญญาในการตัดสินใจเลือก หรือแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและส่งผลให้การจัดการศึกษาทำไปอย่างไม่เห็นความสำคัญ ของศาสนาและศีลธรรม แต่กลับไปให้ความสำคัญแก่วัตถุนิยม โดยเรียนเพื่อก้าวหน้าทางวัตถุนิยม ขจัดศาสนาและศีลธรรมออกไปเสียนอวกวของการศึกษา ในส่วนของการปกครองบ้านเมืองจึงมี จุดมุ่งหมายเป็นไปเพื่อประโยชน์ทางวัตถุ เกลียดศาสนาและศีลธรรม หรือมีการกีดกันศาสนาและ

ศีลธรรมออกไปหรือมีศาสนาเอาไว้เพื่อทำพิธีหลอก ๆ แท้จริงในใจของนักการเมืองหรือผู้นำประเทศมีกิเลสตัณหาครอบงำจิตใจอยู่ ไม่ได้ชอบศาสนาหรือศีลธรรมเลย

เพราะฉะนั้น การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยตามหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ ท่านจึงมองว่า การจะนึกถึงประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ได้ ต้องพัฒนาจิตใจของประชาชนให้มีศีลธรรม หรือสร้างระบบศีลธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม คือสร้างความเป็นปกติให้เกิดขึ้นทั้งระดับบุคคล ระดับสังคมและระดับโลก เมื่อประชาชนมีศีลธรรมประจําใจ ย่อมไม่ต้องการประโยชน์ของส่วนรวมเพื่อเอามาเป็นประโยชน์ของส่วนบุคคล ระบบการเมืองการปกครองย่อมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เจริญขึ้น

3. การนำหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยโดยพัฒนาระบบการเมือง/นักการเมือง

จากความหมายของการเมืองในทัศนะของพุทธทาสที่พบว่า การเมืองเป็นการจัดสังคมมนุษย์รูปแบบหนึ่ง ซึ่งการเมืองที่ถูกต้องในทัศนะของพุทธทาส คือ การเมืองที่จะต้องประกอบด้วยธรรมเท่านั้น พุทธทาสไม่สนับสนุนเนื้อหาสาระของประชาธิปไตยที่เอื้อให้คนที่มีกิเลสเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง ใช้เป็นเครื่องมือในการเข้ามาเอารัดเอาเปรียบคนในสังคม คดโกงและเห็นแก่ตัว พุทธทาสมองประชาธิปไตยในปัจจุบันว่า “ประชาธิปไตยเสรีนิยมก็เปิดเสรีเต็มที่ แล้วก็ไม่ได้จำกัดความไว้ชัดว่าเสรีอย่างไร แล้วกิเลสของมันก็ฉวยโอกาสที่จะเสรีไปตามอำนาจของกิเลส แม้อุดมคติจะวาดไว้สวยงามทางปรัชญา แต่ทางปฏิบัตินั้นก็กันไปไม่ได้ ปรัชญาไม่มีกำลังพอที่จะต้านทานกิเลสได้” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 51-52) มีทางเดียวที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวข้างต้นได้ โดยใช้ ธรรมเป็นหลักในการแก้ไขปัญหา ท่านเรียกระบบการเมืองที่ประกอบด้วยธรรมว่า “ประชาธิปไตยแบบธัมมิกสังคมนิยม” หรือ “ธัมมิกประชาธิปไตย” เนื่องจากท่านมองว่าคนในโลกนี้ยังมีกิเลสกันอยู่ ฉะนั้นประชาธิปไตยในรูปแบบปัจจุบัน (ประชาธิปไตยเสรีนิยม) จึงใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาการเมืองไม่ได้ เพราะเป็นประชาธิปไตยของระบบกิเลส จึงต้องใช้ “ธัมมิกประชาธิปไตย” ข้างต้นมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาระบบการเมือง

การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยโดยการจัดระบบการเมืองให้ถูกต้อง ท่านอธิบายว่า การที่จะทำให้คนในสังคมอยู่กันอย่างผาสุกนั้น ต้องนำหลักธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหาเท่านั้น เพราะ การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมนั้นเมื่ออยู่กันมาก ๆ ก็จะมีปัญหาขึ้น ซึ่งท่านเรียกลักษณะของสังคมแบบนี้ว่าการเมือง การจัดการเมืองให้เป็นเรื่องที่ถูกต้องท่านเสนอให้จัดโดยใช้หลักการประชาธิปไตยที่อิงธรรมะเป็นหลัก เรียกว่า ธัมมิกประชาธิปไตยหรือประชาธิปไตยแบบธัมมิกสังคมนิยม ซึ่งหลักการประชาธิปไตยในรูปแบบนี้แตกต่างจากหลักการประชาธิปไตยที่กล่าวไว้ในปัจจุบัน เพราะหลักการหรือเครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาระบบการเมืองในทัศนะของ

พุทธทาสนั้น ต้องใช้หลักธรรมมาแก้ปัญหาจึงจะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ท่านมองว่า การเมืองที่ขาดหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวนั้นจุดมุ่งหมายของการเมืองก็จะเปลี่ยนไปทันทีเป็น การเมืองที่มีแต่การเห็นแก่ตัว การคดโกง ซึ่งพุทธทาสมองว่า เป็นระบบการเมืองที่เลวร้ายที่สุด

ดังนั้น ระบบการเมืองที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรมนั้น เป็นระบบการเมืองที่ถูกต้อง โดยเป็นลักษณะของสังคมการเมืองที่คนในสังคมอยู่ร่วมกัน โดยมีหลักธรรมเป็นพื้นฐานโดยใช้ ประชาธิปไตยที่ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องมือ (ประชาธิปไตยแบบธัมมิกสังคมนิยม) ซึ่งจะนำไป สู่จุดมุ่งหมายของการเมืองที่แท้จริง นั่นคือ ความผาสุกของคนในสังคม นอกจากการมีระบบสังคม และการเมืองที่ประกอบด้วยธรรมเป็นพื้นฐาน แล้วการมีวิถีชีวิตของคนในสังคมที่เป็น ประชาธิปไตยประกอบด้วยธรรม ถือได้ว่าเป็นวิถีชีวิตที่ดีที่สุด บ่งบอกถึงสภาพสังคมที่มีระบบ การเมืองที่เป็นธรรมที่สุด ดังนั้น การพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักข้างต้น จึงมีความสัมพันธ์กัน และเกี่ยวเนื่องกัน โดยจะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ เพราะถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็จะทำให้จุดมุ่งหมาย ของการเมืองไม่มีความถูกต้องไปทันที เป็นการเมืองของระบบกิเลส อันจะนำมาซึ่งการอยู่ร่วมกัน อย่างไม่ผาสุกของคนในสังคม

ระบบการเมืองในปัจจุบัน พุทธทาสมองว่า เป็นระบบการเมืองของอำนาจกิเลส เป็น ระบบการเมืองที่เจริญไปในทางที่เห็นแก่ส่วนเกิน ละทิ้งศีลธรรม เพราะระบบประชาธิปไตยที่ให้ สิทธิเสรีภาพบุคคลมากเกินไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบบการเมืองหรือผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่ในการ บริหารประเทศ โดยปล่อยให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้เข้ามาครอบงำแสวงหาผลประโยชน์ของส่วนรวม ไปเป็นของตน ส่งผลให้เกิดความพัวพันของกลุ่มที่มีอิทธิพลทางการเมือง จนเป็นการเมืองที่มี ลักษณะทั้งสนับสนุนและทำลายล้างกัน

ท่านจึงได้เสนอให้ใช้หลักธัมมิกสังคมนิยมเป็นหลักปฏิบัติในการจัดระบบการเมือง ธัมมิกสังคมนิยมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุเป็นระบบที่จัดโดยถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก และประกอบไปด้วยธรรม ไม่มีการกอบโกยเอาส่วนเกิน เป็นประชาธิปไตยที่ไม่ให้โอกาสแก่ บุคคลเพียงคนเดียวสามารถกอบโกยส่วนเกินได้ พุทธทาสวิพากษ์วิจารณ์ลัทธิการเมืองตะวันตก ทั้งแบบเสรีประชาธิปไตย แบบทุนนิยมและแบบมาร์กซิสต์ว่าไม่ประกอบด้วยธรรม เพราะฉะนั้น แนวทางในการแก้ไขปัญหาการเมือง ต้องจัดระบบการเมืองที่มีหลักธรรมเป็นองค์ประกอบ ซึ่งท่านได้เสนอการจัดระบบการเมืองเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวโดยใช้หลักธัมมิกสังคมนิยม ซึ่งเป็น ระบบที่จัดโดยถือหลักเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก ควบคุมตนเอง มีความเอื้อเพื่อแผ่แผ่ เคารพนับถือและมีความเมตตากรุณาต่อกัน หลักการนี้ถือว่าเป็นหลักการพื้นฐานที่ประกอบด้วย ธรรม เป็นหลักที่สามารถนำไปพัฒนาการเมืองในระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้อย่างมีคุณภาพ

ปัญหานักการเมืองไม่ประกอบด้วยธรรม ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการไม่รู้จักความหมายของคำว่าธรรมอย่างแท้จริง การไม่สนใจศาสนา กีดกันศาสนาออกจากระบบการเมืองทำให้ระบบการเมืองเป็นระบบการเมืองที่ไม่ถูกต้อง ไม่มีศีลธรรมหรือไม่มีความเป็นปกติ จึงทำให้นักการเมือง เข้าใจผิดว่า อำนาจที่ได้มาและที่ใช้นั้นแหละคือธรรม จึงใช้อำนาจของตนอยู่เหนือกฎหมายและสนองความต้องการของตนโดยอยู่เหนือเหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น โดยถือหลักว่า ประโยชน์ของตนหรือของประเทศตนเป็นอันเดียวกัน จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อสนองความต้องการของตนและพรรคพวกเป็นหลัก

พุทธทาสภิกขุได้แสดงทัศนะต่อนักการเมืองว่า นักการเมืองที่แท้จริงนั้นต้องมีสังกัดพรรคขึ้นอยู่กับพระเจ้า (พระเจ้าในทัศนะพุทธทาส คือ กฎอภิปัจจยตาหรือกฎธรรมชาติ) ซึ่งเป็นยอดสุดของนักการเมือง ท่านมุ่งหมายจัดสากลจักรวาลให้อยู่กันอย่างสงบสุขโดยไม่ต้องใช้อำนาจ แต่พุทธทาสภิกขุมองว่า มนุษย์เป็นอันตรายเสียเอง โดยจัดการเมืองอย่างเป็นพรรคของมารหรือกิเลส ซึ่งท่านเปรียบสิ่งเหล่านี้ว่า เป็นภูตผีปิศาจ เพื่อตัวกู-ของกู โดยไม่มองดูประโยชน์ของผู้อื่น การเมืองที่แท้จริงสำหรับมนุษย์ ต้องตั้งรากฐานอยู่บนฐานทางศาสนาของทุกศาสนาที่มีอยู่ว่า “สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น” นักการเมืองที่มีธรรมสัจจะขื่อนี้อยู่ในใจย่อมเป็นนักการเมืองของพระเจ้า ซึ่งพุทธทาสได้เสนอธรรมะสำหรับนักการเมืองว่า ธรรมะคือหน้าที่ที่จะต้องประพฤติกระทำให้อยู่กันเป็นผาสุกทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวม ทำให้เกิดสันติสุขในหมู่มนุษย์ ปราศจากปัญหาใด ๆ โดยไม่ต้องใช้อำนาจ นักการเมืองต้องมีความเป็นบุชฌิยบุคคลคือบุคคลที่ควรบูชา ไม่เห็นแก่ตัว ทำทุกอย่างเพื่อผู้อื่น ชื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติหน้าที่โดยความเป็นจริง ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ เสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อส่วนรวม ยึดถืออุดมคติอย่างโพธิสัตว์ คือ สุทธิ ปัญญา เมตตา ขันติ นักการเมืองต้องฝากชีวิตจิตใจไว้กับพระเจ้า ให้เป็นคนของพระเจ้า ชื่อตรงต่อหน้าที่ ไม่ใช่คนของพรรคการเมืองของลูกเมียหรือของตัวเอง นักการเมืองต้องมีความเกลียดบาป คือ เป็นสัตบุรุษ สงบระงับไปจากความชั่ว เกลียดทุจริต รักธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น นักการเมืองจะต้องจัดระบบการเมืองของตนให้ประกอบด้วยธรรม ไม่ว่าจะระบบไหน เผด็จการราชาธิปไตย ประชาธิปไตย สังคมนิยม เป็นต้น(พุทธทาสภิกขุ 2549 ก : คำนำ)

นอกจากนี้นักการเมืองต้องไม่ถือว่า สันติภาพนั้น คือ การที่โลกอยู่ในกำมือของเรา ต้องถือสันติภาพไปตามหลักของศาสนา คือว่า เป็นอิสระ ซึ่งพุทธทาสมองว่า เมื่อชีวิตจิตใจเป็นอิสระด้วยกันทั้งหมด ก็จะมีสันติภาพ ซึ่งเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ

เพราะฉะนั้น การพัฒนาประชาธิปไตยของไทย พุทธทาสภิกขุจึงมองว่า ต้องจัดระบบการเมืองให้ถูกต้องและพัฒนาตามนักการเมืองให้มีธรรมะ เพราะท่านมองว่า การเมืองคือระบบการจัดสังคมมนุษย์ โดยมีเป้าหมายเพื่อคนหมู่มากจะอยู่กันอย่างผาสุก การจะจัดสังคมมนุษย์

ให้มีความสุขได้ นั่น ท่านมองว่า จะต้องจัดโดยระบบที่ตั้งรากฐานอยู่บนฐานทางศาสนาของทุกศาสนาที่มีอยู่ว่า สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น และนักการเมือง ต้องมีความเป็นปวงนิยบุคคล คือบุคคลที่ควรบูชา ไม่เห็นแก่ตัว ทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อผู้อื่น ชื่อสัตย์ สุจริต ปฏิบัติหน้าที่โดยความเป็นจริง ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ เสียสละประโยชน์สุขส่วนตัว เพื่อส่วนรวม ยึดถืออุดมคติอย่างโพธิสัตว์ คือ สุทธิ ปัญญา เมตตา ขันติ จึงจะนำไปสู่ความสุขของคนหมู่มาก

สรุปการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยตามหลักการแนวคิดขั้วมิกสังคมนิยม คือ การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยโดยการจัดระบบการเมืองให้ถูกต้อง คือ ตั้งอยู่บนฐานของธรรมะ พัฒนาระบบศีลธรรมโดยอาศัยธรรมะเป็นหลักในการดำเนินชีวิต การพัฒนาจิตใจ ไม่ให้เป็นทาสวัตถุ การพัฒนาการศึกษาให้ถูกต้อง นั้นเท่ากับพัฒนาประชาชนให้มีคุณภาพทางปัญญา ทำให้การตัดสินใจทางการเมืองถูกต้อง เพราะยึดเอาธรรมะเป็นแกนกลาง ธรรมะที่จะยึดเป็นแกนกลางเพื่อสร้างประชาชนที่เป็นนักประชาธิปไตยชั้นนำ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

เมื่อประชาชนมีธรรมะทุกคนแล้ว สังคมย่อมมีความสุขเสมอภาค สมาชิกในสังคมจะอยู่กันอย่างพี่น้อง รักใคร่สามัคคี ช่วยเหลือเผื่อแผ่กันตามหลักแห่งพุทธศาสนาที่ว่า ตถาคคกัถิ สงฆ์ สาวกของตถาคคกัถิ อุบัติขึ้นในโลกนี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เมื่อทุกคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมแล้ว การจัดสรรและการกระจายทรัพยากรย่อมเป็นไปอย่างยุติธรรมอันจะนำมาซึ่งความสมบูรณ์พูนสุขแก่ประชาชนทั้งหลายเอง

และท่านให้เหตุผลว่า โลกต้องมีธรรมะเป็นการเมือง เพราะอำนาจของวัตถุนิยมทำให้นักการเมืองมุ่งแต่จะเอาประโยชน์โดยไม่นึกถึงศีลธรรม เพราะฉะนั้น ต้องชี้แจงกันไปตั้งแต่พื้นฐาน ให้คนที่เป็นหน่วยหน่วยหนึ่งของโลกนี้เข้าใจความถูกต้องเกี่ยวกับธรรม การที่จะไม่เป็นไปเพื่อศีลธรรมเพราะว่า คนตกอยู่ในห้วงแห่งความกลัว คือ กลัวแพ้ กลัวอด หรือว่ากลัวไม่มีรสชาติ ก็เลยไม่กล้าจะเง้อไปมองศีลธรรม เมื่อมองข้ามธรรมะ ก็เลยกลายเป็นคนไม่มีธรรม ไม่มี ความถูกต้องสำหรับจะยึดถือ ก็เลยถือเอาแต่เรื่องประโยชน์ตนเพื่อตอบสนองกิเลสตน เลยไม่รู้จักการเมืองที่ประกอบด้วยธรรมที่จะช่วยได้ จึงตกอยู่ในภาวะจำเป็นที่ต้องทิ้งธรรม ถ้ารู้จักการเมืองอย่างถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติแล้วจะเห็นว่า การเมืองก็คือธรรมะ ระบบธรรมะเท่านั้นที่จะช่วยให้มนุษย์อยู่เป็นปกติสุข เค็ยนี้การเมืองชนิดนี้มีไม่ได้ในโลก เพราะว่า มนุษย์ตกเป็นทาสของวัตถุ คือ ความสุขทางเนื้อหนัง การเมืองที่ถูกต้องต้องเกี่ยวข้องกับทุกคน ทุกคนจะต้องมีการเมืองของธรรมะ อย่าไปเล่นการเมืองระบบของกิเลส

ตอนที่ 3 ข้อสรุปผลทั่วไปที่ได้รับจากการวิจัย

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลความหมายของคำว่า ธรรมะ

“ธรรมะ” ท่านพุทธทาสภิกขุได้แสดงความหมายไว้ 4 ความหมายคือ

- 1) ธรรมะ คือ ธรรมชาติหรือสภาวะธรรม อันหมายถึง สิ่งที่กำลังมีอยู่ เป็นอยู่ตามธรรมชาติ
- 2) ธรรมะ คือ ตัวกฎของธรรมชาติหรือสังขะธรรม คือกฎธรรมชาติในตัวธรรมชาตินั้น
- 3) ธรรมะ คือ ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ หรือ ปฏิบัติธรรม หมายถึง หน้าที่ ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องประพฤติ กระทำตามกฎธรรมชาตินั้น
- 4) ธรรมะ คือ ตัวผลที่ได้รับจากการทำหน้าที่หรือ ปฏิเวธธรรม หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นตามสมควรแก่หน้าที่ที่ได้ปฏิบัติไป แต่ความหมายของธรรมะ ที่ท่านพุทธทาสแสดงไว้ ที่เหมาะสมกับความหมายของการเมืองมากที่สุดคือ ความหมายที่ 3 “ธรรมะ” คือหน้าที่ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องประพฤติกระทำตาม

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลความหมายของคำว่า สังคมนิยม

ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงสังคมนิยมตามแบบของศาสนา หมายความว่า สังคมนิยมที่ถือหลักว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ท่านมองว่า สังคมนิยมมี 2 ความหมาย คือ 1) ความหมายตามเจตนารมณ์ของสังคมนิยม คือ ระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของสรรพสิ่งตั้งแต่สิ่งที่เล็กที่สุดระดับปรมาณู ๆ ไปจนถึงสิ่งที่กว้างใหญ่ระดับจักรวาล และ 2) สังคมนิยมในความหมายทางจริยธรรม จะมีความหมายในแง่ของจิตสำนึกที่เห็นแก่ส่วนรวม เห็นแก่ตัวคนเดียวไม่ได้ คือ สังคมนิยมต้องพึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว ให้เห็นแก่สังคม เน้นประโยชน์สุขให้เกิดแก่ส่วนรวม

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล แนวคิดธัมมิกสังคมนิยม

ระบบการเมืองในอุดมคติของพุทธทาสภิกขุ ซึ่งท่านเรียกว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” มีลักษณะเป็นระบบการเมืองที่คนในสังคมจะต้องอยู่ร่วมกัน โดยคนในสังคมต้องนำหลักธรรมมาเป็นหลักการ หรือ ใช้เป็นวิธีการในการจัดสังคมโดยถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก หลักการการจัดการเมืองแบบธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ มีหลักการที่สำคัญอยู่ 4 ประการ คือ

1. หลักธรรมะของพระพุทธศาสนา (ละกิเลส)

ธรรมะคือ สิ่ง สิ่งโดยความหมายคือ ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีข้อยกเว้น แม้แต่ร่างกายและจิตใจของมนุษย์เองก็คือธรรม และที่ตรงกับความหมายทางการเมืองคือ ธรรมะ คือ หน้าที่ที่ถูกต้อง เพื่อประโยชน์แก่ความอยู่รอด

หลักอทิปปัจจยตา คือ ความที่มันต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย

ปฏิจสมุปบาท คือ อาการของการที่สิ่งต่าง ๆ มันอาศัยสิ่งหนึ่งแล้วปรุงสิ่งหนึ่งขึ้น แล้วอาศัยสิ่งนั้นปรุงอีกสิ่งหนึ่งขึ้น อาศัยสิ่งนั้นแล้วปรุงอีกสิ่งหนึ่งขึ้น อาศัยกันเกิดขึ้นเท่านั้น ไม่ได้มีตัวจริงที่ไหนด

หลักอริยสัจ 4 คือ ความทุกข์เป็นอย่างนั้น คัดหาความอยากด้วยความโง่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ดับค้นหาเสียก็ไม่มี ความทุกข์ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค)

หลักไตรลักษณ์ที่ว่า สิ่งทั้งปวงมันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา)

ธรรมะที่ควรทำความเข้าใจมากที่สุด คือ ทำความเข้าใจตนเอง มีวินัย มีศีลธรรม การมีสำนึกที่ดี เพื่อควบคุมตนเองไม่ให้เป็นที่สาของกิเลส โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการสร้างสังคมที่เอื้อให้คนเข้าถึงอริยภาพ เป็นต้น

2. หลักการถือประโยชน์ของส่วนรวม

หลักเจตนารมณ์ของสหกรณ์คือการร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมสติปัญญา เมื่อร่วมกันแล้วทำประโยชน์ได้มากกว่าทำกันตามลำพัง

การรับใช้มหาชน โดยมีมุ่งหมายที่จะสร้างประโยชน์แก่กุลแก่มหาชนทั้งเทวดาและมนุษย์ ถืออุดมคติของพระโพธิสัตว์ คือช่วยเหลือผู้อื่นเสียสละเพื่อผู้อื่น ทำให้คนเป็นสัตว์นุษย์ เป็นสุภาพบุรุษ ต้องการประโยชน์สุขของมนุษย์เป็นเบื้องหน้า ต้องการสันติภาพของโลกให้เกิดขึ้นก่อน แล้วจึงนึกถึงประโยชน์ของตน คือมีความไม่เห็นแก่ตัว

3. หลักความพอเพียง (การไม่เอาส่วนเกิน)

การสะสมส่วนเกิน คือที่มาของความระส่ำระสายในสังคม นำไปสู่การเอารัดเอาเปรียบมากยิ่งขึ้น

การควบคุมตัวเองและเอื้อเพื่อเผื่อแผ่กัน ซึ่งแสดงถึงการควบคุมพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล เพื่อให้สัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ อย่างสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มิให้ละเมิดต่อประโยชน์สุขส่วนรวม

การจำกัดเสรีภาพของมนุษย์ในการกอบโกย เช่น ไม่ถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเกินความจำเป็น

การกำหนดวางแบบแผนชีวิตอันเรียบง่ายและพอเหมาะพอดีก็คือการไม่เอาส่วนเกิน

ความพอเหมาะพอดีที่ว่ามันอาจแตกต่างกันไปได้ในระหว่างบุคคล กลุ่ม และสังคม ที่มีวัฒนธรรมต่าง ๆ กัน

หลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลางคือ ไม่ฟังเพื่อห่อเหิมเกินไป ไม่สุดโต่งไป ในทางลุ่มหลงปรนเปรอตนเองหรือทรมานตน ไม่เป็นทาสของวัตถุ พอเลิกเป็นทาสทางวัตถุก็หมด ความเป็นนายทุนหรือความเป็นชนกรรมาชีพ ก็ไม่มีการแย่งชิงวัตถุนิยมอันเป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตัว ซึ่งความเห็นแก่ตัวคือความรู้สึกที่เป็นกิเลส เมื่อมีกิเลสก็ต้องการกอบ โภชของผู้อื่นมาเป็นของตนอย่างไม่มีคุณยุดิธรรมอันเป็นสาเหตุมาจากการไม่รู้จักความเพียงพอ

4. หลักความเท่าเทียมกัน (สังคมนิยม)

โดยพื้นฐานมนุษย์ย่อมมีความเสมอภาคหรือเท่าเทียมกัน ต่างมีโอกาสเข้าถึงธรรมเสมอกัน อยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติเสมอกันและอยู่ภายใต้วิญญูะสงสารเหมือนกันหมดไม่มีข้อยกเว้นให้แก่ใคร แต่พ้นจากพื้นฐานประการนี้แล้วย่อมมีความแตกต่าง มีความลดหลั่นกัน ไปตามสติปัญญา ความสามารถ ตามอำนาจหน้าที่ ฉะนั้นการปฏิบัติของมนุษย์ในการเป็นอยู่ร่วมกันอย่างมาก ๆ ก็จะเกิดการเหลื่อมล้ำกัน ไม่เท่าเทียมกัน และนั่นคือหนทางที่จะนำไปสู่ความวุ่นวายของโลก ฉะนั้นควรเคารพนับถือและมีเมตตา กรุณาต่อกันในการให้คุณค่าต่อชีวิตของสรรพสัตว์ ขอมรับนับถือปัจเจกบุคคลแต่ละคน แต่ละชีวิตที่อยู่ร่วมกันในสากลจักรวาลเดียวกับเรา โดยยึดหลักที่ว่า ทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนา

พุทธทาสมองว่า พัฒนา ตามตัวหนังสือแปลว่า มากขึ้นเท่านั้น บ้าก็ได้ ดีก็ได้ เพราะฉะนั้น ท่านจึงมองว่า การพัฒนาที่ถูกต้อง ต้องถูกต้องตามหลักธรรมะ คือ ความไม่เห็นแก่ตัว คือไม่เป็นทาสของกิเลส (พุทธทาสภิกขุ 2549: 50)

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลประชาธิปไตยในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุมองว่า ประชาธิปไตยคือ ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ ไม่ใช่ประชาชนเป็นใหญ่ ประชาธิปไตยที่ว่า เป็นของประชาชน เพื่อประชาชน โดยประชาชนนั้น ใช้ได้ เฉพาะประชาชนที่มีธรรมะเท่านั้น ถ้าประชาชนไม่มีธรรมะ มันก็กลายเป็นประชาธิปไตยเท่านั้นเอง หรือที่ท่านเรียกว่า ประชาธิปไตยเชือดคอตัวเอง

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลการนำหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุมา

ประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยตามหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุสรุปได้ว่า

1. การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยโดยการพัฒนาประชาชนไม่ให้เป็นทาสวัตถุ เมื่อคนในสังคมละเลยและไม่เห็นคุณค่าของหลักธรรมะ มัวเมาหลงใหลในวัตถุนิยม ฟุ้งเฟ้อไปตามอำนาจของวัตถุ วัตถุนิยมจึงเป็นสาเหตุนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม

การพัฒนาประชาชนจะต้องจัดให้มีการศึกษาที่ถูกต้อง คือ ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ แปลว่า ผู้มีใจสูง การจะมีใจสูงได้ต้องพัฒนาจิตใจตนเองด้วยการศึกษาที่ถูกต้อง คือ ศึกษาเพื่อที่จะให้รู้ถึงวิธีปฏิบัติเพื่อให้อยู่รอด ไม่ใช่มีการศึกษาแบบหมาทางด้วยหรือมีการศึกษาเพื่อที่จะรับใช้กิเลสเท่านั้น

2. การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยโดยใช้ระบบศีลธรรม ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ให้สิทธิเสรีภาพต่อบุคคล ดังนั้นหากบุคคลมีคุณธรรม ศีลธรรมเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจก็สามารถที่จะสร้างสังคมให้เป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยอาศัยธรรมะเป็นหลักในการดำเนินชีวิตได้

3. การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยโดยการจัดระบบการเมืองให้ถูกต้อง การเมืองที่ขาดธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว เป็นระบบการเมืองที่เลวร้ายที่สุด ดังนั้น การเมืองและประชาธิปไตยที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรมะนั้นเป็นการเมืองที่ถูกต้อง นักการเมืองที่แท้จริงนั้นต้องมีธรรมะคือหน้าที่ที่จะต้องประพฤติกระทำให้อยู่กันเป็นผาสุกทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวม ทำให้เกิดสันติสุขในหมู่มนุษย์ ปราศจากปัญหาใด ๆ โดยไม่ต้องใช้อำนาจ

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาแนวคิดสัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ และเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ที่จะนำแนวคิดสัมมิกสังคมนิยมมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย เอกสารที่ใช้ในการวิจัยคือ แนวคิดสัมมิกสังคมนิยม งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพประเภทการวิจัยเชิงเอกสาร คือ การวิจัยที่ข้อมูลหลักมาจากสิ่งพิมพ์ หนังสือ บทความ เป็นต้น โดยใช้วิธีการค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูล 2 แหล่ง คือข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลปฐมภูมิ

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยวิเคราะห์เนื้อหาจากหนังสือ เอกสาร เป็นต้น โดยการกำหนดเป้าหมาย คือ ความหมายของสัมมิกสังคมนิยมคืออะไร องค์ประกอบของสัมมิกสังคมนิยมคืออะไร หลักการแนวคิดสัมมิกสังคมนิยม การพัฒนาคืออะไร ความหมายของประชาธิปไตยในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ และแนวทางการนำหลักการแนวคิดสัมมิกสังคมนิยมมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย ซึ่งปรากฏผลการวิจัย ดังนี้

1.1 สรุปผลการวิจัยแนวคิดสัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ

จากการศึกษาแนวคิดสัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาส ผลการวิจัยแยกออกเป็นดังนี้

1.1.1 สรุปผลการวิจัยของสัมมิกสังคมนิยม

สัมมิกสังคมนิยม คือระบอบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลักและประกอบด้วยธรรม เป็นการจักระบบที่ทำให้สังคมเป็นปรกติ เป็นระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของสรรพสิ่งที่อยู่ด้วยกันได้ไม่มีข้อขัดแย้ง โดยการไม่กอบโกยเอาส่วนเกินของสังคม แต่เน้นการเสียสละเพื่อสังคมหรือส่วนรวมเป็นหลัก โดยผ่านหลักพื้นฐานที่เป็นกฎธรรมชาติที่ว่า มนุษย์ทุกคนเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น โดยยึดทางสายกลางเป็นหลักในการดำรงชีวิต และมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความผาสุกของคนในสังคม เกิดสันติสุขของคนในชาติ เกิดสันติภาพขึ้นในระดับสังคม และระดับโลก ซึ่งสัมมิกะ แปลว่า ประกอบอยู่ด้วยธรรม มี 4 ความหมาย คือ

- 1) ธรรมะ คือ ธรรมชาติ หมายถึงสิ่งที่กำลังมีอยู่ เป็นอยู่ตามธรรมชาติ

2) ธรรมเนียม คือ ตั๊กฎของธรรมเนียมหรือสัจจะธรรม คือ กฎธรรมเนียมในตัวธรรมเนียมนั้น

3) ธรรมเนียม คือ ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมเนียม หรือ ปฏิบัติธรรม หมายถึงหน้าที่ ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องประพฤติ กระทำตามกฎธรรมเนียมนั้น

4) ธรรมเนียม คือ ตัวผลที่ได้รับจากการทำหน้าที่หรือ ปฏิเวธธรรม หมายถึงผลที่เกิดขึ้นตามสมควรแก่หน้าที่ที่ได้ปฏิบัติไป

ความหมายของธรรมเนียมที่พุทธทาสแสดงไว้ ที่เหมาะสมกับความหมายของการเมืองมากที่สุดคือ ความหมายที่ 3 “ธรรมเนียม” คือ หน้าที่ ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องประพฤติกระทำตาม

1.1.2 สรุปผลการวิจัยองค์ประกอบของธัมมิกสังคมนิยม

1) การรับใช้มหาชน ในฐานะจุดมุ่งหมายของการเมือง คือ มุ่งหมายที่จะสร้างประโยชน์แก่กุลแก่มหาชน ทั้งเทวดาและมนุษย์ ละความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ผู้อื่น

2) การถือครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ คือ การถือว่า สิ่งทั้งหลายแม้แต่ร่างกายจิตใจ ของแต่ละคน ก็ไม่มีใครเป็นเจ้าของได้โดยเด็ดขาด เพราะฉะนั้นไม่ควรยึดถือว่า เป็นของเรา หากเกิดความยึดถือก็เป็น ไปเพื่อให้เกิดการเอาส่วนเกิน และจะก่อให้เกิดการเอาวัดเอาเปรียบ กัน และนั่นคือหนทางที่จะนำไปสู่ความวุ่นวายของโลก ท่านจึงให้ถือว่า “กรรมสิทธิ์เป็นสิ่งสมมติ”

3) เรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน คือ เน้นการจัดสรรที่ดินอย่างเป็นธรรมเพื่อให้สมาชิกของสังคมนี้ออกาสดำรงชีวิต และทำประโยชน์จากที่ดิน โดยไม่มีผู้ใดครอบครองได้อย่างเฉียบขาด หรือเกินกว่าความจำเป็น

4) เจตนารมณ์ของสหกรณ์หรือกิจกรรมสหกรณ์ คือ การร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมสติปัญญา ร่วมทุกอย่างที่จะร่วมกันได้ เมื่อร่วมกันแล้วทำประโยชน์ได้มากกว่าที่จะทำไปตามลำพัง ได้ประโยชน์มากกว่าที่จะแยกกันทำ ท่านถือว่าระบบธรรมชาติทั้งหมดรวมถึงร่างกายมนุษย์เราทำงานแบบสหกรณ์ คือสัมพันธ์กัน เกี่ยวเนื่องกันโดยธรรมชาติจัดสรร ระบบการเมืองจะเป็นไปด้วยดีเพราะมีระบบสหกรณ์ที่ดี จึงจะทำไมให้เกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนมั่งมี

5) ระบบคอมมูน คือ การจัดระบบที่เหมาะสมที่สุดเพื่อแก้ปัญหาหนึ่ง ๆ ในแต่ละที่เป็นวิธีการอันหนึ่งที่จะแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของคนที่มีปัญหาร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เนื่องมาจากความยากจนขัดสน ขาดแคลน มันก็เหมือนกับตั้งนิคมขึ้นมาจะแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเหมาะสมแก่ภูมิภาคนั้นหรือปัญหานั้น ๆ

6) มีวินัย คือ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย หรือ การอยู่ร่วมกันโดยมีวิธีปฏิบัติทั้งส่วนตัวและส่วนรวมอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ทำให้ชีวิตเป็นปรกติ มีวิธีจัดการกับความขัดแย้ง ปราศจากการสร้างความเดือดร้อนแก่กัน ซึ่งพุทธทาสแยกเป็น 2 อย่างคือ วินัยที่ไม่ต้องถือ

เสแสร้งคือความมีอารยะ การรู้จักควบคุมตนเอง เกรงใจผู้อื่น เคารพระเบียบในการอยู่ร่วมกัน เป็นต้น และวินัยแบบที่ต้องใช้เสแสร้งเพราะท่านเห็นว่าทุกคนคงจะมีความสำนึกที่ดีเหมือนกันหมดไม่ได้ ฉะนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีวินัยแบบใช้เสแสร้ง คือ การมีกฎระเบียบหรือกฎหมายบังคับ

7) การอยู่กับพระ คืออยู่กับธรรม กับความคิด คำพูดที่ดี ทำแต่สิ่งที่เป็นกุศล

1.1.3 สรุปผลการวิจัยหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยม

1) ให้ทุกคนยอมรับว่า การเมืองคือธรรมะ ธรรมะคือการเมือง ธรรมะกับการเมืองต้องอยู่ด้วยกัน เจตนารมณ์ของการเมืองต้องเป็นศีลธรรม ต้องเป็นเรื่องถูกต้องของการปฏิบัติของมนุษย์ในการเป็นอยู่ร่วมกันอย่างมาก ๆ อย่างผาสุก เพราะทำถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ มีระบบการเมืองที่ถูกต้องคือระบบที่ทำให้ทุกคนเป็นผาสุกโดยไม่ต้องใช้ศาสตราโดยไม่ต้องใช้อำนาจไม่ต้องใช้อำนาจอะไร ต้องมีระบบการปกครองที่มีธรรมะเป็นหลักเอาธรรมะเป็นใหญ่ เอาความถูกต้องเป็นใหญ่ ไม่ใช่ประชาธิปไตยของคนเห็นแก่ตัว ไม่ให้การเมืองเป็นไปตามอำนาจกิเลสของตน อำนาจสูงสุดต้องเป็นอำนาจของความถูกต้องหรือสิ่งที่เรียกว่าธรรมะหากถือว่าอำนาจสูงสุดต้องเป็นอำนาจของความถูกต้อง โรคคอร์รัปชันก็ไม่มี ไม่มีการคุมพวกเข้าครองเมืองเพื่อประโยชน์ของตน ประเทศเล็ก ๆ ไม่เป็นสุนัขรับใช้ประเทศมหาอำนาจเพราะมีธรรมะ และต้องมีวิญญูณแห่งประชาธิปไตยโดยแท้ มีประชาธิปไตยที่ธรรมชาติกำหนดให้ว่า สัตว์ทั้งหลายต้องเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น

2) ใช้ระบบศีลธรรม อุดมคติของพระโพธิสัตว์ คือต้องการประโยชน์สุขของมนุษย์ก่อน ต้องการสันติภาพของโลกให้เกิดขึ้นก่อน แล้วจึงนึกถึงประโยชน์ของตน คนต้องยอมรับว่าเกิดมาเพื่อรับใช้พระเจ้าหรือศาสนา เราต้องรับใช้เพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ทุกคน ไม่เป็นทาสทางวัตถุ ไม่บูชากาม กิเลส กิเลส มุ่งต่อธรรมะหรือความถูกต้อง หรือความหลุดรอดจากกิเลส ศาสนาไม่ถูกใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมืองสกปรก ไม่ให้นักการเมืองมีกิเลสอยู่เหนือกฎหมาย คนต้องยอมรับว่าพระเจ้าเป็นสุดยอดของนักการเมือง โดยทำให้การเมืองไม่อยู่ใต้อำนาจกิเลสของคนบูชากิเลส กาม กิเลส การเมืองเป็นการเมืองของพระเจ้า ระบบศีลธรรมและศาสนา คือว่ามันถูกต้องเพื่อสันติภาพของทุกคน ไม่ใช่เพียงเพื่อของบางคนหรือ วงการที่มันมีอำนาจ

3) ต้องไม่เป็นทาสของวัตถุ พอเลิกเป็นทาสทางวัตถุกันเสียเท่านั้นทั้งหมด ความเป็นนายทุนหรือความเป็นชนกรรมาชีพ มันก็ไม่มีแย่งชิงกัน ต้องพัฒนาจิตใจของคนไม่ให้หลงความสุขทางวัตถุ ไม่ยึดถือเอาวัตถุเป็นใหญ่ ศาสนาหรือธรรมะต้องอยู่เหนือประโยชน์ทางวัตถุ สันติภาพต้องเป็นไปตามหลักของศาสนา คือ ชีวิต จิตใจเป็นอิสระจากกิเลส

4) การศึกษา ต้องทำให้คนเข้าถึงธรรม ไม่ใช่การศึกษาตกเป็นทาสของการแสวงหาประโยชน์หรือการศึกษาเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อการพัฒนาที่จะได้ประโยชน์ทางเนื้อหนัง

รับใช้ประโยชน์ทางวัตถุ ทางเนื้อหนัง ส่งเสริมกิเลสโดยส่วนเดียว มีการศึกษาถูกต้องคือถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ การศึกษานี้ต้องทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์และเต็มแห่งความเป็นมนุษย์

1.2 สรุปผลการวิจัยข้อมูล การนำหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ มาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

1.2.1 สรุปผลการวิจัยข้อมูลการพัฒนา

การพัฒนา ตามตัวหนังสือแปลว่า มากขึ้นเท่านั้น บ้าก็ได้ ดีก็ได้ การพัฒนาที่ถูกต้อง ต้องถูกต้องตามหลักธรรมะ คือ ความไม่เห็นแก่ตัว คือ ไม่เป็นทาสของกิเลส

1.2.2 สรุปผลการวิจัยข้อมูลประชาธิปไตยในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

ประชาธิปไตยคือ ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ ไม่ใช่ประชาชนเป็นใหญ่ ประชาธิปไตยที่ว่าเป็นของประชาชน เพื่อประชาชน โดยประชาชนนั้น ใช้ได้เฉพาะประชาชนที่มีธรรมะเท่านั้น ถ้าประชาชนไม่มีธรรมะ มันก็กลายเป็นประชาธิปไตยเท่านั้นเอง หรือที่ท่านเรียกว่า ประชาธิปไตยเชือดคอตัวเอง

1.2.3 สรุปผลการวิจัยการนำหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ มาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

1) การพัฒนาประชาธิปไตยของไทย “โดยการพัฒนาประชาชน” ไม่เป็นทาสวัตถุ เมื่อคนในสังคมละเลยและไม่เห็นคุณค่าของหลักธรรมะ มัวเมาหลงใหลในวัตถุนิยม ฟุ้งเฟ้อไปตามอำนาจของวัตถุ วัตถุนิยมจึงเป็นสาเหตุนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม การพัฒนาประชาชนจึงต้องจัดให้มีการศึกษาที่ถูกต้อง คือ ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ แปลว่า ผู้มีใจสูง การจะมีใจสูงได้ต้องพัฒนาจิตใจตนเองด้วยการศึกษาที่ถูกต้องคือ ศึกษาเพื่อให้รู้วิธีการปฏิบัติเพื่อความอยู่รอด ไม่ใช่มีการศึกษาแบบหมาหางด้วนหรือมีการศึกษาเพื่อที่จะรับใช้กิเลสเท่านั้น

2) การพัฒนาประชาธิปไตยของไทย “โดยใช้ระบบศีลธรรม” ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ให้สิทธิเสรีภาพต่อบุคคล ดังนั้นหากบุคคลมีคุณธรรม มีศีลธรรมเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ ก็สามารถที่จะสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในการดำเนินชีวิต

3) การพัฒนาประชาธิปไตยของไทย “โดยการจัดระบบการเมืองให้ถูกต้อง” การเมืองที่ขาดธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว เป็นระบบการเมืองที่เลวร้ายที่สุด ดังนั้น การเมืองและประชาธิปไตยที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรมะนั้น เป็นการเมืองที่ถูกต้อง

การพัฒนานักการเมือง นักการเมืองที่แท้จริงนั้นต้องมีธรรมะคือหน้าที่ ที่จะต้องประพฤติกระทำให้อยู่กันเป็นผาสุกทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวม ทำให้เกิดสันติสุขในหมู่มนุษย์ โดยปราศจากปัญหาใด ๆ โดยไม่ต้องใช้อำนาจ

2. อภิปรายผล

2.1 แนวคิดสัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ เป็นแนวคิดทางการเมืองแนวคิดหนึ่ง ฉะนั้น การจะเข้าใจแนวคิดของท่าน ได้จึงจำเป็นที่จะต้องตีความหมายของคำว่า การเมือง ด้วย

1) ความหมายของ การเมือง จากผลการวิจัยความหมายของ “การเมือง” ของท่านพุทธทาสที่พบว่า มันเป็นเรื่องถูกต้องของการปฏิบัติของมนุษย์ในการเป็นอยู่ร่วมกันอย่างมาก ๆ อย่างผาสุก เพราะว่าทำถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ

สถานการณ์การเมืองไทยขณะนี้มาถึงทางตัน ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกที่ใช้อยู่ในประเทศไทยไม่สามารถแก้ปัญหาวิกฤตของชาติและความต้องการที่แท้จริงของประชาชนได้ ขณะเดียวกันการรัฐประหารก็ไม่อาจเป็นที่ยอมรับได้ ท่ามกลางวิกฤตการเมืองไทยและการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในปัจจุบัน ดูเหมือนว่าเรากำลังแสวงหาระบอบการปกครองที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของสังคม วัฒนธรรมไทย พุทธทาสมองว่า รัฐบาลที่ชอบธรรมเกิดขึ้นจากการมีผู้นำทางการเมืองที่มีศีลธรรมและเอาใจใส่ต่อสวัสดิภาพของประชาชนมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง ท่านกล่าวถึงทฤษฎี “กำเนิดผู้นำทางการเมือง” โดยอ้างอิงตำนานจากพระไตรปิฎก (อัครัญญสูตร) ว่า ในสมัยก่อนเมื่อนุษย์อาศัยอยู่ในป่าโดยไม่มีวัฒนธรรมอย่างที่เรารู้จักกันในทุกวันนี้ มนุษย์มีทรัพยากรที่เพียงพอต่อความต้องการและอยู่กันอย่างสันติ สังคมนิยมแบบดั้งเดิมนี้ดำรงอยู่ จนกระทั่งมนุษย์เริ่มกักตุน ขโมย และทะเลาะเบาะแว้ง อันเนื่องมาจากความโลภ (กิเลส) มนุษย์เอาเปรียบซึ่งกันและกัน จนความทุกข์ยากแผ่ขยายไปทั่ว “พระเจ้าสมมตราช” กษัตริย์พระองค์แรกในโลกจึงได้เกิดขึ้น เพื่อนำสันติภาพและความสงบเรียบร้อยกลับคืนมา

พุทธทาสภิกขุอธิบายว่า “อยู่มากระทั่งวันหนึ่ง มนุษย์พูดหลุดปากออกมาว่า พอใจ พอใจ คำว่า พอใจ นี้ ที่เป็นภาษาบาลีว่า ราชา คำว่า ราช นั้นแปลว่า พอใจ หรือ ยินดี คำนี้ก็เกิดขึ้นมาเป็นชื่อเรียกของคนคนนั้น ที่ถูกสมมติว่า ราชา” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 97-98) ผู้นำทางการเมืองจึงควรเป็น “ธรรมราชา” ผู้ตั้งตนอยู่ในทศพิธราชธรรมซึ่งมีดังนี้

1. ทาน (การแบ่งปัน) ผู้ปกครองไม่พึงหลงใหลยึดติดในความมั่งคั่งและทรัพย์สินสมบัติ แต่ควรแจกจ่ายเพื่อสวัสดิภาพของประชาชน
2. ศีล (การรักษาความสุจริต) ผู้ปกครองไม่พึงทำลายชีวิต คดโกง ขโมย และเอาเปรียบผู้อื่น ไม่พึงประพฤติดิฉินในกาม กล่าวคำเท็จ และเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด นั่นคือผู้ปกครองพึงรักษาศีลห้าเป็นอย่างน้อย
3. ปริจจาคะ (การเสียสละเพื่อส่วนรวม) ผู้ปกครอง พึงมีความพร้อมที่จะเสียสละความ สุขส่วนตัว ชื่อเสียง เกียรติยศและแม้กระทั่งชีวิต เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

4. อาชชวะ (การปฏิบัติหน้าที่โดยซื่อตรง) ผู้ปกครองพึงปฏิบัติภาระหน้าที่โดยปราศจากความเกรงกลัวหรือความลำเอียงใด ๆ มีความจริงใจและต้องไม่หลอกลวงประชาชน
5. มัททวะ (อ่อนโยน) ผู้ปกครองพึงมีอัธยาศัยอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ยกตนข่มท่าน
6. ตปะ (ความเพียรเพากิเลส) ผู้ปกครองพึงใช้ชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย รู้จักบังคับควบคุมตนเอง
7. อักโกระ (ไม่โกรธ) ผู้ปกครองพึงละเว้นจากความขุ่นเคืองริษยาอาฆาตต่อผู้ใด
8. อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) ผู้ปกครองพึงละเว้นจากการทำร้ายเบียดเบียนผู้ใด พึงส่งเสริมสันติภาพหลีกเลี่ยงการทำสงครามความรุนแรงและการทำลายชีวิต
9. ขันติ (ความอดกลั้นอดทน) ผู้ปกครอง พึงอดทนต่อความเหน็ดเหนื่อย ความยาก ลำบากและคำวิพากษ์วิจารณ์โดยไม่เสียอารมณ์
10. อวิโรชนะ (ไม่คลาดธรรมดา) ผู้ปกครองพึงตั้งตนอยู่ในความชอบธรรม ไม่ขัดขวางเจตนารมณ์หรือมาตรการอันจะนำไปสู่ประโยชน์สุขของประชาชน

ลักษณะของผู้นำเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าคนดีเป็นผู้ปกครอง สังคมทั้งระบบก็จะดีไปด้วย ในทางกลับกัน ถ้าผู้ปกครองเลวจะทำให้ระบอบการปกครองเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ การปกครองแบบ ฆัมมิกสังคมนิยม จึงขึ้นอยู่กับคุณธรรม ความรับผิดชอบและการตัดสินใจของผู้นำเป็นสำคัญ ตัวอย่างผู้ปกครองที่ทรงคุณธรรมจากตำนานและประวัติศาสตร์ เช่น พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดียและพ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัย เป็นต้น การปกครองดังกล่าวเคยใช้ได้ผลดีในอาณาจักรเมื่อครั้งอดีต แต่สำหรับสังคมปัจจุบันที่สลับซับซ้อน เราอาจต้องการระบบตรวจสอบอำนาจที่มีประสิทธิภาพในการธำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมของสังคม

พุทธทาสกล่าวถึงผู้นำทางการเมืองต่อไปว่า “ถ้าพระราชาเป็นเผด็จการ เป็นทรราช หรือว่าเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์แบบนั้น ก็ควรอยู่ที่จะเลิก ถูกแล้ว แล้วทำไมจึงต้องไปเลิกระบบพระราชาที่ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นต้นตอของสังคมนิยม... สังคมนิยมที่แท้จริงหรือเป็นธรรม ย่อมไม่สร้างนายทุนและชนชั้นกรรมาชีพ จะสร้างแต่ระบบที่ประกอบไปด้วยธรรมที่ถูกต้องเช่นระบบที่ไม่มีโอกาสแห่งการกอบโกย” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 100-101)

ลักษณะของผู้นำที่ท่านพุทธทาสนำเสนอ มีความสอดคล้องกับแนวคิดของโสกราตีสที่ว่า ธรรมชาติของมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ต้องการอยู่ร่วมกัน จึงก่อกำเนิดรัฐ มนุษย์สามารถเรียนรู้สิ่งที่ดีจากเพื่อน เพราะรัฐเป็นศูนย์กลางกระบวนการหล่อหลอม และปกป้องมนุษย์จากสิ่งชั่วร้าย รวมทั้งตอบสนองความต้องการของสมาชิกด้วย เพราะฉะนั้น ผู้ปกครองควรเป็นผู้มีความรู้ มีคุณธรรม ความเฉลียวฉลาด รู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว ควรให้ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครอง คุณธรรมทางการเมืองที่สำคัญ 5 ประการคือ ปัญญา ความกล้าหาญ การควบคุมตนเอง ความยุติธรรม และ

เครื่องวัดในศาสนา ชีวิตที่มีคุณค่า คือ ชีวิตที่มีคุณธรรม คุณธรรมจะส่งเสริมให้มีชีวิตที่ดี ชีวิตที่ดี คือ ชีวิตที่มีความสุข

และสอดคล้องกับแนวคิดของเพลโต(สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, ศาตราจารย์ 2546: 5-6) ที่ว่า ความรู้คือรากฐานสำคัญของคุณธรรมความรู้ คือสัจธรรมแห่งธรรมชาติ และคุณธรรมคือองค์รวมของความรู้ทั้งหมด เพลโตเห็นว่า ความยุติธรรมแท้จริงขึ้นกับผู้มีอำนาจ ผู้นำต้องปกครองโดยธรรม ไม่ทำให้เดือดร้อน ความยุติธรรมในทางการเมืองขึ้นกับลักษณะของผู้ปกครอง เพราะเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการบัญญัติกฎหมาย ฉะนั้น ผู้นำควรเป็นราชาปราชญ์ เป็นผู้ทรงคุณธรรม เป็นผู้เสียสละไม่ควรมีทรัพย์สินและครอบครัว ไม่มีข้อผูกมัดพันนาการ ปกครองด้วยปัญญา ใช้ดุลพินิจแก้ไขปัญหาต่าง ๆ กฎหมายย่อมไม่มีความจำเป็น

และสอดคล้องกับแนวคิดของอริสโตเติล (สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, ศาตราจารย์ 2546: 9-12) ที่เห็นเช่นเดียวกับโสกราตีส (สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, ศาตราจารย์ 2546: 3-4) และเพลโต (สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, ศาตราจารย์ 2546: 5-6) คือ แนวคิด ความสุขเป็นเป้าหมายสุดท้าย ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมที่สำคัญ มนุษย์เป็นสัตว์การเมืองที่อยู่ร่วมกันในชุมชน เนื่องจากอยู่โดดเดี่ยวไม่ได้ ถ้าไม่ได้อยู่กับมนุษย์ก็ไม่ใช่มนุษย์ ชุมชนขั้นสุดท้ายของมนุษย์คือรัฐ รัฐที่ดีต้องแสดงถึงชีวิตที่ดีของประชาชน ดีทั้งจิตใจ จริยธรรม ศีลธรรมจรรยาบรรณและดีทั้งสุขภาพร่างกาย เพราะฉะนั้น ผู้นำควรมีคุณธรรมทางปัญญาอันเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม เรียนรู้เกี่ยวกับความดี และเป้าหมายแห่งความสุขในชีวิต รู้ว่าอะไรดีไม่ดี และคุณธรรมทางศีลธรรม อันเกิดจากกระบวนการอบรมนิสัย (Socialization) ใ้บุคคลยึดมั่นในการประพฤติดี ศีลธรรม เป็นตัวกำหนดให้ปฏิบัติดี รู้ว่าอะไรดีก็ยึดถือปฏิบัติ

ท่านพุทธทาสกล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่า “การเมือง” มีความหมายหรือบทนิยาม โดยเฉพาะตามแนวทางของศาสนา คือ การจัดอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพื่อคนมากจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก แต่นักการเมืองทั้งหลายไม่ยอมรับว่า จะต้องมีการจัดอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพราะดูเหมือนเขาจะไม่พูดถึงกฎธรรมชาติกันเสียเลย เขาพูดถึงปรัชญาบ้าง อุดมคติบ้าง ตามลัทธินั้น ๆ แล้วก็ตามความคิดเห็นของเขาเอง

เรื่องการเมืองนี้ก็ต้องเป็นเรื่องเพื่อคนมาก ถ้าคนน้อยก็ไม่จำเป็น เมื่อคนมากขึ้น จะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ได้อย่างไร ก็ต้องจัดไปด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของตัวผู้จัดเอง ดังนั้น เรื่องการเมืองที่บริสุทธิ์ เป็นเรื่องของศีลธรรม แต่นักการเมืองสมัยนี้ ไม่ยอมรับลักษณะอย่างนี้ ไปถือว่าเป็นเรื่องอื่น ไม่ใช่เรื่องศีลธรรม ทำให้การเมืองจึงต้องเป็นเรื่องของศีลธรรม ท่านพุทธทาสยืนยันว่า เป็นเรื่องที่มีหัวใจเป็นศีลธรรมโดยตรง ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วจะถูกจัดไม่ได้ คือมันจะไปตามความต้องการของคนบางหมู่บางคณะเท่านั้น มันก็เลยเป็นการเมืองที่ทุจริต หรือเป็น

การเมืองที่ปลอมเทียม สร้างความยุ่งยากขึ้นในหมู่มนุษย์ แทนที่จะสร้างสันติภาพ ฉะนั้น เมื่อจะเอาความถูกต้องกันก็ต้องเล็งถึงการถูกต้องจริงๆ คือ ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ

สิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม มีความสำคัญมาก คือเป็นสิ่งที่ทำให้อุดมการณ์ของมนุษย์ทุกชนิดไม่เป็นปัญหา หรือถ้าเกิดปัญหา ก็แก้ได้ด้วยควมมีอยู่แห่งศีลธรรมนั้น นี่เป็นธรรมสัจจะที่ตายตัว ถ้าธรรมสัจจะในส่วนนี้ผิดไป อุดมคติทั้งหลายก็ผิดไป อุดมการณ์ทางการเมืองโดยตรงนี้ก็จะเสียไป เราจึงต้องย้อนไปหาสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม ในฐานะเป็นรากฐานของอุดมคติทั้งหลาย

ท่านพุทธทาสแสดงไว้ว่า “การเมือง” คือระบบที่ทำให้ทุกคนเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้ศาสตรา ไม่ต้องใช้อาวุธ ไม่ต้องใช้อำนาจอะไร เราอยู่กันได้ ตกลงกันได้ เข้าใจกันได้ อยู่กันอย่างเป็นสุขสงบ เป็นผาสุก นั้นแหละคือระบบการเมืองที่ท่านต้องการในที่นี้ ท่านอธิบายต่อไปว่า ต้องประกอบด้วยส่วนประกอบหลาย ๆ ส่วน เช่น จะต้องเป็นอย่างที่มีอยู่นี้ มีรัฐบาล มีการบริหาร มีตุลาการ มีนิติบัญญัติ มีสภา ท่านยอมรับสิ่งเหล่านี้ว่า ต้องมีในระบบการเมือง แต่ขอให้มันถูกต้อง ให้มีรัฐสภาหรือสภาประชาชนที่ออกกฎหมายโดยถูกต้อง สมควรแก่สถานการณ์จริง ๆ แต่ถ้าเอาคนโง่มาเป็นสมาชิกก็ทะเลาะกัน ไม่มีที่สิ้นสุด ต้องมีคนที่มีธรรมะ มีศีลธรรมหรือเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง มาเป็นสมาชิกของรัฐสภาหรือสภาประชาชน และจะต้องมีการควบคุมรัฐบาลอย่างถูกต้อง สภาต้องควบคุมรัฐบาลด้วยจิตใจที่เป็นธรรม ไม่ใช่เพื่อจะล้มรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา เดียวนี้เรามีพรรคการเมืองที่พร้อมจะล้มรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา จนไม่มีเวลาทำงานทำหน้าที่ พรรคการเมืองที่จริงส่วนใหญ่แล้วเป็นของที่ไม่น่าเสนาหา เพราะว่า พรรคการเมืองเห็นแก่พรรคยิ่งกว่าเห็นแก่ชาติ พรรคการเมืองไหน ๆ ก็ตามมักเห็นแก่พรรคมากกว่าเห็นแก่ชาติทั้งนั้น จะเอาพรรคอยู่รอดและเอาพรรคเจริญก่อนชาติเจริญ เพราะมีพรรคอย่างนี้แหละมันเลยยุ่ง ถ้าไม่มีพรรค มีพรรคเดียว ทุกคนมุ่งหน้าต่อประเทศชาติแล้ว มันคงจะไม่ยุ่ง

ท่านเสนอว่า ในที่สุดเขาจะต้องถือหลักศีลธรรมเป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่ทุกแขนง รัฐบาลก็ดี รัฐสภาก็ดี ตุลาการก็ดี อะไรก็ดี ที่รวมกันเป็นระบบการปกครองจะต้องมีศีลธรรมเป็นหลัก ซึ่งจะต้องรวมถึงว่า มีวัฒนธรรม มีศาสนา มีขนบ ธรรมเนียม ประเพณี อะไรที่ถูกต้อง แต่เราใช้คำว่า ศีลธรรม คำเดียวก็พอ ถ้ามีศีลธรรมได้จริงมันไม่เสียในทางวัฒนธรรมหรือศาสนาใด ๆ นี้ระบบการปกครองทุกแขนงไม่ว่าจะไปในทิศทางไหน จะต้องมีความเป็นธรรม คือมีศีลธรรมในการปฏิบัติหน้าที่การทำงาน ฉะนั้น การเมืองนี้ถ้าบริสุทธิ์ก็เพื่อความสงบหรือสันติภาพของมนุษย์นั่นเอง ถ้าการเมืองไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะหรือพระธรรมแล้ว ก็เป็นระบบ โจรที่ปล้นธรรมชาติ โจรที่ทำลายธรรมชาติ โจรที่ทำลายทรัพย์สินสมบัติของพระเจ้านั่นเอง

จากข้อสรุปเรื่อง การเมือง ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ สิ่งที่ผู้วิจัยได้ค้นพบคือ “การเมือง คือ การจัดอย่างถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ เพื่อคนมากจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก” ซึ่ง

มีความขัดแย้งกับนักรัฐศาสตร์ทั่วไป ที่ได้แสดงความหมายของคำว่า “การเมือง” โดยมุ่งไปที่เรื่อง
 ของอำนาจ เรื่องของการจัดสรรทรัพยากรของรัฐหรือสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม เรื่องของความขัดแย้ง
 เรื่องของการประนีประนอมผลประโยชน์ เรื่องที่เกี่ยวกับรัฐและการบริหารประเทศ เรื่องของการ
 กำหนดนโยบายของรัฐ ผู้วิจัยมองว่า การเมือง คือ “การจัดการทุกซ์ เพื่อประโยชน์สุข” โดยทุกซ์ คือ
 สภาวะบีบคั้น และที่ตั้งแห่งทุกซ์ คือ อุปาทานขันธ อุปาทานคือ การยึดมั่นถือมั่น ขันธมี 5 กอง คือ
 รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อความยึดมั่นถือมั่นเกิดขึ้นว่า รูปเป็นเราเป็นของเรา เวทนา
 สัญญา สังขาร วิญญาณเป็นเราเป็นของเรา นั้นย่อมเป็นที่ตั้งแห่งกองทุกซ์ เมื่อมีความยึดมั่นถือมั่นว่า
 เป็นเราเป็นของเรา ความเห็นแก่ตัวก็เกิดขึ้น เมื่อความเห็นแก่ตัวเกิดขึ้น ประโยชน์สุขของส่วนรวม
 จะมาจากไหน การยื้อแย่งแข่งขันกัน ดักดวงช่วงชิงผลประโยชน์ใส่ตน ย่อมระบาบออกไปทั่ว แล้ว
 สันติภาพจะเกิดได้อย่างไร ตรงกันข้าม หากไม่มีความยึดมั่นถือมั่น ไม่ยึดถือว่าเป็นเราเป็นของเรา
 การเสียสละเพื่อผู้อื่น การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมย่อมเกิดขึ้นและย่อมนำมาซึ่งสันติสุข สันติภาพ
 เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยจึงมองว่า หากความหมายของการเมืองคือ “การจัดการอย่าง ถูกต้องตามกฎหมายของ
 ธรรมชาติ เพื่อคนมากจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก” สมควรอย่างยิ่งที่จะจัดการกับหน่วยย่อยของสังคม
 คือตัวของแต่ละบุคคลก่อน ซึ่งหากบุคคลแต่ละคนไม่มีความทุกซ์แล้ว นั้นย่อมนำมาซึ่งคนหมู่มาก
 จะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

2) ความหมายของธรรมะ

จากผลการวิจัยความหมายของธรรมะของ พุทธทาสภิกขุ ที่พบว่า ธรรมะคือ
 ธรรมชาติ ธรรมะคือกฎของธรรมชาติ (คือ สิ่งที่ยึดกับธรรมชาติให้เป็นไป) ธรรมะคือหน้าที่ตามกฎหมาย
 ของธรรมชาติ (หน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ คือสิ่งที่ชีวิตจะต้องทำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การ
 กิน การนอน ทางจิต ทางใจ ทำให้ถูกต้อง) และ ธรรมะ คือ ผลของการปฏิบัติหน้าที่

พุทธทาสสอนให้เรามองความหมายของการเมืองอย่างสอดคล้องกับความหมาย
 ของธรรมทั้ง 4 คือ การเมืองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติทั้งหลายที่มีปรากฏการณ์ (ความหมายที่ 1)
 อยู่ภายใต้ตัวกฎของธรรมชาติที่มีอยู่ในธรรมชาตินั้น เช่นเดียวกับสิ่งทั้งหลาย (ความหมายที่ 2) เป็น
 หน้าที่ที่มนุษย์ต้องปฏิบัติตามกฎ (ความหมายที่ 3) และย่อมได้รับผลตามที่ปฏิบัติ (ความหมายที่ 4)
 การเมืองจึงมิได้เป็นไปอย่างเลื่อนลอย ไม่ได้เป็นเรื่องสกปรก ไม่ได้มีความหมายคับแคบ เพียงแค่
 เรื่องผลประโยชน์ของใครของมัน แต่เป็นเรื่องที่มีความหมายตามแง่มุมของธรรมะอย่างครบถ้วน
 (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 90-96) แต่ความหมายของธรรมะที่เหมาะสมกับความหมายของการเมือง
 มากที่สุดคือ ความหมายที่ 3 ธรรมะ คือ หน้าที่ ความถูกต้อง ระบบของการปฏิบัติที่ถูกต้องตามกฎหมาย

สอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 3)
 ที่ว่า ธรรมะ เป็นของกลาง เป็นเรื่องคุณความดีที่เป็นหลักการสำหรับมนุษย์ทุกคน เป็นหน้าที่ของ

คนทุกคนที่จะปฏิบัติให้ถูกต้อง ไม่ว่าจะเขจะเป็นนักการเมืองหรือเป็นอะไรก็ตาม และมีความสอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี(ว.วชิรเมธี)(พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี 2550: 90-91) ที่ว่า ธรรมะ คือ หน้าที่ ธรรมะคือธรรมชาติที่มีอยู่แล้วตามความเป็นจริง ผู้วิจัยมองว่า “ธรรมะ” เป็นคำกลาง ๆ ที่ไม่ควรจะมีความหมายเฉพาะเจาะจงลงไปว่าคืออย่างไร นั่นคืออย่างนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นพ้องกับข้อความที่พุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า “ธรรมะ ตามหลักภาษาคือ ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมะ” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 156)

3) ความหมายของ “สังคมนิยม” จากผลการวิจัยความหมายของ “สังคมนิยม” ของท่านพุทธทาสที่พบว่า “สังคมนิยม คือ เห็นแก่เพื่อนมนุษย์ ไม่เห็นแก่ตัวคนเดียว”

พุทธทาสภิกขุกล่าวถึง สังคมนิยมเป็น 2 ความหมายคือ 1) ตามเจตนารมณ์ สังคมนิยม คือ ระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของสรรพสิ่งตั้งแต่สิ่งที่เล็กที่สุดระดับปรมาณู ๆ ไปจนถึงสิ่งที่กว้างใหญ่ระดับจักรวาล เจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมชาตินี้เองที่ช่วยคำจูงใจให้สรรพสิ่งดำรงอยู่ได้ ดังข้อความที่ว่า “ในร่างกายนี้ ก็ต้องมีระบบสังคมนิยมมันจึงรอดมาได้ ในหมู่บ้านนี้ก็มียระบบสังคมนิยมมันจึงรอดอยู่ได้ กระทั่งทั่วโลก ระบบจักรวาล มันก็เป็นสังคมนิยม ถ้าไม่เป็นเมื่อ ไหว่มันจะต้องวินาศ” 2) สังคมนิยม เมื่อนำมาใช้ในความหมายทางจริยธรรม จะมีความหมายในแง่ของจิตสำนึกที่เห็นแก่ส่วนรวม ซึ่งตรงกันข้ามกับความเห็นแก่ตัว “สังคมนิยมมีความหมายว่า ต้องเห็นแก่สังคมนั้น เห็นแก่ตัวคนเดียวไม่ได้” (พุทธทาสภิกขุ 2548: 20) กล่าวโดยสรุปคือ “สังคมนิยม ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว ให้เห็นแก่สังคมนั้น ประโยชน์สุขให้เกิดแก่ส่วนรวม”

จากผลการวิจัยความหมาย สังคมนิยม ของพุทธทาสภิกขุ สอดคล้องกับอุดมการณ์ของ สังคมนิยม คือ มุ่งเน้นการเสียสละส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม คือ การมองเห็นความสำคัญของสังคมมีมากกว่าให้ความสำคัญส่วนตัว เพราะถือว่าปัจเจกบุคคลไม่สามารถแยกตัวออกจากสังคมได้เมื่อต้องอยู่ในสังคมการยอมเสียสละเพื่อสังคมในลักษณะของสาธารณะประโยชน์จึงเป็นสิ่งสำคัญกว่าประโยชน์ส่วนตัว ฉะนั้น รัฐบาลจึงเข้าไปควบคุมปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ๆ ได้แก่ เครื่องจักร โรงงาน ที่ดินและทุน เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนส่วนมากในสังคม

และสอดคล้องกับแนวคิดของ “ลัทธิมาร์กซ์” ที่ว่า สังคมนิยม หมายถึง ที่ดินเงิน หรือรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นของสังคม ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของทรัพย์สินร่วมกัน มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ระบบสังคมนิยม เป็นระบบเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากความคิดของผู้คนที่ต้องการที่จะสร้างระบบเศรษฐกิจที่พยายามลดข้อด้อยของทุนนิยม ระบบสังคมนิยมในจินตนาการ จึงตั้งอยู่บนความคิดที่ต้องการให้ระบบเศรษฐกิจเป็นไปอย่างยุติธรรม โดยไม่ต้องมีระบบเงิน ทุกคนร่วมกันทำงานเพื่อสร้างผลผลิตส่วนรวมและได้รับรัฐสวัสดิการ ระบบสังคมนิยม

ไม่จำเป็นที่จะอยู่ภายใต้การปกครองแบบเผด็จการหรือระบอบใดระบอบหนึ่ง แต่สามารถอยู่ได้ทุกระบอบ เพราะเป็นเพียงระบบเศรษฐกิจเท่านั้นไม่ใช่ระบอบการปกครอง

สรุปว่า ธัมมิกสังคมนิยม คือ ระบอบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก และประกอบไปด้วยธรรม ซึ่งธรรมะคือ หน้าที่ที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมาย สังคมนิยม คือ ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือผู้อื่นเสียสละเพื่อผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัวให้เห็นแก่สังคม เน้นประโยชน์สุขให้เกิดแก่ส่วนรวม สังคมนิยม เป็นศีลธรรมระบบหนึ่ง คือเป็นการจัดระบบที่ทำให้สังคมเป็นปรกติ หรือเป็นปรกติสุขนั้นแหละจึงเรียกว่า สังคมนิยม ธรรมชาติอันบริสุทธิ์นั้นเป็นเรื่องของสังคมนิยม ไม่ใช่เสรีนิยม เสรีภาพแห่งการกอบโกย ถูกควบคุมไว้โดยธรรมชาติอย่างแน่นแฟ้นในรูปแบบของสังคมนิยมโดยน้ำมือของธรรมชาตินั่นเอง ที่ว่าสังคมนิยมต้องหมายถึงว่า มันอยู่ด้วยกันได้ เพราะว่านิยามสังคม คือ ความรวมอยู่กันได้และที่สำคัญคือต้องประกอบอยู่ด้วยธรรม ไม่มีข้อขัดแย้ง ถ้ามีข้อขัดแย้งมันก็ไม่เป็นสังคมนิยม นี่คือความหมายและความ สำคัญของธัมมิกสังคมนิยม

2.2 องค์ประกอบของธัมมิกสังคมนิยม จากผลการวิจัยความหมายของ “องค์ประกอบของธัมมิกสังคมนิยม” ของพุทธทาสภิกขุที่พบว่า องค์ประกอบของธัมมิกสังคมนิยม คือ

1) *การรับใช้มหาชน* จากผลการวิจัยความหมายของ การรับใช้มหาชน พบว่า “มุ่งหมายที่จะสร้างประโยชน์แก่กุลแคว้นมหาชนทั้งเทวดาและมนุษย์” การเมืองของธัมมิกสังคมนิยม จะต้องเป็นการเมืองในแบบพุทธบริษัท คือการเมืองที่ยึดถืออุดมคติของพระพุทธเจ้าที่กล่าวไว้ว่า “การเกิดขึ้นของตถาคตก็ดี การมีขึ้นมาแห่งสาวกสงฆ์ของตถาคตก็ดี การมีพระธรรมวินัยของตถาคตอยู่ในโลกนี้ก็ดี เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่กุลแคว้นมหาชน” ท่านจึงบอกว่า ธัมมิกสังคมนิยม ต้องมีอุดมการณ์อยู่ที่การรับใช้มหาชน ถือเอาประโยชน์ของมหาชนเป็นใหญ่

ผลการวิจัยองค์ประกอบข้อแรกที่ว่า การรับใช้มหาชน สอดคล้องกับความหมายของหลักการของประชาธิปไตยข้อที่ว่า“เพื่อประชาชน” และสอดคล้องกับอุดมการณ์สังคมนิยมว่า มุ่งเน้นการเสียสละส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม

2) *การถือครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์* จากผลการวิจัยความหมายของ การถือครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ พบว่า “การถือว่ากรรมสิทธิ์เป็นสิ่งสมมติและความจริงแล้วไม่มีใครสามารถเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ได้อย่างเด็ดขาดได้ เพราะแม้แต่ตัวตนของตนเองก็ไม่อาจเป็นเจ้าของได้อย่างแท้จริง” ท่านพูดถึงการถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สมบัติว่า เป็นระบบที่เน้นเรื่องกรรมสิทธิ์ และให้คนดิ้นรนและขยายกรรมสิทธิ์ออกไปอย่างไม่มีขีดจำกัด เป็นระบบที่ไม่ถูกต้องอย่างแน่นอน ระบบที่แท้จริงของธัมมิกสังคมนิยม จะต้องเอาแต่เพียงพอเท่าที่จะอยู่เท่าที่จำเป็น และไม่สั่งสมส่วนเกินเอาไว้ โดยเฉพาะพุทธบริษัท กรรมสิทธิ์นั้นจะต้องเหมือนกับของที่ยืมเขามา ถือว่าเราอยู่ในโลกนี้เรายืมทรัพย์สมบัติมาเพื่อจะทำประโยชน์และจะต้องกลับคืนไป ทั้งประชาชน รัฐบาล จะต้อง

พยายามจัดให้กรรมสิทธิ์เป็นระบบที่ถูกต้อง พุดง่าย ๆ คือ “ไม่เน้นเรื่องทุนนิยม”

ผลการวิจัยจากองค์ประกอบข้อที่สองที่ว่า การถือครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน สอดคล้องกับความหมายของหลักการของคอมมิวนิสต์ที่ว่า ในระบบสังคมนิยม จะมีการวางแผน การผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทุกคน ไม่ใช่เพื่อสะสมอาวุธหรือเพื่อการหวังผลกำไรของคนส่วนน้อย ระบบสังคมนิยมจะยกเลิกการทุจริตของนายทุน โดยการยกเลิกสิทธิอันไร้ความชอบธรรมของมนุษย์บางคน ที่จะควบคุมปัจจัยการผลิตอย่างผูกขาด ทุกสถานที่ทำงานจึงต้องเป็นของคณาตนเอง ไม่มีเจ้านาย ไม่มีชนชั้น ทรัพย์สินของโลกจะเป็นของส่วนรวม ดังนั้น การกดขี่แย่งชิงกันระหว่างชาติก็จะหมดไป

3) *เรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน* จากผลการวิจัยความหมายของ เรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน พบว่า เน้นการจัดสรรที่ดินอย่างเป็นธรรม เพื่อให้สมาชิกของสังคมนี้ออกมาดำรงชีวิต และทำประโยชน์จากที่ดิน โดยไม่มีผู้ใดครอบครองได้อย่างเฉียบขาด หรือเกินกว่าความจำเป็น เรื่องการจัดสรรที่ดิน ท่านบอกว่า ระบบสังคมนิยมนั้นต้องให้สิทธิเพื่อการทำประโยชน์ ต้องให้ที่ดินแก่ทุกคนที่ไม่มีที่ทำกิน ผู้วิจัยคิดว่าน่าจะขยายไปถึงการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ด้วย ท่านบอกว่า อันนี้ตรงหลักของพุทธศาสนาที่ว่า ไม่มีอะไร ไม่ทำอะไรที่เกินจำเป็น เมื่อเกินจำเป็นต้องเอาไปให้คนอื่น เขาใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้น ลัทธิที่ยอมรับให้นายที่ดิน เจ้าของที่ดินมีมาก แล้วมีอย่างเด็ดขาด มีอย่าง เป็นเครื่องมือของผู้อื่น หาประโยชน์ใส่ตน และเอาที่ดินของผู้อื่นมาเป็นของตนมากขึ้นเรื่อย ๆ นี้ มันเพิ่งเกิด แล้วทำให้ลำบากมาก อย่างปล่อยให้ลัทธิแบบนี้ดำเนินต่อไป

ผลการวิจัยจากองค์ประกอบข้อที่สามที่ว่า เน้นการจัดสรรที่ดินอย่างเป็นธรรม โดยไม่มีผู้ใดครอบครองได้อย่างเฉียบขาด ก็สอดคล้องกับแนวคิดสังคมนิยมที่เห็นว่า ทรัพยากรของโลกจะเป็นของส่วนรวม

4) *เจตนารมณ์ของสหกรณ์* จากผลการวิจัยความหมายของ เจตนารมณ์ของสหกรณ์ พบว่า เจตนารมณ์ของสหกรณ์หรือกิจกรรมสหกรณ์คือ การร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมสติปัญญา ร่วมอะไรทุกอย่างที่มันจะร่วมกันได้ เมื่อเอามารวมกันแล้ว มันทำประโยชน์ได้มากกว่าที่จะทำไปตามลำพัง ได้ประโยชน์มากกว่าที่จะแยกกันทำ ท่านพูดถึงเจตนารมณ์และกิจกรรมในแบบสหกรณ์ หมายถึง การร่วมมือกัน การร่วมแรงร่วมใจกัน ร่วมสติปัญญา ร่วมทุกอย่างในการทำงาน ร่วมเป็นการสร้างสังคมเข้มแข็งนั่นเอง สหกรณ์ในที่นี้ไม่ใช่หมายถึงร้านค้าอย่างเดียวแต่หมายถึงสังคมที่มีการร่วมแรงร่วมใจในการแก้ปัญหา และสร้างความเป็นปรกติความสงบสุขร่วมกัน สังคมที่ดีจะต้องมีระบบสหกรณ์ที่ดี ไม่เกิดช่องโหว่ โดยเฉพาะระหว่างคนจนกับคนมั่งมี

ผลการวิจัยจากองค์ประกอบข้อที่สี่ที่ว่า สังคมที่ดีจะต้องมีระบบสหกรณ์ที่ดี มีการร่วมแรงร่วมใจในการแก้ปัญหาและสร้างความเป็นปรกติ สงบสุขร่วมกัน ขัดแย้งกับแนวคิด ลัทธิ

มาร์กซ์ ที่มองการเปลี่ยนแปลงมาจากความขัดแย้งภายในของสังคมการต่อสู้ระหว่างชนชั้นต่างๆ

5) *ระบบคอมมูน* จากผลการวิจัยความหมายของ ระบบคอมมูน พบว่าเป็นวิธีการอันหนึ่งที่จะแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของคนที่มีปัญหาาร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาที่เนื่องมาจากความยากจนขัดสน ขาดแคลน เหมือนกับตั้งนิคมขึ้นมาจะแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเหมาะสมแก่ภูมิภาคนั้นหรือปัญหานั้น ๆ ท่านพูดถึงในบางกรณีต้องมีการจัดต้นแบบ จัดชุมชน จัดสังคม เพื่อจะแก้ไขปัญหาให้ถูกต้องตามลักษณะของแต่ละภูมิภาค เช่น ภาคอีสานมีปัญหาอย่างไร ควรจะจัดชุมชนกันอย่างไร จัดระบบสังคมอย่างไร ให้ถูกต้องตามระบบทรัพยากร ตามธรรมชาติของแต่ละที่ ท่านบอกว่าข้อนี้สำคัญมาก คือการทำให้ระบบสหกรณ์นั้นชัดเจนถูกต้องตามสภาพของแต่ละท้องถิ่นเป็นระบบคอมมูน แต่ไม่ได้บอกว่าเป็นระบบคอมมูนแบบคอมมิวนิสต์ แต่หมายถึงการจัดชุมชนที่พึ่งตนเองได้ อยู่ได้ เลี้ยงตัวเองได้ เพื่อเป็นตัวอย่างให้กับแต่ละพื้นที่แต่ละภูมิภาค

6) *มีวินัย* จากผลการวิจัยความหมายของมีวินัยพบว่า มีวินัย คือ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย หรือการอยู่ร่วมกันโดยมีวิถีปฏิบัติทั้งส่วนตัวและส่วนรวมอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ทำให้ชีวิตเป็นปกติ มีวินัยจัดการกับความขัดแย้ง ปราศจากการสร้างความเดือดร้อนแก่กัน ความมีวินัยคือความเป็นระเบียบเรียบร้อย การอยู่อย่างมีกฎเกณฑ์ มีระเบียบ สามารถบังคับบัญชากันได้ ถ้าพูดในภาษาสมัยใหม่ ภาษารัฐศาสตร์ ภาษาการเมือง คือมีนิติธรรม มีธรรมะซึ่งเป็นกฎหมาย และมีการปฏิบัติตามกฎหมายนั้น

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคม วินัยเช่นนี้ คือ สิ่งที่เรียกว่า ความมีอารยะ หรือ Civility นั้นเอง หมายถึง การรู้จักควบคุมตนเอง เกรงใจผู้อื่น เคารพระเบียบในการอยู่ร่วมกัน ฯลฯ ไปจนถึงการแสดงความรักชอบและยอมรับผิด เมื่อกระทำบกพร่องผิดพลาด รวมไปถึง การให้คำมั่นสัญญาว่า จะสำรวมระวังไม่ให้เกิดขึ้นอีก เราเห็นวินัยแบบนี้ได้ในชุมชนหรือสังคมที่ถือกันว่า มีอารยะ ผู้คนส่วนใหญ่เคารพในวินัยจนเป็นนิสัย ไม่ต้องบังคับควบคุม อาจเห็นได้จากการใช้ชีวิตร่วมกันนับแต่การรู้จัก เข้าแถว การไม่ฉวยโอกาส มีมารยาท มีความเกรงใจ ฯลฯ ไปจนถึงการมีขงอายุ ชนิดที่เมื่อกระทำผิดหรือแค้นส่วนต้องรับผิดชอบในความผิดใด ๆ ก็รู้จักลงโทษตัวเอง เช่นด้วยการลาออกจากตำแหน่ง เป็นต้น ทั้งยังขยายรวมไปถึงท่าที วิธีการและกระบวนการในการแสดง ออกอย่างมีขันติธรรมต่อความแตกต่าง หรือความขัดแย้ง อันจะนำไปสู่การสานเสวนาหรือเจรจาต่อรอง หาข้อสรุปร่วมกันได้

7) *การอยู่กับพระ* จากผลการวิจัยความหมายของ การอยู่กับพระพบว่า คือ อยู่กับธรรม อยู่กับความคิด คำพูด การกระทำที่เป็นกุศล ท่านใช้เครื่องหมายคำพูดว่า “การอยู่กับพระ” เป็นสำนวน ท่านไม่ได้หมายความว่า เราจะต้องไปอยู่กับพระตามคำนั้น แต่หมายถึงว่า จุดมุ่งหมายของเราคืออะไร วิถีชีวิตของเราจะอยู่กับอะไร จะอยู่กับมารหรือจะอยู่กับพระ จะเป็น ไปเพื่อ

ประโยชน์ผูกมัด หรือจะเป็นไปเพื่อชีวิตที่มีความหมาย มีคุณค่า ฉะนั้น การเมืองที่ดีก็คือ การที่สังคมมีคำจำกัดความหรือมีนิยามถึงสิ่งที่มีคุณค่า ได้อย่างดี อันนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะในวิชารัฐศาสตร์นั้น การเมืองคือการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่า แย่งชิงสิ่งที่มีคุณค่า จึงขึ้นอยู่กับว่า เราจะนับว่าอะไรมีคุณค่าของสังคมนั้น ฟังเผิน ๆ องค์กรประกอบข้อนี้ ซึ่งเป็นข้อสุดท้าย อาจเหมือนการสั่งสอนธรรมโดยทั่วไป แต่หากคิดโยงกับทฤษฎีรัฐศาสตร์สมัยใหม่แล้ว จะเห็นว่า นี่เป็นประเด็นสำคัญยิ่งทีเดียว ทั้งนี้เพราะ การกำหนดหรือ การพัฒนาเชิงคุณค่า (Value) นี้เป็นพื้นฐานสำคัญของการเมืองทั้งปวง พูดย่อ ๆ ก็คือ สังคมยึดถืออะไรเป็นคุณค่า หรือสิ่งที่มีคุณค่า มีความสำคัญ ก็ย่อมเป็นเงื่อนไขให้กับหลักการและระบบการเมืองไปโดยปริยายไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม

คำจำกัดความของ “การเมือง” ซึ่งมักกล่าวอ้างกันมากที่สุดในตำราทั้งหลาย คือนิยามแบบ เดวิด อีสตัน (David Easton) นักรัฐศาสตร์คนสำคัญสมัยปัจจุบันที่ว่า การเมือง คือ การใช้อำนาจอันชอบธรรมจัดสรรคุณค่า (หรือสิ่งที่ถือกันว่ามีคุณค่า) ในสังคมหนึ่ง ๆ ที่ผ่านมานักรัฐศาสตร์ส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่อง “อำนาจความชอบธรรม” และระบบหรือกระบวนการในการจัดสรร โดยที่ความสนใจร่วมสมัยในปัจจุบันอาจเน้นไปที่ความเป็นสังคม เช่น ประเด็นเรื่อง ชุมชนความเป็นชาติอัตลักษณ์ ภูมิภาคนิยมรวมทั้งความเป็นสังคมโลก แต่สิ่งที่เป็นบาทฐานในความเห็นของผมคือ การกำหนดยึดถือ หรือมีความเชื่อว่าอะไรคือคุณค่า อะไรคือสิ่งที่มีคุณค่า ทั้งนี้เพราะตัวคุณค่าและสิ่งที่ยึดถือกันว่ามีคุณค่าต่างหาก ที่จะกำหนดความหมายและกระบวนการของอำนาจความชอบธรรมและการจัดสรร จนแม้กระทั่งความเป็นสังคมหนึ่ง ๆ ตัวอย่างเช่นว่า สังคมที่เชื่อในคุณค่าของความมั่งคั่งทางวัตถุอย่างไม่รู้จบ ย่อมมีการเมืองในแบบหนึ่ง ส่วนสังคมที่ถือคุณภาพของชีวิตเป็นคุณค่า ก็อาจมองวัตถุหรือความมั่งคั่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ต้องมีขีดจำกัดหรือคุณภาพ ซึ่งจะทำให้การเมืองเป็นไปในอีกลักษณะหนึ่ง

ฉะนั้น การที่พุทธทาสหยิบยกเอาประเด็นในสำนวนของท่านว่า “การอยู่กับพระ” นี้ขึ้นมาเป็นประเด็นสุดท้าย แท้ที่จริงแล้ว ท่านกำลังจัดประเด็นอันลึกซึ้งที่สุดมาเรียงท้ายไว้ อย่างแบบคาย เพราะองค์กรประกอบทั้งหกก่อนหน้า นี้ไม่อาจเกิดขึ้นอย่างเป็นมรรคเป็นผลได้ หากสังคมและสมาชิกปราศจากความชัดเจนในเรื่องคุณค่าที่เป็นแกนกลางของสังคมนั้น ๆ องค์กรประกอบข้อสุดท้ายของ “ธัมมิกสังคมนิยม” นี้เอง ทำให้การเมืองต้องเชื่อมโยงกับธรรมะทั้งยังเชื่อมโยงกับทัศนคติและเจตนารมณ์ของสมาชิกทั้งหมดในสังคมการเมืองหนึ่ง ๆ

2.3 หลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยม

จากผลการวิจัยหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยม ที่พบว่า

1) มีระบบการเมืองที่ถูกต้อง คือ ระบบที่ทำให้คนหมู่มากอยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้ศาสตรา ไม่ต้องใช้อำนาจ ไม่ต้องใช้อำนาจอะไร อยู่กันได้ ตกลงกันได้ เข้าใจกันได้ อยู่กัน

อย่างมีความสุขสงบ มีระบบการปกครองที่มีธรรมะเป็นหลักเอาธรรมะเป็นใหญ่ เอาความถูกต้อง เป็นใหญ่ ไม่ใช่ประชาธิปไตยของคนเห็นแก่ตัว หรือเอาคนที่เห็นแก่ตัวมาปกครอง การเมืองการ ปกครองที่ถูกต้องนั้น ต้องเป็นศีลธรรม ต้องเป็นเรื่องถูกต้องของการปฏิบัติของมนุษย์ในการเป็นอยู่ ร่วมกันอย่างมาก ๆ อย่างผาสุก คือทำถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ

2) *ต้องไม่เป็นทาสของวัตถุ* พอเลิกเป็นทาสทางวัตถุก็หมดความเป็นนายทุนหรือ ความเป็นชนกรรมาชีพ ก็ไม่มีแย่งชิงกัน วัตถุนิยมเป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ตัวคือ ความรู้สึกที่เป็นกิเลส เมื่อมีกิเลสก็ต้องการกอบ โภขของผู้อื่นมาเป็นของตน อย่างไม่มีความยุติธรรม

3) *อุดมคติของพระโพธิสัตว์* คือ ช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น โดยทำให้คน เป็นสัตบุรุษ เป็นสุภาพบุรุษ ต้องการประโยชน์สุขของมนุษย์เป็นเบื้องหน้า ต้องการสันติภาพของ โลกให้เกิดขึ้นก่อน แล้วจึงนึกถึงประโยชน์ของตน ซึ่งมีรากฐานอยู่ที่ความไม่เห็นแก่ตัว

4) *มีการศึกษาถูกต้อง* คือถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ การศึกษานี้ต้องทำให้มนุษย์ เป็นมนุษย์ และให้เต็มแห่งความเป็นมนุษย์ คือ การทำจิตใจของมนุษย์ให้ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม การศึกษาต้องไม่เป็นไปเพื่อการรับใช้ประโยชน์ทางวัตถุหรือทางเนื้อหนัง

“ธัมมิกสังคมนิยม” ในความหมายของพุทธทาส หมายถึง การปกครองทุก ๆ ระบอบเท่าที่โลกมี ที่มีธรรมะเป็นส่วนผสมอยู่ในนั้น เช่น ถ้าเป็นการปกครองระบอบสมบูรณา สิทธิราชย์หรือราชาธิปไตย ผู้ปกครองต้องมีธรรมะ คือ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร 12 ถ้าเป็น การปกครองระบอบประชาธิปไตย ผู้ปกครองต้องมีธรรมะที่เรียกว่า ธรรมาธิปไตย หรืออภิธานิย ธรรม ซึ่งเป็นหลักการปกครองที่ใกล้เคียงกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยมากที่สุด ดังนั้น เราจะเห็นว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” ไม่ได้หมายความว่า ต้องสถาปนาระบอบการปกครองขึ้นมาใหม่ ชนิดที่เรียกว่าเป็นเอกเทศเลย แต่หมายถึงระบอบการปกครองทุกระบอบเพียงแค่เพิ่มคำว่า ธรรมะ เข้าไปในระบอบการปกครองให้เป็นการปกครองโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของชนส่วนใหญ่ ใช้ คำว่าประโยชน์สุขนั้นไม่ใช่คำว่าผลประโยชน์นะ เพราะฉะนั้นหัวใจของธัมมิกสังคมนิยม ก็คือ การ ปกครองที่มีธรรมะเป็นส่วนผสมอยู่ ถ้าระบอบการปกครองใดเอื้อต่อความเจริญรุ่งเรือง โดยธรรม การปกครองนั้นก็เป็นที่ธัมมิกสังคมนิยมได้ทั้งหมด

สิ่งที่น่าตั้งข้อสังเกตคือเหตุใดจึงต้องมีคำว่าสังคมนิยม แทนที่จะเป็นธัมมิกนิยม ซึ่งตรงนี้ ว.วชิรเมธี (board.palungjit.com) แสดงความคิดเห็นว่า พุทธทาสคงจะเห็นด้วยในหลักการ บางส่วนของระบอบสังคมนิยมซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนาบวกกับ สถานการณ์การเมืองช่วงนั้นคำว่า “สังคมนิยม” กำลังเป็นที่กล่าวถึงอย่างแพร่หลาย แต่วามันยังเป็น สังคมนิยมแบบโลก ๆ ท่านจึงยืมคำของยุคสมัยมาใช้และสอดใส่ความหมายใหม่ลงไปจึงได้ชื่อว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” เพราะฉะนั้น การที่จะทำให้การปกครองเป็น “ธัมมิกสังคมนิยม”

พุทธทาสภิกขุจึงชี้ไปที่ว่า “การทำให้มีการศึกษาที่ถูกต้อง” คือ การให้การศึกษที่ทำให้จิตใจของมนุษย์ประกอบไปด้วยศีลธรรม เมื่อทุกคนมีศีลธรรมประจำใจแล้ว ย่อมไม่ยอมเป็นทาสของวัตถุ เพราะเข้าใจว่า วัตถุเป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตัว เมื่อไม่มีความเห็นแก่ตัว จิตใจย่อมเห็นแก่ส่วนรวม ย่อมมองเห็นประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก ช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น นั่นคือ “การถืออุดมคติของพระโพธิสัตว์” แม้กระทั่งเข้ามาเป็นผู้ปกครอง ย่อมทำให้ “ระบบการเมืองถูกต้อง” คือ ประกอบอยู่ด้วยธรรม สันติภาพก็ย่อมเกิดขึ้นในสังคม เพราะบุคคลแต่ละคนมีธรรมะประจำใจนั่นเอง แนวคิดลักษณะนี้ จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 66) ที่ว่า ถ้าคนเป็นผู้ที่พัฒนาแล้วด้วการศึกษา มีทั้งปัญญาที่ดี และเจตนาที่ดี ก็มั่นใจได้ว่า เขาจะใช้อำนาจตัดสินใจที่เขามีในระบบประชาธิปไตยด้วยการตัดสินใจที่เป็นธรรมาธิปไตย แต่ถ้ามีพลเมืองที่ขาด ๆ พร่อง ๆ ทางปัญญาบ้าง ทางเจตนาบ้าง ประชาธิปไตยก็ขาด ๆ พร่อง ๆ ไม่มีหลักประกัน แล้วก็จะเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสารอย่างที่เป็นอยู่ สรุปว่า ถ้าเจตนาดีแล้วมีปัญหาด้วย ก็ตัดสินใจได้ผลดี ถ้ามีปัญหาแต่เจตนาไม่ดีก็เสร็จ ก็เอาปัญญาไปใช้หาผลประโยชน์ให้แก่ตัวและทำร้ายผู้อื่น ถ้าเจตนาดีแต่ปัญญาไม่มีก็จบเหมือนกัน เพราะจะตัดสินใจผิดพลาดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แล้วก็ไปไม่รอด นี่เป็นจุดบรรจบของระบบการปกครองกับธรรมะ คือความจริง ความถูกต้องดีงาม นั้นแสดงว่า พระพรหมคุณาภรณ์ให้ความสำคัญกับการศึกษามาก และมีความสอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาภูติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) (พระมหาภูติชัย วชิรเมธี 2550: 63) ที่ว่า เป้าหมายของศาสนาและการเมืองอยู่ที่ประโยชน์สุขของมหาชนเหมือนกัน พระจึงต้องสร้างธรรมะให้เป็นหลักกับสังคม ถ้าเศรษฐกิจไม่มีธรรมะก็เป็นเศรษฐกิจโกง ถ้านักการเมืองไม่มีโพธิสัตว์ ก็ไม่ต่างอะไรกับสัตว์...การศึกษาดอนไม่ได้มุ่งสร้างคน แต่การศึกษาสร้างอัตตาให้คน ต้องการเรียนให้จบเพื่อเอาดีกรีไปเลื่อนขั้นเงินเดือน เอาไปแสดงตัวตนในสังคมว่าชั้นนี้ระดับนี้ การศึกษากลายเป็นการลงทุน ปัญหาของเราไม่ใช่เพราะคนไม่มีการศึกษา แต่เป็นเพราะการศึกษาได้ทอดทิ้งธรรมะ

2.4 การนำหลักการแนวคิดมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุมา

ประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

1) การพัฒนา จากผลการวิจัยการพัฒนา พบว่า การพัฒนาที่ถูกต้อง ต้องถูกต้องตามหลักธรรมะ คือ ความไม่เห็นแก่ตัว ไม่เป็นทาสของกิเลส

2) ประชาธิปไตยตามทัศนะของพุทธทาส จากผลการวิจัย ที่พบว่า ประชาธิปไตย คือ ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ ไม่ใช่ประชาชนเป็นใหญ่

ท่านพุทธทาสภิกขุมองว่า ประชาธิปไตยที่ว่าเป็นของประชาชน เพื่อประชาชน โดยประชาชนนั้น ใช้ได้เฉพาะประชาชนที่มีธรรมะเท่านั้น ประชาธิปไตยสมัยนี้เป็นเพียงประชาชน

ยื้อแย่งกัน แสวงหาประโยชน์ส่วนตัว ประชาธิปไตยที่แท้จริงต้องหมายถึงประโยชน์ของประชาชน เป็นใหญ่ไม่ใช่ประโยชน์ของบุคคลกลุ่มหนึ่งคณะหนึ่ง การจัดให้ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ อย่างบริสุทธิ์ อย่างบริบูรณ์ ต้องมีธรรมะเป็นหลัก โดยยึดหลักการที่ว่า สัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น

พุทธทาสภิกขุมองว่า กระบวนการทางประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลามาก ซึ่งบ่อยครั้งทำให้ชุมชนเสียประโยชน์ พุทธทาสภิกขุจึงได้เพิ่มเติมแนวคิดในเรื่อง “เผด็จการ” มิใช่ ในฐานะทรราช แต่ในฐานะผู้พิทักษ์ประโยชน์ส่วนรวม ตามความเห็นของท่าน คำว่า “เผด็จการ” มี 2 ความหมายคือ ในฐานะอุดมการณ์ทางการเมือง เช่น ลัทธิรวบอำนาจของเผด็จการทหาร เป็นต้น เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาอย่างแน่นอน แต่ในฐานะเครื่องมือเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายอันพึงปรารถนา นับเป็นการกระทำสิ่งต่าง ๆ อย่างรวดเร็วฉับไว (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 84-85)

แนวคิดของพุทธทาสภิกขุในเรื่อง “เผด็จการ” เกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ.2516-2519 อันเป็นช่วงเวลาแห่งความยุ่งยากทางการเมืองในประเทศไทย ดูเหมือนว่าเวลานั้น “ประชาธิปไตย” จะไม่สามารถแก้ไขปัญหาความแตกแยกของอุดมการณ์ทางการเมืองที่แบ่งออกเป็นฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายได้ ท่านจึงเห็นว่า ควรใช้วิธีการแบบ “เผด็จการ โดยธรรม” ในอันที่จะยุติความเกลียดชังและความยุ่งยากทั้งหลายและนำสังคมกลับคืนไปสู่ความสงบสุขอีกครั้งหนึ่ง ท่านกล่าวว่า “เดี๋ยวนี้ประเทศเรากำลังสับสนหมด ไม่รู้ว่าจะจัดการลงไปอย่างไร ที่ตรงไหน ถ้าใช้เผด็จการที่ประกอบไปด้วยธรรมแล้วจะดีจะเร็วจะหมดปัญหาได้เร็ว” (พุทธทาสภิกขุ 2549ค: 85-86)

ท่านพุทธทาสภิกขุจึงเสนอ “ประชาธิปไตยแบบธัมมิกสังคมนิยม” หรือเรียกว่า ประชาธิปไตยตามแบบศาสนา คือไม่มีตัวกู ไม่มีของกู ชนิดที่จะมายื้อแย่ง ยึดถือ กอบโกย ให้เห็นความดี ความจริงความถูกต้อง ความยุติธรรมและประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลักและประกอบไปด้วยธรรม หากประชาธิปไตยนอกเหนือจากตามแบบที่ประกอบด้วยธรรมแล้ว ท่านมองว่า ไม่เป็นการจัดเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก นั้นย่อมไม่ใช่จุดมุ่งหมายของระบบการเมืองที่แท้จริง

พุทธทาสภิกขุมองว่า ในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งถือว่า เป็นการปกครองที่ให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากที่สุดแล้ว ทำไมจึงยังมีปัญหามากมาย ประชาธิปไตยถ้าประชาชนหรือคนแต่ละคนมันไม่มีศีลธรรมแล้ว มันก็วินาศในเวลาอันสั้น ถ้าประชาชนทุกคนไม่มีศีลธรรมแล้ว เอามาเป็นใหญ่สำหรับปกครองบ้านเมือง พักเดียวก็ทำวินาศหมด เราต้องมีประชาธิปไตยที่ประกอบไปด้วยธรรม เรียกว่า “ธัมมิกประชาธิปไตย”

ฉะนั้นประชาธิปไตย ต้องจำกัดความให้ดี ๆ ว่า ต้องของประชาชนที่มีศีลธรรมเลยต้องใช้คำว่า ธัมมิกประชาธิปไตย มีธรรมเป็นหลัก มีความถูกต้องเป็นหลัก อย่าเห็นแก่ตัว แต่เห็นแก่ธรรมะเห็นแก่ธรรมะแล้วก็อย่าเห็นแก่ตัว นี้เรียกว่า มีธรรมะเป็นหลัก มีระบบการปกครอง

ชนิดนี้ แล้วก็จะมีการปกครองสังคมหรือโลกให้มีสันติภาพได้โดยง่าย

ประชาชนในโลกสมัยนี้ กำลังตกเป็นทาสของวัตถุนิยมหนักขึ้น ๆ อย่างรั้งไว้ไม่อยู่ เมื่อประชาชนทั้งหมดเป็นทาสของวัตถุนิยมแล้ว ประชาธิปไตยก็มีความหมาย แต่เพียงว่าช่วยกันทำโลกนี้ให้เป็นทาสของวัตถุเร็ว ๆ เข้าเท่านั้นเอง และผลที่จะเกิดขึ้นก็คือ การเบียดเบียน เพราะว่าวัตถุเป็นที่ตั้งแห่งความลุ่มหลง ปราศจากธรรมะแล้ว ยิ่งมีความลุ่มหลงมาก ลุ่มหลงแล้วก็เห็นแก่ตัว แล้วก็เบียดเบียนกันอย่างที่กำลังเป็นอยู่ ถ้าเป็นธรรมาธิปไตยแล้วทั้งหมดปัญหา จะใช้ระบบไหนถ้าธรรมะเข้าไปเกี่ยวข้องแล้วก็ไปหมด สมมติว่าจะใช้ระบบเผด็จการ ผู้เผด็จการเป็นผู้ประกอบด้วยธรรมอย่างยิ่งแล้ว ก็ไม่เป็นเผด็จการไปได้ มันก็เป็นธรรมาธิปไตยอยู่นั่นเอง หรือเราจะใช้ระบบประชาธิปไตยอย่างที่ใช่ ๆ กันอยู่นี้ ถ้าทุกคนที่มีสิทธิ์มีเสียงที่จะออกเสียงเป็นผู้มีธรรมะแล้ว มันก็กลายเป็นธรรมาธิปไตยไปหมด ฉะนั้น โลกนี้จะรอดได้เพราะความเป็น “ธรรมาธิปไตย” ไม่ใช่ธิปไตยอย่างไหนเลย

สอดคล้องกับแนวคิด “ธรรมาธิปไตย” ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (พระพรหมคุณาภรณ์ 2549: 17) ที่ว่าประชาธิปไตยคือ ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจหรือประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจตัดสินใจ เมื่ออำนาจตัดสินใจอยู่ที่ประชาชน ก็ต้องให้ประชาชนตัดสินใจอย่างถูกต้อง คือตัดสินใจด้วยปัญญาโดยมีเจตนาเป็นธรรม

และสอดคล้องกับแนวคิด ธัมมิกประชาธิปไตย ของ ว.วชิรเมธี (พระมหาวิจิตรวชิรเมธี 2550: 81) ที่ว่า คุณภาพของประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชน คือ ประชาชนต้องมีธรรมะเป็นหลัก

3) การนำหลักการแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

จากผลการวิจัย การพัฒนาประชาธิปไตยของไทย คือ การพัฒนาการศึกษาให้ถูกต้อง โดยพัฒนาระบบศีลธรรม โดยอาศัยธรรมะเป็นหลักในการดำเนินชีวิต การไม่เป็นทาสวัตถุ การจัดระบบการเมืองให้ถูกต้อง คือตั้งอยู่บนฐานของธรรมะ นั้นเท่ากับพัฒนาประชาชนให้มีคุณภาพทางปัญญา ทำให้การตัดสินใจทางการเมืองถูกต้อง เพราะยึดเอาธรรมะเป็นแกนกลาง ธรรมะที่ยึดเป็นแกนกลางเพื่อสร้างประชาชนให้ป็นนักประชาธิปไตยชั้นนำคือ ศีล สมาธิ ปัญญา จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล สิ่งที่ผู้วิจัยเห็นได้อย่างชัดเจนคือ ระบบการศึกษา โดยพุทธทาสภิกขุมองว่า การศึกษาของไทยที่มีในปัจจุบันนี้ เป็นการศึกษาแบบหมาหางด้วน คือการศึกษาที่ทำให้คนเป็นไปในทางที่เลวลง อันได้แก่การศึกษาที่ทำให้คนหลงมกมาย เป็นทาสของวัตถุ พัฒนาวัตถุขึ้นมาเพื่อข่มเหง รังแกกันและกัน การศึกษาไม่ทำให้คนพัฒนาทางด้านจิตใจ จึงเสื่อมโทรมทางด้านศีลธรรม ระบบการเมืองก็ไม่ใช่การเมืองที่ยึดหลักธรรมเป็นใหญ่ ต่างยึดเอาประโยชน์ของคนและ

พวกพ้องเป็นใหญ่ ทำให้จิตใจคับแคบเห็นแก่ตัว

สอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ ที่ว่า การศึกษาที่ฝรั่งพร้อมที่จะให้เกิดประชาธิปไตยต้องมี 3 องค์ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา การศึกษาที่ขาดศีล ขาดระเบียบวินัย ขาดสมาธิขาดการสร้างจิตใจที่เข้มแข็งมั่นคงไม่อาจจะเป็นพื้นฐานที่ดีของการสร้างประชาธิปไตยที่ดีได้

พระพรหมคุณาภรณ์ได้ชี้ให้เห็นมาตลอดว่า การพัฒนาที่มุ่งเน้นวัตถุดตามแบบอย่างตะวันตกที่ผ่านมามีได้นำไปสู่ปัญหาวิกฤตทั้งแก่ชีวิตมนุษย์ ธรรมชาติและสังคม การพัฒนาโลกในแนวทางนี้ เป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ทั้งนี้ท่านเห็นว่า วิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่มนุษย์ประสบอยู่ในขณะนี้ มีรากฐานความคิดที่ผิดพลาดมาจากอารยธรรมกรีก ซึ่งเป็นพื้นฐานของอารยธรรมตะวันตกที่สำคัญ 2 ประการคือ แนวความคิดในการพิชิตธรรมชาติ หรือความเชื่อที่ว่าความสำเร็จของมนุษย์อยู่ที่การพิชิตหรือเอาชนะธรรมชาติได้ เมื่อการมองมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ ก็มองต่อไปว่า มนุษย์นั้นอยู่นเหนือธรรมชาติ เป็นนาย เป็นผู้พิชิต สามารถเข้าไปจัดการควบคุมและบริโภคนิคมธรรมชาติได้ตามความพอใจและความสามารถของตน ซึ่งเป็นที่มาของการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและอุตสาหกรรมที่ทำให้โลกมีความเจริญก้าวหน้าอย่างที่เป็นอยู่ และแนวคิดที่ว่า ความสุขของมนุษย์อยู่ที่การมีวัตถุปรนเปรอ อันเป็นแนวคิดที่พ่วงมากับการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งต่อมาแนวความคิดนี้ ก็พัฒนามาเป็นวัตถุนิยมและแปรเป็นบริโภคนิยมในที่สุด มนุษย์ในปัจจุบันจึงมีปัญหาความสัมพันธ์ทั้งในระดับความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อันนำไปสู่การเป็นปฏิปักษ์ต่อธรรมชาติและแก่งแย่งหาผลประโยชน์แบบเห็นแก่ตัว โดยอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่

เพราะฉะนั้นท่านจึงมองว่า การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยให้ดีขึ้น ต้องพัฒนาประชาชนให้มีคุณภาพด้วยการพัฒนาปัญญา คือ รู้เท่าทันข้อมูลข่าวสาร สถานการณ์ รู้จักคิด มีเหตุผล มีวิจารณ์ญาณ แยกแยะได้ว่าอะไรเป็นความจริง ความถูกต้องดีงาม ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และพัฒนาด้านเจตนา คือ คิดสุจริต ตั้งใจดี พุดจาสื่อสารและทำการในทางที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลสร้างสรรค์ และทำหน้าที่ของตนให้บริสุทธิ์บริบูรณ์

สอดคล้องกับแนวคิดของ ว.วชิรเมธี(พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี 2550: 77) กล่าวว่า “การพัฒนาประชาธิปไตย ประชาชนต้องมีศักยภาพในการตัดสินใจทางการเมืองที่ถูกต้อง โดยยึดเอาธรรมะเป็นแกนกลาง ธรรมะที่จะยึดเป็นแกนกลางเพื่อสร้างประชาชนที่เป็นนักประชาธิปไตยชั้นนำ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

จึงสรุปได้ว่า การพัฒนาประชาธิปไตยของไทย ให้ดีขึ้นนั้น “การศึกษา” จึงเป็นสิ่งจำเป็นอันดับหนึ่ง แม้ตัวผู้วิจัยเองก็มองเช่นนั้นเหมือนกัน โดยยึดหลักที่ว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” ผู้วิจัยมองว่า การจะทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเจริญขึ้นหรือพัฒนาขึ้น สิ่งจำเป็นประการแรกที่จะต้อง

พัฒนา คือ “จิตใจ” ถ้าทุกคนพัฒนาจิตของตนเองได้จนถึงขั้นที่บังคับได้ บังคับให้อยู่ในธรรมของตนได้ ปัญญาคือ ความรู้จริง เห็นจริงตามกฎธรรมชาติ อันได้แก่ การเกิดขึ้น ดำรงอยู่และดับไปของสรรพสิ่งย่อมจะเกิดตามมาอย่างถูกต้อง ความสงบสุข สันติภาพ ย่อมเกิดขึ้นแก่โลกนี้แน่นอน

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเรื่อง ธรรมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุกับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย สิ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าที่จะนำมากล่าวซ้ำอีกครั้งหนึ่ง คือ

“การเมือง” ท่านพุทธทาสให้ความหมายไว้อย่างน่าค้นหาคำตอบ ท่านกล่าวว่า การเมือง คือ การจัดอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพื่อคนมากจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก นับเป็นค่านิยมที่แปลกแตกต่างจากนักรัฐศาสตร์ท่านอื่น ๆ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า น่าจะนำมากล่าวซ้ำอีกครั้ง

“ธรรมะ” เป็นอีกคำที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะนำมากล่าวซ้ำอีกครั้ง ท่านพุทธทาสภิกขุให้ความหมายไว้ว่า ธรรมะ คือ ทุกสิ่งทุกอย่าง เพียงแต่มีชื่อเรียกต่างกันไปเท่านั้น จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าความหมายของคำว่า ธรรมะ ของท่านพุทธทาส ผู้วิจัยมักจะเห็นความหมายของคำว่า ธรรมะมีหลายความหมาย แล้วแต่ท่านจะกล่าวถึงเรื่องอะไร ผู้วิจัยจึงอยากจะนำมากล่าวในที่นี้อีกครั้งว่า ธรรมะ คือ ทุกสิ่งทุกอย่าง เพียงแต่มีชื่อเรียกต่างกันไปเท่านั้น

“สังคมนิยม” แน่แน่นอนว่า ถ้าใครได้ยินคำนี้ ย่อมคิดไปถึง แนวคิดการปกครองชนิดหนึ่งที่ประเทศไทยเราไม่พึงปรารถนา และตัวผู้วิจัยเองก็มีความเห็นเป็นเช่นนั้นเหมือนกัน แต่เมื่อได้มาศึกษาวิจัยงานของท่านพุทธทาสแล้ว ผู้วิจัยจึงได้เห็นความหมายที่แตกต่าง โดยพุทธทาสได้นิยามความหมายของคำว่า “สังคมนิยม” ไว้ว่า สังคมนิยม คือ ผูกพันกัน สัมพันธ์กันในลักษณะที่ถูกต้อง ผู้วิจัยจึงเห็นว่าน่าจะนำมากล่าวซ้ำอีกครั้งว่า สังคมนิยม คือ ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว ให้เห็นแก่สังคม เน้นประโยชน์สุขให้เกิดแก่ส่วนร่วม

และสิ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่านำมากล่าวซ้ำอีกครั้งคือ “ประชาธิปไตย” โดยความหมายคำว่า ประชาธิปไตย ท่านพุทธทาสได้ให้ความหมายว่า ประชาธิปไตย คือ ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ ไม่ใช่ประชาชนเป็นใหญ่ เป็นค่านิยมที่น่าค้นหาความหมายเป็นอย่างยิ่ง จากความหมายของคำทั้ง 4 นี้ ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะนำมากล่าวซ้ำ เพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจจะศึกษาลายละเอียดอันนอกเหนือจากที่ผู้วิจัยได้นำมากล่าวอ้างไว้

จากผลการวิจัยที่พบว่า ธรรมิกสังคมนิยม คือ ระบอบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลักและประกอบด้วยธรรมะ มีความแตกต่างจากความคาดหมายที่ผู้วิจัยได้ตั้งไว้ก่อนทำการวิจัย คือ ผู้วิจัยมองว่า แนวคิดธรรมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุน่าจะเป็นระบอบการปกครองแนวใหม่ที่ท่านคิดค้นขึ้นมา โดยอาศัยหลักการทางศาสนาเป็นพื้นฐานทางแนวคิด แต่เมื่อได้ทำการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์แล้วกลับพบว่า แนวคิดธรรมิกสังคมนิยมมีความสอดคล้องกับแนวคิดของระบอบการปกครองที่มีอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ แต่สิ่งหนึ่งและเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่ท่านเพิ่มเติม

ขึ้นมาคือคำว่า ชัมมิกะ ซึ่งแปลว่าประกอบด้วยธรรม ท่านมองว่าระบบการปกครองที่มีอยู่หากยึด ธรรมะเป็นใหญ่แล้วก็ใช้ได้ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นระบบสังคมนิยม ระบบประชาธิปไตย หรือระบบ เผด็จการ หากผู้นำทางการเมืองและประชาชนทุกคนเป็นผู้ยึดเอาธรรมะเป็นหลัก ยึดเอาความ ถูกต้อง ดีงามเป็นใหญ่แล้ว ไม่ว่าจะระบบไหน ๆ ก็ใช้ได้หมด แม้แต่การพัฒนาประชาธิปไตยหรือการ พัฒนาอะไร ๆ ก็ตาม หากยึดเอาธรรมะเป็นหลักแล้ว ท่านมองว่าใช้ได้ แต่การที่คนจะมีธรรมะเป็น ใหญ่หรือจะยึดธรรมะเป็นหลักได้นั้น ท่านมองว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก การศึกษาใน ความหมายของพุทธทาสภิกขุคือ การศึกษาเพื่อที่จะทำคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือเป็นผู้ที่มีจิตใจ สูงมุ่งถือเอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นใหญ่ ไม่ใช่การศึกษาเพียงเพื่อการพัฒนาทางด้านวัตถุ ท่านมอง ว่า วัตถุเป็นบ่อเกิดแห่งกิเลสซึ่งก็คือ บ่อเกิดแห่งความโลภ ความโกรธ ความหลงนั่นเอง

ที่กล่าวมานี้อาจสรุปได้ว่า แนวคิด ชัมมิกสังคมนิยม ของท่านพุทธทาสภิกขุไม่มี ความแตกต่างจากแนวคิดระบอบการปกครองอื่น ๆ เพียงแต่ว่า นำธรรมะมาเป็นหลักยึดในการ ดำเนินการทางการเมืองเท่านั้น และข้อแตกต่างที่เด่นชัดมากจากการศึกษาเรื่องนี้คือ การให้ ความหมายของคำที่ท่านนำมาใช้นั้นเอง เช่นคำว่า ประชาธิปไตย ท่านได้นิยามไว้ว่า ประโยชน์ของ ประชาชนเป็นใหญ่ สังคมนิยม คือ การเพ่งเล็งถึงคนหมู่มาก เป็นต้น

ผลการวิจัยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เมื่อนำไปพิจารณาหาความแตกต่างหรือความ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของพระมหาธรรมรัต อริชฌโม (ยศขุน) (2542 : บทคัดย่อ)(ปัจจุบันพระ ธรรมโกศาจารย์) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก โดยมุ่งเน้นที่จะศึกษา ประเด็นที่เกี่ยวกับรัฐ เช่น ทฤษฎีกาเนตรัฐ รูปแบบการปกครองรัฐ หลักการบริหารและหลักการ ปกครองรัฐที่มีในพระไตรปิฎก จากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับการเมืองมา ตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องการเมืองการปกครองจึงมีปรากฏในพระไตรปิฎก มากมาย ทั้งวิธีการในการปกครอง อุดมคติของนักปกครอง พระพุทธเจ้าเองก็ทรงมีความสัมพันธ์ กับนักการเมืองหรือกับผู้ปกครองเป็นอย่างดี แต่ทรงมีฐานะอยู่เหนือการเมืองหรือทรงเป็นกลาง ทางการเมือง ทรงเข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะการให้คำปรึกษาแนะนำ เพื่อที่จะทำให้การปกครองของ ประเทศนั้น ๆ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น สามารถอำนวยประโยชน์สุขให้กับประชาชนได้มากขึ้น พระองค์มิได้ สนับสนุนหรือคัดค้านรูปแบบทางการเมืองการปกครองแบบใด ๆ โดยเฉพาะ ดังนั้นจึงทำให้รัฐ และนักการเมืองหรือผู้ปกครองรัฐไม่เป็นศัตรูกับพุทธศาสนา แต่กลับหันมาช่วยส่งเสริมสนับสนุน พระพุทธศาสนา จนทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างรวดเร็ว พระพุทธเจ้ามิได้เสนอ รูปแบบการเมืองการปกครองแบบใหม่ขึ้นมา แต่ทรงเสนอแนะให้ปรับปรุงข้อบกพร่องของระบบ การเมืองที่มีอยู่แล้วให้เป็นธรรมยิ่งขึ้น เพื่อที่จะอำนวยประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนได้

การปกครองและการบริหารงานของรัฐนั้นพระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นถึงอำนาจ

หรือความยิ่งใหญ่ของผู้ปกครองว่าเป็นเป้าหมายที่สูงสุดของการมีอำนาจ แต่กลับถือว่าเป้าหมายของการมีอำนาจก็คือการสร้างสรรคประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนและประเทศชาติ ดังนั้นพระพุทธรศาสนาจึงมีหลักธรรมสำหรับผู้มีอำนาจ หรือเรียกว่า หลักรัฐศาสตร์สำหรับผู้มีอำนาจตามแนวพุทธไว้มากมาย ล้วนแล้วแต่เน้นย้ำให้ผู้ปกครองหรือผู้บริหารใช้ธรรมมาเป็นอำนาจ มากกว่าที่จะใช้อำนาจมาเป็นธรรม และในขณะเดียวกันก็มีหลักธรรมสำหรับผู้ได้ปกครองหรือประชาชนพึงยึดถือปฏิบัติด้วย เพราะรัฐจะเจริญก้าวหน้าหรือประชาชนจะประสบความสำเร็จได้ นั้น มิได้ขึ้นอยู่กับที่ผู้ปกครองฝ่ายเดียวแต่ต้องขึ้นอยู่กับประชาชนภายในรัฐด้วย เมื่อผู้ปกครองยึดหลักธรรมในการปกครอง ประชาชนในรัฐก็เป็นผู้ประพฤติธรรม นั่นคือ รัฐในอุดมคติของพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิจัยงานของ พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (ยศขุน) นี้ สอดคล้องกับแนวคิด ชัมมิกสังคมนิยม ของท่านพุทธทาสที่ว่า การปกครองจะเป็นรูปแบบใดก็ได้ ขอให้มีการเป็นหลัก เอาธรรมะเป็นใหญ่ เป้าหมายสูงสุดของการมีอำนาจ คือ การสร้างสรรคประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนและประเทศชาติ ไม่ใช่ความยิ่งใหญ่ของผู้ปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้บริหารต้องใช้ธรรมมาเป็นอำนาจ มากกว่าที่จะใช้อำนาจมาเป็นธรรม รัฐในอุดมคติ คือ ประชาชนทุกคนมีความสุขโดยยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต

ผลการวิจัยของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เมื่อนำไปพิจารณาหาความแตกต่างหรือความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระประยูร ฐมฺมจิตโต (2536: บทคัดย่อ) ศึกษา ตามแนวคิดพุทธทาสที่พบว่า เป็นการนำเอาแนวคิดทางพุทธศาสนาเข้ามาจัดใหม่ โดยใช้สถานการณ์ที่เป็นจริงในสังคมไทย ท่านพุทธทาสได้ให้คำอธิบายไว้ว่า การศึกษา คือ สิ่งที่ทำให้ชีวิตก้าวหน้าอย่างถูกต้อง เริ่มต้นตั้งแต่คำว่า ชีวิตคืออะไร ชีวิตของใคร พุทธศาสนาเถรวาทกล่าวไว้ว่า คนเราเกิดมามีศักยภาพทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี ฝ่ายไม่ดีเราเรียกว่า กิเลส หรืออนุสัยต่าง ๆ ซึ่งภาษาชาวบ้านเรียกว่าสัญชาตญาณที่ติดมากับจิต เป็นเรื่องของความโลภ ความโกรธ ความหลง และส่วนดีก็คือ ปัญญา ตัวคุณธรรมทั้งหลาย เพียงแต่ว่าจะพัฒนาตัวไหนบ้าง ขึ้นอยู่กับการปลูกฝังอบรม ฉะนั้นมนุษย์ที่สมบูรณ์ก็คือมนุษย์ที่ไม่เห็นแก่ตัว

จากการศึกษาวิจัยงานของพระประยูร ฐมฺมจิตโต สอดคล้องกับแนวคิด ชัมมิกสังคมนิยม ของท่านพุทธทาส ที่ว่า การศึกษา คือ สิ่งที่ทำให้ชีวิตก้าวหน้าอย่างถูกต้อง มนุษย์ที่สมบูรณ์ก็คือ มนุษย์ที่ไม่เห็นแก่ตัว โดยการพัฒนาปัญญาของตนจากการศึกษาที่ถูกต้องนั่นเอง

ผลการวิจัยของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เมื่อนำไปพิจารณาหาความแตกต่างหรือความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ เจริญชาญ งามสมชัย (2538 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา พุทธธรรมและการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยในทัศนะพระธรรมปิฎก (ประยูร ฐมฺมจิตโต) เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรหลัก 3 ตัว คือ พุทธธรรม การเมือง กับการพัฒนาประชาธิปไตย อันจะนำ

ไปสู่ทางออกของการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยในอีกแนวทางหนึ่ง โดยใช้พุทธธรรมเป็นหลักคิด จากผลการวิจัย พบว่า ในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ประยูร ปรยุตโต) นั้น การเมืองและการพัฒนาประชาธิปไตยต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของ หลักพุทธธรรม นั่นคือ การเมืองและประชาธิปไตยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของวินัย (การจัดระเบียบภายในสังคมมนุษย์) ที่ต้องสอดคล้องกับธรรม (สังฆธรรม ความจริงแห่งธรรมชาติ) จึงจะเป็นการเมืองและประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ ในส่วนของการพัฒนาการเมืองและประชาธิปไตยนั้นต้องเน้นไปที่การพัฒนาคุณภาพของคนเป็นสำคัญ กล่าวคือ ต้องพัฒนาคุณภาพของคนในสังคมให้คนเป็นธรรมาธิปไตยโดยใช้หลักศึกษา (การศึกษา) ให้ครบสมบูรณ์ทั้งศีล สมาธิ ปัญญา และถือว่าสิ่งนี้เป็นเงื่อนไขแห่งความสำเร็จของการพัฒนาการเมืองและประชาธิปไตย และจากการมองด้วยแนวคิดดังกล่าวจะเห็นต่อไปว่า หลักพุทธธรรมสามารถมองและตีความการเมืองและประชาธิปไตยได้สอดคล้องกับวิถีของความเป็นไทยได้มากกว่าหลักประชาธิปไตยแบบตะวันตก

จากการศึกษาวิจัยงานของเชิงชาญ จงสมชัย นี้ สอดคล้องกับแนวคิดขัมมิกสังคมนิยม ของท่านพุทธทาส ที่ว่า การศึกษา คือ การพัฒนาคุณภาพของคนในสังคม ซึ่งเป็นเงื่อนไขแห่งความสำเร็จของการพัฒนาการเมืองและประชาธิปไตย

ผลการวิจัยของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เมื่อนำไปพิจารณาหาความแตกต่างหรือความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของพิเชษฐ์ มุสิกะ โปดก (ม.ป.ป. : 37) ได้ศึกษาความต่างในความเหมือน : ทรศนะการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุกับพระธรรมปิฎก ได้ข้อสรุปว่าพระธรรมปิฎกนั้น มองว่าสังคมที่ดีคือ สังคมที่ยึดถือธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นหลักของการกระทำและวินัยสิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยสติปัญญาที่พิจารณาอย่างถึงที่สุดด้วยความบริสุทธิ์ใจ ซึ่งทรศนะเช่นนี้ก็ไม่ได้แตกต่างไปจากท่านพุทธทาสภิกขุ ที่เห็นว่า สังคมที่ดีต้องเป็นสังคมที่ประกอบไปด้วยธรรม ยึดธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต หรือ การที่พระธรรมปิฎก มองการเมืองว่าเป็นสิ่งดีงาม เป็นงานของรัฐที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคม เป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อคน จึงเป็นหน้าที่ของทุกคน รวมทั้งพระสงฆ์ที่จะต้องสนใจการเมือง ซึ่งทรศนะดังกล่าวก็ไม่แตกต่างไปจากทรศนะของพุทธทาส ที่มองว่า การเมืองคือการจัดการทำให้คนอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุขด้วยความสงบสุขอย่างแท้จริง ดังนั้นการเมืองจึงเป็นเรื่องของธรรม การเมืองมีทั้งที่บริสุทธิ์และสกปรก (ขาดธรรม) มันก็เกี่ยวข้องกันอยู่ในโลกมนุษย์ และที่โลกในปัจจุบันนี้ไม่มีความสุข ก็เพราะการเมืองเป็นไปโดยไม่ถูกต้อง นอกจากนี้พระธรรมปิฎกยังมองว่ารูปแบบของการปกครองที่ดีนั้นจะเป็นรูปใดก็ได้ ทั้งนี้รูปแบบนั้นจะต้องสร้างประโยชน์ให้แก่ประชาชน จึงถือได้ว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่ดี แต่ถ้าจะมองให้ถึงที่สุดแล้วการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เป็นธรรมาธิปไตย คือ รูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด ซึ่งทรศนะดังกล่าวนี้ ไม่ได้แตกต่างไปจากทรศนะของท่านพุทธทาสอีกเช่นเดียวกัน ที่มองว่า

ระบบการเมืองต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ประชาธิปไตย สังคมนิยม เผด็จการ หรือราชาธิปไตย ถ้าหากดำเนินการไปเพื่อจุดมุ่งหมายในการสร้างความผาสุกในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ท่านถือว่าเป็นระบบการเมืองที่ถูกต้องทั้งสิ้น โดยท่านได้เสนอแนวระบอบการปกครองในอุดมคติของท่านที่เหมาะสมกับสังคมไทย คือ ชัมมิกสังคมนิยม ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าทฤษฎีทางการเมืองของทั้งสองท่านนั้นถึงจะมีความแตกต่างกันก็ตามแต่ก็ยังมีเหมือนกัน นั่นคือการปกครองดังกล่าวจะอยู่บนพื้นฐานของการปกครองทางการเมืองที่มีธรรมเป็นหลักนั่นเอง

จากการศึกษาวิจัยงานของ พิเศษฐ์ มุสิกะ โปดก นี้ สอดคล้องกับแนวคิดชัมมิกสังคมนิยม ของท่านพุทธทาส ที่ว่า สังคมที่ดีต้องเป็นสังคมที่ประกอบไปด้วยธรรม ยึดธรรมะเป็นหลักในการดำเนินชีวิต การเมือง คือ การจัดการทำให้คนอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุข ด้วยความสงบสุขอย่างแท้จริง ดังนั้น การเมืองจึงเป็นเรื่องของธรรมะ เป็นหน้าที่ของทุกคนรวมทั้งพระสงฆ์ที่จะต้องสนใจการเมือง รูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด คือ การปกครองแบบประชาธิปไตยที่เป็นธรรมาธิปไตยหรือรูปแบบใดก็ได้ ทั้งนี้รูปแบบนั้นจะต้องสร้างประโยชน์ให้แก่ประชาชนและยึดเอาธรรมะเป็นหลัก

ผลการวิจัยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เมื่อนำไปพิจารณาหาความแตกต่างหรือความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของปรีชา ช้างขวัญยืน (2540 : 115-116) ได้อธิบายชัมมิกสังคมนิยม หรือสังคมนิยมอันประกอบด้วยธรรมะนั้นแยกอธิบายได้ 2 คือ สังคมนิยมและชัมมิก ในส่วนที่เกี่ยวกับสังคมนิยม ท่านพุทธทาสเน้นการไม่เอาส่วนเกิน และการเจียดส่วนเกิน ซึ่งจะทำได้สำเร็จก็เมื่อมีลักษณะชัมมิก คือ คนจะต้องควบคุมตัวเองไม่ให้อยู่ในอำนาจของกิเลส คือ ความเห็นแก่ตัวของตนเสียก่อน นั่นคือมีชีวิตที่มีศีลธรรมหรือประกอบด้วยธรรมะ กับจะต้องเห็นแก่ผู้อื่น คือ มีความเมตตา กรุณาจึงจะเจียดส่วนเกินหรือผลิตเพื่อผู้อื่นได้ ซึ่งท่านพุทธทาสได้โยงเรื่องนี้เข้ากับธรรมชาติ และสิทธิตามธรรมชาติว่า คือเป็นวิถีทางที่เป็นไปตามธรรมชาติและสิทธิที่เป็นธรรมชาติ คือ สิทธิที่จะไม่เอาส่วนเกิน นอกจากนั้นท่านยังเห็นว่าอุดมคตินี้จะสำเร็จได้ก็เมื่อมีเผด็จการ โดยธรรมราชาหรือธรรมิกราช ข้อนี้ก็น่าจะรวมเข้าในลักษณะชัมมิกของสังคมนิยม ตามมติท่านพุทธทาส

จากการศึกษาวิจัยงานของ พิเศษฐ์ มุสิกะ โปดก นี้ สอดคล้องกับแนวคิดชัมมิกสังคมนิยม ของท่านพุทธทาสภิกขุ ที่ว่า สังคมนิยม คือ เน้นการไม่เอาส่วนเกินและการเจียดส่วนเกิน ซึ่งจะทำได้สำเร็จก็เมื่อมีลักษณะชัมมิก คือ คนจะต้องควบคุมตัวเองไม่ให้อยู่ในอำนาจของกิเลส คือความเห็นแก่ตัวของตนเสียก่อน นั่นคือมีชีวิตที่มีศีลธรรมหรือประกอบด้วยธรรมะ และจะต้องเห็นแก่ผู้อื่น คือมีความเมตตา กรุณาจึงจะเจียดส่วนเกินหรือผลิตเพื่อผู้อื่นได้

ผลการวิจัยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เมื่อนำไปพิจารณาหาความแตกต่างหรือความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ส. ศิวรักษ์ (2533 : 75) จากหนังสือ อิทธิพลพุทธทาสต่อสังคม ได้

เสนอแนวคิดสนับสนุนความคิดของพุทธทาสต่อการพัฒนาสังคม โดยกล่าวว่า ทุกศาสนาที่ยิ่งใหญ่นั้น เดินทางร่วมกัน ได้กับศาสนาอื่นในการต่อต้านความเห็นแก่ตัว ต่อต้านการพัฒนาเพียงเลี้ยวเพียงส่วน เพียงวัตถุ เพียงร่างกาย ฉะนั้น การพัฒนาต้องเน้นที่จิตใจ ที่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มนุษย์จะต้องเกื้อกูลกันในสังคมอย่างเสมอภาคเสมอ ใหลอย่างเท่าเทียมกันให้มากที่สุด แต่ละคนอาจจะใช้ศาสนาของตนวัฒนธรรมของตัวเอง แต่จะต้องเคารพเพื่อนที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างไป มีศาสนาที่แตกต่างไป

จากการศึกษาวิจัยงานของ ศ. ศิวรักษ์นี้ สอดคล้องกับแนวคิดขั้วมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาส ที่ว่า การพัฒนาสังคม ต้องเน้นการพัฒนาที่จิตใจเพื่อการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยการต่อต้านความเห็นแก่ตัว ซึ่งอาจจะใช้ศาสนาของตัวเอง วัฒนธรรมของตัวเอง แต่จะต้องเคารพเพื่อนที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างไป มีศาสนาที่แตกต่างไป ไม่ควรเร่งพัฒนาเพียงด้านวัตถุเท่านั้น

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

3.1.1 จากผลการวิจัยที่พบว่า “ขั้วมิกสังคมนิยม” คือ ระบบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลักและประกอบไปด้วยธรรม หัวใจสำคัญของแนวคิดนี้คือ การไม่เอาส่วนเกินและการยึดเอาธรรม คือความถูกต้องเป็นใหญ่ เพราะฉะนั้นจึงควรนำหลักการนี้ไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดขึ้นในตนและสังคม โดยการไม่เอาส่วนเกินโดยเจียดสิ่งของที่ตนมีอยู่ออกไปให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่นและสังคม (ประโยชน์ คือ สิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์) ต้องคิดถึงผู้อื่น ต้องละกิเลสอันมีในจิตใจของตน คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลงออกไปให้ได้ ทำจิตใจตนเองให้มีอิสระภาพจากการเป็นทาสของวัตถุนิยม มีอิสระภาพจากสภาวะบีบคั้นทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมทั้งกินและใช้เท่าที่จำเป็น

3.1.2 จากผลการวิจัยที่พบว่า “ประชาธิปไตย” คือ ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ การที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ให้ได้ผล สิ่งที่จะควรนำไปใช้คือ

1) การให้ความรู้หรือสร้างศรัทธาเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน ให้ประชาชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการทางประชาธิปไตย เช่น กติกาของความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งมีการเลือกตั้งเสรี การใช้สิทธิที่จะคัดค้าน สิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นโดยเสรี การยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย การตัดสินใจปัญหาโดยอาศัยเสียงข้างมาก แต่ในขณะเดียวกันก็ให้ความคุ้มครองแก่ฝ่ายเสียงข้างน้อย และการมีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บท

2) ให้ประชาชนได้รู้จักการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของตน คือให้รู้

ว่าบทบาทของตนมีอย่างไรบ้างในระบอบประชาธิปไตย และรู้ว่าจะแสดงบทบาทอย่างไร เมื่อใด

3) ช่วยให้ประชาชนรู้ว่าทุกคนมีความเสมอภาค ไม่มีความแตกต่างจากคนอื่นมากนัก ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในความสามารถทางการเมือง (Political Competence) ของตนเอง

4) โรงเรียนและสถาบันการศึกษาอื่น ๆ จะเป็นแหล่งสำคัญที่จะกล่อมเกลารับรู้ทางการเมืองในค่านิยมประชาธิปไตย เพราะทุกสิ่งทุกอย่างในโรงเรียนจะมีผลต่อการปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแก่เยาวชนทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรแบบเรียน กิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนบรรยากาศในโรงเรียน

เมื่อทุกคนมีความรู้ความจงรักภักดีมั่นคงและมีความผูกพันที่จะปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็นพลเมืองดีของประเทศ ย่อมเห็นประโยชน์ของสังคมใหญ่กว่าประโยชน์ของตนเอง

3.1.3 จากผลการวิจัยที่พบว่า “การพัฒนา” คือการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น การทำให้เจริญขึ้น การจะทำให้เจริญหรือให้พัฒนาขึ้นแล้วเกิดความสงบสุขและสันติภาพนั้น จึงควรเริ่มพัฒนาที่

1) พัฒนาคคน เป็นสิ่งสำคัญต่อผลแห่งความสำเร็จของระบอบประชาธิปไตย แต่เป็นเรื่องที่ยากในการปฏิบัติ ดังนั้นทุกส่วนในสังคมต้องช่วยกันและที่สำคัญทุกคนต้องช่วยตัวเอง ต้องพัฒนาตัวเอง ทั้งในด้านวิชาการต่าง ๆ และมีการพัฒนาและขัดเกลาศีลธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจอยู่เสมอ เพื่อความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์แก่ความเป็นมนุษย์(ช่วยตนเองและสังคมให้พ้นความทุกข์) การพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง ก็จะมีประสิทธิผลสำเร็จและได้ผลสมบูรณ์ดังที่ตั้งเป้าหมายไว้

2) พัฒนาการเมือง การพัฒนาการเมืองและประชาธิปไตยบนฐานแห่งธรรม จะเกิดผลที่ดีได้นั้นต้องนำหลักธรรม (ศีลธรรม) มาเป็นรากฐานของระบอบประชาธิปไตย นั่นคือกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมต้องตระหนักและเห็นคุณค่าของหลักธรรมอย่างแท้จริง ซึ่งจะนำมาซึ่งความศรัทธาและส่งผลต่อการปฏิบัติตัวที่ถูกต้อง (การศึกษา)

3) หลักธรรมเพื่อพัฒนาการเมืองและประชาธิปไตย ต้องอาศัยการร่วมมือกันของทุกฝ่าย ดังนั้น การที่จะนำหลักธรรมมาใช้ในการพัฒนาการเมืองนั้น จำเป็นจะต้อง

ก) ทำความเข้าใจหลักธรรม หลักความคิดที่เป็นแก่นแท้ ให้ถูกต้อง

ข) นำหลักคิดอันเป็นเนื้อหาสาระไปสู่การวางแผนและการปฏิบัติตนที่ถูกต้อง (ใช้ปัญญา) ในส่วนของการพัฒนาการเมืองและสังคมอย่างชาญฉลาดและรู้รอบ (รู้จักการแก้ปัญหาที่ตรงวิธี) เพื่อให้บรรลุตามจุดหมายของแผนที่วางไว้

ค) ร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกันปฏิบัติอย่างจริงจังและศรัทธาในหลักธรรม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาทางการเมืองและประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยมีการประเมินผล

ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นการวัดผลความสำเร็จ และขณะเดียวกันก็สามารถเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่างที่ไม่ตรงกับบริบทหรือยุคสมัยออกไปได้

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรทำวิจัยเกี่ยวกับ การเมืองการปกครองแบบธรรมาภิบาล เพื่อพัฒนาคนให้เข้าถึงความหมายที่แท้จริงของการเมืองการปกครองที่ประกอบด้วยธรรม

3.2.2 ควรทำวิจัยเกี่ยวกับ สิทธิ หน้าที่ในระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้แต่ละบุคคลรู้ว่าตนมีสิทธิและหน้าที่อะไรบ้างในการอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมที่มีความเสมอภาคเสรีภาพ

3.2.3 ควรทำวิจัยเกี่ยวกับ การพัฒนาประชาธิปไตยแบบยั่งยืน เพื่อให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาที่ถูกต้อง คือการทำให้เจริญขึ้นที่ประกอบด้วยความสุขสงบแบบยั่งยืน มิใช่การพัฒนาที่รกรไปด้วยเศษขยะ เคนสังคม

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กนก วงษ์ตระหง่าน(2528) *การเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย* กรุงเทพมหานคร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- กวีวงศ์ (2550) *สรรพนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วยประชาธิปไตยและเศรษฐกิจพอเพียง* กรุงเทพมหานคร
สุภาพใจ
- กุหลาบ สายประดิษฐ์ (2548) *การเมืองของประชาชน* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร เลล็คไทย
- จักษ์ พันธุ์เพชร (2548) *รัฐศาสตร์* พิมพ์ครั้งที่ 4 ปทุมธานี มายด์พับบลิชซิ่ง
- จรูญ สุภาพ (2519) *ระบบการเมืองเปรียบเทียบ (ประชาธิปไตย : เผด็จการ) และหลักวิเคราะห์
การเมืองแผนใหม่* กรุงเทพมหานคร ไทยวัฒนาพานิช
- จุมพล หนิมพานิช (2546) *แนวคิด โครงสร้างนิยม* กรุงเทพมหานคร
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช
- จ่านง ทองประเสริฐ(2533) *ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ* พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพมหานคร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2534) *ทิศทางการพัฒนาสังคมไทย ประชาธิปไตย การศึกษาไทย ในมุมมองของ
พุทธทาสภิกขุ* กรุงเทพมหานคร ขอกิดด้วยคน
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2519) *ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมือง* กรุงเทพมหานคร
พิมพ์แมศ
- _____ (2538) *ประชาธิปไตยกับอนาคตการเมืองไทย* กรุงเทพมหานคร
นำอักษรการพิมพ์
- เชิงชาญ จงสมชัย (2538) “พุทธธรรมและการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยในทัศนะ
พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)” *วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการเมืองการปกครอง* จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- เขื่อนนั่นเอง (2547) *ธรรมส์จะของธรรมชาติกับอุดมคติทางการเมือง* กรุงเทพมหานคร สุภาพใจ
- ไชย ฌ พล (2537) *การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมาธิปไตย* กรุงเทพมหานคร เลล็คไทย
- ไชยยันต์ ไชยพร (2548) “แนวคิดทางการเมืองและสังคมของตะวันตก” ใน *ประมวลสาระชุดวิชา
แนวคิดทางการเมืองและสังคม* หน้าที่ 2 หน้า 83-125 พิมพ์ครั้งที่ 2 นนทบุรี
สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช
- ชาติยา สุวรรณชฎ (2527) *สังคมวิทยา* กรุงเทพมหานคร ไทยวัฒนาพานิช

- ฉัฐพล ขันธไชย (2527) “แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบท” ใน
การบริหารงานพัฒนาชุมชน หน้า 1 – 25 กรุงเทพมหานคร โอเดียนสโตร์
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2534) “ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท” ใน เอกสารการ
สอนชุดวิชาการพัฒนาชุมชน หน่วยที่ 1-7 หน้า 1-47 พิมพ์ครั้งที่ 8
นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- บุญญศักดิ์ แสงระวี (2546) บทนิพนธ์คลาสสิก เลนิน สตาร์ลิน ว่าด้วยลัทธิมาร์กซ์ ลัทธิเลนิน
กรุงเทพมหานคร สุขภาพใจ
- _____ (2549) ประชาธิปไตยลัทธิสังคมนิยมของจีน กรุงเทพมหานคร สุขภาพใจ
- บรรเทิง พาพิจิตร (2549) การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์ กรุงเทพมหานคร โอเดียนสโตร์
- ปกรณ์ ปรียากร (2538) “ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา” ใน การบริหารการพัฒนา
กรุงเทพมหานคร สามเจริญพานิช
- ประชา หุตานุวัตร (2550) “สัมมิกสังคมนิยม ความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ”
นิตยสารปาจารย์สาร ปี 32 ,1 (กันยายน-ตุลาคม): 24-30, 51-55
- ประมวล รุจนเสรี (2549) อำนาจของปวงชน กรุงเทพมหานคร ฐานการพิมพ์
- ปรีดี เกษมทรัพย์ (2543) ประชาธิปไตย กฎหมาย หลักนิติธรรม กรุงเทพมหานคร นานาสีพิมพ์
- ปรีชา ช่างขวัญขึ้น (2540) วรรณกรรมทางการเมืองของพระพุทธศาสนา กรุงเทพมหานคร
สามัคคีสาสน์
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2539) เศรษฐศาสตร์สีเขียวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ กรุงเทพมหานคร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2538) พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพมหานคร
อักษรเจริญทัศน์
- พุทธทาสภิกขุ (2520) “ความหมายของคำว่าศีลธรรม” อริยศีลธรรม (ธรรมโฆษณ์) สุราษฎร์ธานี
ธรรมทานมูลนิธิ
- _____ (2521) “ธรรมสังฆะของธรรมชาติดับอุดมคติทางการเมือง” ธรรมสังฆสงเคราะห์
(ธรรมโฆษณ์) สุราษฎร์ธานี ธรรมทานมูลนิธิ
- _____ (2523) “ถ้าจะให้ธรรมะครองโลกต้องมีระบบการเมืองแบบสัมมิกสังคมนิยม”
เมื่อธรรมครองโลก (ธรรมโฆษณ์) สุราษฎร์ธานี ธรรมทานมูลนิธิ
- _____ (2529) “สังคมนิยมตามหลักแห่งพระศาสนา” สัมมิกสังคมนิยม กรุงเทพมหานคร
มูลนิธิโกมลคีมทอง

- .....(2531) “จนกว่าโลกจะมีสันติภาพ” สันติภาพของโลก (ธรรมโฆษณ์)
สุราษฎร์ธานี ธรรมทานมูลนิธิ
- .....(2532) การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ กรุงเทพมหานคร
สำนักมูลนิธิโกมลคีมทอง
- .....(2533) “ศาสนิกชนต้อนรับการเมืองฯในทศวรรษนี้ฯได้อย่างไร” เทปธรรมบรรยาย
พิเศษ 12 พ.ค. 2533 สุราษฎร์ธานี สวน โมกษ์
- .....(2540) ชุมนุมปาฐกถาชุดพุทธธรรม พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร สุขภาพใจ
- .....(2542) ธรรมิกสังคมนิยม พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร ประยูรวงศ์พรีนติ้ง
- .....(2546) ธรรมะกับการเมือง กรุงเทพมหานคร เอมีเทรคดิง
- .....(2548ก) แก่นพุทธศาสน์ กรุงเทพมหานคร เพชรประกาย
- .....(2548ข) ธรรมิกสังคมนิยม กรุงเทพมหานคร สุขภาพใจ
- .....(2549ก) การเมืองคืออะไร กรุงเทพมหานคร งานดี
- .....(2549ข) ธรรมะกับการเมือง กรุงเทพมหานคร เพชรประกาย
- .....(2549ค) ธรรมะกับการเมือง กรุงเทพมหานคร สุขภาพใจ
- .....(2549ง) ธรรมะกับการเมือง กรุงเทพมหานคร อมรการพิมพ์
- .....(2549จ) ศาสนากับสังคม กรุงเทพมหานคร บึกไทม์
- .....(2549ฉ) สันติภาพ กรุงเทพมหานคร เพชรประกาย
- .....(2549ช) การเมืองคืออะไร? หนทางรอดของมนุษย์คือธรรมิกสังคมนิยม
และพุทธทาสลิจิต ข้อคิดทางการเมือง กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ธรรมทาน
- .....(2549ซ) คู่มือมนุษย์ พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
- พระคุณฐิติ เมฆงกูโร(2532) การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ กรุงเทพมหานคร
มูลนิธิโกมลคีมทอง
- พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันท์ภิกขุ)(2536) “สันติภาพของโลก” ธรรมโฆษณ์ของท่านพุทธทาส
กรุงเทพมหานคร ธรรมสภา
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2537) รัฐกับพระพุทธศาสนา ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง
กรุงเทพมหานคร สหธรรมิก
- .....(2539) นิตินาสตร์แนวพุทธ พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพมหานคร สหธรรมิก
- .....(2541) ธรรมกับสังคมไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน กรุงเทพมหานคร คุรุสภา
- .....(2542) วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพมหานคร พิมพ์สยาม

- _____ (2543) *กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนไปสู่ประชาธิปไตย*
กรุงเทพมหานคร มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- _____ (2546) *สลายความขัดแย้ง : นิติศาสตร์-รัฐศาสตร์-เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ*
กรุงเทพมหานคร สหธรรมิก
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2548) *ธรรมบุญชีวิต (ฉบับชาวบ้าน)* กรุงเทพมหานคร
ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม
- _____ (2549ก) *ธรรมาธิปไตยไม่มาจึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ (จุดบรรจบรัฐศาสตร์กับ
นิติศาสตร์)* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร มูลนิธิพุทธธรรม
- _____ (2549ข) *พระไตรปิฎก สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้* กรุงเทพมหานคร มูลนิธิพุทธธรรม
- _____ (2549ค) *รัฐศาสตร์และจริยธรรมนักการเมืองแนวพุทธ* กรุงเทพมหานคร
มูลนิธิพุทธธรรม
- _____ (2551) *คติธรรมแห่งชีวิต* กรุงเทพมหานคร ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม
- พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (ยศขุน) (2542) *การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีใน
พระไตรปิฎก* วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมือง
การปกครอง กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) (2550) *ธัมมิกประชาธิปไตย* กรุงเทพมหานคร บ้านพระอาทิตย์
- พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2526ก) *การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย* กรุงเทพมหานคร
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- _____ (2526ข) *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย* กรุงเทพมหานคร มูลนิธิโกมลคีมทอง
- _____ (2530) *ทางสายกลางของการศึกษาไทย* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- พระราชปัญญาเมธี(สมชัย กุศลจิตโต) (2548) *พระพุทธศาสนา: แนวคิดเพื่อพัฒนาสังคมและ
การเมือง* ถอดความจากหนังสือชื่อ “Dr. B.R. Ambedkar on Buddhism”
รวบรวมโดย D.C. Ahir กรุงเทพมหานคร เลล็ดไทย
- พิเชษฐ์ มุสิกะ โปดก(ม.ป.ป.) “ความต่างในความเหมือน: วรรณกรรมการเมืองของพุทธทาสภิกขุกับ
พระธรรมปิฎก” ใน *กระแสวัฒนธรรม* 5(56), พฤศจิกายน: 37-42
- พิพัฒน์ พสุธารชาติ (2549) *รัฐกับศาสนา* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร ศยาม
- ยุทธพร อิศรชัย (2548) “กรณีศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทางการเมืองและสังคมไทย” ใน *ประมวล
สารคดีวิชา แนวคิดทางการเมืองและสังคม* หน้าที่ 14 หน้า 394-398
พิมพ์ครั้งที่ 2 นนทบุรี สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

- ยุทธนา เพียรเวช (2548) พุทธศาสนอนอะไร ? ทำไม ? อย่างไร ? กรุงเทพมหานคร สุขภาพใจ
 ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (534) การพัฒนาชุมชน : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ กรุงเทพมหานคร บางกอกบลี๊ก
 วรรณม์ (วรศักดิ์ วรรณโม) (2545) พุทธจริยธรรมเพื่อมนุษยชาติ กรุงเทพมหานคร ธรรมสภาและ
 สถาบันบันลือธรรม
- วัชรวิทย์ ไชยสาร (2545) การเมืองภาคประชาชน พัฒนาการการมีส่วนร่วมทางการเมืองประชาธิปไตย
 แบบมีส่วนร่วมและพหุการเมือง กรุงเทพมหานคร เมฆขาว
- วิสุทธิ โพธิ์แท่น (2548) ผู้ปกครองที่พึงประสงค์กับการเมืองการปกครองของไทย พิมพ์ครั้งที่ 4
 กรุงเทพมหานคร กรุงชนพัฒนา
- วีระ สมบูรณ์ (2549) ปาฐกถาเรื่อง “การเมืองต้องเป็นเรื่องศีลธรรม” ณ ห้องประชุม 305 อาคาร
 หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยศิลปากร (วังท่าพระ) วันเสาร์ที่ 21 ตุลาคม 2549
 เวลา 13.00-16.30 น. โดย: เครือข่ายธรรมโฆษณ์และนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่ง
 ประเทศไทย
- _____ (2550) ธรรมะกับการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ กรุงเทพมหานคร ประพันธ์สาส์น
 ส.ศิริรักษ์ (2533) อิทธิพลพุทธศาสนาสังคม กรุงเทพมหานคร คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา
- _____ (2536) ความเข้าใจในเรื่องราชาธิปไตย กรุงเทพมหานคร เคล็ดไทย
- _____ (2541) สังคมไทยกับทางรอดที่ต้องเลือกจากมุมมองของพุทธศาสนิกชน
 กรุงเทพมหานคร เคล็ดไทย
- _____ (2549) สนทนากับท่านพุทธทาสภิกขุว่าด้วยเรื่องการศึกษา นิเวศวิทยา และการเมือง
 กรุงเทพมหานคร ขอคิดด้วยคน
- _____ (2550) ค้นถ่องส่องจริยศาสตร์ บทพิจารณาว่าด้วยธรรมะและอธรรมในสังคมไทย
 กรุงเทพมหานคร เคล็ดไทย
- สนธยา พลศรี (2547) ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพมหานคร
 โอเดียนสโตร์
- สมเกียรติ วันทะนะ (2544) อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย กรุงเทพมหานคร ศูนย์ส่งเสริมและ
 ฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ
- สมบัติ จันทร์วงศ์ และชัยอนันต์ สมุทวณิช (2523) ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย
 กรุงเทพมหานคร บรรณกิจ
- สมบัติ ธีรารังษิวงศ์ (2546) การเมือง: แนวความคิดและการพัฒนา กรุงเทพมหานคร เสมารธรรม
- _____ (2546) สรุปคำบรรยาย “ระบบสังคมและการเมืองไทย” MPA 16 ภาคพิเศษ
 (ห้อง 2) วันที่ 27 มกราคม - 4 กุมภาพันธ์ 2546 โดย: Keaw & Bik

- สมบุรณ์ สุขสำราญ (2528) *พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม*
กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สมพร เทพสิทธิ์า (2549) *ศาสนากับการพัฒนาประชาธิปไตย* กรุงเทพมหานคร
อมรินทร์บุ๊กเซ็นเตอร์
- สมศักดิ์ เนียมเล็ก (2544) “วิเคราะห์ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ” *วิทยานิพนธ์*
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2525) *สังคมไทยแนวทางการวิจัยและพัฒนา* ขอนแก่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- สุนทร โคมิน (2532) *ผลกระทบของการพัฒนาในแง่มุมจิตวิทยาสังคม* กรุงเทพมหานคร
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- สุพจน์ ดำนดระกูล (2543) *พุทธศาสนากับคอมมิวนิสต์* พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร
สุขภาพใจ
- สุรพล สุขะพรหม (2543) “ความคิดทางการเมือง :ประชาธิปไตยตามแนวคิดพระธรรมปิฎก
(ป.อ. ปยุตโต)” *สารนิพนธ์ พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาพุทธศาสตร์*
มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
- สุถักษณ์ ศิวะรักษ์ (2544) “ความสูงสุดของศาสตร์แห่งการเมือง” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา*
ปรัชญาการเมือง หน้าที่ 3 หน้าที่ 120-137 นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
สาขาวิชารัฐศาสตร์
- เสกสรร ประเสริฐกุล (2548) *การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไทย*
กรุงเทพมหานคร อมรินทร์
- เสถียร เขยประทับ (2528) *สื่อมวลชนกับการพัฒนาประเทศ : เน้นเฉพาะประเทศไทย*
กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อมร รักษาสัตย์ (2547) *ปรัชญา รัฐศาสตร์และนิติศาสตร์* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร
วี.เจ.พริ้นติ้ง
- อัจฉรา โพธิยานนท์ (2539) *การศึกษากับการพัฒนาชุมชน* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร
คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา
- อรุณ แสงทอง (2550) *ธรรมวาทะของท่านพุทธทาส* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร บุญนิมิต
- อโนทัย อาตมา (2542) *ธรรมเนียมจุ่มทรัพย์ทางปัญญา* กรุงเทพมหานคร สุขภาพใจ
_____.(2549) *สรุปไกวัลยธรรม* พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร พิมพ์ดี

ภาคผนวก

ประวัติของพุทธทาสภิกขุ

ชื่อ-ชื่อสกุล นายเงื่อม พาณิช

วันเดือนปีเกิด 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2449 (วันอาทิตย์ ขึ้น 7 ค่ำ เดือน 7 ปีมะเมีย)

สถานที่เกิด ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

อาชีพเดิม ค้าขาย

บิดา มารดา นายเซียง และนางเคลื่อน พาณิช

อุปสมบท ปี พ.ศ. 2469

สมณศักดิ์

พ.ศ. 2498 พระครูอินทปัญญาจารย์

พ.ศ. 2493 พระอริยนันทมุนี

พ.ศ. 2500 พระชัชภี

พ.ศ. 2514 พระเทพวิสุทธิเมธี

พ.ศ. 2520 พระธรรมโกศาจารย์

ปริญญาเกิตติมศักดิ์

พ.ศ. 2522 พุทธศาสตรดุษฎี (กิตติมศักดิ์) มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

พ.ศ. 2528 อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (กิตติมศักดิ์) สาขาปรัชญาและศาสนา

มหาวิทยาลัยศิลปากร

พ.ศ. 2528 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (กิตติมศักดิ์) สาขาการศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง

พ.ศ. 2529 ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (กิตติมศักดิ์) สาขาปรัชญา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2530 อักษรศาสตรดุษฎี (กิตติมศักดิ์) สาขาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2532 การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (กิตติมศักดิ์) สาขาพัฒนาศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปริญญาทางโลก

พ.ศ. 2536 ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (กิตติมศักดิ์) จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มรณภาพ 8 กรกฎาคม 2536

ปี 2549-2550 องค์การยูเนสโกประกาศยกย่องเป็น “บุคคลสำคัญของโลก”

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล	นายสมคิด คำบอน
วัน เดือน ปีเกิด	8 ตุลาคม พ.ศ. 2515
บิดา มารดา	นายเจ็ย คำบอน นางโฮง คำบอน
สถานที่เกิด	204 หมู่ 8 บ้านหนองหอย ตำบลนาหนัง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย
ประวัติการศึกษา	<ul style="list-style-type: none"> - พระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม นักธรรมชั้นเอก - พระปริยัติธรรมแผนกบาลีเปรียญธรรม 4 ประโยค - มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา มหาจุฬารัศมีราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งประเทศไทย - อนุปริญญา สาขาภาษาอังกฤษธุรกิจ สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา - เกษตรศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
สถานที่ทำงาน	บริษัท ดี. เอช. แอล. เอ็กซ์เพรส อินเตอร์เนชั่นแนล (ประเทศไทย) 21/3 ม. 7 ถ. กาญจนภิเษก บางแค กรุงเทพมหานคร 10160
ตำแหน่ง	พนักงานปฏิบัติการส่วนภาคพื้น(รับ-ส่งพัสดุภัณฑ์) สาขา ชนบุรี